

ACTA

LITTERARUM AC SCIENTIARUM REG. UNIVERSITATIS HUNG. FRANCISCO-IOSEPHINAE
Sectio JURIDICO-POLITICA Tom. XII. Redigunt ST. EREKY et EDM. POLNER

A KÉPVISELŐVÁLASZTÁSOK ÉRVÉNYESSÉGE FELETTI BÍRÁSKODÁS ALAPKÉRDÉSEI

IRTA

Dr. GOLTNER DÉNES

KIR. ÜGYÉSZ

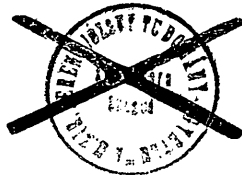
A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM ÉS A ROTHERMERE ALAP
TÁMOGATÁSÁVAL KIADJA

A M. KIR. FERENCZ JÓZSEF-TUDOMÁNYEGYETEM
BARÁTAINAK EGYESÜLETE

S Z E G E D

1937

50281

I. Bevezetés.

1. §. A választási bíraskodás, mint intézmény fontossága.

A közjogi és politikai irodalom egyik legelhanyagoltabb kérdése az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége felett való bíraskodás. Amíg ugyanis a mai tudományos viszonyok között minden — talán nem is jelentős — kérdés kiterjedt irodalommal rendelkezik, a választási bíraskodás problémájával foglalkozó szakirodalom sem széleskörűnek, sem kimerítőnek nem mondható. Az első foglatkozásra jellemző, hogy a német irodalomban is úgyszólván csak néhány többé-kevésbé értékes tudori értekezés foglalkozik a kérdéssel, azonban olyan módon, hogy az nyomban rávilágít a kérdés művelésének másik hiányosságára is: ezek a művek csak a bíraskodó szerv és esetleg annak eljárása kérdésével foglalkoznak, a választási bíraskodás anyagi kérdéskomplexuma tekintetében érdeklődésük legfeljebb a vonatkozó bírói gyakorlat esettárszerű ismertetésére szorítkozik.

A választási bíraskodás irodalmi kiművelésének racionális rendszere kétségtelenül az, amire fentebb hivatkoztunk: a bíraskodásra vonatkozó anyagi szabályok, a szerv és az eljárás tana. Ez a három kérdés azonban nemcsak az irodalomban nem volt kimerítve, hanem a tételesjogokban sem nyert egyenlő szabályozást. A tudományos kutatás szociológiája számára esetleg érdekes problémát jelenthet, vajjon a tudomány és a tételesjog érdeklődésének hiánya közül — egymáshoz való viszonyukban — melyik volt az ok és melyik az okozat?

A tudományos kutatás történelmében bizonyára nem sűrűn előforduló eset, hogy valamely kérdés első művelője tárgyát jelentőségét vesztett problémának minősítse. A választási

bíraskodás anyagi részének első — bár teljesen empirikus alapon álló — feldolgozója, a német *Ball* Kurt pedig — legalább is a politikai jelentőség kérdésében — erre a megállapításra jut, s így a választási bíraskodás anyagi részéről szóló első mű egyben a kérdés hattyúdalaként is jelentkezik.¹

A választási bíraskodás kérdésének ezen érdeknélkülisége azonban csak az újabb idők jelensége lehet. A *francia* forradalom egyik első —, a törvényhozó testületre döntő súlyú eseményét a választási bíraskodás, illetve igazolás váltotta ki. A XVI. Lajos által 1789. május 5-re összehívott törvényhozás tagjainak igazolása során a Harmadik Rend a tagok együttes igazolását kívánta és amikor a papság és nemesség nem volt erre hajlandó, kijelentette, hogy az igazolást úgy jelenlétükben, mint távolmaradásuk esetén eszközölni fogja; ennek megfelelően 1789. június 1-én *Sieyès* indítványa értelmében „nemzetgyűléssé“ nyilvánította magát és ezzel megindult a francia forradalmi államátalakulás folyamata.² *Angliában* a választási bíraskodás kérdésének különösen a ház bíraskodása idején volt igen nagy politikai jelentősége, amire jellemző *Lawrence Lowell* azon megállapítása, hogy Sir Robert *Walpole* bukását egy választás felett hozott nem kedvező parlamenti döntés idézte elő.³

Hogy a *magyar* jogi és politikai viszonyok között a választási bíraskodásnak még ezidőszerint is igen nagy hordereje van, — annak igazolására elég az 1935. évi országgyűlési választásokra vonatkozó közigazgatási bírósági döntésekre hi-

¹ *Ball* Kurt: Das materielle Wahlprüfungsrecht. Öffentlich-rechtliche Abhandlungen II. Berlin 1931. 106. (A későbbiekben csak a szerző — *Ball* — megjelölésével idézzük.)

² *Csekey István*: A választási bíraskodás szervezéséhez. Budapest 1911. 4—5. — *Hatschek* Julius: Das Parlamentsrecht des Deutschen Reiches. Berlin und Leipzig 1915. I. 398—402. — *Jellinek* Georg: Gutachten. Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages. II. 128. — *Leser* Guido: Untersuchungen über das Wahlprüfungsrecht des Deutschen Reichstags. Staats- und völkerrechtliche Abhandlungen VII. 2. Leipzig 1908. 1. — *Tecklenburg* Adolf: Die Entwicklung des Wahlrechts in Frankreich seit 1789. Tübingen 1911. 64. — *Braunias* Karl: Das parlamentarische Wahlrecht. Ein Handbuch über die Bildung der gesetzgebenden Körperschaften in Europa. Berlin und Leipzig 1932. II. 284—285.

³ *A. Lawrence Lowell*: Die englische Verfassung (Übers. von dr. Herr und v. Richthofen.) Leipzig 1913. I. 214.

vatkozunk. A magyar parlamenti történelem azonban egyébként is igen érdekes jelenségre hívja fel a figyelmet, és pedig arra, hogy a választási bíráskodás iránti *érdeklődés* az idők folyamán valóban bizonyos *hullámvonalat* ír le. Igen nagy határozottsággal meg lehetett ezt állapítani a múlt század utolsó felében és folyó századunk első tizedében; a parlament bíráskodási rendszerével elégedetlen jogi közvélemény az 1874. évi XXXIII. t. c. megalkotásáig igen nagy erővel követelte a kir. Kúria bíráskodásának bevezetését, ami az 1874:XXXIII. t. c. 89. §-ában elvi megállapítást is nyert. A választási bíráskodás ilyen rendezésétől természetesen a választási viszonyok javulását és a választások tisztaságának biztosítását is várták. A kérdés fontossága mellett tett eme hitvallás reakciója azonban hamar jelentkezett az 1899:XV. t. c. hatálybalépte és a kir. Kúria bíráskodásának első esztendeje után és a jogi közvélemény *érdeklődése* nagyon jellemzően ettől kezdve sokkal inkább a választások büntetőjogi védelme és a választási technika tökéletesítése felé fordult.⁴ Nem gondoljuk azon-

⁴ *Goltner. Dénes*: A választási rendszer és eljárás befolyása az országgyűlési képviselőválasztások érvényességére. Szeged 1933. 52—53. A magyar választási bíráskodás rövid törvényhozási története egyébként a következő: Az első tételes rendelkezést az 1848:5. t. c. 47. §-a tartalmazta oly értelemben, hogy a választások érvényessége felett maga a Ház ítél, aminek folytán a képviselőház előbb plénumban, később pedig a bírálóbizottságok által bíráskodott. Az 1874:XXXIII. t. c. 89. §-a tartalmazta kir. Kúria bíráskodásának elvi kijelentését, aminek tételesjogi megvalósítása azonban csak az 1899:XV. t. c. alakjában sikerült, mégis azzal a megszorítással, hogy a bíráskodás jogát a törvény a kir. Kúria és a Képviselőház között megosztotta. Az eredetileg 8 évre alkotott 1899:XV. t. c. hatálya 1907-ben letelven, *Günther* igazságügyminiszter 1907-ben törvényjavaslatot nyújtott be a választási bíráskodásról szóló törvény egyes rendelkezéseinek módosítása tárgyában, ez a javaslat azonban politikai okokból törvényerőre nem emelkedett, s az 1908:XXXVII. t. c. mindössze az 1899: XV. t. c. hatályát hosszabbította meg további 12 esztendővel. Az 1913:XIV. t. c. egyes rendelkezései szükségessé tették a választási bíráskodás novelláris módosítását is, ami a gyakorlatilag alkalmazásra nem került 1915:XVIII. t. c.-ben történt meg. A forradalmi idők után a nemzetgyűlési választójogi rendeletek — 5988/1919. M. E. r. 75. §-a és a 2200/1922. M. E. r. 113. §-a — a saját-bíráskodás rendszerére tértek vissza, majd az 1925:XXVI. t. c. végül a kir. Közigazgatási Bíróság kizárólagos hatáskörébe utalta a választások érvényessége felett való bíráskodást.

ban, hogy valaki is lényegtelen kérdésnek tartaná nálunk azt, hogy vajjon a választások felett bíróság-, a ház- vagy esetleg kormányzati szerv döntsön-e.

Ball ezen megállapításának helyessége tehát inkább csak a *német* viszonyokra szorítkozhatik, amint azt *Braunias* is leszögezi.⁵ A politikai jelentőség elvesztése szoros kapcsolatban állhat az 1919. augusztus 11.-i ú. n. weimari német alkotmány 31. §-ának azon rendelkezésével, amely szerint a választási bíráskodás egy külön e célra alakított bíróságra ruházandó (Wahlprüfungsgericht beim Reichstag). Nem érdektelen megemlíteni azonban, hogy *Wach* pl. annakidején olyannyira jelentőség nélkül valónak tartotta ezt a változást, hogy a weimari alkotmány egyes új rendelkezéseinek vizsgálata során csak a *jegyzetben* emlékezik meg a 31. §. szerinte egészen lényegtelen rendelkezéséről.⁶

A tipikusan parlamentáris-demokratikus weimari alkotmány születése pillanatában mindenesetre kevésbé volt érthető ez az értékelés, mint a nemzetiszocialista Harmadik Birodalomban, amikor is Reichstag inkább csak *tanácsadó* szerepet tölt be a Vezér és Birodalmi Kancellár, illetve a központi kormányzat, mint jogalkotó mellett.⁷ A mai idők megítélésével inkább párhuzamos már *Merk* — az alkotmányvédelem kérdése első átfogó művelője — azon megállapítása, amely szerint 1918—1919.-ben a legmagasabb államszervek egymáshoz való viszonyában csak egészen jelentőség nélküli vonatkozásokban vezették be a bírói *alkotmányvédelmet*, aminő például a választási bíráskodás,⁸ az pedig egészen logikus, hogy a mai jogállapot konzekvenciáinak levonásában oda következtet, hogy erős törvényhozói hatalom mellett a *bírói alkotmányvédelmi berendezkedések* létesítése mindig nehézségekbe ütközik és legfeljebb csak kisebb jelentőségű kérdésekben — mint pl. a választási bíráskodás — sikerülhet.⁹

⁵ *Braunias* II. 288.

⁶ *Wach* Adolf: Die Reichsverfassung und die Justiz. JW. 49. 1933. 5. 1/j.

⁷ *Nicolai Helmut*: Grundlagen der kommenden Verfassung. Über den staatsrechtlichen Aufbau des Dritten Reiches. Berlin 1933. 71, 82—83.

⁸ *Merk Wilhelm*: Verfassungsschutz. Stuttgart 1935. 600.

⁹ *Merk* 77.

Később foglalkozunk azzal a kérdéssel, hogy a konkrét választási viszonyok milyen befolyást gyakorolnak a választások megtámadására és azon keresztül a választási bírászkodás rendszerére. Ilyen tényezők visszatükröződése lehet bizonyára az az adat, amely valóban kételyt támaszthat helyileg a választási bírászkodás intézményének fontossága tekintetében, és amely szerint a *danzigi szabadállamban* a Legfelsőbb Bíróság — mint választási bíróság — 1932-ig egyáltalában *nem hozott* határozatot a választás érvényessége kérdésében, a választás hatóság tekintetében felmerült kétely tárgyában pedig mindössze két alkalommal.¹⁰ Ugyanakkor azonban *Hettner* 1928.-ra vonatkozólag azt a megállapítást teszi, hogy a Wahlprüfungsgericht beim Reichstag ebben az évben több *elvi* kérdésben döntést hozott, szemben a korábbi évekkel, amidőn csak technikai kérdések képezték döntése tárgyát,¹¹ s ugyanily értelmű *Isay* megállapítása a *porosz* választási bíróság (Wahlprüfungsgericht beim preussischen Landtag) 1928. évi gyakorlata tekintetében is.¹²

Kétségtelenül helyes azonban *Ball* azon megállapítása, hogy a választási eljárás és az annak során felmerülő választási bűncselekmények (illetve érvénytelenségi okok) adnak a választási bírászkodásnak *politikai jelentőséget* (és egyben sokak számára politikai színezetet). *Ball* szerint a német választási bírászkodásból 1918-ig a *hivatali befolyásolás* csinált politikai kérdést.¹³ Az is kétségtelen, hogy a politikai rendszer egészének is feltétlenül nagy befolyása van a választási bírászkodás intézményének irányára és jelentőségére. *Ball* szerint *bolsevista* és *fascista* államban nem lehet szó a valóságos értelemben vett választási bírászkodás kialakulásáról, mert annak előfeltétele nemcsak a választójognak esetenként szabad gyakorlása, hanem a *választás szabadsága*, mint politikai követelmény és jogi alap-

¹⁰ *Braunias* I. 79—80.

¹¹ *Hettner* F.: Die Rechtsprechung des Wahlprüfungsgerichts beim Reichstage. DJZ. XXXV. 1930. 1088.

¹² *Isay*, Ernst: Die Rechtsprechung des Wahlprüfungsgerichts beim preussischen Landtag. DJZ. 1930. XXXV. 459.

¹³ *Ball* Kurt: Die parlamentarischen Minister im Wahlkampf. Reichsverwaltungsblatt und Preussisches Verwaltungsblatt (röv.: RuPrVBl.) 53, 1932. 561.

tétel.¹⁴ És a fascista rendszerrel — legalább is a kormányzati hatalom erős túlsúlyában — rokon nemzetiszocialista állam tekintetében ez a megállapítás kétségtelenül mond valamit, mert bár *Merk* mint a Harmadik Birodalomban is élő jogintézményről emlékezik meg a bírói választási bíraskodásról,¹⁵ mégis figyelmet érdemel az a jelenség, hogy az 1933. november 12.-i népszavazás és Reichstag-választás ellen az egész birodalomban mindössze *harminckét* választási panaszt adtak be, de ezek jó részét is visszavonták.¹⁶ Ha figyelembe vesszük ezt az elenyészően kicsiny számot és azt, hogy a német jog rendelkezései értelmében a választási panaszok nem olyan formális és egész választói tömegeket reprezentáló kollektív aktusok, mint pl. nálunk, — akkor meg kell állapítanunk, hogy *Ball* tétele abban a formában volna helyesebb, hogy a választási bíraskodás fontossága közeli kapcsolatban van a választás politikai jelentőségével és a képviseleti törvényhozás valóságos-, illetve jelképes existenciájával.

Napjainkban igen sokszor felvetődik a „parlamentellenesség“ vádja politikai programokkal és tételesjogi rendelkezésekkel szemben. Az 1932. évi *chilei* alkotmánnyal szemben *Kelsen*¹⁷ emeli ezt az ellenvetést, ez az alkotmány pedig a korábbi saját-bíraskodással szemben a legfelső bíróság bíraskodását vezette be a választások felett. Később még lesz alkalmunk azzal foglalkozni, vajjon és mennyiben befolyásolja a törvényhozás hatalmi állását az, hogy a választások felett maga a ház, vagy idegen bíróság dönt-e. Ezen kérdés szemszögéből azután a választási bíraskodás az államszervezet egyik centrális problémájának válik részesévé.

¹⁴ *Ball* 106.

¹⁵ *Merk* 659. — A magyar választási bíraskodás jelentőségének kérdését azonban nem lehet *Darmstaedter* azon megállapítása nyomán megítélnünk, amely szerint Magyarországon (— 1930-ban! —) *fascista* államrendszer uralkodik. *Darmstaedter* Fr.: Die Grenzen der Wirksamkeit des Rechtsstaates. Heidelberger rechtswissenschaftliche Abhandlungen. 8. Heidelberg 1930. 27.

¹⁶ A birodalmi megbízott (Reichsbeauftragte) jelentése a birodalmi választási bírósághoz (Wahlprüfungsgericht beim Reichstag) az 1933. november 12.-i választásokról. (A Wahlprüfungsgericht irattárában; kiadatlan.)

¹⁷ *Kelsen* Hans: Bemerkungen zur Chilenischen Verfassung. Zeitschrift für öffentliches Recht V. 1926. 616, 619.

Összegezőképpen tehát arra a következtetésre juthatunk, hogy a választási bírászkodás bizonyos tételesjogi és politikai körülmények között vesztíthetett ugyan politikai jelentőségéből, egészen érdeknélküli problémává azonban még nem szürkült. Különösen a mi, magyar viszonyainkat illetőleg a választási bírászkodás egész területén a megoldásra váró és reformra szoruló kérdések egész tömege tornyosodik. De logikai szempontból is önellentmondónak látszanék a *jogot létesítő intézmény* — a törvényhozás — keletkezésénél őrtálló választási bírászkodást jelentőség nélkül valónak tartani. A választási bírászkodás — mint minden jogi intézmény — lényegében van valami furcsa, paradox elem: szinte fogalmilag akkor működik legjobban, ha létezése észre sem vehető: merthiszen a jogszabályok *alkalmazására* csak akkor lesz szükség, ha *nem követik őket*.¹⁸ A magyar választási viszonyokat figyelve azonban sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a magyar választási bírászkodás még csak igen soká fogja ezt az ideális állapotot megközelíthetni.

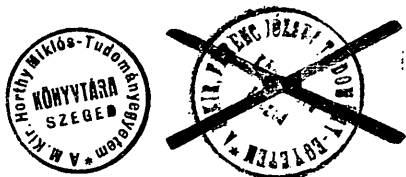
2. §. A választási rendszer és eljárás befolyása a választások megtámadására.

Korábban foglalkoztunk már azzal a kérdéssel, hogy milyen befolyást gyakorol a választási rendszer és eljárás kérdése az országgyűlési képviselőválasztások érvényességére.¹⁹ A választások érvényességére gyakorolt hatás természetesen további következéseiben érvényesülni fog abban a vonatkozásban is, hogy bizonyos tételes választási rendszer és eljárás mellett hogyan, mily mértékben és mily eredményességgel támadhatják meg a választások érvényességét, merthiszen a választás megtámadása ebből a szempontból nem egyéb, mint jogi érvényesítése a választás hiányosságát, fogyatékosságát valló álláspontnak.

Kétségtelen, hogy itt kétoldalú, kölcsönösen ható jelenséggel állunk szemben: nemcsak a választási rendszer gyakorol befolyást a választási bírászkodásra, hanem fordítva: a követ-

¹⁸ Kelsen Hans: Hauptprobleme der Staatslehre. Tübingen 1923. 53.

¹⁹ Goltner i. m.

kezetesen — vagy akár fogyatékosan — kiépített választási bíráskodási rendszer is irányítóan fogja befolyásolni a választások lezajlását.

Az utóbbi kérdés ehelyütt nem érdekel közvetlenül bennünket, és csak arra hivatkozunk, hogy az ezzel ellentétes álláspontot valló *Hegedüs* Sándor képviselő az 1899:XV. t. c. javaslatának vitája során,²⁰ valamint *Róna* Zoltán az 1911. évi országos jogászgyűlésen²¹ inkább azzal a dícsérendő célzattal tagadták a választási bíráskodás kérdésének a választási visszaélések meggátlására gyakorolt kedvező hatását, hogy hatékony büntetőjogi rendelkezéseket és modern választójogi rendszert tudjanak kiharcolni. Anyagilag azonban aligha volt álláspontjuk helyesnek mondható.

Sokkal nagyobb jelentőséggel bírnak s — számunkra ehelyütt sokkalta fontosabbak — azok a megfigyelések, amelyek a különböző választási tényezőknek a választások megtámasztására gyakorolt hatását vizsgálják.

Természetes, hogy a legnagyobb érdeklődést ebben a vonatkozásban is a *titkos szavazás* kérdése keltette annál a sokoldalú hatásnál fogva, amelyet a választási bíráskodásra gyakorol.

Markbreit negative arra utal, hogy nyilvános szavazás mellett a választások tisztaságát *preventive* védeni hivatott intézkedések bírnak nagyobb jelentőséggel,²² minthogy pedig a választási bíráskodás feltétlenül *repressiv* jellegű a választási visszaélés szempontjából, a titkos szavazási rendszer mellett jelentősége e felfogás alapulvétele mellett különösen előtérbe lép. Anyagilag kétségtelenül helyes *Leser* azon megállapítása is, hogy a titkos szavazás bevezetésének első következménye egy új érvénytelenségi ok: a szavazás titkának megsértésében megjelenő tényálladék felmerülése.²³ Jelentős anyagi hatást várt a titkos szavazás bevezetésétől a *magyar* törvényhozás is, ha a várakozások tartalmilag nem is voltak teljesen összhangzatosak. *Bizony* Ákos képviselő az 1915:XVII. t. c. vitája során

²⁰ Országgyűlési Napló 1881—1884. X. 265.

²¹ Az 1911-ik évi országos jogászgyűlés irományai. Budapest 1911. II. kötet. Napló, az V. szakosztály ülése.

²² *Markbreit* Gyula: A képviselő választások feletti bíráskodás. Jogi Szemle V. 1891. 427.

²³ *Leser* 98.

azt a megállapítást tette, hogy az ú. n. *absolut* érvénytelenségi okok — de különösen a képviselő személyes ténykedésével vagy kifejezett beleegyezésével kapcsolatosak — jelentősége a bizonyítás kizárt volta miatt teljesen visszafejlődik,²⁴ amivel szemben az 1915:XVII. t. c. indokolása szerint a képviselő cselekvőségével kapcsolatos ú. n. *absolut* érvénytelenségi okok (és az eljárási szabálytalanságok) jelentősége a titkos szavazás mellett is megmarad, míg a relatív érvénytelenségi okok más elbírálás alá fognak esni.²⁵

Nagy jelentőségű volt az a hatás, amit a titkos szavazás bevezetése a *német* választási bíráskodásra, illetve annak bizonyítási eljárására gyakorolt. A legelterjedtebb megállapítás szerint titkos szavazás mellett szó sem lehetett arról, hogy valamely választási befolyásolás *tényleges* hatása — vagy egyáltalában hatásossága vagy eredménytelensége — konstatható legyen²⁶ és ennek a felfogásnak a szellemében már a háború előtti német jogban a Reichstag des Norddeutschen Bundes azért nem tulajdonított — különösen a hatósági — befolyásolásnak nagyobb jelentőséget, mert az a titkos szavazás mellett a választó akaratának szabadságát úgysem befolyásolhatja.²⁷ *Seydel* hasonló megfontolás alapján arra a következtetésre jut, hogy a titkos szavazás rendszere mellett minden formailag helyes szavazat esetében is számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a szavazat érdemben mégis érvénytelennek fog bizonyulni,²⁸ ami *Jellinek* szerint oda vezetne, hogy a választási bíróságnak a titkos szavazat érvénytelenítéséhez meg kellene elégednie a bizonyítás helyett a *valószínűsítéssel*; leszögezi azonban, hogy az érvénytelenség *lehetősége* nem lehet elég a választás érvénytelenítéséhez.²⁹

²⁴ Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 376.

²⁵ Corpus Iuris Hungarici 1915. 47.

²⁶ *Seydel*, Max: Der deutsche Reichstag. Annalen des Deutschen Reichs. 1880. 390.

²⁷ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 555. — V. ö.: *Goltner* Dénes: A tanúvallomástételi kötelesség és a titkos szavazás. Jog II. 1935. 2—3. szám 125—140.

²⁸ *Seydel* 388.

²⁹ *Jellinek* Walter: Die Landtage und die Bürgerschaften der freien Städte. Handbuch des deutschen Staatsrechts. Das öffentliche Recht der Gegenwart XXVIII. 53. §. 630.

Mayer arra mutat rá, hogy minél nagyobb a választási formások száma, annál több választás megsemmisítését fogják ezek az alakiságok eredményezni.³⁰ Már itt fel kell azonban a figyelmet hívnunk arra, hogy alakiságok miatt csak abban az esetben fog a választási bíróság sok választást érvényteleníteni, ha maga a választási bírósági eljárás a gátló alakiságoktól mentes. Mert ennek hiányában az eleve eredménytelenségre kárhozott megtámadások elmaradásából valóban nem lehet ezen megtámadások oktalanságára, alaptalanságára s ezen keresztül a választások anyagi érvényességére, szabályos voltára következtetnünk.

Ugyanebből a szempontból bír jelentőséggel az a megfigyelés, amely a választási támadások számát az országgyűlési ülészekok *időtartamával* kívánja kapcsolatba hozni. Mindenesetre jellemző etekintetben, hogy az Északamerikai Egyesült Államokban — ahol pedig *Vutkovich* szerint a leggyakoribbak a választások³¹ — igen kicsiny a megtámadott választások száma, amiből azonban egyáltalában nem szabad arra következtetnünk, hogy a választások tiszták és visszaélések nem fordulnak elő, hanem ennek a jelenségnek *Bryce* és *Lukács* szerint egyszerűen az a magyarázata, hogy a választások felett döntő Ház csak két évig van együtt, a mandátumok igazolásához csak a második évben fog hozzá, s figyelembevéve az amúgy is rendesen kétoldalú visszaéléseket, a mandátum tartamából még hátralevő egy esztendőre vonatkozólag nincs értelme a választás megtámadásának.³²

Hasonló szempontra mutat rá az *angol* viszonyokat illetőleg *Lawrence Lowell*, aki szerint az Angliában megállapított választási visszaélések kis számából nem lehet arra következtetni, hogy a visszaélések valóban csak ily kis számban is követtetnek el, hanem ennek az a magyarázata, hogy rendszerint *köl-*

³⁰ *Mayer* Georg: Das parlamentarische Wahlrecht. Berlin 1901. 564. — Igen nagy mértékben áll azonban ez a megfigyelés a választási bírósági alakiságokra is. V. ö. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára (Magyar Jogi Szemle). IX. 1928. 17.

³¹ *Vutkovich* Sándor íj.: A kulturállamok választási rendszerei. Jogállam III. 1904. 364.

³² *Bryce*, James: Moderne Demokratien. München 1923—1926. II. 57. — *Lukács* György: Az Unio alkotmánya. Jogállam V. 1906. 482.

csönös visszaélésekről lévén szó, a jelöltek saját érdekükben tartózkodnak a kínos kérdés feszegetésétől.³³ Ezt a megfigyelést kiegészíti a régebbi angol viszonyokra vonatkozóan *Hatschek* megállapítása, amely szerint a régebbi időkben Angliában egyáltalában nem támadták meg *anyag*i okból a választásokat, aminek oka az volt, hogy a képviselőség inkább *teher* lévén, semmint irígylendő kiváltság, könnyen érthetően senki sem kívánt a megválasztott helyében lenni.³⁴

A választási ciklusok rövid volta *Bamberger* megfigyelése szerint jelentős hatást gyakorolt a választási bíróság gyakorlatának jellegére, amennyiben a rövid ülésszakok és ezzel kapcsolatban a sűrűn ismétlődő bíraskodási munka következtében a bíróság gyakorlata az aprólékoskodó jogászi részletmunkával szemben a sommázó, nagy vonásokkal dolgozó praxis jellegét ölti fel, ugyanezt a hatást gyakorolja egyébként a *nagy választókerület* is a kis kerületi beosztással dolgozó választójoggal szemben.³⁵

Érdekes jelenség azonban, hogy egy és ugyanannak a tényezőnek más nemzet jogéletemben éppen ellentétes következményei vannak. Így a régi orosz választási életben *Alexejev* szerint teljesen hiányzott mindaz, amit a mi fogalmaink szerint választási kampánynak neveznek, és ennek oka a sokszorosan közvetett orosz választási rendszer volt, ahol egy-egy fokon

³³ *Lawrence Lowell* I. 221.

³⁴ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 420.

³⁵ *Bamberger* Ludwig: Die erste Sitzungsperiode des ersten deutschen Reichstags. Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Rechtspflege des Deutschen Reichs. I. 1871. (Holtzendorff's Jahrbuch, Alte Folge) 162. — A magyar választási bíraskodási eljárás mondhatni monstruózus volta bizonyára nagyrészt a választások megtámadásának *alaki* feltételeivel, különösen a megtámadásra jogosultakra vonatkozó rendelkezésekkel kapcsolatos. V. ö. erre pl. különösen az 1931. évi Budapest-Délkerületi választás ügyét (2043/1933. K. szám). Hogy ez a kir. Közigazgatási Bíróságra milyen munkatöbbletet jelent, arra jellemző *Biró* közlése, amely szerint míg a Kir. Közigazgatási Bíróság számára a rendes ügyek intézése évenként átlag 40 ülést jelent, az egyik petíciós tanács az 1935/1936. évben körülbelül 100 ülést tartott. V. ö.: *Biró* Balázs: Negyven év visszhangja. Alsófokú bíróság a mai közigazgatási bíróság keretén belül. Az Adó, adó- és illetékügyi szemle. XXIV. 1936. 276. 6/j.

alig néhány választó szavazott.³⁶ Ezzel szemben *Bamberger* azt állapítja meg, hogy az ugyancsak kis választókerületekkel dolgozó *angol* rendszer a választók igen kis számára tekintettel fokozott lehetőségeket nyújt a választók befolyásolására³⁷ és az angol választások tisztasága tekintetében körülbelül ez a honi szerzők álláspontja is.³⁸

Történeti szempontból feltétlenül megemlítendő az a kifejezetten romboló hatás, amit a *központi választási rendszer* a választások érvényességére úgy nálunk,³⁹ mint külföldön⁴⁰ gyakorolt és amely a választási támadások számát rendkívüli mértékben felszaporította. A központosított szavazási rendszer velejárója volt nálunk az ú. n. törvényes ellátás, amely természetesen a visszaélések kútfejévé vált (1899:XV. t. c. 9. §.) és a választások felett bíraskodó kir. Kúria számára megoldhatatlan feladatot jelentett.

Nem egészen vitatlan az a hatás, amit a *pártszervezet* gyakorol a választások megtámadására. *Hatschek* szerint ugyanis az *angol* törvényhozásnak azért kellett megszigorítania a választások tisztaságát védő törvényes rendelkezéseket, mert a választások előkészítése Angliában nem a hatóságok, hanem a *pártok* kezében van.⁴¹ Ezzel szemben *Ball* azt állapítja meg, hogy a parlamentaris kormány *minisztere* azért nincs arra kényszerítve, hogy a hatósági befolyásolás eszközét a választások során igénybe vegye, mert már nem áll a *párton kívül*, hanem a párt szervezetében él és így a párt az ő számára megfelelő agitációs eszközt nyújt. Épen erre való tekintettel a miniszternek e határok között maradó választási agitációját nem is tekinti érvénytelenségi oknak.⁴²

Megemlítésre méltó mindenesetre az a hatás, amit a mai *német* birodalomban a nemzetiszocialista párt túlsúlya, majd egyeduralma gyakorolt a választásokra. Az 1930. évben tar-

³⁶ *Alexejew N. N.*: Die Entwicklung des russischen Staates in den Jahren 1923—1925. Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV. 1926. 331.

³⁷ *Bamberger* 161—162.

³⁸ *Grego Joseph*: A history of parliamentary elections and electioneering from the Stuarts to Queen Victoria. London 1892. 234.

³⁹ *Goltner* 57—61.

⁴⁰ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 466.

⁴¹ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 435.

⁴² *Ball* RuPrVBl 53. 1932. 562.

tott birodalmi gyűlési választások ellen a végletekig kiélezett pártpolitikai ellentétek mellett is a szociáldemokrata párt mindössze *három teljesen politikamentes* választási panaszt terjesztett elő, amelyek arra voltak alapítva, hogy egyes választók a választóhelyiségen kívül, illetve kitöltve kapták meg szavazócéduláikat, és hogy egy választót (szállodai alkalmazottat) az állásából való elbocsátás kilátásba helyezésével kényszerítették arra, hogy a 9. lajstromra (N. S. D. A. P.) szavazzon.⁴³ Rendkívül markáns jelenség továbbá az a már hivatkozott körülmény, hogy az 1933. november 12.-i választás ellen — amelyben már csak a N. S. D. A. P. vett részt — mindössze 32 panaszt adtak be, de azok jelentős részét is visszavonták.⁴⁴

A német irodalomban *Rosenthal* nagy elismeréssel nyilatkozott a magyar 1918:XVII. t. c. javaslatának ismertetése során a javaslatnak a *bírói választási biztos* szerepét tárgyzó rendelkezéseiről és azoktól a választások tisztaságának jelentékeny biztosítását várta.⁴⁵ Az azóta eltelt idő tanúsága szerint — sajnos — ezeknek a várakozásoknak csak igen kis része teljessédt be és mind jobban és jobban érvényesül az a tétel, hogy a bíróság mint olyan munkájának esetleges nagyraértékeléséből nem következik az, hogy minden olyan helyre, ahol kiélezett ellentétek összeütközése azt teszi szükségessé, hogy az intézkedő szerv bizonyos magasabb szintre legyen képes felemelkedni, — feltétlenül *bírót* kell *ebben a minőségben* állítani, különösen akkor, amikor a hatásköre semmiképen sem alkalmas a *fizikai jelenlétéhez* fűzött várakozás betöltéséhez;⁴⁶ mert az ilyen intézkedésekkel az ügy igen keveset vagy éppen semmit sem nyer, a *bíró* azonban *tekintélyben és bizalomban mindent elveszíthet*.⁴⁷

⁴³ A Reichsbeauftragte jelentése a Wahlprüfungsgericht elnökéhez az 1930. szeptember 1.-i választásokról. (A Wahlprüfungsgericht irattárában; kiadatlan.)

⁴⁴ Lásd fentebb 1. §. 16. j.

⁴⁵ *Rosenthal* Julius: Ueber den reichsrechtlichen Schutz des Wahlgeheimnisses. (Abhandlungen aus dem Staats-, Verwaltungs- und Völkerrecht XIV. 2.) Tübingen 1918. 16.

⁴⁶ *Goltner* 40—52.

⁴⁷ *Schmitt* Carl: Das Reichsgericht als Hüter der Verfassung. (Die Reichsgerichtspraxis im deutschen Rechtsleben). Berlin und Leipzig 1929. I. 178. — *Schmitt* Carl: Der Hüter der Verfassung. (Beiträge zum öffentlichen Recht der Gegenwart 1.) Tübingen 1931. 155. — *Braunias* II. 288.

Itt említendő meg az a körülmény, amire az *angol* választási viszonyok ismertetése során *Lawrence Lowell* hívja fel a figyelmet, bár csak tágabb szóhasználat mellett vonható az ezuttal tárgyalt gondolatkörbe: hogy az angol bírák határozottan idegenkednek a választások érvénytelenné nyilvánításától azért, mert annak következtében a politikai jogok elvesztését is ki kell mondaniok.⁴⁸ Ez a megfigyelés különösen annyiban bír számunkra bizonyos érdekességgel, mert az 1927. évben tartott *magyar* országgyűlési választások során a kir. Közigazgatási Bíróságnak a *váci* mandátum ellen beadott panasz tárgyában hozott ítéletében szintén nem volna nehéz hasonló tendenciát felfedezni.⁴⁹

Rendkívül mély hatást gyakorol általános megállapítás szerint a *lajstromos választási rendszer* a választások megtámadására. Eltekintve attól a természetes következménytől, hogy a választási bíróság számára olyan új problémákat vet fel, amelyeket a többségi választási rendszer idejében kialakult gyakorlat alapján az nem tud megfejteni,⁵⁰ arra az érdekes statisztikai megállapításra vezette *Kaisenberget*, hogy a *német* választási bíróságok 1930.-ig mindössze *egyetlen esetben* érvénytelenítették az aránylagos választási rendszerre tekintettel az egész választást, a többi esetekben csak egyes lajstromokra vonatkozó választás-részek érvénytelenségének megállapítására szorítkoztak.⁵¹

Kaisenberg gyakorlati megfigyelését elméletileg *Kühn* okolja meg, amidőn megállapítja, hogy a választási bíráskodás azon általános elve alól, hogy a választási bíróság a lehetőségig ne avatkozzék be tevőlegesen a választási eredmény kialakulásába, a lajstromos választási rendszer bevezetése létesít kivételt, elvként azonban ma is áll az a tétel, hogy a választási

⁴⁸ *Lawrence Lowell* I. 220.

⁴⁹ Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára (Magyar Jogi Szemle melléklapja) 1928. IX. 41. — Viszont a kir. Közigazgatási Bíróság újabb — példásan szigorú — gyakorlatában ezek a tünetek már elmosódnak, s az 1935. évi választások érvénytelenítésével kapcsolatosan a politikai jogvesztés sanctioja már több ízben alkalmazást nyert.

⁵⁰ *Hetzner*: Das Wahlprüfungsgericht beim Reichstag. (50 Jahre Reichsgericht). Berlin und Leipzig 1929. 146.

⁵¹ *Kaisenberg* Georg: Die Wahlprüfung. Handbuch des Deutschen Staatsrechts. (Das öff. Recht der Gegenwart XXVIII.) 36. §. 406.

bíróságnak azon ítéleti megállapítása is, hogy mást kellett volna megválasztottnak kijelenteni, csak declaratív és nem constitutív jellegű.⁵² Hasonló eredményre jutott azonban a múlt század végén *Bähr* is, aki szerint a lajstromos választási rendszer bevezetése esetén is lesz helye választások megtámadásának, a változás csak abban fog megnyilvánulni, hogy annak következménye nem az egész választás érvénytelensége, hanem a választás eredményének megváltoztatása lesz.⁵³

Ball szerint legalább is Németországban a lajstromos választási rendszer bevezetésének az a kétségtelen előnyös következménye volt, hogy teljes egészében megszüntette a hatósági befolyásolást.⁵⁴ *Ball* épen ebből vezette le azt a tételét, amely szerint a választási bíraskodásnak már nincs politikai jelentősége. Ezt kiegészíti egyébként *Leibholz* megállapítása is, amely szerint a választási bíraskodás politikai *jellege* elveszett és lényegében politikamentes *technikai* tevékenységgé változott.⁵⁵

Ezek a megállapítások összhangzatosak különben azokkal a felfogásokkal, amelyek a lajstromos rendszernek a többségi választásokkal szemben fennálló és lényegében azon sarkalló alapvető különbözőségét hangoztatják, hogy a lajstromos rendszernél a választási harc nem az érvénytelenségi cselekvésekkel szoros kapcsolatban lévő egyesek, hanem a lajstromok között folyik,⁵⁶ ennél fogva az egyes szavazatnak — ami pedig különösen a hatósági pressio tárgya — nincs jelentősége.⁵⁷ Ezért mondotta már Georg *Mayer*, hogy az aránylagos választási rendszer nem a politikusok, hanem a matematikusok választójoga⁵⁸ s bevezetése óta a választás nem a politikai veze-

⁵² *Kühn* Friedrich: Formen des verfassungsrechtlichen Rechtsschutzes im deutschen Reichs- und Landesstaatsrecht. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien 39.) Leipzig 1929. 163. 2/j.

⁵³ *Bähr* O.: Die Reichstagswahl. Die Grenzboten, Zeitschrift für Politik, Litteratur und Kunst. Leipzig 1892. 51. II. 395.

⁵⁴ *Ball* 214.

⁵⁵ *Leibholz* Gerhard: Die Wahlrechtsreform und ihre Grundlagen. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer. Heft 7. Berlin und Leipzig 1932. 169—170.

⁵⁶ *Hettner* DJZ XXXV. 1930. 1091.

⁵⁷ *Ball* RuPrVBl 53. 1932. 562.

⁵⁸ Idézi: *Leibholz* 169.

tésért való harcot, hanem a választók exact számszerű összeállítását jelenti.⁵⁹ Az egészen személytelen jellegű lajstromos választásban a választó már nem a jelölt személyére szavaz, s valójában nem is „választás“ és „szavazás“ folyik, hanem a választók tömegeinek a pártlajstromok szerint való statisztikai csoportosítása, felosztása. A szilárdan kiépített szervezetű pártok választása nem egyéb, mint „ein Appell der stehenden Parteiheere“, az egyes szavazót pedig csak mint futóhomokot sodorja az események forgataga tova a pártszervezetek szilárd falai között.⁶⁰

Ugyancsak a lajstromos rendszernek tudja be *Ball* azt is, hogy a büntetendő cselekménnyel való befolyásolás — pl. a munkaadó befolyásolása — teljesen visszafejlődött,⁶¹ aminek magyarázata azonban *Drath* szerint az is, hogy a befolyásolás hatása a titkos szavazás mellett nem ellenőrizhető.⁶² Különb is ezeknek a büntetendő cselekményi (helyesen érvénytelenségi oki) tényálladékoknak a szövegezése még a többségi rendszer idejében történt, amikor még az ezidőszerint már jelentéktelen egyes szavazatoknak volt fontossága.⁶³ Hasonló megfigyelésről számol be egyébként *Merk*, aki a lajstromos választások „tömegválasztási“ („Massenwahl“) jellegére utal.⁶⁴

Meggondolásra készíthet azonban bennünket *Kind* megfigyelése, aki szerint való ugyan a választási bűncselekményekkel való befolyásolás háttérbe szorulása, ennek magyarázata azonban az is lehet, hogy a választási bíróságok nem helyeznek elég nagy súlyt a választási előkészületeknek az érvényesség szempontjából való vizsgálatára, holott a választási bűncselekmények legnagyobb százalékát a választások előkészítése során követik el.⁶⁵

⁵⁹ *Leibholz* 169.

⁶⁰ *Schmitt*: Der Hüter der Verfassung 87.

⁶¹ *Ball* 89.

⁶² *Drath* Martin: Das Wahlprüfungsrecht bei der Reichstagswahl. Berlin 1927. 66.

⁶³ *Ball* 256.

⁶⁴ *Merk* 420.

⁶⁵ *Kind* Albrecht: Die Prüfung der Reichstagswahlen durch den Wahlprüfungsgerichtshof (Artikel 31 der deutschen Reichsverfassung v. 11. August 1919) unter Berücksichtigung der früheren Wahlprüfung in Deutschland. (Diss. Giessen) Giessen 1923. 85.

Hogy végül a *magyar* viszonyok között milyen szoros kapcsolat van a választási rendszer és a választási bíráskodás között, arra jellemző adatot szolgáltat a kir. Közigazgatási Bíróságnak az 1931. évi budapest-délkerületi választás ügyében hozott ítélete, — amelyben a bíróság elvi éllel megállapította, hogy az 1925:XXVI. t. c. egyes rendelkezései egyszerűen nem nyerhetnek alkalmazást a titkosan szavazó kerületek választásaira, — így pl. az a rendelkezés, amely szerint nem támadhatja meg a választást az a választó, aki a többséget nyert jelöltre vagy az illető lajstromra szavazott, mivel titkos szavazás mellett egyáltalában nem állapítható meg, vajjon szavazott-e az illető választó (üres lappal szavazás) vagy ha igen, kire vagy mely listára.⁶⁶

A következetes törvényszerkesztés szempontjából mindenestre kívánatos lett volna azonban, ha ezt a világos tételt nem a jogalkalmazó bíróságnak kellett volna a törvény félretétele mellett megállapítania, mert a kétségtelenül helyes döntés azon indoka, amely — talán a törvénytisztelet jegyében — e rendelkezést az 1925:XXVI. tc. 106. § 4. bekezdésének szövegezéséből kívánja levezetni, lehet a törvénnyel szemben igen kiméletes, de a törvény keletkezési története ily tudatosság feltételezésére semmi alapot nem szolgáltat.^{66a}

⁶⁶ A Kir. Közigazgatási Bíróságnak az 1931. évi Budapest-délkerületi választásra vonatkozó 2043/1933. K. számú ítélete, amely szerint az 1925:XXVI. t. c. 106. §-ának 4. bekezdésében foglalt rendelkezés — „a panasz joga nem illeti meg azokat, . . . akik . . . a képviselőre szavaztak . . .” — *lajstromos* szavazás esetében nem nyerhet alkalmazást, mert „e bekezdés csak egyes számban képviselőről és nem képviselőkről szól”, ebből tehát „okszerűen következik, hogy ez a rendelkezés csak a nyílt szavazásos kerületekre vonatkozik, melyek egy-egy képviselőt választanak”. Ugyanúgy: 6402/1935. K. sz. ítélet. Lásd: A m. kir. Közigazgatási Bíróság általános közigazgatási osztályának döntvényei és elvi jelentőségű határozatai. (KDT.) Budapest 1935. XXX. évf. 1500. sz. hat. 95., 98—100.

^{66a} V. ö.: Nemzetgyűlési Értesítő az 1925. július 3-án tartott 440. ülésről, 403—404. oldal. — *Albrecht* Ferenc: A választási panaszjogból kizárt választó. Jogállam XXXIV. 1935. 398—399.

II. A választási bíraskodás fogalmi köre és tartalma.

3. §. A választathatóság hiánya és a tagsági képesség elvesztése a választási bíraskodásban.

Ennek a két fogalomnak az éles szétválasztása azon tételes rendelkezések következtében vált szükségessé, amelyek értelmében a választási bíróságok a legtöbb jogrendszerben a szoros értelemben vett választási bíraskodás — tehát a választások érvényessége felett való döntés — mellett határoznak a „képviselői minőség elvesztése“ felett is, s mindkét functiot ugyanannak a „választási bíraskodásnak“ fogva fel legfeljebb az eljárás megindításának külsőségeiben tesznek különbséget.

Kérdés azonban, hogy vajjon a *választás* érvényessége szempontjából ugyanaz-e a jelentősége a *választhatóság hiányának*, mint a képviselőházi *tagsági minőség elvesztésének*?

A két kérdés *elvi* különbözésére nagy élességgel világított rá a német irodalomban már *Jaques*,⁶⁷ s majd később *Anders*, aki szerint a tagsági képességnek különböző időpontokban való vizsgálata közül csak az tekinthető valóságos értelemben vett választási bíraskodásnak, amely *közvetlenül a választás után* (és a választás időpontjára vonatkozólag) történik, mert a tagsági képességnek későbbi időpontban való vizsgálata már annak a hallgatólagos logikai feltételezésén nyugszik, hogy a tagsági képesség addig fennállott és így a választás ebből a szempontból érvényesnek volt tekinthető.⁶⁸

Ezzel szemben más álláspontra helyezkednek ugyancsak

⁶⁷ *Jaques*, Heinrich: Die Wahlprüfung in den modernen Staaten und ein Wahlprüfungsgerichtshof für Oesterreich. Wien 1885. 68. 41/j.

⁶⁸ *Anders*, Heinz: Richterliche Wahlprüfung in den modernen Verfassungen. (Diss. Breslau.) Breslau 1922. 29.

a német irodalomban *Kress* és *Kind*. *Kress* szerint a képviselő megválasztását nem lehet valamely lezárt aktusnak tekinteni, mivel az *folyamatos jogviszonyt* jelent; ebből kifolyólag pedig semmi akadálya nincs annak, hogy a képviselői minőség fenn vagy fenn nem állásának *bármely időpontra* vonatkoztatott vizsgálata is valóságos értelemben vett választási bíraskodásnak tekintessék,⁶⁹ *Kind* pedig arra hivatkozik, hogy téves dolog a választási bíraskodást, mint functiot a parlament *megalakítása* előfeltételének (s így a Ház szükségképeni feladatának) tekinteni, mert a választási bíraskodás helyesen *nem a parlamentbe való belépésnek*, hanem az abban való *benmáradásnak* a feltétele.⁷⁰

Az általános érvénytelenségi tan később kifejtendő kérdéseiből előlegeznünk kell *Till* okfejtését, amely szerint valamely ügylet érvényességének kérdése *csak a létrejövetel pillanatát illetőleg* vizsgálható, amiből folyik, hogy az egyszer már létrejött ügyletek *hatálytalanítása* kiveendő az *érvénytelenségi esetek* közül. Ez a különböztetés kapcsolatos egyébként az ú. n. *eredeti* és *utólagosan beálló* érvénytelenség közötti különbségtétellel. Szerző szerint helyesebb azonban az a — különösen az *osztrák* gyakorlatban érvényesülő — felfogás, amely szerint bármely, később beálló ok már *nem érvényteleníti*, hanem *hatálytalanítja* az ügyletet, aminélfogva a német terminologia szempontjából helyesebb volna „nachfolgende *Unwirksamkeit*-ről“ és nem „nachfolgende *Ungültigkeit*-ről“ beszélni. Mert még az ú. n. *visszaható erő* (ex tunc érvénytelenítés) esetében sem lehet valójában az egyszer már (érvényesen) létrejött ügyletet létre nem jöttek tekinteni és visszaható erő esetén nem az ügyletnek utóbb beálló érvénytelenségéről, hanem az (utóbb bekövetkező) hatálytalanságáról van szó. Ha ez össze is van kötve az addig létrejött joghatások hatálytalanításával, ez maga is logikailag feltételezi azoknak addigi létezését.⁷¹

⁶⁹ *Kress*, Karl Christoph von Kressenstein: Der bayerische Landtag als Prüfungsinstanz für Wahlen und Abstimmungen. München 1932. 13.

⁷⁰ *Kind* 14.

⁷¹ *Till*, Ernst: Fehlerhafte Rechtsgeschäfte. Ein methodologischer Versuch aus dem Bereiche des österreichischen Zivilrechtes. Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart. 40. 1914. 216—217.

Úgy itt, mint a később tárgyalandó és ezzel a kérdéssel közeli rokonságban álló „választás utáni érvénytelenségi ok” esetében meg kell állapítanunk, hogy *tételesjogilag* a választási bíróság feladatává tehető ugyan olyan tények vizsgálata és minősítése, amelyek a választás *után* következtek be. Ebben az esetben azonban nem lehet szó *valóságos értelemben vett választási bíráskodásról*, mert még ha való is az, hogy a választás — illetve a képviselőjelölt szempontjából a megválasztatás — nem valami pillanatnyi aktus, hanem időben kiszélesedő jogviszony, épúgy kétségtelen az is, hogy a választásban résztvevők és a választási bíróság részére a *választás érvényességének* kérdése — mint a választási bíráskodás tárgya — azon pillanat *és annak előzményei* szempontjából rögzítendő meg, amidőn a választás eredménye megállapítást nyer. Az kétségtelen, hogy ez az eredmény egy *jogi hatásban* jelenik meg — ez a jelölt képviselői minősége, képviselőházi tagsága —, amelyben viszont utóbb változások is állhatnak be: pl. a tagsági képesség utóbb elvész. *Ez a változás* azonban semminemű okozati összefüggésben nem lesz azzal a folyamattal, ami a választók, választási hatóságok (és jelöltek) cselekményeinek összességéből mint *választás* jelenik meg előttünk és amelynek vizsgálata a választási bíráskodás feladata.

A „tagsági képesség” fogalmának bizonyos szélesebb értelmezése mellett a tagsági képesség hiányának volna minősíthető az a helyzet is, amidőn a megválasztott képviselő olyan állást foglal el, oly magatartást tanusít, vagy az államvezetés bizonyos szerveivel oly jogviszonyba kerül, amely a képviselői minőséggel *összeférhetetlen*. Azonban annak közelebbi vizsgálata nélkül is, hogy vajjon ez az összeférhetetlenség valóban tagsági képesség-hiánynak tekintendő-e, meg kell állapítanunk, hogy a *választhatatlanság* és az *összeférhetetlenség* között feltétlenül *fogalmi különbség* van. Mayer és Polner szabatos meghatározása szerint a megválaszthatatlan személy választása *érvénytelen*, míg egy oly személy megválasztása, aki például ú. n. összeférhetetlen állásban van, *érvényes*, azonban az illetőnek választania kell mandátuma vagy összeférhetetlen állása között.⁷²

⁷² Mayer Georg 446. — Polner Ödön: A képviselőház. Magyar Jogi Lexicon IV. 718—719. — V. ö. Lukács György: A választójog. Budapest 1907. 46. — Balogh Arthur: A törvényhozó hatalom. Budapest 1899. 69.

Minthogy pedig így az összeférhetetlenség a választástól és annak kérdéseitől még nagyobb távolságban fekszik, mint az esetleg ily szempontból talán vitatható tagsági képesség elvesztésének kérdése. — önként következik, hogy az összeférhetetlenség kérdése nem tárgya fogalmilag a választási bíráskodásnak. Ez az elvi felismerés körülbelül megfelel a tételesjogi helyzetnek is, amennyiben az összeférhetetlenség felett rendszerint a törvényhozó testület erre alakított bizottsága, illetve a plénum határoz. Ennek magyarázata azonban gondolatunk szerint nem annyira a probléma helyes elvi felismerése, hanem az a törekvés, hogy a törvényhozó testületet e vonatkozásban is függetlenítse más hatóságok esetleges beavatkozásától. Ez azonban nem zárhatja ki annak a gondolatnak a helyességét, miszerint nem volna akadálya annak, hogy az összeférhetetlenség kérdésében is bírói módon eljáró hatóság ítéljen.

4. §. A „pártelhagyás“, mint a választási bíráskodás tárgya.

Ez az egyéb szempontból is igen érdekes kérdés feltétlenül azok közé tartozik, amelyek *nem* képezik a valóságos értelemben vett választási bíráskodás tárgyát. S hogy vele mégis ehelyütt foglalkoznunk kell, annak az a tételesjogi rendelkezés az oka, amelynek értelmében egyes jogrendszerekben a pártelhagyás kérdésében a választási bíróságnak kell döntenie.

Nem foglalkozhatunk itt természetesen azzal a rendkívül érdekes kérdéssel, hogy akár absolute —, akár pedig az utóbbi jogfejlődés eredményeire —, valamint a politikai pártoknak a választási eljárásban, de az egész parlamenti életben gyakorolt szinte egyeduralkodó befolyására tekintettel mennyiben tartható fenn az az eddig dogmaként tisztelt megállapítás, amelynek értelmében a képviselő nem az őt megválasztó kerületet, hanem az egész nemzetet képviseli, ennélfogva sem utasításokhoz kötve nincs, sem pedig választóinak vagy politikai pártoknak felelősséggel nem tartozik.⁷³

Valószínű, hogy ennek a két egymáshoz fűződő tételnek nem annyira ontológikus, mint inkább normatív jellege volt és

⁷³ V. ö. erre nálunk legutóbb: *Polner* Ödön: Az államélet néhány főbb kérdése. Budapest 1935. 50—53.

a rendi képviselet utasítási rendszerével járó gyakorlati nehézségeket és visszasságokat kívánta a jogelmélet ezen elvi követelményként beállított tételekkel elhárítani. Az azonban kétségtelen, hogy ezen elveknek rendkívül erős legyengítését jelenti az, hogy az 1918.-i és ezt követő idők államalakulásai során több tételesjog olyan rendelkezéseket vett fel, amelyek szerint — általánosságban — elveszti a képviselő mandátumát, ha alacsony és becslésre nem méltó indokból megszűnik azon pártnak tagja lenni, amelynek lajstromán megválasztották.

Ilyértelmű rendelkezést tartalmaz az 1920. február 29.-i *csehszlovák* választási bírósági törvény 13. § 2. pontja,⁷⁴ a *württembergi* 1920. május 15.-i⁷⁵ és 1924. április 4.-i Landtagswahlgesetz 7. art. 6. pontja⁷⁶ — és ugyanez a kérdés felmerült az *osztrák* alkotmánybíróság, mint közigazgatási bíróság gyakorlatában is a községi képviselőtestületekre vonatkozó választások tekintetében.⁷⁷

Bár a kérdés vizsgálata nem tartozik ide, van talán valamelyes érdekessége, ha megemlítjük azt, hogy a *csehszlovák* választási bírósági törvény miniszteri szövege értelmében a választási bíróságnak az esetben kellett volna a mandátum elvesztése tárgyában határoznia, „...wenn die Beibehaltung des Mandates der politischen Moral widerspräche“,⁷⁸ — a *német* jogban pedig az volt a vitás, hogy vajjon csak a pártból való *önkéntes* kilépés vagy pedig a *kizáratás* is maga után vonja-e a mandátum elvesztését. Az előbbi álláspontra helyezkedett a *württembergi* Állambíróság,⁷⁹ — míg az *osztrák* alkotmánybíróság, mint közigazgatási bíróság az utóbbi felfogást vallotta.⁸⁰

⁷⁴ *Adler* Fr.: Das tschechoslowakische Verfassungsrecht in den Jahren 1922 bis 1928. Jahrbuch des öff. Rechts XVII. 1928. 258.

⁷⁵ *Linder* Max: Freies oder gebundenes Mandat. Ein Betrag zur Theorie der staatsrechtlichen Stellung des Abgeordneten. Kallmünz 1932. 84.

⁷⁶ *Kulp* Adelheid: Bindungen und Verpflichtungen des Abgeordneten gegenüber Volk, Partei und Fraktion nach deutschem Staatsrecht. Gelnhausen 1933. 52—54.

⁷⁷ *Adamowich* Ludwig: Zur Judikatur des Verfassungsgerichtshofes. Zeitschrift für öffentliches Recht. IV. 1925. 422.

⁷⁸ Az 1920. február 20.-i *csehszlovák* választási bírósági törvény hivatalos német kiadása.

⁷⁹ *Kulp* 54.

⁸⁰ *Adamowich* 422. Az *osztrák* községi választási rendelet ugyanis

Kétségtelen azonban, hogy csak célszerűségi vagy politikai okok vonhatják maguk után azt, hogy ebben a kérdésben a választási bíróság döntsön,⁸¹ mert az a kérdés; vajjon tisztességes vagy becsstelen okból hagyja-e el pártját a képviselő, a *választás érvényességének* bármily tág értelemben felfogott fogalma alá sem vonható: a pártelhagyás soha sem lesz választási érvénytelenségi ok.

Megemlíthető végül, hogy a pártelhagyás mandátumvesztő okának egyenes ellenlábasa — *a pártba való befurakodás* és az „*Eindringling*“ — ellen keresett orvoslást a választási bíróság személyében *Kantorowitz*, amiképpen arra gondolt, hogy a párt lajstromára betolakodott, valójában azonban a párttól és annak politikájától idegen képviselőnek a mandátumtól leendő megfosztása iránt panasznak legyen helye a házhoz, illetve a választási bírósághoz.⁸² Természetes, hogy ennek a nem egészen kiegyensúlyozott és átgondolt ötletnek a megvalósítása esetén sem lett volna az ily kérdés eldöntése „választási bíráskodás“.

5. §. A választás után elkövetett érvénytelenségi ok problémája.

Egyes jellegzetes külföldi tételesjogoknak történelmileg talán magyarázható állásfoglalása —, de sokkal inkább a probléma téves felismerése okozta azt, hogy a tételesjogok egész sora — és közöttük sajnos a *magyar jog* is — kezdettől fogva nem tudta szétválasztani egyrészt a *választások érvényességének*, másrészt a *választások büntetőjogi védelmének* kérdését.

Ennek a tévesen felvett kapcsolátnak igen érdekes következményei voltak a most vizsgált kérdés tekintetében.

A *magyar jog* fejlődés terén az 1848: 5. t. c. egyes rendelkezéseiben kifejezetten „kilépéshez“, hanem „kiváláshoz“ köti a mandátumvesztés következményét.

⁸¹ A legszembetűnőbb a rendelkezés kétségtelenül a *csehszlovák jogban*, amennyiben ott a pártelhagyás felett a választási bíróság, mint olyan dönt; a württembergi és osztrák jogban az állam- illetve alkotmánybíróságnak kiterjedt egyéb hatásköre lévén, választási bírósági mivolta e kérdés elbírálása alkalmával nem lépett annyira előtérbe. A *csehszlovák gyakorlatról: Braunias* II. 589—592.

⁸² *Kantorowitz* U. H.: Demokratie und Proportionalsystem. Zeitschrift für Politik III. 1909. 566.

delkezéseinek változtatása tárgyában az 1872—1875. országgyűlési ciklusban előterjesztett javaslat tárgyalása során az országgyűlés főrendiházának közjogi bizottsága azon meggyőződésének adott kifejezést, hogy nemcsak bizonyos cél elérésére közvetlenül adott vagy ígért pénz juttatását, hanem azt is meg kell torolni, ha ezek a cselekmények a választás *után* követtetnek el; ennek a gondolatnak az országgyűlés képviselőházának központi bizottsága is helyeselt.⁸³

Ugyancsak a törvényhozásban történt egy alkalommal utalás — az 1883. évi *angol* Corrupt Practices Act rendelkezéseinek felhívása mellett — arra, hogy annak a megbüntetéséről is gondoskodni kell, aki a választás *után* sujtja valamely hátránnyal a szavazót azért, mert nem a neki tetsző értelemben szavazott.⁸⁴

Az irodalomban *Rédei* az 1913-ban a választások büntetőjogi védelme tárgyában előterjesztett törvényjavaslatot többek között azért nem tartotta kielégítőnek, mert a javaslat nem tartalmazott rendelkezést a *választások után likvidált vesztegetések* tekintetében, holott a szerző szerint az esetek igen nagy %-át ezek teszik ki.⁸⁵

Ezzel szemben a budapesti kir. Itélőtábla és a Kir. Kúria — mint büntetőbíróóság — álláspontja szerint a választás *után* — bár jogellenesen — szállítás és ellátás fejében adott összegek (1899: XV. tc. 7.—9. §) miatt büntetés kiszabásának bűncselekmény hiányában nincs helye.⁸⁶

Ha valaki a *választási bűncselekményt* azonosítja az *érvénytelenségi okkal*, akkor ez a felfogás szükségszerűen arra vezet, hogy a választás után megvalósított érvénytelenségi oknak is a választás érvénytelenségét kellene maga után vonnia.

Az *osztrák* jogban *Geller* megállapítja, hogy az 1907. január 26.-i választási büntetőjogi törvény értelmében csak a választás előtt (és alatt) elkövetett visszaélések minősíthetők a törvény hatálya alá eső különleges választási bűncselek-

⁸³ Országgyűlési Irományok 1872—1875. XIX. 323.

⁸⁴ Igazságügyi Javaslatozok Tára XII. 1913. 563.

⁸⁵ *Rédei* József: Törvényjavaslat a hipokrizisről. Huszadik Század XXVII. 1913. 760.

⁸⁶ *Szivák* Imre dr.: Országgyűlési képviselőválasztás és kuriai bíráskodás codexe. Budapest 1901.

ményekké, míg a választás *után* elkövetett azonos tényállások már az általános büntetőjog keretébe utalandók.⁸⁷

A *német* irodalomban viszont *Gottschalk* kívánatosnak tartja a választások *után* való büntetőjogi védelem biztosítását is, szemben azzal a felfogással, amely szerint ezek az úgynevezett „Racheakt“-ok nem tartoznak a választási büntetőjog körébe.⁸⁸ Ez a felfogás tehát a „választási büntetőjogon“ keresztül az érvénytelenségi ok jelleget adja meg a választás utáni cselekménynek.

Az egyes *tételesjogi* rendelkezések és a bírói gyakorlat sem adnak a kérdésre egységes feleletet.

A *magyar* kir. Kúria az 1900-as évek elején a szalkai mandátum tárgyában hozott ítéletében *nem* tekintette érvénytelenségi oknak a választóknak szállítás fejében a választás *után* fizetett pénzt, annak kiemelése mellett, hogy az sem nyert bizonyítást, hogy a pénz vesztegetési célzattal már előbb megígértetett.⁸⁹

Ezzel szemben az 1925: XXVI. t. c. 149. § 1. bekezdésében választási bűncselekménnyé van minősítve annak cselekménye, „aki a választót vagy hozzátartozóját... becsületében sérti vagy pedig vagyonában vagy keresetében jogtalan hátránnyal sújtja amiatt, mert a választó választói jogát *nem gyakorolta* vagy *nem úgy gyakorolta...*“ (mult idő!), ahogyan azt a befolyásoló kívánta volna. Ez a választási bűncselekményi tényálladék a törvény 100. § 1. bekezdésének 2. pontjára tekintettel érvénytelenségi okot is jelent.

Az *osztrák* jogban az 1919. február 6.-i törvény 4. §-ának b) pontja értelmében a választás megtámadása többek között arra is alapítható, hogy valamely jelöltől jogellenesen megtagadták — akár a választás *után* is — a választhatóság kel-

⁸⁷ *Geller, Leo dr.*: Die Gesetze betreffend die Reichsvertretung, die Reichsrathwahlordnung und den Schutz der Wahl- und Versammlungsfreiheit. Wien 1911. 99/j.

⁸⁸ *Gottschalk, Alfred dr.*: Der Schutz des Wahlrechts in Vorentwurf zu einem deutschen Strafgesetzbuche. (Festschrift für Franz Liszt.) Berlin 1911. 101.

⁸⁹ *Gyomai Zsigmond dr.*: A Curia bíraskodása képviselőválasztási ügyekben. A Curia ítélete a szalkai képviselőválasztás ügyében. Budapest 1904.

lékének elismerését.⁹⁰ Az 1920. október 20.-i szövetségi alkotmánytörvény 141. §-a értelmében is a választhatóság hiánya panasszal volt érvényesíthető az alkotmánybíróság, mint választási bíróság előtt arra való tekintet nélkül, vajjon előzetesen is fennállott-e az vagy csak később következett be.⁹¹ Bizonyos vonatkozásban azonban fogalmilag lezárt egységnek tekinti már az 1919. évi osztrák jogfejlődés a választást, amennyiben nem lehet szó a választás szorosán vett megtámadásáról abban az esetben, ha a jelölt választhatóságát csak a szavazás lezárása *után* veszti el: ez esetben ugyanis csak a nemzetgyűlés elnöke tehetett indítványt a választási bíróságnál.⁹²

A régi *finn* jogban az egyébként a tartományi kormányzó, illetve másodfokon a szenátus Justizdepartement-ja (mint bíróság) által gyakorolt választási bíráskodás mellett is megmaradt a Landtag bíráskodási joga, különösen az *ülésszak alatt beállott érvénytelenségi okok* (és a választhatóság) tárgyában.⁹³

Az *angol* jog nem elvi alapon, és sok tekintetben büntetőjogi megfontolások alapján szabályozta a választás utáni érvénytelenségi tényálladékok kérdését. Az utóbbi szempont teljesen érthető, merthízen az angol jog volt az a mintakép, amely után a többi európai államok is kapcsolatot létesítettek a választási büntetőjog és a választások érvénytelenségének kérdése között. Az angol jog elsősorban választási bűncselekményi tényálladékokat állapít meg és csak mint másodlagos következményeket fűzi hozzájuk az érvénytelenség bizonyos irányú beálltát. Talán ezzel magyarázható az is, hogy egyes tényálladékoknak a választás előtt, illetve választás után való elkövetéséhez nem azonos következményeket fűz. Így a 17 & 18 Vict. c. 102. s. 2. által körülírt *bribery* (a tágabb értelemben felfogott vesztegetés) tényálladékában nem szerepel az *idő*, mint tényálladási elem.⁹⁴ Erre való tekintettel *Bradford* bíró 1869-ben megállapította, hogy a vesztegetés tárgyi tényálladékát feltün-

⁹⁰ *Kelsen*, Hans dr.: Die Verfassungsgesetze der Republik Deutsch-österreich. Wien und Leipzig III. Teil 8.

⁹¹ *Kelsen* V. Teil 265.

⁹² *Kelsen* III. Teil 20.

⁹³ *Leser* 110.

⁹⁴ *Rogers on Election*. Parliamentary Elections and Petitions, with Appendices of Statutes, Rules and Forms. 19-th Edition by C. Willoughby Williams. London 1922. Vol. II. 675.

tető cselekmény a választás *előtt* elkövetve *bribery*, hacsak nem nyer az bizonyítást, hogy nem vesztegetési szándékkal történt, míg ugyane cselekmény a választás *után* elkövetve *nem* számít vesztegetésnek, hacsak nem bizonyítható az, hogy kifejezetten vesztegetési célzattal követtetett el („unless it is shown to have been corruptly“).⁹⁵ Ezzel szemben a *treating* (etetés-ítatás) választási bűncselekménye és egyben érvénytelenségi oka tényálladékában a 46 & 47 Vict. c. 51. s. 1. szóhangzata szerint tényálladáki elemként szerepel az *idő*: „either before, during or after an election“.⁹⁶ Ennek megfelelően *Grove* bíró 1874-ben a *Poole* esetben érvénytelennek nyilvánította a választást azon az alapon, hogy a közvetlenül a választás *után* történt nagyarányú itatás (sör) nehezen minősíthető célzat nélkül való önkéntességnek és nagyon közeláll az előrement ígéret feltételezéséhez.⁹⁷

A kir. Kúriának választási bíraskodási gyakorlata első évében hozott 492/1902. és 258/1902. számú ítéleteiben kifejezésre juttatott álláspontja szerint a választás után elkövetett vesztegetés azért nem tekinthető érvénytelenségi oknak, mert ez esetben a választó akaratának befolyásolása már fogalmilag ki van zárva.⁹⁸ Ez az állásfoglalás egyezik *Mohl* felfogásával, amely szerint a már érvényesen létrejött választás időbelileg utóbb bekövetkezett események folytán nem válhatnak „érvénytelenné“.⁹⁹

Ez a nézet valóban helytálló is. A választás után elkövetett érvénytelenségi ok feltételezése csak arra a tévedésre vezethető vissza, amely — legtöbbször tételesjogi okok: a választási bíróság hatáskörének ilyértelmű megszabása miatt — azonosítja választás érvénytelenségét az érvényesen elnyert mandátum elvesztésének kérdésével. Lehet jogpolitikailag is igen kívánatos, hogy amennyiben a képviselői tiszt betöltéséhez bizonyos erkölcsi adottságokat kívánunk meg, ezeknek feltehető hiánya

⁹⁵ *Rogers* on Election II. 408.

⁹⁶ *Rogers* on Election II. 465, 745.

⁹⁷ *Rogers* on Election II. 491.

⁹⁸ *Gyomai* Zsigmond: A Kuria bíraskodása képviselőválasztási ügyekben. Budapest 1903.

⁹⁹ *Mohl*, Robert von: Kritische Erörterungen über Ordnung und Gewohnheiten des Deutschen Reiches. Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft. XXX. 1874. 536.

alapján *megszüntethető* legyen a képviselő mandátuma, akkor, ha — bárcsak a választás *után* — olyan magatartást tanúsít, amelyből e megkívánt erkölcsi status alapos fogyatékoságára kell következtetni (pl. a választás után fizet a reá szavazó választónak, vagy hátránnyal sújtja azt, aki ellenfelére adta szavazatát). Ennek a helyzetnek a jogi konzekvenciája azonban *nem* a képviselő *választásának az érvénytelenítése*, hanem csak és kizárólag az elnyert mandátum *elvesztésének kimondása* lehet, ami tehát fogalmilag feltételezi azt, hogy a képviselő a mandátumot — érvényesen — elnyerte legyen. Ha a választás — valóságosan — *érvénytelen is*, akkor ezeknek az utólagos cselekményeknek egyáltalán nincs jelentőségük.

Álljanak tehát bizonyos, a választás után elkövetett cselekmények tényálladékszerűség és erkölcsi értékelés szempontjából igen közeli *rokonságban* az 1925:XXVI. t. c. 100. §-a 1. bekezdésének 2.—6. pontjában felsorolt érvénytelenségi okokkal,¹⁰⁰ ezeknek a tényállásoknak a választás előtt és az után való felmerülte abban a vonatkozásban áll egymáshoz, mint a választhatóság hiányának, illetve a tagsági képesség utólagos elvesztésének kérdése. Épúgy, mint ahogyan a tagsági képességnek a választás után való megszűnte *nem* valóságos tárgya a választási bíráskodásnak, ugyanúgy nem tekinthető annak a választás utáni vesztegetés stb. sem: *választás után elkövetett érvénytelenségi ok nincs*.

6. §. A választási bíráskodás feladata.

Minthogy azt kellett megállapítanunk, hogy a tételes jog sokszor olyan teendőket is a választási *bíróság* hatáskörébe utal, amelyek elvileg nem tartoznak a választási *bíráskodás* fogalmához, ez a körülmény feltétlenül szükségessé teszi annak az *elvi* megállapítását, mi tartozik valójában a választási bíróság hatáskörébe, vagyis: mi a különbség a választási bíróság tételesjogi hatásköre és a választási bíráskodás elméleti szempontból vett feladatai között. A kettő közötti diszkrepancia nagysága a tételes törvényhozás elvi megalapozottságának hiányára enged következtetést, hacsak nincsenek olyan nyilvánvaló gya-

¹⁰⁰ Egresy Árpád dr.: Országgyűlési képviselőválasztás ellen emelt panasz visszavonása következtében a bíróság előtti eljárás megszüntetése. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára (Magyar Jogi Szemle) 1927. VIII. 45.

korlati előnyök, amelyek indokolttá teszik az elvi szempontok elhanyagolását.

A választási bíróságok hatáskörének a szoros értelemben vett érvénytelenségi bíráskodáson túlmenő kiterjesztése ugyanis azzal indokolható, hogy kívánatos az összes választási kérdéseknek egy bíróság döntése alá való bocsátása. Ez a törekvés jut érvényre *Walz* szerint a régi *badeni* jogban, ahol ugyanis az alkotmánylevél csak a *meztámadott* (streitig) választások ügyét utalta a ház elé, a gyakorlat mégis az összes választások felülbírálását, nemkülönben a választói jogosultság és a választási eljárás kérdésének vizsgálatát is a ház feladatává tette.¹⁰¹ Azonos álláspontot képviselnek a *német* irodalomban *Seydel*, *Leser*¹⁰² és mások,¹⁰³ valamint a *belga* jog tekintetében *Errera*.¹⁰⁴

A *magyar* irodalomban *Csekey* a választási bíráskodás tárgyát a választói jogosultság megállapításában és a választási cselekmények felülbírálásában látja.¹⁰⁵ Az e felfogásban is kifejeződésre jutó törekvés — az összes választással kapcsolatos, eldöntésre váró kérdéseknek a választási bíróság hatáskörében való egyesítése — kétségtelenül azonos a tételesjogok fejlődési irányával. Szinte általánosnak mondható ugyanis a különböző választási (bíráskodási) jogrendszerekben az a rendelkezés, amely legalább is a tévesen passzív választójognak^{105a}

¹⁰¹ *Walz*, Ernst dr.: Das Staatsrecht des Grossherzogtums Baden. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. V. Tübingen 1909. 80—81.

¹⁰² *Leser* 80.

¹⁰³ Szerző nélkül: Zur Frage der Wahlgerichtsbarkeit. Das Recht (Wien). VII. évf. 1909. 218.

¹⁰⁴ *Errera*, P.: Das Staatsrecht des Königreichs Belgien. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. VII. Tübingen 1909. 105.

¹⁰⁵ *Csekey* István dr.: A választási bíráskodás szervezéséhez. (Állam- és közigazgatási jogi tanulmány, tekintettel az országos jogászgyűlés V. szakosztályának kitűzött kérdésére.) Budapest 1911. 8.

^{105a} A „passzív választójog” kifejezést csak gyakorlatias szóképpnek tartjuk, amely jogilag semmiképen sem szabatos. A szókép első tagja még csak valamennyire kifejező, amennyiben az, hogy a választás, a választók választójogának gyakorlása a jelöltre vonatkozik, amazoknak „cselekvő” szerepéhez képest valóban bizonyos „passzív” jelleget juttat kifejezésre. A helyesen „választhatóságnak” nevezendő „passzív választójog” azonban egyáltalában *nem* (alanyi köz-) jog, hanem csak egy törvényadta *képesség*; a képviselő csak megválasztásával nyer alanyi közjogot, amely csak annyiban kapcsolatos a választhatósággal, hogy az a jog elnyerésének minősítő jellegű előfeltétele. — V. ö. erre: *Mantuano*

nevezett választhatóság kérdésének elbírálását a választási bíróság hatáskörébe utalja.

Ettől eltérő — megszorító jellegű — fejlődésre vonatkozó adatot csak az *osztrák* jog tüntet fel, igaz, hogy inkább csak mellékhatásaiban és következeiseiben: az 1919. évi február 6.-i törvény szerint a választási bíraskodás tárgyát csak a *Wahlanfechtung* — illetve helyesebben annak anyaga — képezte, szemben az 1918. december 18.-i törvény által teremtett jogállapottal, amidőn is a választási bíróság a választási eljárás *valamennyi* szabálytalansága felett döntött.¹⁰⁶

Nem tudjuk ugyan, mennyi tudatosságot és elvi háttérrel lehet bemagyaráznunk az újabb német jogfejlődés egyes dokumentumaiba, de mintha ezek szövegezése amellet szólna, hogy a német jogfelfogás is különböztetni kívánt a valóságos értelemben vett választási bíraskodási feladatok és a választási bíróság egyes járulékos, esetleges teendői között. Ugyanis a weimari *német* alkotmány egyik előmunkálata, az ú. n. 2. számú *Preuss*-féle tervezet 48. §-a a választási bíraskodás rendeltetését a következőképp határozza meg: Választási bíróság állíttatik fel „...zum Zwecke der Wahlprüfungen, sowie der Frage, ob ein Mitglied des Reichstags das Recht der Mitgliedschaft verloren hat“.¹⁰⁷ Lényegileg hasonló felfogás tükrözött vissza azonban az 1919. augusztus 11.-i alkotmány 31. art.-ának végleges szövege is, amely szerint a választási bíróság dönt „...*auch über die Frage*... , ob ein Abgeordneter die Mitgliedschaft verloren hat“.¹⁰⁸ A német jogban egyébként az ú. n. szorosabb értelemben vett választási bíraskodásnak is kettős tartalma volt, amennyiben a Wahlprüfungsgericht beim Reichstag nem-

Rezső: A magyar törvényhozás. Budapest 1899. 24. 1/j. — *Tetőlteni* Ármin: Az országgyűlési képviselőválasztás jogrendje. Budapest 1914. 27. 1/j. — *Seydel*, Max: Der deutsche Reichstag. Annalen des Deutschen Reichs. 1880. 336, 365. — *Mayer*, Otto: Das Staatsrecht des Königreichs Sachsen. Das öffentliche Recht der Gegenwart. IX. Tübingen 1909. 131. — *Radnitzky*, Ernst: Die Parteivillkür im öffentlichen Recht. Wien 1888. 31. 45/j. — *Dantscher*, von Kollensberg, Theodor: Die politischen Rechte der Unterthanen. Wien 1888. 97., 102.

¹⁰⁶ *Kelsen*: Die Verfassungsgesetze Deutschösterreichs III. 19.

¹⁰⁷ *Anders* 49.

¹⁰⁸ *Finger*, August dr.: Das Staatsrecht des Deutschen Reichs der Verfassung vom 11. August 1919. Stuttgart 1923. 231.

csak a törvényhozótestület tagjainak, hanem a birodalmi elnöknek a választása felett is bíraskodott.¹⁰⁹

Teljesen tételesjogi eredetű és speciálisan *német* feladata volt végül a választási bíróságnak a *porosz* és *hesseni* jog értelmében, amidőn előkérdésként döntenie kellett a választójogi törvény *alkotmányszerűsége* kérdésében. Azt, hogy a választási bíróság ezen feladata nem sajátképeni választási —, hanem inkább állam-bíraskodási teendő volt, bizonyítja az, hogy e tárgyban hozott határozatai csak bizonyos csökkent hatályú jogerővel rendelkeztek, amennyiben az e kérdés felett rendszerinti fórumként döntő állambíróságot nem kötelezték.¹¹⁰

A *magyar* tételesjogban az 1925: XXVI. t. c. a kir. Közigazgatási Bíróságnak a választásokkal kapcsolatos hatáskörét a törvényben 8 helyen szétszórva határozza meg. Meg kell azonban állapítanunk azt, hogy az 1925: XXVI. t. c. rendszere szerint a választói jogosultság kérdésében a kir. Közigazgatási Bíróság a 23. § 1. bekezdése, a 44. és 46. §§-ok értelmében *nem mint választási bíróság* jár el, amit kifejezésre juttat az a körülmény is, hogy sem a 100. §-ban, sem egyéb helyeken a választói jogosultság hiánya, mint érvénytelenségi ok *nem* szerepel. A választhatóság tekintetében az 1925: XXVI. t. c. fel fogása tisztultabb, mint a külföldi jogforrásoké, amennyiben a 100. § 1. bekezdésének 1. pontja értelmében a képviselőnek a *választás időpontjában* való választhatósága vizsgálendő. Sajnos, ezt a korrektséget lerontja az a már érintett körülmény, hogy a 149. § 1. bekezdése viszont kifejezetten a választás *utáni* körülményeket, illetve magatartásokat minősít érvénytelenségi okká. Az 1925: XXVI. t. c.-nek a választásokkal kapcsolatos bíraskodás egységesítésére vonatkozó törekvései azonban feltétlenül elismerésre méltók és törvényszerkesztési technika szempontjából is mindenesetre nagyobbfokú tökélyt reprezentálnak, mint az 1899: XV. t. c. rendelkezései, amelyek még a szoros értelemben vett választási bíraskodást is bifurkálták a kir. Kúria és a Ház között. A jelen század második

¹⁰⁹ Az 1920. április 27.-i választójogi törvény (Reichswahlgesetz) 7. §-a. *Finger* 331—332.

¹¹⁰ *Lammers*, Hans-Heinrich—*Simons*, Walther Dr.: Die Rechtsprechung des Staatsgerichtshofs für das Deutsche Reich. Berlin 1929—1933. Bd. IV. 131, Bd. V. 128.

évtizedének utolsó éveiben — bár csak jogilag és nem ténylegesen, mert az 1918: XVII. t. c. soha nem került alkalmazásra — már épen az volt a helyzet, hogy a választások kérdésében — teljesen eltekintve a választási büntetőbíráskodást gyakorló rendes bíróságoktól — *három bíróság*, illetve hatóság volt hivatott eljárni: az érvényesség kérdésében a kir. Kúria és illetve a Ház, a választási hatóságokként eljáró hivatalos közegek mulasztásai vagy visszaélései miatt indított fegyelmi eljárás fellebbviteli fórumaként pedig a kir. Közigazgatási Bíróság.¹¹¹

Nem teljesen tisztázott és eldöntött kérdés az sem, vajjon időbelileg milyen határok között foglal helyet a választási bíróság döntése alá kerülő anyag? Konkrétebben ez a kérdés azt jelenti, hogy a *választási agitáció*, az ú. n. választási kampány milyensége tárgyát képezheti-e a választási bíráskodásnak, felmerülhet-e választási érvénytelenségi ok a választási előkészületek során?

A *német* Wahlprüfungsgericht beim Reichstag és a Wahlprüfungsgericht beim preussischen Landtag álláspontja — amint azt *Lympius*¹¹² és *Kluge*¹¹³ tolmácsolják — *nemleges*, az állásfoglalásnak azonban merőben *alaki* okai vannak. A porosz Wahlprüfungsgericht ugyanis arra az álláspontra helyezkedett, hogy a választási bíráskodás tárgyát csak a Wahlgesetzben és a Wahlordnungban szabályozott eljárás képezheti, ami alá pedig a választási agitáció, a választási előkészítés nem vonható, mert ennek a kérdésterületnek végeredményben *időbeli*

¹¹¹ Az 1918: XVII. t. c. 160. §-a. Félreértette ezt a rendelkezést *Kmetty* Károly, aki szerint ez a törvényhely a választások feletti (érvényességi) bíráskodást ruházta a kir. Közigazgatási Bíróságra. *Kmetty* Károly: Magyar közjog. Budapest 1926. 308. 1/j. — A régi magyar felfogásról, amely szerint a névjegyzék összeállítására — s ezen keresztül a választójogra — vonatkozó kérdések *közigazgatási* ügyet képeznek, lásd: *Csekey*: A választási bíráskodás szervezéséhez i. m. 17—18. l. és 28./j.

¹¹² *Lympius*: Aus den Entscheidungen des Wahlprüfungsgerichts beim Preussischen Landtage vom 6. und 20. März und 17. April 1929 betreffend die Wahlkreisverbände II. V. VI. und VII. RuPrVerwBl. 50, 1929. 532.

¹¹³ *Kluge*, Theobald Konrad Gerhard: Die Wahlanfechtung im geltenden Recht des Reichs, der deutschen Länder, Danzigs, Österreichs und der Schweiz, unter besonderer Berücksichtigung der Rechtsprechung des Wahlprüfungsgerichts beim Reichstag. Zwickau 1933. 41.

korlátokkal megvont határain kívül esik. Az ugyanezen álláspontot képviselő *Kind* már érdemi indokot hoz fel felfogása védelmére abban, hogy szerinte ezek az események és cselekvések a választást és a választói jog szabad gyakorlását *nem befolyásolhatják*.¹¹⁴

Több mint kétséges azonban annak a felfogásnak a helyessége, amely szerint fogalmilag ki volna zárva annak a lehetősége, hogy a választási agitáció befolyásolhassa a választás szabadságát. *Kaisenberg* pedig magának a Wahlprüfungsgerichtnek egy — bár *elnök*-választással kapcsolatos — 1932.-ből származó határozatára utal, amely az előbbivel ellentétes álláspontot vallva a választások előkészítése során történtenek is jelentőséget tulajdonít a választások szabadsága szempontjából.¹¹⁵

Hasonló álláspontot képviselnek azonban egyéb külföldi tételesjogok is.

A *finn* jog értelmében a Landtagnak fenntartott bíraskodási hatáskör többek között épen arra az esetre vonatkozik, ha a választások *előkészítése során* volt bűnös (!) eljárások fennforgása megállapítható.¹¹⁶

A *cseh* választási bíraskodási törvény 11. §-ának 2. pontja szerint a választási eljárás törvényellenes *előkészületei* is panasz tárgyát képezhetik.¹¹⁷

A *svájci* jog álláspontja annyival is inkább jellegzetes, mert már a választás befejezése *előtt* is panaszt enged minden olyan tény alapján, amely a választási és szavazási cselekmény *egész folyamata* alatt történt, holott ekkor még a választás eredménye — és így befolyásoltsága — meg sem állapítható.¹¹⁸

Az *angol* jog felfogása végül két adat kapcsán is teljesen világos. Az érvénytelenségi okot jelentő *corrupt practice*-ok

¹¹⁴ *Kind* 14.

¹¹⁵ *Kaisenberg*, Georg: Die Novemberwahl 1932. Berlin 1932. 5.

¹¹⁶ Reichstagsordnung *Finnlands* vom 13 Januar 1928.: 24. § 3. bekezdés. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht Bd. I. Teil 2. Berlin und Leipzig 1929. 724.

¹¹⁷ A cseh választási bíraskodási törvény hivatalos német kiadása.

¹¹⁸ *Fleiner*, Fritz: Schweizerisches Bundesstaatsrecht. Tübingen 1923. 151. 42/j.

tényálladékában következetesen ott szerepel a „before, during (or after) an election“ tétel,¹¹⁹ tehát a corrupt practice a választás előtt is elkövethető. Az *illegal practice*-ok alakjában megjelenő kisebb jelentőségű (nem bűncselekményi jellegű) szabálytalanság pedig még érdekesebb megfigyelésre ad alkalmat. Az angol jogban a választási *költségek* tudvalevőleg tételes törvénnyel összegszerűen meg vannak határozva, s ezeknek át-hágása *illegal practice*-ot képez.¹²⁰ *Lawrence Lowell* közli azt az általános szokást, hogy minden képviselő már jóelőre biztosítani kívánva újabb, jövő megválasztását is, már előző mandátuma ideje alatt szokott bizonyos jótékony célokra adományokat juttatni s így választóit *melegen tartani* (nursing). Tág értelmezés mellett a jövő választás szempontjából az előző mandátum ideje is a választás előkészítésének lévén tekinthető, nincs kizárva, hogy a választás érvényességét oly — a fenti jellegű *illegal practice* alakjában megjelenő — tény fogja kétségesse tenni, amit a jelölt még képviselő korában valósított meg.¹²¹ Az angol jog számára tehát a választások előkészítése az érvényesség szempontjából jelentős jogterületet jelent.

A magyar jog álláspontja ebben a kérdésben — úgy gondoljuk — egészen kétségtelen. Az 1925:XXVI. t. c. tizedik fejezetében meghatározott bűncselekmények — amelyek a 100. § 1. bekezdésének 2. és 3. pontjára tekintettel egyben érvénytelenségi okok is —, de a 100. § 1. bekezdésének 4. pontjában meghatározott tényálladék is a „választás“-nak *időbelileg* tá-

¹¹⁹ *Rogers on Election* II. 405, 449, 675, 745.

¹²⁰ *Hatschek*, Julius: Das Parlamentsrecht des deutschen Reiches. Berlin und Leipzig 1915. I. 439. — *Hatschek*, Julius: Das öffentliche Recht des Vereinigten Königreichs Großbritannien—Irland. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. XXV. Tübingen 1914. 41. — *Berecz Sándor*: A tökéletes választójog, Budapest 1932. 267. — Legújabb rendezés az 1918. évi Representation of the People Act 33 sect. 1. bek. *Rogers* II. 231. — Hasonló rendelkezés áll fenn az angol jogterülethez tartozó *Ausztráliában* is. Erre lásd: *Stauber*, Heinrich von Stäfa: Das englische System der Prüfung angefochtener Unterhauswahl durch das Gericht. Zürich 1928. 132. 517/j.

¹²¹ *Lawrence Lowell* I. 217—218. — A magyar választási bíróság tételesjogi okokból kénytelen volt jelentőség nélkülivé minősíteni a május 30-án és 31-én történt itatást, mert a választási határidőt megállapító belügyminiszeri rendelet *csak június 7-én* tétetett közzé. V. ö. erre a kir. Közigazgatási Bíróság 1219/1932. k. sz. ítéletét. KDT. 1932. XXVII. 1336. sz. hat. 2—22.

gan értelmezett fogalmára vannak alapítva. A 155. § pedig kifejezetten büntetőjogi védelemben részesíti a választási előkészületeket a választási határidőt megállapító belügyminiszeri rendeletnek a hivatalos lapban való közzétételétől kezdődő hatállyal, legkésőbb ezen időponttól kezdve tehát már hivatalosan folyik a választási agitáció s az annak törvényes lefolyását biztosítani hivatott büntető rendelkezések — amelyek a magyar jogalkotó elvileg téves, de e vonatkozásban gyakorlatilag *nem* hátrányos felfogása értelmében érvénytelenségi okot is jelentenek — a választási bíráskodás számára rendeltetészerűen alkalmazandó joganyagot képeznek, bár a fent ⁽¹²¹⁾ alatt említett gyakorlati esetből megállapíthatóan az anyagi igazság szempontjából *nem* mindig kielégítően szűk keretek között.

A kir. Közigazgatási Bíróság álláspontja szerint is a jelölés során elkövetett befolyásolásokról *nem* lehet azt mondani, hogy azok *nem* bírnak jelentőséggel a választás eredménye szempontjából, mert a jelölés aláírása az illető párthoz való csatlakozást jelenti, legyen az bár csak erkölcsi kötelezettség. Erre való tekintettel pedig a jelöléshez való csatlakozás megakadályozása is, vagy a jelölés tekintetében kifejtett befolyásolás *sem érdektelen* a választás érvényessége szempontjából.¹²²

Úgy elvi, mint gyakorlati szempontból *nem* lehet tehát kifogást emelnünk az ellen, ha a választásnak az érvénytelenség szempontjából vizsgált fogalmába a választás előkészítését (pl. ajánlás, jelölés) bevonjuk. Ebben a vonatkozásban inkább elfogadhatónak látszik *Kress* korábban ismertetett megállapí-

¹²² A kir. Közigazgatási Bíróságnak a *váci* mandátum felett hozott 4799/1927. k. számú ítélete. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára (Magyar Jogi Szemle melléklapja) 1928. IX. 38. — Az ajánlási-, jelölési eljárásznak egyébként a választási érvényességi bíráskodás *bizonyítási* rendszerében is van gyakorlati jelentősége: A Közigazgatási Bíróság a tanúk azon kijelentésére tekintettel, hogy ők az ellenjelöltre akartak volna szavazni, átvizsgálta az ajánlási íveket és megállapította, hogy „túlnyomóan M. J. jelöltet ajánlották országgyűlési képviselő jelöltül. Bár az ajánlástól a szavazás független, mégis az a körülmény, hogy a választók M. J.-t ajánlották, vallomásuk bizonyító erejét megerősíti“: a 4501/1936. K. számú ítélet. A 7498/1935. K. számú ítélet szerint is „választás“ fogalma alatt az egész választási eljárást kell érteni, a kitűzéstől a szavazási eredmény kihirdetéséig. A képviselőjelölést újból szabályozó 1937: VIII. t. c. azonban feltétlenül csökkenteni fogja a jelöléssel kapcsolatos érvénytelenségi okok gyakorlati jelentőségét.

tása, amely szerint a választás folyamatos cselekmény lévén, hatásai nem korlátozandók a szoros értelemben vett választási eljárás időtartamára.¹²³ Kétségtelen, hogy a választás egész irányát nagyon könnyen azok az *előzmények* határozzák meg, amelyek a választás előkészítésében, a választási agitációban, az ajánlásban stb. jelentkeznek. Ily körülmények között pedig nem lehet idegen feladat a választási bíróság és bíraskodás számára ezeknek a kérdéseknek a vizsgálata.

Stauber azt állapítja meg az *angol* választási bíróságról, hogy talán egész Angliában az rendelkezik a legkiterjedtebb, legsokoldalubb hatáskörrel. Bíraskodik a választások *érvényessége* felett, alkalmaz *büntető* sanctiókat, ellenőrzést gyakorol a közigazgatási — különösen választási — hatóságok működése felett.¹²⁴ Ez a magyar tételesjogi helyzetét is körülbelül fedő megállapítás különösen két vonatkozásban érdemel figyelmet és a továbbiakban külön méltatást. Az egyik: a választási bíróságok által alkalmazandó büntetőszankciók, illetve büntetésjellegű intézkedések, — a másik: a választási bíraskodás és a büntetőjogi elvi kapcsolata (vagy fogalmi különbözősége) kérdése.

7. §. A választásokkal kapcsolatos büntetőintézkedések.

A választói jog —, a választhatóság és a választókerület képviselőküldési jogának felfüggesztése, valamint a választással kapcsolatosan elkövetett bűncselekmények miatti büntetések kiszabása foglalható össze a választásokkal kapcsolatos büntetőintézkedések fogalma alá.

Nálunk, különösen a legutóbbi időben élénk publicisztikai vita tárgyát képezte az a kérdés, vajjon *büntetésnek* tekintendő-e a választói jog és a választhatóság felfüggesztése a választás érvénytelenné nyilvánításával kapcsolatosan, s a kérdésnek aktualitást az adott, hogy a kir. Közigazgatási Bíróság az 1925: XXVI. t. c. 128. §-ának 1. bekezdése alapján a választói jog és választhatóság felfüggesztését több ítéletében alkalmazta is.

¹²³ *Kress* 13.

¹²⁴ *Stauber* 59.

Nem látszik azonban kétségesnek, hogy ez az intézkedés valóban *büntetés* jellegű, ha első pillanatra nehéz kérdésnek is tűnik fel *büntetést* kiszabni olyan cselekményre vagy magatartásra, amely *mint olyan nem bűncselekmény*. Ugyanis az 1925: XXVI. t. c. 128. §-ának 1. bekezdése is olyképp rendelkezik, hogy azzal szemben alkalmazható ez az intézkedés, „akinek cselekvése a *választás* vagy valamely *szavazat érvénytelenítését* okozta“. A magyar törvény ugyan hibásan kapcsolatot létesít az érvénytelenség és a büntetőjog között, merthízen az érvénytelenségi következményt csak a választási bűncselekmények mintegy *másodlagos* hatásaként fogja fel, maga a szóhasználat is arra utal azonban, hogy a 128. § esetében a választói jog és választhatóság felfüggesztését az *érvénytelenség* primár következményének tudja be. Kétségtelen azonban, hogy ebben az intézkedésben a büntetés jellegzetes elemei hiánytalanul fellelhetők. Az államhatalom bizonyos cselekvést erkölcsileg elítél és ezért megvalósítóját *jogi* hátránnyal sújtja: ez tehát az értékítélet és a megtorlás gondolatát juttatja kifejezésre. Nem idegen azonban ebben a jelenségben a *biztonsági* gondolat sem, amely ki kívánja zárni annak lehetőségét, hogy az ilyen egyén a jövőben is kockáztassa a választás érvényességét: ezért a részvételből kirekeszti. Nem fosztja meg azonban az intézkedést büntetés jellegétől az sem, hogy minősége szerint talán több rokonságot mutat a büntetőtörvények általános részében meghatározott *mellékbüntetésekkel*, amelyek közül a politikai jogvesztéssel tényállás tekintetében meg is egyezik: Így pedig fennáll annak a lehetősége, hogy a választói jog és választhatóság felfüggesztésében *büntetést* lássunk, esetleg anélkül is, hogy bizonyos fokig mesterséges konstrukcióval *sui generis bűncselekménnyé* minősítsük *ezen sanctio szempontjából* azt a tényállást, amely a választási büntetőjog szempontjából bűncselekmény, az érvényesség kérdése vonatkozásában pedig érvénytelenségi ok.^{124a}

Több hasonló elem fennforgása ellenére is lényegesen nehezebb büntetéssé minősíteni az ugyanide rokonuló azt az intézkedést, amit tételejogunk szerint az 1925: XXVI. t. c. 138.

^{124a} V. ö.: Rácz György: A becsületbüntetés jövője. (Finkey-émlékkönyv.) Pécs 1936. 305.

§-ának 2. bekezdésére tekintettel az országgyűlés alkalmaz: *a választókerület képviselőküldési jogának felfüggesztését* abban az esetben, ha megállapítása szerint a választókerületben a választáskor a választói jog szabad gyakorlását akadályozó vagy jogosulatlanul befolyásoló cselekmények olyan nagy mértékben fordultak elő, hogy a választóközönség akaratának szabad megnyilvánulása új választás esetében sem remélhető.

Maga a törvény tehát kifejezetten *biztonsági rendszabályként* állítja be ezt az intézkedést: annak a fenyegető veszélynek az elhárítása céljából, hogy a jövő választás is hasonló jelenségek és magatartások jegyében folyjék le. Ez még nem zárna ki a 138. § 2. bekezdésének büntetési jellegét, mert legfeljebb a generális prevenció gondolatával szemben a speciális prevenció egyik jellegzetes formájának érvényesülését jelentené. Az általános büntetőjogi elvek szempontjából való megítélés lényeges akadályát jelenti azonban az, hogy ennek a „büntetésnek“ az alanya *egy jogi személy*, illetőleg *személyösszesség*: a választókerület, illetve a törvény szóhasználata szerint a választóközönség. Egymagában ez a körülmény is problémát jelenthet, bár az újabb büntetőjogi felfogás nem látja elvi akadályát annak, hogy pl. pénzbüntetés *jogi személyekkel* szemben is alkalmazható legyen.¹²⁵ Sokkal jelentősebb tényező ennél az, hogy *ennek az intézkedésnek a szenvedő alanya* — a választóközönség, mint személyösszesség — még csak fikciónak is csak azonos szükségképpen a sanctioval kísért cselekmények — a választójog szabad gyakorlását akadályozó vagy jogosulatlanul befolyásoló magatartások — *cselekvő alanyával*. A 138. § 2. bekezdésének tényálladéka ugyanis teljesen meg van valósítva azon *tárgyi állapottal*, hogy ily cselekmények bizonyos nagy mértékben „előfordultak“, anélkül, hogy az vizsgálhatnák, vajjon „bűnös“-e ezen állapot előálltában a választóközönség, mint a *sanctio szenvedő alanya*. Lehetséges, hogy a választóközönséget *terrorizáló* magatartást olyan választási kortések fejtik ki, akik *nem választók* az illető kerületben, tehát nem tagjai a képviselőküldési jog megvonásának sanctiojával sújtott választóközönségnek.¹²⁶

¹²⁵ Kelsen Hans: Über Staatsunrecht. Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 40. Wien 1913. 22.

¹²⁶ Ezért ellenzi általában az ily sanctiokat Spira Emil: Die Wahl-

Ily körülmények között tehát — bár az intézkedés rendeltetésében gyakorlatilag *megtorlási* célzat is érvényesülhet — a képviselőküldési jog felfüggesztését legfeljebb *büntetésjellegű intézkedésnek* minősíthetjük.

Történetileg úgy a választói jog és választhatóság, mint a kerület képviselőküldési joga felfüggesztésének intézménye *angol* eredetű.

Már a régi *angol* jog értelmében *képtelenné* vált a parlamenti választásokban való részvételre az, aki vesztegetés folytán szavazott vagy tartózkodott a szavazástól, nemkülönben *megfosztatott* a tagsági képességtől az a képviselő, aki a vesztegetést elkövette.¹²⁷ Ugyanez a helyzet az új (1883. utáni) jog szerint is.¹²⁸ A kerület képviselőküldési jogának felfüggesztése ugyancsak helyet foglal az angol jog intézményei között, mégis kiemelendő az, hogy ezt a sanctiot ott sem a választási bíróság (Kings Bench), hanem maga a *törvényhozó testület*, illetve annak egy bizottsága alkalmazza. Már a régi jog szerint is — 15 & 16 Vict. c. 57. — igen nagy mértékű vesztegetések stb. esetében ú. n. *election commission* küldetik ki, amely kiterjedt nyomozó hatáskörrel rendelkezik, megállapítja a visszaélések fennforgását és erről a háznak jelentést (report) tesz. Ennek alapján *törvény alakjában* felfüggesztetik a kerület képviselőküldési joga.¹²⁹ Arra, hogy Angliában is valóban szükség lehetett a „nagy mértékben elterjedt vesztegetés“ fogalmának kialakítására, jellemző adatot szolgáltat *Grego*, aki szerint az 1774-es *Hindon*-választás alkalmával a kerület 210 választója közül 203 meg volt vesztegetve.¹³⁰ *Körösi*-nek a magyar parlamentben tett megállapítása szerint az angol gyakorlat nagy

fälschung in Theorie und Legislation. Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart. 35. 1908. 506—507. — *Spira*, Emil: Die Wahlpflicht. Öffentlich-rechtliche Studie. Wien 1909. 109. 2/j.

¹²⁷ *Stephen*, Henry John: New Commentaries on the Laws of England (partly founded on *Blackstone*). London 1841—1845. III. 400. — *Mohl*, Robert: Ueber die Untersuchung bestrittener ständicher Wahlen durch die Abgeordneten Kammer selbst. Staatsrecht, Völkerrecht und Politik. Tübingen 1860. Bd. I. 214.

¹²⁸ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 445.

¹²⁹ *Leser* 106. — *Hatschek*: Das öff. Recht d. Gegenwart XXV. 45.

¹³⁰ *Grego*, Joseph: A history of parliamentary elections and electioneering from the Stuarts to Queen Victoria. London 1892. 234—240.

szigort is tanusított a képviselőküldési jog felfüggesztésének alkalmazása kérdésében, mert csak 1867-ben is négy kerületet fosztott meg a képviselőküldés jogától.¹³¹ A választási bíróság felfogása azonban a választójog és választhatóság felfüggesztése tekintetében mintha bizonyos mértékig más lenne, amennyiben *Lawrence Lowell* arról értesít, hogy kifejezetten *idegenkedik* a választás érvénytelenné nyilvánításától is, amennyiben ezzel a politikai jogok felfüggesztése jár.¹³²

Ezek a gondolatok a többi államok választási jogrendszereire is erős hatást gyakoroltak, amennyiben igen sok európai állam jogában felfedeztük a választói jog, illetve képviselőküldési jog felfüggesztésének intézményét, még akkor is, ha az illető jogrendszerek egyébként nem tartoznak a szoros értelemben vett angol jogterülethez (bírói választási bíráskodás).

Így pl. a régi *spanyol* jog,¹³³ az 1911. június 30.-i *olasz* törvény 130. §-a,¹³⁴ a *dán* büntetőjog,¹³⁵ a *svéd* jog,¹³⁶ az 1907. január 20.-i *osztrák* törvény 14. §-a¹³⁷ értelmében választási vesztegetések esetén a választói jog, választhatóság, illetve a képviselőküldési jog felfüggesztendő, szerepeljen bár ez a rendelkezés az egyes jogokban a választási *bűncselekmények* következményeként.

A *magyar* jog számára az 1899: XV. t. c. megalkotása tette aktuálissá a képviselőküldési jog felfüggesztésének kérdését. Így *Balogh* Arthur figyelmeztet 1900-ban arra, hogy az

¹³¹ Országgyűlési Napló 1881—1884. X. 280.

¹³² *Lawrence Lowell I.* 220. — Korábban már céloztunk arra, hogy a Kir. Közigazgatási Bíróság 1927.-i gyakorlatában szintén felfedezhetők hasonló elemek (v. ö. itt 2. § 49/j.)

¹³³ *Posada*, Adolfo: Die politische Reform Spaniens. Jahrbuch des öffentlichen Rechts. II. 1908. 459.

¹³⁴ *Stotto Pintor* M.: Verfassungsleben in Italien 1910—1912. Jahrbuch des öff. Rechts. VII. 1913. 397.

¹³⁵ *Mayer*, Georg: Das parlamentarische Wahlrecht. Berlin 1901. 294.

¹³⁶ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 478.

¹³⁷ *Geller* i. m. — Az osztrák irodalom ezt az intézkedést nem egyöntetűen értékelte. V. ö. erre: *Byloff*, Fritz: Die Regierungsentwürfe betreffend strafrechtliche Bestimmungen zum Schutze der Wahlfreiheit. Allgemeine Oesterreichische Gerichtszeitung 57. 1906. 102: helyteleníti. — Ezzel szemben *Gross*, Alfred: Strafrechtliche Bestimmungen zum Schutze der Wahlfreiheit. Ugyanott 365.: helyesli.

ideiglenesen átruházott választási bíraskodási hatáskör mellett elfeledkeztek arról, hogy a ház olyan jogosítványt nyert, amivel korábban nem rendelkezett. Ő azonban a népszuverénitás szempontjából aggályosnak tartotta ezt az intézkedést.¹³⁸ Ez az egyébként *Concha* által sem acceptált aggály¹³⁹ az 1899: XV. t. c. 137. §-ának törvényhozási tárgyalásai során nem merült fel: az 1892—1896. országgyűlési ciklusban előterjesztett törvényjavaslat előadója, *Rohonyi Gyula*¹⁴⁰ épügy, mint *Polónyi Géza* képviselő¹⁴¹ helyeselték és fontosnak tartották a képviselőküldési jog felfüggesztésének intézményét.

Igen érdekes és jellemző indokolást ad a magyar törvény-szerkesztő arról, hogy miért vált ez az intézkedés szükségessé: A választási bíraskodási törvénynek az 1896—1901. évi országgyűlési ciklusban előterjesztett javaslatának indokolása szerint a képviselőküldési jog felfüggesztését azért kellett behozni a magyar jogrendszerbe, mert a Ház választási bíraskodási gyakorlatából is megállapíthatóan az etetés-ítatás és vesztegetés azért fordult elő sokszor oly nagy mértékben, mert a képviselőt az országgyűlésbe küldő választók abban semmi erkölcsi rosszat nem láttak.¹⁴²

A magyar gyakorlatban egyébként mindössze *egyszer* került az 1899: XV. t. c. 137. §-a alkalmazásra, amidőn a képviselőház 1902. november 14.-én felfüggesztette a *csongrádi* választókerület képviselőküldési jogát, miután a választást a kir. Kúria előzőleg érvénytelenné nyilvánította.¹⁴³ Rendkívül érdekes azonban ennek a döntésnek a története, amennyiben a csongrádi képviselőválasztás körülményeinek vizsgálatára kiküldött 3 tagú bizottság *Ugron János* előadásában a kerület képviselőküldési jogának *fel nem függesztése* iránt terjesztett előindítványt. Szerinte ehhez a bizottságnak három kérdést kellett vizsgálnia: a jelölt viselkedését, a választás érvényes-

¹³⁸ *Balogh Arthur*: A curiai bíraskodás és a választókerület képviselőküldési jogának megvonása. Jogtudományi Közöny XXXV. 1900. 17.

¹³⁹ *Concha* Győző: Politika. Budapest 1907. I. 498.

¹⁴⁰ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 146.

¹⁴¹ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 160.

¹⁴² Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 368.

¹⁴³ *Marczali*, Heinrich: Ungarisches Verfassungsrecht. Das öffentl. Recht der Gegenwart. XV. Tübingen 1911. 96.

ségét és a választók magatartását. A bizottság ezek alapján arra a meggyőződésre jutott, hogy mivel „az összes tanuvallomások szerint a választás napján *igen szűkös* volt az ellátás“, az nem haladta meg a szokásos kereteket, ezért a felfüggesztésre alap nincs. Ezzel szemben *Boda Vilmos* különvéleményt terjesztett elő, amely utalt arra, hogy az *egy községből* álló csongrádi kerületben egyáltalában nincs helye a törvény értelmében semminemű ellátásnak és hogy a kir. Kúria megállapítása szerint a kerület 661 csongrádi választójából 409 részesült etetés-itatásban. A Ház végül 221 szavazattal 46 ellenében *nem fogadta* el a külön bíráló bizottság jelentését és indítványát, hanem a különvéleményhez csatlakozott és a csongrádi kerület képviselőküldési jogát a folyó országgyűlés tartamára felfüggesztette.¹⁴⁴

Arra egyébként, hogy a politikai joggyakorlásból való kizáratás kérdésében a magyar törvényhozásban minő gondolatok jutottak érvényre, jellemző adatot szolgáltat az 1874: XXXIII. t. c. keletkezési története is. A központi bizottság elfogadására ajánlotta a főrendiház azon indítványát, amely szerint a megbecstelenítő bűncselekmények elkövetői zárassanak ki a szavazásból. Ezzel szemben a IX. osztály különvéleményt jelentett be, amelynek értelmében a főrendiház által ajánlott toldalék „mélyen belenyul a büntetőtörvény alapelveibe, amennyiben egyenlő örök megbélyegzésként fennmaradó büntetést mond ki“ és ellenkezésben áll azzal az elvvel, amely a büntetéssel javítást céloz.¹⁴⁵

Az 1900-as években az egyik magyar szerző arra figyelmeztetett, hogy a *királyi kegyelem* a választói jog felfüggesztésével — tehát büntetéssel! — szemben is gyakorolható.¹⁴⁶

Itt csak megemlíjtük azt, hogy a választói jog felfüggesztése mint a *szavazási kötelesség* sanctioja is szóbakerült és a magyar irodalomban *Buza László* figyelmeztet arra, hogy az intézmény ellen nem lehet azzal érvelni, hogy nem jelent bün-

¹⁴⁴ Országgyűlési Napló 1901—1906. VII. 344., VIII. 75—76, 298, 397—404. — A határozatot közli: *Gyomai*, 347.

¹⁴⁵ Országgyűlési Irományok 1872—1875. XIX. 320—323. — V. ö.: *Spira*: Die Wahlfälschung 511.

¹⁴⁶ „*Spectator*“: A deési mandatum és a megbízott ügyvéd beismereése. Jogtudományi Közöny XXXVII. 1902. 30.

tetést valakit megfosztani attól a jogától, amellyel úgy sem élt.¹⁴⁷ Az egész kerület képviselőküldési jogának felfüggesztését *Spira* céljättévesztett intézménynek mondja, mert ez épen azokat a választókat sújtja, akik a törvény értelmében leszavaztak.¹⁴⁸

Büntetésjellegű intézkedést foganatosít végül az *angol* választási bíróság, midőn kiterjedt vesztegetés esetén a kerületet az eljárás *költségeiben* marasztalja.¹⁴⁹ Ettől már csak egy lépés hiányzik a valóságos büntetőhatáskör gyakorlásáig, amely facultatív alakban az *angol* választási bíróságnak rendelkezésére is áll: A választási bíráskodási eljárás egész folyamata alatt jelen van a *public prosecutor*, aki az általa észlelt bűncselekmények megtorlását akár nyomban a választási bíróságnál, akár a rendes bíróság előtt indítványozhatja. Amennyiben a terhelt teljes beismerésben van, a választási bíróság nyomban sommásan ítélni is.¹⁵⁰

8. §. A választási bíráskodás és a büntetőjog.¹⁵¹

Az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége fellett való bíráskodás egyik legérdekesebb — és sajnos, leginkább félreértett — kérdése a választások érvényességének és azok büntetőjogi védelmének problémája. Az kétségtelen, hogy a választások tisztaságának és — azon keresztül — érvényességének *egyik eszközét* a választások büntetőjogi védelmét célzó törvényi rendelkezések képezik, ennyiben tehát a válasz-

¹⁴⁷ *Buza* László: A kötelező szavazás. Magyar Társadalom Tudományi Szemle VI. 1913. 118—119. — A tételesjogokban alkalmazott ily jellegű sanctiókról: *Csekey* István: A kötelező szavazás. Szeged 1935. (Különlenyomat a *Polner*-emlékkönyvből.) 43.

¹⁴⁸ *Spira*: Die Wahlpflicht 109. 2/j.

¹⁴⁹ *Mendelssohn—Bartholdy*, A. Dr.: Richter und Parlament. Archiv des öffentlichen Rechts. XXIX. 1912. 296. — *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 445.

¹⁵⁰ 46 & 47 Vict. c. 51. s. 43. ss. 3. *Rogers* on Election II. 364. Az állandó gyakorlat azonban mégis inkább az, hogy a közvádoló *nem* a választási bírósághoz fordul a bűncselekmények megtorlása iránt. Ugyanígy: *Hatschek*: Das öff. Recht der Gegenwart XXV. 43.

¹⁵¹ E kérdés alapvető tanaira lásd: *Polner* Ödön: Választási bűncselekmény és választásérvénytelenségi ok. (*Finkey* emlékkönyv.) Pécs 1936. 290—304., — *Goltner* Dénes: A választási bíráskodás és a büntetőjog. Jogtudományi Közlöny LXIX. 1934. 170—172, 178—179.

tások érvényessége és a választási büntetőjog a *cél* és *eszköz* viszonyát tüntetik fel. Ezzel azonban ki is merül a két kérdés közötti kapcsolatok lehetősége és kizárt közöttük az összefüggés különösen abban az értelemben, hogy a választás során elkövetett *bűncselekmény mint olyan oka lenne a választás érvénytelenségének*. A választás ugyanis *nem azért érvénytelen*, mert a választás során vagy azzal bármiképpen kapcsolatban *bűncselekményt* követtek el, hanem azért, mert *érvénytelenségi okok* merültek fel, tekintet nélkül arra, hogy bűncselekményt képeznek-e (egyben) azok vagy sem.

Ez a felfogás azonban nem jutott általános érvényesüléshez, sőt inkább azt kell megállapítanunk, hogy a tételesjogok sokkal inkább az érvénytelenség és a választási büntetőjog kapcsolatára vannak felépítve.

A tételesjogok ily irányú állásfoglalására kétségtelenül az *angol* jog rendszere gyakorolt elhatározó befolyást. A választási bíraskodás anyagi része tekintetében az első tételesjogi rendezés az angol jogé lévén, könnyen érthető, hogy az ott kidolgozott alapelveket a későbbi jogrendszerek is átvették. Az angol érvénytelenségi joganyag javarészt pedig a *corrupt practices* alakjában megjelenő választási *bűncselekmények* teszik ki: a *bribery* (vesztegetés), *treating* (etetés-ítatás), *undue influence* (kényszerítő eszközökkel való befolyásolás), *personation* (más helyett stb. szavazás), a választási költségek tekintetében tett hamis adatszolgáltatás. Nem létesít azonban az angol jog *kizárólagos* jellegű elvi kapcsolatot az érvénytelenség és a büntetőjog között oly értelemben, hogy *csak* a választási bűncselekmény volna érvénytelenségi ok, mert azok második főcsoportját épen azon cselekmények, magatartások képezik az ú. n. *illegal practices* alakjában, amelyek sértik ugyan az eljárás törvényességét, de *nem bűncselekmények*.¹⁵² Így az angol jog inkább *tételes* jellegű kapcsolatot létesített a két kérdés között: az érvénytelenségi okokat *formailag* választási bűncselekményként is szövegezte.

Ennek kiemelése azért szükséges, mert találunk tételesjogot, illetve jogfejlődést, amely az angol felfogásban meg-

¹⁵² Rogers on Election II. 399 és köv., 675, 745. — Hatschek: Parlamentsrecht I. 436. — Das öf. Recht der Gegenw. XXV. 41. — Stauber 24 —36.

jelenő gondolatot továbbfejlesztve arra az álláspontra helyezkedik, hogy érvénytelenségi okot *csak* és *kizárólag* oly cselekmény jelenthet, amely *büncselekmény*.

A *német* Reichstag mint a választások érvénye felett döntő szerv az 1871.-es alkotmány korában abból a felfogásból indult ki, hogy mindazok a befolyásolások, amelyek nem ütköznek a büntetőtörvénykönyvbe, *nem* befolyásolják a választások érvényességét.¹⁵³ Hasonló volt azonban a weimari alkotmány választási bíróságának felfogása is: Az 1930. szeptember 1.-i választások kapcsán a Birodalmi megbízott (Reichsbeauftragte) annak a nézetének ad kifejezést, hogy az azzal való befolyásolás, hogy a választó a IX. listára szavazzon (N. S. D. A. P.), mert különben a nyugdíját megrövidítik, minthogy az illetékes hatóságok megállapítása szerint nem alkalmas arra, hogy büntető vagy rendőri eljárás tárgyává tétessék, a választási bíráskodás szempontjából sem bír jelentőséggel. A Wahlprüfungsgericht beim Reichstag ezt az álláspontot magáévá tette.¹⁵⁴

Ilyértelmű volt azonban az irodalom állásfoglalása is. Korábban *Laband*¹⁵⁵ és *Seydel*¹⁵⁶ még teljes merevséggel azt az álláspontot képviselték, hogy csak az a cselekmény tekinthető érvénytelenségi oknak, amely kifejezetten büntetőjogi sanctioval van tilalmazva. Ennél az álláspontnál már nagyobb hajlékonyságot tüntet fel *Jellinek* értelmezése, aki a Reichsstimmordnung 37. §-ában szereplő „nicht ordnungsgemäss vorgenommene Wahl“ fogalmát olyképp határozza meg, hogy az ilyen „nem szabályszerűen lefolytatott választás“ tényálladékának megvalósítására az eljárási szabálytalanságok, egyes régi időkől származó szokásjogi jellegű érvénytelenségi okok *mellett* a (német) büntetőtörvénykönyv 107—109. §§-aiban meghatáro-

¹⁵³ *Görres—Bruder—Bachem*: Staatslexicon. Freiburg in Breisgau 1897. V. 1092.

¹⁵⁴ A Reichsbeauftragte jelentése a Wahlprüfungsgericht beim Reichstag-hoz az 1930. szeptember 1.-i választások kapcsán a sziléziai V. választókerület tárgyában. A Wahlprüfungsgericht beim Reichstag irattárából; kiadatlan.

¹⁵⁵ *Laband*, Paul: Das Staatsrecht des Deutschen Reiches. Freiburg in Breisgau 1888. I. 300.

¹⁵⁶ *Seydel*, Max: Der deutsche Reichstag. Annalen des Deutschen Reichs. 1880. 389.

zott bűncselekmények vezetnek.¹⁵⁷ *Wiesmann* egyébként arra utal, hogy a választási bűncselekményeknek, mint kizárólagos érvénytelenségi okoknak a szerepeltetése arra vezethető vissza, hogy ezek *kimerítő* jelleggel (erschöpfend) vannak meghatározva.¹⁵⁸ Tekintettel azonban arra, hogy a későbbiek során alkalmunk lesz megállapítani azt, hogy az érvénytelenségi okok a legtöbb jogrendszerben *egyáltalában nem* nyertek tételes megállapítást, ennek a körülménynek elvi szempontból egyáltalában nem lehet jelentőséget tulajdonítanunk.

Ennek a felfogásnak a kiágazása végül ugyancsak a német irodalomban *Zang* megállapítása, amely szerint a közhivatalnok cselekménye csak akkor válik érvénytelenségi okká, ha az elene indított fegyelmi eljárás a kérdéses cselekmény tekintetében *fegyelmi vétkességét* megállapította.¹⁵⁹

Az érvénytelenségi és büntetőjogi probléma kapcsolatának gyengülése és a helyes felfogás fokozatos érvényrejutása figyelhető meg a régi (német) *elsass-lotharingiai* jogban. *Elsass*-ban az 1879. július 4.-i törvény 11. §-a értelmében a választások érvényessége felett a *Kaiserlicher Rat* döntött az 1871. október 30.-i törvény és az 1889. március 13.-i rendelet eljárási szabályai szerint. Az 1911. május 31.-én kelt új alkotmánytörvény 9. §-a értelmében a választások érvényességének felülbírálatára elvileg a legfelső közigazgatási bíróság, annak felállításáig pedig a *colmari* főtörvényszék (Oberlandesgericht) egyik (polgári) tanácsa vált illetékessé.¹⁶⁰ A gyakorlat korábban az volt, hogy az olyan befolyásolások, amelyek nem ütköznek a büntetőtörvénykönyv rendelkezéseibe, mint érvénytelenségi okok sem jöhetnek tekintetbe. Később azonban egyre nagyobb határozottsággal az a gyakorlat alakult ki, hogy a

¹⁵⁷ *Jellinek*, Walter: *Verfassung und Verwaltung des Reichs und der Länder*. (Teubner's Handbuch der Staats- und Wirtschaftskunde.) Berlin 1927. Abt. I. Bd. II. H. 2. 62.

¹⁵⁸ *Wiesmann*, Richard: *Untersuchungen über den richterlichen Schutz des parlamentarischen Wahlrechts in Elsass-Lotharingen*. Archiv des öffentlichen Rechts. XXIX. 1912. 116.

¹⁵⁹ *Zang*, Heinrich: *Wahlungültigkeiten, Wahlbeanstandungen, dargestellt nach dem bayerischen Gemeindewahlrecht und dem Wahlrecht zum bayerischen Landtag von —*. (Dissert. Würzburg.) Würzburg 1925. 92.

¹⁶⁰ *Schulze*, Alfred: *Die Verfassung und das Wahlgesetz für Elsass-Lotharingen*. Strassburg 1911. 68.

választás érvényességét azon cselekmények nem befolyásolhatják, amelyek *sem nem bűncselekmények*, sem pedig gazdasági, vallási, stb. függőségi viszonyból kifolyólag — vagy az ezzel kapcsolatos felelősségi érzet kihasználásával — nem befolyásolják az egyes választó függetlenségét.¹⁶¹ Ennek a gyakorlatnak a szemlélete alapján foglal állást *Vogt Laband*-dal szemben, amidőn nem tartja helyesnek azt a nézetet, amely szerint a választók befolyásolása tekintetében mindaz, ami kifejezetten nem tilos büntetőjogilag, az meg van engedve és így a választás érvényességét nem befolyásolhatja.¹⁶²

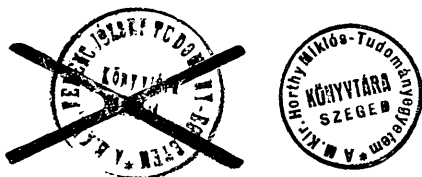
Nagy figyelmet érdemel a német jogfejlődés területén a *württembergi* jog felfogása. A württembergi jog kezdettől fogva azon kevés tételesjog közé tartozott, amelyek az érvénytelenségi okok — tehát a választási bíráskodás anyagi kérdés-komplexuma — tekintetében kifejezett tételesjogi rendelkezésekkel bírtak. Már az 1919.-i átalakulás előtti régi jog értelmében is megállapítható az érvénytelenség és a büntetőjog közötti kapcsolat, amennyiben többek között a választás érvénytelenségét okozta az, ha valaki azon célból, hogy magának szavazatokat szerezzen, „*laut eines gegen ihn gegangenen rechtskräftigen Strafurteils*“ vesztegetésben, erőszakoskodásban vagy tévedésbeejtésben *bűnösnek* mondatott ki.¹⁶³ A legújabb időkig érvényben volt 1920. május 21.-i Landtagswahlgesetz 30. §-a is azonos elvi felfogást tükröztetett azonban vissza, amidőn az érvénytelenségi okok között *Jellinek* szövegezése szerint „*ausser Verstößen gegen das Strafgesetz*“ más cselekményeket is felsorol.¹⁶⁴ Ezek a tételesjogi rendelkezések azonban már

¹⁶¹ *Wiesmann* 116. — *Heim*, F. F.: Das Elsass-Lotharingische Verfassungsgesetz vom 31. Mai 1911 nebst dem Wahlgesetz und den ergänzenden Verordnungen. Strassburg 1911. 79. — *Fischbach*, Oscar: Das öffentliche Recht des Reichslandes Elsass-Lotharingen. Das öffentliche Recht der Gegenwart XXVI. Tübingen 1914. 120—121.

¹⁶² *Vogt*: Das Oberlandesgericht Colmar als Wahlprüfungsgericht. Deutsche Richterzeitung. 1912. IV. 316.

¹⁶³ *Göz*, Karl: Das Staatsrecht des Königreichs Württemberg. Das öffentliche Recht der Gegenwart. II. Tübingen 1908. 132.

¹⁶⁴ *Jellinek* Walter: Die Zusammensetzung der Landesparlamente, insbesondere das Wahlrecht und die Wahlprüfung. Handbuch des Deutschen Staatsrechts. Das öff. Recht der Gegenwart XXVIII. 630. — *Kluge* 18—20. — *Ball* 130.: Közli a törvény-§ szövegét.

kétségtelenül arra utalnak, hogy az érvénytelenségi okoknak a büntetőjogi rendelkezésekkel kapcsolatos meghatározásának inkább *tételesjogi*, mint elvi magyarázata van, amennyiben a württembergi jog már szembetűnően eltávolodott attól a felfogástól, amely szerint érvénytelenségi okot *csak* választási büncselekmény képezhet, s ezzel a régi *elsassi* jog fejlődési irányához csatlakozott.

A német irodalomban egyébként *Merk* még legutóbb is annak a felfogásnak ad kifejezést, hogy a választási bíróság nemcsak azt hivatott vizsgálni, vajjon a választások az e tárgyban kibocsátott törvényes rendelkezések szerint folytak-e le, hanem azt is, hogy *egyébként is* szabályszerűen-e, tehát nem követtek-e el a választások során a birodalmi büntetőjogba ütköző cselekményeket, különösen pedig a StrGB 107—109. §§-aiban meghatározott büntetteket.¹⁶⁵

Az *osztrák* irodalomban *Bauer* a század elején azt indítványozta, hogy mivel az osztrák jognak nagy fogyatékosága az, hogy az érvénytelenségi okok nincsenek a tételesjogban meghatározva és ezek hiányát mégcsak a bíraskodó szerv bizonyos mértékig kialakult gyakorlata sem pótolja, — a létesítendő osztrák törvényben az érvénytelenségi okok az angol corrupt és illegal practices mintájára megkonstruálandó *büntető cselekményi tényálladékokban* szövegeztessenek meg.¹⁶⁶

Az Európán kívüli jogok közül elég az *egyiptomi* jogra utalnunk, amely az 1930. október 22.-i választójogi törvény IV. címe 60. §-ában — ahol az érvénytelenségi okokat határozza meg — kifejezetten utal a törvény V. címében elhelyezett megtorló rendelkezésekre.¹⁶⁷ Azonos elvi alapokra van felépítve az 1931. január 1.-én kelt *chinai* választójogi törvény 20. §-ának azon rendelkezése is, amely szerint abban az esetben, ha a Nemzeti Konvent tagjaira vonatkozó választásokban közreműködő szervezetek valamelyik tagja *csalás* miatt *elítéltetik*, az ilyen választás eredménye érvénytelen és semmis.¹⁶⁸

¹⁶⁵ *Merk* 420.

¹⁶⁶ *Bauer*, Otto: Wahlgerichtsbarkeit. Das Recht. (Wien) 1908. VII. 116.

¹⁶⁷ *Daresté—Daresté—Delpech—Laferrière*: Les constitutions modernes. Paris 1928.—1933. V. 466.

¹⁶⁸ Wahlgesetz (für die chinesische Republik) vom 1 Januar 1931.

A magyar jog felfogása e kérdés tekintetében történetileg *nem egységes*. Sajnálatos azonban, hogy az idők során bekövetkezett átalakulás nem a helyes irányban való fejlődés jegyében történt.

Ami elsősorban a *tételesjogi* fejlődést illeti, — a választások érvényességével foglalkozó első tételesjogi magyar törvényhely, az 1848: 5. t. c. 47. §-a még a választásoknak bármely tekintetből kérdésbe vett *törvényességéről* beszél. Bár az kétségtelen, hogy a választások során elkövetett bűncselekmények is sértik a választás bizonyos értelemben vett törvényességét, mégsem lehet ebből a törvényhelyből arra következtetnünk, hogy az 1848-i törvényhozás a választások érvényessége és a választási büntetőjog között elvi kapcsolatot kívánt volna létesíteni a felhívott törvényszakasz alakjában. Nem lehet továbbá túlzott elvi jelentőséget tulajdonítanunk a törvény 92. §-a azon rendelkezésének sem, amely a választás *érvénytelenné nyilvánítását súlyosító* körülményként rendeli számbavenni azon *bűnügyi eljárás során*, amely a választást vezető közeg törvényellenes eljárása, mint választási bűncselekmény miatt folyik. (Ez a rendelkezés egyébként az 1899: XV. t. c. 169. § 2. bekezdésében is fellelhető. Ott azonban az egészen kétségtelenül és alapvető rendelkezésekből is megállapítható kapcsolatokra tekintettel e szempontból bírt jelentőségét elvesztette.) Az 1848. törvényhozás *tárgyalásai* és verifikálása során e tárgyban felmerülő adatokkal a későbbiek során foglalkozunk.

Az első kétségtelen kapcsolatot az érvénytelenség és a büntetőjog között az 1887-ben szövegezett *házzsabályok*, — mint a bíráskodás tételesjogi anyaga — 71. §-ának — s különösen a *c)* pontnak — rendelkezései valósítják meg. E jogszabályhely értelmében érvénytelenségi okot képeznek a választási hatóságoknak vagy másoknak a szavazati jog szabad gyakorlatát gátló cselekményei, nemzetiségi-, felekezeti- vagy osztály elleni izgatás, büntett vagy vétség elkövetésével való megfélemlítés, közhivatalnoknak hivatali hatalmával való visszaélése (1878: V. t. c. 187. §).¹⁰⁹ A házzsabályok tehát az érvény-

Art. 20. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Bd. II. Teil. 2. Berlin u. Leipzig. 1931. 515.

¹⁰⁹ Országgyűlési Irományok 1884—1887. XXIV. 766. sz. iromány.

telenségi okot a büntetőtörvény megfelelő — azóta hatályon kívül helyezett — szakaszára való hivatkozás mellett határozzák meg.

Az 1899: XV. t. c. — az első magyar választási bíraskodási törvény — 1875—1878.-ban előterjesztett I. javaslata a 9. §-ban határozza meg az érvénytelenségi okokat. Ez a körülírás *nem* létesít kapcsolatot a választási bűncselekmények és az érvénytelenségi okok között. És hogy ez nemcsak szövegezési mód következménye, hanem elvi állásfoglalás, arra igen jellemző az, hogy a 9. § *b)* pontjában érvénytelenségi okként többek között az is szerepel, ha bebizonyult, hogy a választók akarata, akik pedig a választásban részt akartak venni, *akár valamely el nem háritott, le nem győzhető akadály* miatt szabadon nem érvényesülhetett.¹⁷⁰

Ugyane javaslat az 1881—1884. országgyűlési ciklusban is előterjesztetett. Az igazságügyi bizottság által átszövegezett és lényegesen módosított javaslatban azonban az érvénytelenségi okokra vonatkozó § — rendszertani szempontból egészen elhibázottan az *eljárás*i szabályok között — mint 32. § foglal helyet, a *b)* pont pedig jelentősen át van szövegezve: elhagyja a személyi vonatkozás teljes hiányára alapított, természeti erők akadályozó hatásával kapcsolatos érvénytelenségi tényálladékot és helyére a következőt illeszti: „ha bebizonyítottatik, hogy közhivatalnokai befolyásolásnak az 1878: V. t. c. 178. §-ában tiltott esetei merültek fel”.¹⁷¹

Az 1887—1892. országgyűlési ülészakban nyújtotta be *Szilágyi* Dezső igazságügyminiszter azt a javaslatot, amely úgy az érvénytelenségi okok, mint az egész törvényi felépítés tekintetében a később az 1899: XV. t. c. alakjában megjelenő választási bíraskodási jogforrás első sajátképeni tervezetének, előmunkálatának tekintendő. A javaslat 3. §-ában meghatározott érvénytelenségi okok lényegileg azonosak maradtak az 1899: XV. t. c.-ben is, de nem változott az az alapfelfogás sem, amely az érvénytelenségi tan alapvető kérdésére vonatkozott. A tervezet ugyanis — épúgy mint a későbbi törvény — külön

¹⁷⁰ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 549. sz. iromány 218—230.

¹⁷¹ Országgyűlési Irományok 1881—1884. VIII. Melléklet a 262. sz. irományhoz.

sorolja fel az érvénytelenségi okokat és külön §-ok rendelkeznek a választások büntetőjogi védelméről. Mindez nem változtatta azonban azon, hogy ez a javaslat vezette be a magyar tételesjogba azt a felfogást, amely a későbbiek során csak erősbbödött és tudatosabbá vált.¹⁷²

Az 1925: XXVI. t. c. végre teljes határozottsággal kifejezésre juttatja, hogy az érvénytelenség a választási bűncselekmény mintegy *másodlagos* következménye, mert az érvénytelenségi okokat meghatározó 100. § 2. és 3. pontja a választói jog szabad gyakorlását akadályozó vagy jogtalanul befolyásoló cselekmény további tényálladáki eleméül megkívánja azt, hogy e cselekményeket a büntetőtörvénykönyv vagy az 1925: XXVI. t. c. *büntetté vagy vétségé* nyilvánítsa. Csak tökéletesebbé teszi ezt a határozott állásfoglalást a javaslat miniszteri indokolása, amely a 100. § 1. bekezdésének 3. pontja kapcsán azt állapítja meg, hogy „a 100. § 3. pontja esetében az *érvénytelenségi ok bűncselekmény elkövetése*“.¹⁷³

Igen érdekes — és a tételesjogi eredményekkel nem mindenben összhangzatos — azonban a választási bíraskodás *magyar parlamenti története*. Ez ugyanis legalább olyan számban tartalmaz az érvénytelenség és a büntetőjog kapcsolatát *tagadó*, mint *amellett* állásfoglaló megnyilatkozásokat.

Az 1848. évi nemzetgyűlés etetés-ítatás és vesztegetés miatt megsemmisítette a győri választást (Balogh Kornél választása). Ezzel kapcsolatosan *Dedinszky* (Csanád követe) fel kívánta eleveníteni az ily jelöltekkel szemben „az újra meg nem választhatóság“ iránti indítványát. „Mihézt *Kazinczy* követ szívesen hozzájárulna, úgy mond, ha most a büntetőtörvénykönyv szerkesztéséről volna szó, hogy megfenyítettessenek azok, akik a nép erkölcsiségét megmérgezik. Most azonban, midőn csak a formák betartásáról van szó, a Ház erre a térre lépni *nem* jogosult (Helyes!)“.¹⁷⁴

¹⁷² Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 1146. sz. iromány 1—96. — Ezt a javaslatot közli a Magyar Igazságügy. 1891. XXXVI. 66—80., 133—150.

¹⁷³ Nemzetgyűlési Irományok 1922—1925. Melléklet a 750. sz. irományhoz. Részletes indokolás.

¹⁷⁴ *Pap* Dénes: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban. Budapest 1881. I. 38.

- Maga a törvényszerkesztő is felismeri olykor a problémát. Így: az 1887—1892. országgyűlés elé terjesztett bíraskodási javaslat általános indokolása szerint a büntetőjog szabályai nem alkalmazhatók egyszerűen, mert bár sokszor az érvénytelenségi ok tényálladéka összeesik valamely büntetendő cselekmény tényálladékával „ezen megállapítás *nem azért történik*, hogy a cselekmény egyuttal a törvényben meghatározott büntetéssel is sújttassék“. „A büntetőtörvénykönyvre való egyszerű hivatkozás azon okból volt kerülendő, mert a meghatározott cselekmény itt *nem mint bűncselekmény*, hanem pusztán mint érvénytelenségi ok állapíttatik meg és e megállapítás csak a jelen törvényben megszabott jogi következményeket vonja maga után“. „A Curia előtti eljárás megindítása és ítélettel leendő befejezése teljesen függetlenítendő azon eljárásoktól, melyek a kérdéses választással összefüggenek és a kérdéses tényálladékot vagy annak egyes mozzanatait különleges elbírálás tárgyává teszik. A Curia ezen közjogi bíraskodása etekintetben is a legteljesebb függetlenséget kívánja meg, amely sem előzetes kérdéseknek más hatóság általi eldöntésével, sem pedig a cselekmény *büntető* következményeinek megállapításával kapcsolatba nem hozható“.¹⁷⁵ Hasonló szabatosággal foglal állást azonban az 1896—1901. országgyűlés elé terjesztett (utolsó) javaslat indokolása is. Az alaptalan panaszemeléssel kapcsolatosan esetleg megkonstruálható bűncselekményt vizsgálva megállapítja, hogy „... a hamis vád büntette vagy vétsége már az okból sem foroghat fenn, mert a 2.—9. pontokban foglalt érvénytelenségi okoknak nem mindegyike felel meg az 1878: V. t. c.-ben körülírt valamelyik büntetendő cselekménynek. Azon esetekben is, melyekben az érvénytelenségi esetek tényálladéka azonos valamelyik büntetendő cselekmény tényálladékával, ezen eljárásban *nem mint ilyen* szerepel, hanem mint attól *teljesen függetlenített*, és az eljárás célja *nem a büntetendő cselekménynek, hanem a tényálladéknak mint érvénytelenségi oknak* és az ahhoz fűzött közjogi következményeknek a meghatározására irányul“.¹⁷⁶

Már az 1884—1887. országgyűlésen azt a megállapítást

¹⁷⁵ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 35, 40, 84.

¹⁷⁶ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 426.

tette *Teleszky* János képviselő, hogy egészen más az a közérdek, amelyet a büntetőbíróóságok előtt kell megvédeni, mint amely a választások tisztaságának a bírálóbizottságok működése útján való megóvásában jut érvényre.¹⁷⁷

Az 1892—1896. országgyűlésen a választási bíraskodási javaslat részletes vitája során *Gulner* Gyula képviselő módosító indítványt terjesztett elő a 3. § 11. pontjához, amelyben javasolta, hogy a közhivatalnoknak részletesen körülírt választási befolyásoló cselekményei érvénytelenségi okká minősíttessenek. *Plósz* Sándor államtitkár mellőzni kérte *Gulner* javaslatát, azzal az indokolással, hogy errevonatkozólag már intézkedés történt a büntetőtörvénykönyvben. *Issekutz* Győző erre megállapította, hogy az államtitkár összezavarja a választások büntetőjogi védelmét azok érvényességével.¹⁷⁸

Az 1896—1901. ciklusban az 1889: XV. t. c. utolsó javaslatának vitájában *Pulszky* Ágost képviselő helytelennek tartotta, hogy a javaslat 3. §-ának 9. pontját (érvénytelenségi ok) együtt tárgyalják a 170. §-sal (büntető rendelkezés), mert bár némi hasonlóság látszik fennforogni, mégis az egyik csak tisztán és egyedül a választások érvényességével foglalkozik, amíg a 170. § büntető sanctiokat tartalmaz, éspedig nem is a képviselőre, vagy jelöltre mint olyanra, hanem bárkire nézve. Ezért ezek nem tartoznak elvileg össze.¹⁷⁹ Megjegyzendő, a 3. § 9. pontját *Rakovszky* István képviselő indítványára tárgyalták együtt a 170. §-sal.¹⁸⁰ *Plósz* Sándor korábbi álláspontjával egyezően védi az együttes tárgyalást, jellemzően megállapítja azonban, hogy a 3. § 9. pontja mellett is szükség van a büntető sanctiók megállapítására.¹⁸¹

Ezek a helyes felismerést tanúsító megállapítások azonban ép oly kevéssé voltak alkalmasak arra, hogy a tételesjog helytelen kialakulását megakadályozzák, mint az irodalomban *Günther* Antal okfejtése, amely szerint a választások feletti bíraskodás szigorúan közjogi jellegű és csak másodsorban, *accessorie* bír kriminális jelleggel. Tehát a választások felett

¹⁷⁷ Országgyűlési Napló 1884—1887. XVI. 418.

¹⁷⁸ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 244—247.

¹⁷⁹ Országgyűlési Napló 1896—1901. XXII. 121.

¹⁸⁰ Országgyűlési Napló 1896—1901. XXII. 99.

¹⁸¹ Országgyűlési Napló 1896—1901. XXII. 175—177.

döntő kir. Kúria hatásköre nem abból a forrásból ered, mint a rendes bíróságok jogköre. A Kúriának, mint a választások feletti bíróságnak kriminálisztikus hatalomköre nincsen. Ennélfogva *helytelennek tartja*, hogy a legfontosabb abszolút érvénytelenségi okok alányilag és tárgyilag bizonyos *bűncselekményeknek* az eljárás során befejezett elkövetésében jelennek meg: tehát valójában nem az abszolút érvénytelenségi okok megállapítása, hanem bizonyos választási deliktumok kiderítése céljából hozatik a bírói szervezet mozgásba.¹⁸²

Hasonló álláspont jut azonban érvényre külföldi szerzőknél, illetve tételesjogokban is.

A *francia* gyakorlat értelmében az a körülmény, hogy a tettes cselekménye bűncselekménnyé minősül, nem vonja maga után a választás érvénytelenségét.¹⁸³

Az *angol* irodalomban is felfedezhető olyan megállapítás, amely az érvénytelenség és a büntetőjog tipikusan angol felfogásával bizonyos mértékig szakítani látszik: *Lawrence Lowell* hibáztatja, hogy a választási bírák a választási visszaéléseknél a konrupciós szándéknak olyan mérvű bizonyítását kívánják meg, amelynek a választási *büntetőbíráskodásban*, — de nem a *választási bíráskodásban* — volna csak helye.¹⁸⁴

A régi (1907. augusztus 8.-i törvényen alapuló) *spanyol* jog — részben ugyan szervi okokból — szintén szétválasztotta a választási bíráskodást a büntetőjogi védelemtől, amennyiben a legfelső bíróság hatáskörébe utalt külön eljárást (*deputation*) létesített a választási bűncselekmények megállapítására, amely mellett külön fennállt az ugyancsak a legfelső bíróság hatáskörébe tartozó *előzetes vizsgálat* (examen del las actas protestadas) és a Ház által eszközölt érvényességi bíráskodás.¹⁸⁵

¹⁸² *Günther* Antal: Bírői döntés képviselőválasztások felett. Jogtudományi Közlöny XXVI. 1891. 234—235.

¹⁸³ *Griolet*, Gaston — *Vergé*, Charles: Repertoire pratique de legislation de doctrine et de jurisdiction. (*Dalloz.*) Paris 1913. V. 264. 2970. — Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az ilyértelmű francia gyakorlat kialakulásában nagy szerepet játszott az a felfogás, amely a választások felett bíráskodó Ház teljes szabadságát vallotta, s amely sérelmet szenvedett volna, ha a szuverén Házat akár csak a büntetőbíráóságok határozatai is kötik.

¹⁸⁴ *Lawrence Lowell* I. 220.

¹⁸⁵ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 473.

A *dán* jog tekintetében *Goos—Hansen* figyelmeztet arra, hogy a választás érvényességének kérdésétől teljesen független feladat annak megállapítása, hogy valaki a választással kapcsolatosan büntetést maga után vonó cselekményt követett-e el.¹⁸⁶

Az *osztrák Spiegel* szerint is különböztetnünk kell a választási bíráskodás és a választási büntetőbíráskodás között. Ez az utóbbi azokra a cselekményekre vonatkozik, amelyeket alkalmilag a választással kapcsolatosan követtek el.¹⁸⁷

A *német* irodalomban különösen *Drath* utal érdekes gondolat kapcsán a választási bíráskodás fogalmi önállóságára. Szerinte a választási hibák között szerepelnek olyanok is, amelyek esetében a választási eljárást egyáltalában nem befolyásolja valamely emberi cselekvés vagy mulasztás — pl. valami *természeti esemény* játszik közre — s ennek hatása idézi elő azt az eredményt, ami máskülönben csak választási hiba folytán állhatna be.¹⁸⁸ Az érvénytelenségi ok teljes *eltárgyiasítását* eredményező ezzel a gondolattal azonban — amint arra már korábban utaltunk — a *magyar* jogfejlődésben is találkozunk:¹⁸⁹ emellett szó sem lehet természetesen arról, hogy az érvénytelenséget a büntetőjogi minősülés vonja maga után.

Rehm is annak a nézetének ad kifejezést, miszerint az a körülmény, hogy a tett elkövetője büntetendő, még nem teszi cselekményét érvénytelenné (illetve érvénytelenségi okká).¹⁹⁰ S csak e kérdésnek a másik oldalról történő —, de hasonló értelmű megvilágítását jelenti *Pfizer* megállapítása, aki szerint valamely szavazat *nem csak* akkor nélkülözi a szükséges szabadságot (unfreie Stimme), ha a befolyásoló cselekmény kimeríti egy bűncselekmény teljes tényálladékát.¹⁹¹ *Stauber* is azt hangsúlyozza, hogy ha a választási bíróság dönt a választási

¹⁸⁶ *Goos, C. — Hansen H.*: Das Staatsrecht des Königreichs Dänemark. Das öffentliche Recht der Gegenwart. XX. Tübingen 1913. 79.

¹⁸⁷ *Spiegel*: Die Wahlprüfung. Österreichisches Staatswörterbuch. Wien 1908. IV. 927.

¹⁸⁸ *Drath, Martin*: Das Wahlprüfungsrecht bei der Reichstagswahl. Berlin 1927. 30.

¹⁸⁹ Az 1875—1878. országgyűlésen előterjesztett választási bírászkodási törvényjavaslat. V. ö. e § 170. jegyzetét.

¹⁹⁰ *Rehm*: Wahlbeeinflussung. DJZ 1912. XVII. 63.

¹⁹¹ *Pfizer G.*: Das Reichstagswahlgesetz. AÖR. VII. 1892. 531.

bűncselekmények kérdésében is, ez még csak tényleges, gyakorlati megoldást, de nem elvi kérdés megválaszolását jelenti.¹⁹²

Az érvénytelenségi okok tanának egyik részkérdéséhez kapcsolódik, de a most vizsgált probléma szempontjából is állásfoglalást jelent *Ball* óvása, amellyel szembehelyezkedik azzal a felfogással, amely a választási bíráskodást *büntetőjogi* analógiákra kívánja felépíteni. Ennek a nézetnek az alapja nemcsak az a német választási bíráskodáson alapuló megfigyelés, hogy a büntetendő cselekményeknek *terjedelmileg*, quantitative nincs újabb szerepük az anyagi választási bíráskodási jogban, — hanem az az elvi tétel, hogy a büntetőjog közvetlen célja a büntetés, a választási bíráskodás pedig a választás érvényességének vagy érvénytelenségének a megállapítása. Ezért helytelen az a *Hatschek*¹⁹³ által felállított és az irodalomban többek között *Kind*¹⁹⁴ és *Stauber*¹⁹⁵ által ismételt tétel, amely szerint az érvénytelenségi okok két főcsoportja, a parlamenti választójogi deliktumok és az eljárás alaki hibái között az elsőben felfedezhető „*Schuldmoment*“, mint büntetőjogi színeződés alkotja a lényegi különbséget.¹⁹⁶

A büntetőjog egyik igen markáns tételén — „*nullum crimen sine lege*“ — keresztül az érvénytelenségi bíráskodás és a büntetőjog közötti vélt kapcsolat megszüntetését eredményezné az a gondolat is, amelynek ugyancsak a *német* irodalomban *Drath*,¹⁹⁷ *Stauber*¹⁹⁸ és közvetve *Anders*¹⁹⁹ adtak kifejezést és amely szerint a választási bíráskodás anyagi jogában lehetővé kell tenni a bírónak azt, hogy *új tényálladékokat alkothasson*, illetve ne legyen kötve azokhoz a *sanctiokhoz*, amelyeket a tételesjog számára esetleg megállapít. (Ez a törekvés mindenesetre tökéletesen ellentétes az 1899: XV. t. c. *magyar*

¹⁹² *Stauber* 130.

¹⁹³ *Hatschek*: Parlamentsrecht. I. 457. — *Hatschek*, Julius: Deutsches und preussisches Staatsrecht. Berlin 1930. I. 462. — A „*Schuldmoment*“ fogalmáról: *Kelsen*: Über Staatsunrecht. Zeitschrift für das privat- und öffentliche Recht der Gegenwart. 40. évf. Wien 1913. 18.

¹⁹⁴ *Kind* 79.

¹⁹⁵ *Stauber* 153. 613/j.

¹⁹⁶ *Ball* 25, 73, 230, 255—256.

¹⁹⁷ *Drath*, idézi *Ball* 256.

¹⁹⁸ *Stauber* 129.

¹⁹⁹ *Anders* 61.

törvényhozásának felfogásával, amely épen a kir. Kúria hatásköre megállapításában a *tényálladékok* határozottságára törekedett és a rendelkezésre álló törvényszerkesztési módozatok közül a *taxativ* rendszert kívánta választani, anélkül azonban, hogy a felsorolás *casuisticussá* válnék(?). Kétségtelen azonban, hogy a *német* irodalomban kifejezésre jutó tendencia sokkal *helyesebb*, mint a magyar törvényhozó felfogása és törekvése.²⁰⁰

Meg kell végül állapítanunk azt, hogy a büntetőbíráskodásban érvényre jutó *egy*es gondolatokat valóban értékesíteni lehetne — sőt lehet — az érvényességi bíráskodásban is, annak ellenére, hogy a választási bíráskodás, mint közjogi jogszolgáltatás épúgy ellenlábas a magánjogi, mint a büntetőbíráskodásnak.²⁰¹ Ezek az elvek azonban sokkal inkább *eljárás*i jogi vonatkozásúak, semhogy azokból a választási bíráskodás *anyagi* kérdései tekintetében is következtetéseket lehetne vonni.²⁰² A magyar törvényhozás hibás elvi felismerését azonban mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a büntetőjoggal feltételezett téves kapcsolatot az érvénytelenség anyagi kérdéseiben érvényrejuttatta, eljárás*i* kérdésekben azonban nem értékesítette a bűnvádi per azon elveit, amelyek az anyagi igazság biztosítékainak tekinthetők, és amelyek a választási bíráskodásban is nagy eredményeket ígérhettek. Az ebből folyó visszás következményekkel később még lesz alkalmunk foglalkozni, amikor is abból az alaptételből kell kiindulnunk, hogy a *választási bíráskodás nem*

²⁰⁰ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 369.

²⁰¹ Csekey István: A választási bíráskodás szervezéséhez. Budapest 1911. 9. 18/j. — Bleuer Samu: A deési ítélet és a választást védő beismerése. Jogtud. Közöny 1902. XXXVII. 53—54. — Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 363.

²⁰² A magyar szerzők szerint a közjogi perben (ahova a választási bíráskodást is sorozzák) általában a büntetőeljárás szabályai alkalmazandók. *Eöttevényi Nagy* Olivér: A magyar közjog tankönyve. Kassa 1911. 189. — *Eördögh* Árpád: Még mindig a deési mandatum. Jogtud. Közöny 1902. XXXVII. 74. — *Spectator*: A deési mandatum és a megbízott ügyvéd beismerése. Jogtud. Közöny 1902. XXXVII. 29—30. — Ezzel szemben a magyar törvényhozás álláspontja nem állapítható meg teljes bizonyossággal: Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 34, 35, 61, — 1896—1901. XXI. 393. — Az 1925: XXVI. t. c. 109. és köv. §§-ai értelmében a kiegészítő perrendtartási jogforrás az 1911: I. t. c. (Pp.).

azonos a választásokkal kapcsolatos büntetőbíráskodással, az érvénytelenségi ok és a választási bűncselekmény fogalmilag különböző.

9. §. Preventio — repressio.

Az államhatalomnak kétféle eszköz és mód áll rendelkezésére, hogy jogszabályokban megjelenő akaratát a gyakorlati életben érvényrejuttassa. Maga a jogszabályalkotás — tehát az államakarat látható, kézzelfogható alakban való megjelenítése —, nemkülönben az állami hatóságoknak és szerveknek a jogcselekmények foganatosításánál való jelenléte és tevékeny közreműködése arra hivatottak, hogy *előlegesen* biztosítsák azt, hogy ezek a jogcselekmények valóban a törvényhozó intenciónak megfelelően menjenek teljesezésbe; ugyanezt a célt szolgálja azonban az is, ha az államhatalom *utólagosan* avatkozik bele a jogcselekmények sorsába olyanképen, hogy a jogsértőnek bizonyult jogcselekményeket alányilag megtorolja, tárgyilag pedig joghatályuktól megfosztja vagy legalább is korlátozza, átalakítja. Az előbbi az immanenter mindig fenyegető jogsértést *megelőzni* hivatott *preventio*, az utóbbi a már bekövetkezett jogsértést eliminálni, *hatálytalanítani* rendelt *repressio*.

Az országgyűlési képviselőválasztásokkal elérni kívánt államcélok tekintetében szintén felmerül mindkét eszköz alkalmazásának lehetősége és szükségessége. Hogy kettőjük közül melyik a célravezetőbb és hatékonyabb, annak megítélése többé-kevésbé subiectiv jellegű. A magyar törvényhozás annakidején arra az álláspontra helyezkedett, hogy „a bölcs törvényhozó feladata (a visszaéléseket) inkább megelőzni és lehetetlenné tenni, mintsem utólagosan megtorolni”.²⁰³ Hasonló felfogást vallanak azonban az irodalomban nálunk *Markbreit*,²⁰⁴ a németeknél *Spira*,²⁰⁵ amidőn azt állapítják meg, hogy a preventív jogvédelmi eszközök sokkal hatékonyabbak, annyiival is inkább, mert a (büntető) tényálladékok pontos kidolgozásában meg-

²⁰³ Országgyűlési Irományok 1872—1875. XVII. 8./ melléklet a 745. sz. irományhoz. A IX. osztály különvéleménye a javaslat 76. §-ához.

²⁰⁴ *Markbreit* Gyula: A képviselőválasztások feletti bíráskodás. Jogi Szemle. V. 1891. 423.

²⁰⁵ *Spira*: Die Wahlfälschung 479—483.

jelenő repressiv eszközök sokszor nagyobb szolgálatot tesznek a visszaéléseknek, mint a jogvédelemnek.²⁰⁶

Meg kell azonban állapítanunk azt is, hogy egy és ugyanazon jogeszköz különböző szempontból tekintve úgy megelőző, mint megtorló jellegűnek feltűnhetik. Így utalunk a magyar törvényhozás azon tételére, amely szerint a választási visszaélések megelőzésére két eszköz áll rendelkezésre: először a választási visszaéléseket bűncselekményekké minősíteni, másodszor pedig e visszaéléseket(!) érvénytelenséget okokul elismerni és fennforgásuk esetén a választást érvényteleníteni.²⁰⁷ Ebből a szemszögből vizsgálva tehát az érvénytelenséget kimondó választási bíráskodás is *preventivumnak* tekinthető, annak ellenére, hogy a hatálytalantítási jellegű állami beavatkozás magában feltétlenül *repressivum*.

Ehhez hasonló relatív eredményre vezet a német irodalomban legutóbb *Jerusalem* és *Kühn* vizsgálódása a bíráskodási funkciót és egyes bíráskodási ágak természetét illetően, bár eredményeik nem teljesen összehangzatosak.

Kühn az alkotmánybíráskodás jellegét vizsgálva megállapítja, hogy az alkotmánybírósági döntés és az általa adott jogvédelem akkor *preventív*, ha annak tárgyát valamely államjogi joggyakorlás, vagy államjogi státus megalapítása vagy elvesztése előfeltételeinek megállapítása képezi a joggyakorlás, megalapozás vagy elvesztés *előtt*, ha tehát az anyagi államjogi jogforgalom bizonyos cselekmények számára egy államjogi döntés *előzetes* fennforgását kívánja meg, vagy legalább is megengedi. *Repressiv* ezzel szemben az alkotmányjogi döntés abban az esetben, ha valamely államjogi aktus vagy státus jogszerű-

²⁰⁶ Ez a szemrehányás egyébként több-kevesebb indokoltsággal minden büntetőjogi-módra szövegezett rendelkezéssel szemben támasztható. „Unser StrGB hindert also weniger die Begehung, als die Bestrafung der Delikte.“ *Freudenthal*: Die Wahlbestechung. Breslau 1896. 44—45. Idézi: *Rosenthal*: Ein strafloses Wahlvergehen. Das Recht 1907. XI. 179—180. — Hasonlóan: *M. E. Meyer*: Verbrechen und Vergehen in Beziehung auf die Ausübung staatsbürgerlicher Rechte. (Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechtes. Bd. I.) Idézi: *Spira*: Die Wahlfälschung 484.

²⁰⁷ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 87.

sége vagy jogellenessége kérdésében annak beteljesedése után dönt, azt tehát csak utólagosan erősíti vagy támadja meg.²⁰⁸

Jerusalem a bíráskodásban *Nachprüfung* és *Vorprüfung* szerint különböztet. *Nachprüfung* szerinte a polgári és közigazgatási bíráskodás, *Vorprüfung* viszont a büntetőbíráskodás, ahol is az állam csak akkor büntet, ha a bíráskodás bizonyos neme által már megállapítást nyert, hogy a tettet elkövették, és a büntetés nagysága is — hacsak nem absolute van megállapítva, — bizonyos keretek között a bírói döntés tárgyát képezi.²⁰⁹

A két felfogás közötti különbség nem szorítkozik a szóhasználat eltérésére, hanem az eredmények tekintetében is elmentéket tüntet fel. *Kühn* szerint ugyanis a preventív jogszolgáltatás példája leginkább a *polgári* perjog lehet, míg a repressivum leginkább a *közigazgatási* jog terén érvényesül. Az alkotmánybíráskodás terén vegyesen fordulnak elő preventív és repressív jelenségek, különösen *repressív* jellegű van azonban a *választási* (és szavazási) bíráskodási eljárás során hozott döntéseknek. Itt ugyanis olyan aktusoknak az utólagos felülbírájáról van szó, amelyeket részben a választók, részben a választási hatóságok *már foganatosítottak*, és a bírói döntéseknek a feladata az, hogy a végrehajtott joggyakorlás hatályosságát vagy hatálytalanságát megállapítsák. (Ezzel szemben annak a döntésnek, amely a tagsági képesség *utólagos* elvesztését állapítja meg, inkább *preventív* jellege van).²¹⁰

Úgy gondoljuk, hogy célszerűbb az a nézőpont, amelyet a két szerző közül *Kühn* foglal el és amelyről tekintve a választások érvényessége felett való bíráskodás az érvényes választásokhoz fűződő közérdek *repressív* jellegű biztosítékának tekintendő, még ha koncendáljuk is azt, hogy — mint minden bíráskodásnak — a *jövőre* nézve lehetnek már előzetes, *preventív* természetű kihatásai is. Tekintettel azonban a sokszoros és már korábban elhárított félreértésekre, ki kell emelnünk azt,

²⁰⁸ *Kühn*, Friedrich: Formen des verfassungsrechtlichen Rechtsschutzes im deutschen Reichs- und Landesstaatsrecht. (Leipziger rechtswissenschaftliche Studien, Heft 39.) Leipzig 1929. 119.

²⁰⁹ *Jerusalem*, Franz W.: Die Staatsgerichtsbarkeit. Tübingen 1930. 5—6.

²¹⁰ *Kühn* 120—124.

hogy a *repressivum* gondolata *nem jelent* szükségképen *büntetőjogi megtorlást*, tehát az érvénytelenségi és büntetőjogi bíraskodás, vagy egyáltalában a választás érvényességé és a büntetőjogi védelem között ez a felismerés még nem létesít fogalmi kapcsolatot. Sőt: itt válik egészen nyilvánvalóvá, hogy a *megtorlás* két egymástól teljesen *különböző síkban* — az érvénytelenség és a büntetőjogi sanctiok síkjában — következik be.

10. §. A választási bíraskodás döntésének tárgya.

Ha az előbbieken nem szükségképen — sőt: szükségképen nem — büntetőjogi természetű *repressio*-nak ismertük is fel a választási bíraskodást, ezzel még nem döntöttük el azt a kérdést, hogy *mi ennek a repressionak a tárgya*: a választásnak mely része, mely jelensége, vagy talán maga az egész választás mily szempontból vizsgálva a tárgya ennek a hatálytalanításnak.

Az irodalomból, illetve a tételesjogokból megismerhető felfogások nagyon kevésé összhangzatosak. Vitás, vajjon egyrésztől a panasz és annak tartalma, vagy a választás ténylegessége tárgya-e a választási bíraskodásnak, másrésztől pedig a választás, mint tág értelemben felfogott valamin belül is vajjon a választási eljárás, mint alaktság, forma, — mint jogi hatásokat maga után vonó cselekménysorozat, — a választásból előálló alanyi jog, vagy jogállapot (státus), vagy végül a választásra vonatkozó valamely előzetes jogi állásfoglalás-e a választási bíraskodás tárgya: az, amire a választási bíróság döntése vonatkozik.

Az 1896—1901. országgyűlési ülészakban előterjesztett választási bíraskodási törvényjavaslat indokolása szerint „a választás érvénytelenítésére irányuló eljárásban a bíró feladatát nem az képezi, hogy a választásnak kétségbevont törvényszerűségét minden irányban vizsgálat alá véve megállapítsa. Az sem képezi feladatát, hogy a kérvényben felsorolt érvénytelenségi okokat ténybelileg megállapítsa, hanem az ítélet feladata egyedül: megállapítani, vajjon azon tények, amelyek a kérvényben felsoroltatnak, bebizonyításuk esetében megállapítják-e a hivatkozott érvénytelenségi ok törvényileg meghatározott

tényálladékát”.²¹¹ Ezzel szemben a *német* irodalomban *Cornelius* szerint a Wahlprüfung feladata nem az, hogy a panasz jogosultsága felett döntsön, hanem abban a kérdésben ítélt, hogy vajjon a választás érvényes-e vagy sem. A panasznak nem más a jelentősége és rendeltetése, mint az, hogy a külső ösztönzést nyújtja ahhoz, hogy az egyébként *hivatalból* foganatosítandó vizsgálat során az épen a panaszban is felhozott támadások jelentősége és helytálló volta is kideríttessék.²¹²

Már most utalunk arra, hogy a panasz eredménytelensége esetén annak *elutasítása* — és nem a választás vagy annak valamely vonatkozása tekintetében tett *érdemi* megállapítás, mint a választási bíróság szövegezési formája úgy nálunk,²¹³ mint a régi *elsassi* jogban²¹⁴ *nem* alkalmas azon következtetés levonására, hogy a választási ítékezés tárgya és alapja *elvileg* és fogalmilag a választás ellen beadott *panasz* és nem a választás. Sajnos azonban, a magyar jogban a rendelkezési elvre és az officialitás hiányára alapított eljárás miatt ez a felismerés valóban nehezebben juthat érvényesüléshez.

Az 1848-as *magyar* nemzetgyűlés egyik korábban már idézett megállapításából azt a következtetést lehet levonnunk, hogy az akkori magyar törvényhozás a választási bíráskodás tárgyának a választást, mint alakíságot tartotta: *Kazinczy* képviselő szerint a választási verificatióban „csak a formák megtartásáról van szó”.²¹⁵ Hasonló felfogást lehet kiolvasnunk az *osztrák* jogot illetőleg *Starzynski* megállapításából, amely szerint a (szerinte) aktív és passzív választói jogot meg kell különböztetnünk a választási eljárás törvényes formáságainak betartásától. Az előbbieket egyéni politikai jogot képeznek és ezek megvédelmezése a Reichsgericht feladata, ha pedig a törvényes alaki szabályok sértettek meg, akkor megnyílik az alap a kép-

²¹¹ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 404.

²¹² *Cornelius*: Wahlprüfung und Wahlprotest. Juristische Wochenschrift 50. 1921. 810.

²¹³ 1925: XXVI. t. c. 123. §. Lásd később is, 232. és köv. jegyz.

²¹⁴ Entscheidungen des Oberlandesgerichts Colmar über die Einsprüche gegen die Gültigkeit der Wahlen zum elsass-lotharingischen Landtag. Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen 37. 1912. Anhang 71, 110. Lásd később 245. j.

²¹⁵ *Papp*: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban. I. 38.

viselőház számára a választás megsemmisítésére.²¹⁶ Ezzel szemben az új *német* törvényi terminológia már óvatosságra int. A Reichsstimmordnung 37. §-a ugyanis a „nicht ordnungsgemäss vorgenommene Wahl“ fogalmával operál. Ennek az első pillanatra alaki, eljárási jellegű fogalomnak azonban feltétlenül nemcsak formai tartalma van, merthiszen *Jellinek* szerint az eljárási szabálytalanságok csak *többek között* teszik ki a „nem szabályszerűen lefolytatott választás“ fogalmának tartalmát.²¹⁷

Ezért emeli ki már *Coester*, hogy bár a választási bíráskodás *előterében* a formások állanak, az ítélet mégis nem a forma, hanem a választások által előállott jogi helyzet felett dönt.²¹⁸ Ezt jelenti *Ball* azon megállapítása is, hogy a választási bíráskodás igazi tárgyát nem a választási hiba (Wahlfehler) mint olyan képezi, hanem annak a szavazatok számára gyakorolt hatása. Hogy valamely választási hiba — legyen az akár eljárási szabálytalanság, akár egyéb fogyatékoság — forog-e fenn, az a választási bíráskodás számára csak mint *előkérdés* bír jelentőséggel.²¹⁹

Ezen szerzők szerint tehát a választás ténylegessége és az annak folytán előállott jogi hatás mint a külső megjelenés és a belső tartalom jelentkeznek. *Jellinek* ezen okozati kapcsolat felismerése nélkül a választási bíráskodásban két jelenséget különböztet meg: a választás szabályszerű lefolyásának vizsgálatát — döntést a tárgyi jog felett —, és azon alanyi vonatkozású kérdés elbírálását, hogy elismerendő-e a képviselőnek a képviselővé választtatásban megjelenő személyi minősége.²²⁰ Még e beállításban is kétségtelen azonban, hogy a választás egész lefolyása, mint az eljárási cselekmények sorozata *következményein* keresztül képezi a választási bíráskodás tárgyát. Vitis azonban, hogy végeredményében a választás mely jelen-

²¹⁶ *Starzynski*: Wahlverification. Österreichisches Staatswörterbuch. Wien 1897. II. köt. II. fele. 943—944.

²¹⁷ *Jellinek* W.: Verfassung und Verwaltung 62.

²¹⁸ *Coester*, Robert: Die Rechtskraft der Staatsakte. München und Leipzig 1927. 350.

²¹⁹ *Ball* 2.

²²⁰ *Jellinek*, Georg: System der subjektiven öffentlichen Rechte. Tübingen 1905. (1919.) 168. — V. ö.: *Wiesmann* AöR XXIX. 107. 18/j.

ségét, illetve a választást mily szempontból nézve, vagy annak milyen értelemben vett következményét hivatott a választási bírászkodás során hozott ítélet minősíteni?

Az első kérdéssel a legbehatóbban *Kühn* foglalkozott a német irodalomban. Szerinte a választások érvényessége szempontjából annak az aktusnak van jelentősége, amit a választási eljárás teremt meg az összes kapcsolatos részjelenségeknek egy egységbe való foglalásával és amit ő „Wahlberufung“-nak nevez. A választási bírászkodásban a „képviselő megválasztása“ kifejezés alatt ezt a „Wahlberufung“-ot kell érteni, és nem a szoros értelemben vett választási eljárást („Wahlverfahren“), mert ez csak eszköz az előbbihez. Minthogy pedig a választási bírászkodás egésze az ebben az értelemben felfogott „Wahlberufungra“ vonatkozik, az érvénytelenség kérdésében kelt ítélet tárgya is ennek a Wahlberufungnak a joghatályossága.²²¹

Ugyanerre a kérdésre vonatkozik *Kress* állásfoglalása, aki szerint a nemzet akarata *nem* a választásban, hanem a *szavazásban* jelenik meg, ezért a választási bírászkodás ítélezésének tárgyát is az képezi (Stimmenprüfung).²²²

A választási bíróság ítélete alá kerülő választási következmény meghatározása sem történik egységesen.

A magyar irodalomban *Aigner* szembehelyezkedni látszik azzal a tannal, hogy a választás valamely értelemben felfogott hatása az ítélet tárgya, amidőn annak a nézetének ad kifejezést, hogy a törvény szerint nem a *mandátumot*, hanem a választást kell érvényteleníteni.²²³ *Aigner* ezen tétele azonban egészen gyakorlati célt tart szem előtt: annak bizonyítását, hogy a képviselőnek a mandátumról való lemondása nem akadályozza annak, hogy a választás ellen benyújtott panasz érdemben elbíráltassék, ezért hajlandó inkább a kérvényben olyan ítélezési alapot látni, amely a választó lemondása, tehát a mandátum megszűnte esetében is fennmarad.

A *német* jogban ez a probléma tételesjogi kérdést jelent. *Kluge* szerint általános felfogás az, hogy a választási bírásko-

²²¹ *Kühn*: Formen des verfassungsrechtlichen Rechtsschutzes. 32. és köv.

²²² *Kress* 14.

²²³ *Aigner* Adolf: A kir. Cúria és a margittai mandátum. Budapest 1902. 17—18.

dás tárgya a választás érvényessége, a választási eredmény vizsgálata a választás jogszerűsége és kivételesen, egyes tételesjogok értelmében — Lübeck, Austria, Danzig — „a választás megtámadása“ (Wahlanfechtung).²²⁴ A lübecki szabályozás különlegességét *Kühn* is kiemeli: itt ugyanis az alkotmány 26. art. 2. bekezdése értelmében a „Bürgerschaft“ tagja köteles kilépni a testületből, ha választójogát elvesztette. Abban a kérdésben, vajjon ez a helyzet beállott-e vagy sem, dönt a közigazgatási bíróság. Itt tehát a mandátum elvesztésére vezető előfeltételek megállapítása a választási bíráskodás tárgya a szerző szerint.²²⁵ Emlékeztetnünk kell azonban arra, hogy ez a kérdés korábbi felismerésünk szerint *nem* tartozik fogalmilag az *érvényesség* kérdése felett döntő választási bíráskodás feladatai közé, minthogy a lezárt választás *után* beálló körülményt jelent.²²⁶

A képviselőválasztással a megválasztott számára egyesek szerint alanyi közjog, mások szerint csak bizonyos jogállapot (státus) keletkezik. Ennek a megosztó felfogásnak megfelelően alakul ki az a nézet is, amely szerint az ítélet tárgya a képviselő alanyi közjoga, illetve közjogi státusa. *Kress* emeli ki azt, hogy szorosán és logikailag véve az ítélet nem is annyira a képviselővé választott alanyi közjogára, (képviselői minőségére), hanem magára a képviselői tulajdonságra (státusra) vonatkozik. Az alanyi közjog ennek már csak következménye.²²⁷

Thoma szerint a *Jellinek*-féle „status activus“ csoportjába tartozó „staatsbezogene subjective öffentliche Rechte“ közé sorozandó *választói jogok* — amelyek nem-gátlásra vonatkozó negatív igény és a névjegyzékbe való felvételre irányuló pozitív igény összekapcsolódását jelentik —, annak ellenére, hogy a demokratikus államforma alapját képezik, csak kivételesen részesülnek bírói védelemben és így nem rendszeresen minősíthetők „jogállamilag védett igényekké“. A legtöbb német tagállamban közigazgatási hatóságok — és nem bíróságok — döntöttek a névjegyzékbe való felvétel felett, — a megválasztottnak kijelentett személynek *a mandátum elnyerésére vonatkozó igénye*

²²⁴ *Kluge* 45.

²²⁵ *Kühn* 40. 2/j.

²²⁶ Itt 3. §.

²²⁷ *Kress* 14.

azonban annyiban bírói védelemben részesül, hogy külön választási bíróságok döntenek a választások érvényessége felett.²²⁸

Kühn végül arra mutat rá, hogy a választásból előálló közjogi státus valóban az ítélezés tárgyául szolgálhat, elsősorban azonban csak akkor, amidőn az a kérdés, vajjon van-e a képviselőnek törvényhozótestületi tagsági képessége („passzív választójoga“). Ellenkező esetben sokkal inkább előtérbe lép a Wahlberufung joghatályosságának kérdése, s azon keresztül azoknak a *szervi aktusoknak* a joghatályossága, amelyek a választási eljárás egyes elemeiben jelentkeznek.²²⁹

Különleges a helyzet abban az esetben, ha a választási bíráskodást fokozati rendszert feltüntető *több* szerv foganatosítja, amelyen belül az alsó foktól a felsőbbhöz fellebbvitelnek van helye. Ez volt a helyzet a porosz *Staatsrat* választásai érvényessége esetében, amennyiben ezek felett a döntés magának a *Staatsrat*nak a feladatát képezte. Ezen határozat ellen *panasznak* volt helye a porosz közigazgatási felsőbírósághoz. Ez előtt a döntés tárgyát tehát külsőleg valóban a *Staatsrat* megpanaszolt határozata képezte és a döntés is ennek a határozatnak a hatálytalanságát vagy hatályosságát mondotta ki. Jellemző azonban arra, hogy a vizsgálat kizárólagos tárgya még sem a *Staatsrat* határozatának alakisága volt, az, hogy ezen határozat hatálytalansága esetén maga a Közigazgatási Felsőbíróság döntötte el a választás érvényességének vagy érvénytelenségének kérdését, tehát határozata ebben a vonatkozásban már teljesen a választási bíróságok döntéseivel hasonló jelleget mutatott,²³⁰ s erre való tekintettel érthető, hogy *Jellinek* ebben a határozatban is a „legmagasabb államszervek fennállása“ (Bestand) kérdésében hozott „tisztá formájú döntés“ fennforgását fedezi fel, épúgy, mint a *lübecki* közigazgatási bíróság és a *danzigi* legfelső bíróságnak a névjegyzékbe való felvétel, illetve a vitássá vált képviselői minőség kérdésében való ítélezésében.²³¹

²²⁸ *Thoma*, Richard: Das System der subjektiven öffentlichen Rechte und Pflichten. Handbuch des Deutschen Staatsrechts. Tübingen 1932. II. § 102. 617—618. — *Jellinek*: System 86—87.

²²⁹ *Kühn* 36, *Kress* 17—21.

²³⁰ *Kühn* 39.

²³¹ *Jellinek*, Walter: Der Schutz des öffentlichen Rechts durch or-

Nem érdektelen talán felhívunk néhány *szövegezési módot*, amelyben a választási bíróságok határozata megjelenik, bár közelfekvő az a felfogás, hogy ebből az alakiságból — különös tekintettel a tételesjogoknak e vonatkozásban konstatálható nem egészen tisztult felfogására — nehezen lehet elvi állásfoglalást levezetnünk.

A *magyar* kir. Közigazgatási Bíróság az 1925: XXVI. t. c. szóhasználatának megfelelően pl. „... a panasznak helytad... és a választást érvénytelennek nyilvánítja“, — „a panaszt elutasítja“, — „a panaszt (érdemi tárgyalás nélkül) visszautasítja“, — „az eljárást megszünteti“, — az 1925: XXVI. t. c. 132. §-a esetében „a választhatóság ellen emelt kifogásnak helyet nem ad és (a nevezettnek) ... a ... kerület országgyűlési képviselőjévé történt megválasztását érvényesnek jelenti ki,²³² — „... a panasznak helytad, a ... választásvédők által előterjesztett panaszkérelmeket elutasítja és a b.-i választókerületben 1931. ... napján tartott országgyűlési képviselőválasztásnak azt az eredményét, mely szerint képviselővé ... választott meg, kiigazítja s a választás törvényes eredményét akép állapítja meg, hogy G. J.-nek 3644, U. F.-nek 3822 érvényes szavazata van és ennek megfelelően kijelenti, hogy országgyűlési képviselőnek U. F.-et választották“,²³³ — „... a panaszosokat azzal a kérelmükkel, hogy a választás törvényes eredményének kiigazításával a p.-i választókerület törvényesen megválasztott képviselőjének B. A., a kisebbségben maradt volt képviselőjelölt mondassék ki, elutasítja, a választás érvénytelenítésére irányuló panasznak azonban helytad és H. L.-nek a p.-i választási kerületben ... megtartott országgyűlési képviselővé történt megválasztását érvénytelennek nyilvánítja“, — „... a választásvédők által M. J. választójogának és választhatóságának felfüggesztése iránt a védőiratban előterjesztett kérelmet elutasítja, H. A. és társai panaszának helytad és a ... képviselőválasztásnak azt az eredményét, amely szerint képviselővé T. J. választott meg, kiigazítja és a választás törvényes eredményeként M. J.-t megválasztott országgyűlési képviselőnek je-

dentliche und durch Verwaltungsgerichte. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer. Berlin 1925. Heft 2. 45—46.

²³² A kir. Közigazgatási Bíróság 1927. évi gyakorlata alapján.

²³³ Az 1931. évi gyakorlatból.

lenti ki“, — „... a panasznak helytad, a m-i választókerületben ... megtartott országgyűlési képviselőválasztást ... érvénytelennek nyilvánítja, N. I. választójogát és választhatóságát a jelen ítélet kihirdetésétől számított 3 hónapi időtartamra felfüggeszti....“, — „... a panaszlok által elsősorban előterjesztett azt a kérelmet, hogy a választás megállapított eredményének kiigazításával a ... kerület megválasztott országgyűlési képviselőjévé... jelenttessék ki, érdemi elbírálás mellőzésével visszautasítja, a választás érvénytelenítése iránt másodsorban előterjesztett panaszkérelemre vonatkozólag pedig az eljárást megszünteti“.²³⁴

Az *angol* választási bíraskodásban a választás érvényessége felett való döntés alakilag az alsóház speaker-jéhez intézett „értesítés“, amely azonban ezen formája ellenére már végérvényes döntést jelent.²³⁵ Tartalmilag ez az „értesítés“ vagy annak a megállapítása, hogy az, akinek a választását megtámadták, „helyesen választatott meg“, vagy pedig a választást érvénytelennek nyilvánítja.²³⁶

A *francia* kamarának a választás érvényessége tárgyában hozott határozata úgy szól, hogy az illető képviselő törvényszerűen jogosítva van, a kamarában helyetfoglalni.²³⁷

A *német* jogban a Reichstag bíraskodása idején a Wahlprüfungskommission jelentése (Antrag) a pléniumhoz szokásjogi alapon *pozitív* alakban volt szövegezve: „... ob die Wahl für gültig erachten wäre“. *Kutzner* szerint ebből a formából fejlődött ki az a gyakorlat, amely szerint szavazategyenlőség esetén a választás érvénytelensége következett be.²³⁸

A bírodalmi- és a porosz választási bíróság (Wahlprüfungsgericht beim Reichstag, — beim preussischen Landtag) szóhasználata szintén nem teljesen egységes. A lényegében érvénytelenséget megállapító ítélet többek között a következő-

²³⁴ Az 1935. évi gyakorlat alapján.

²³⁵ *Lawrence Lowell* I. 215.

²³⁶ *Stauber* 93.

²³⁷ *Stauber* 159.

²³⁸ *Kutzner*, Willy: Die Prüfung der Gültigkeit von Wahlen unter Berücksichtigung der Reichsverfassung vom 11. August 1919 und der Verfassungen der deutschen Länder. (Diss. Greifswald in Maschinenschrift). Greifswald 1922. 27.

képen szövegeztetett meg: „Der Abgeordnete... zu Unrecht als gewählt erklärt worden ist“,²³⁹ „Die auf Landeswahlvorschlag No. 1. erfolgte Wahl wird für ungültig erklärt“, „Die Wahl ges ganzen Wahlkreises 9 (Opeln) wird für ungültig erklärt. Die Abgeordneten... verlieren ihre Sitze“.²⁴⁰ „Die Wahlen vom 31. Oktober 1926 zum Sächsischen Landtage sind ungültig“.²⁴¹ A választás eredménye megváltoztatása esetén: „Der Abgeordnete... scheidet als Abgeordnete wegen nachträglicher Änderung des Wahlgebnisses aus“.²⁴² Az érvényesség megállapítására a következő szövegezési formulák szolgálnak: „Die Wahlen im Wahlkreisverband XV (Sachsen) sind gültig“. Lajstromos szavazásnál: „Die Verteilung der Abgeordnetensitze auf die Reichswahlvorschläge ist ordnungsmässig erfolgt“,²⁴³ majd legutóbb: „In der Wahlprüfungssache, betreffend die Wahlen zum Reichstag am 14 September 1930 in dem Wahlkreisverband I (Ostpreussen) hat das Wahlprüfungsgericht beim Reichstag in der Sitzung vom 20 Februar 1932, an der teilgenommen haben die Mitglieder des Reichstags 1., 2., 3., und die Reichsgerichtsräte 1., 2. für Recht erkannt: Die Wahlen im Wahlkreisverband I (Ostpreussen) sind gültig“.²⁴⁴

Az 1911.-i alkotmány értelmében az *elsass-lotharingiai* választások érvénye felett ítélő *colmari* főtörvényszék a következőkép szövegezett: „Der Einspruch von gegen die Wahl des Landtagsabgeordneten... wird zurückgewiesen. Die Einspruchskläger haben die Kosten zu tragen“. Amidőn a panasznak helytad: „Die Wahl des (Abgeordneten) zum Mitglied der Zweiten Kammer des Landtags wird für ungültig erklärt. Die Auslagen des Verfahrens bleiben der Staatskasse zur Last“.²⁴⁵

Az 1919. február 6.-i törvény értelmében az *osztrák* választások érvényességét felülbírálni hivatott Wahlgerichtshof

²³⁹ *Hatschek*: Deutsches und preussisches Staatsrecht. I. 461.

²⁴⁰ *Kühn* Anhang 4*—5*.

²⁴¹ *Lammers—Simons*: Die Rechtsprechung des Staatsgerichtshofes. Bd. II. 128. — A Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich 1929. március 22.-i határozata.

²⁴² *Ball* 167.

²⁴³ *Kühn* Anhang 4*.

²⁴⁴ A Wahlprüfungsgericht beim Reichstag irattárából. Kiadatlan.

²⁴⁵ *Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen* 1912. 71, 110.

határozatai általánosságban a panasz, illetve a nemzetgyűlés elnöksége megkeresésének helytadás, illetve helyt nem adás alakjában voltak szövegezve.²⁴⁶

Úgy gondoljuk, hogy a választási bírászkodás során hozott ítélet tárgya helyesen — de értelem szerint is — a választás, mint jogi hatások elérésére irányzott, és ily hatásokkal járó, jogi eredménnyel bíró cselekmény és esemény-sorozat lehet csak, amely a választási bírászkodásban megjelenő államhatalmi repressio érdeklődését éppen ezen *jogi eredmény, hatás* kapcsán kelti fel. Maga a választás, mint történeti, időbeli és térbeli jelenség ezen hatás, eredmény folytán és azon keresztül képezi a választási ítékezés tárgyát, de semmiesetre sem mint valami önmagáért való alakiség. A választási bírászkodás célja az, hogy biztosítsa a választások során egyrészt az államhatalomnak a választással elérni kívánt célkitűzése megvalósítását, másrészt a választók akaratának szabad és valószínűs érvényrejutását. Ennek csak *eszközei* a választási alakságok, tehát a választási bírászkodás tárgyát is csak ily minőségükben képezhetik.

Hogy ezen a kereten belül vajjon az alanyi jogvédelem, a státus-vizsgálat vagy egyéb szempontok síkjából ítélandó-e meg a választási bírászkodás, azt később még tárgyalni fogjuk, amidőn a *közjogi- (alkotmány-) bírászkodás* — és a választási bírászkodás ide tartozó voltának — kérdésével foglalkozunk.

A következőkben meg kell azonban említenünk két olyan szempontot, ami a választási ítékezés tárgyával kapcsolatosan merült fel az irodalomban: a választók és megválasztott joga felett való bírászkodás, — és az u. n. actus-per problémáját.

11. §. A választók és a megválasztott joga felett való bírászkodás.

Annak a felfogásnak egy érdekes — és történetileg jellemző — kiágazása ez a kérdés, amely a választási bírászkodásban a választásból származó vagy azzal kapcsolatos *alanyi közjogok* felett való bírászkodást lát.

²⁴⁶ *Kelsen*: Die Verfassungsgesetze der Republik Deutschösterreich. II. Teil 22—23.

Történetileg valószínűleg az *osztrák* jogfejlődésben jelentkezett tudatos alakban az a felfogás, amely különböztet a választások felett való bíráskodással kapcsolatosan a *választók* és a *megválasztott* joga felett való döntés között. Az osztrák jogban ennek a kérdésnek a felvetődésére érdekes körülmény szolgáltatott alkalmat.

1881-ben vitássá vált a Landtagra vonatkozó választásokkal kapcsolatosan, vajjon a házingatlammal rendelkezők számbavehető-e a „Grossgrundbesitz“ szempontjából. Az a felfogás alakult ki, hogy a házingatlan *nem* nagybirtok, ezért a nagybirtokosok választása megsemmisített és új választást rendeltek el. Közben a nagybirtokosok ingatlanaikból egyes darabokat levágtak és azokat egy tömegbe egyesítve az új választás során ismét megszerezték a többséget maguknak. Ezzel kapcsolatosan kellett egyrészt a politikai jogok sérelme címén a Reichsgerichtnek, a választás megtámadása folytán pedig a Háznak döntenie. A Reichsgericht döntése szerint ez a *peerschub* a választójog sérelmét jelentette, ebből pedig a választás érvénytelenségének kellett volna következnie. A Ház azonban érvényesnek nyilvánította a választást és így a két szerv állásfoglalása között éles ellentét vált nyilvánvalóvá.²⁴⁷

Ezt az összeütközést a Reichsgericht azon tétel felállításával kísérelte meg áthidalni, hogy a képviselőház feladata az, hogy a képviselő, a *megválasztott* joga felett döntsön („über das Recht der Gewählten“), a Reichsgericht feladata pedig a *választó* jogának bírói megállapítása („über das Recht der Wähler“ zu entscheiden).²⁴⁸

Hasonló jellegű gondolatról ad számot *Jaques* az *angol* jogfejlődésből is. Szerinte az angol gyakorlatban a Lordok azt vitatták, hogy a választójog felett való határozat csak a *választó* és nem a megválasztott joga felett való döntést jelentheti. Az

²⁴⁷ Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages. Berlin und Leipzig 1886. Bd. 3. Stenographische Berichte 193—194. — *Jellinek*, Georg: Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich. Wien 1885. 14—15.

²⁴⁸ *Jaques*, Heinrich: Die Wahlprüfung in den modernen Staaten und ein Wahlprüfungsgerichtshof für Österreich. Wien 1885. 40—41. — *Spiegel*: Österreichisches Staatswörterbuch IV. 926. — *Kelsen*, Hans: Kommentar zur österreichischen Reichsratswahlordnung. Wien 1907. 152. — *Csekey*, Stephan: Über das System der Prüfung parlamentarischer Wahlen. Breslau 1913. 8.

ily értelemben felfogott „választójog felett való ítélet“ a bíróságok hatáskörébe tartozik, a Ház feladatát pedig csak a megválasztott joga felett való döntés képezi.²⁴⁹

Az irodalomban *Jellinek* veti fel a megválasztott joga felett való bíraskodás önálló fogalmát. Szerinte abban az esetben, ha a bíraskodás jogában bifurkációs megoldást választ a törvényhozó, akkor a Ház csak és kizárólag a felett dönt, hogy a választásnak a tárgyi jog által megkívánt törvényszerűsége megállapítható-e, a választási bíróság pedig csak a *megválasztott* joga felett határoz. Ilyenformán a Ház a *tárgyi*-, a választási bíróság pedig az *alanyi* jog felett bíraskodik, amely utóbbi az esetben, ha a választás érvényességének előkérdését képezi, az előbbi kérdés sorsára is ki fog hatni.²⁵⁰ *Wiesmann* ezzel szemben arra mutat rá, hogy a helyzet a valóságban éppen fordított: a tárgyi jog felett a választási bíróságok döntenek, — és az alanyi jog (illetve képviselői minőség) kérdésében a parlamentek.²⁵¹

Finger is hajlik azon felfogás felé, hogy a választási bíraskodás fogalma a megválasztott joga felett való döntésre szorítandó. Szerinte a Reichstag egyes tagjai államszervi (Organ) jogállással bírnak. Ennek előfeltételeit az alkotmány és a választójogi törvény határozzák meg, ezeknek az abstract jogtétéleknek a concret esetre való alkalmazása történik a választási bíraskodásban.²⁵²

Az irodalomban általánosságban nem nyert korlátlan elismertetést a választási bíraskodásnak a választók és a megválasztott joga felett való döntés szerinti megosztása. Már annakidején *Jaques* nagyon szofisztikusnak találta az osztrák Reichsgericht vonatkozó okfejtését, mert ha a Ház a választást érvényesnek, a Reichsgericht pedig a választói jog sérelmén keresztül, amiatt érvénytelennek mondja ki, akkor a két felfogás közül az egyik feltétlenül nem állhat meg. Szerinte éppen ezért nem választható el egymástól a választó és a megválasztott joga felett való döntés, a kettő fogalmilag összetartozik. Ha a bíraskodó szerv a választók joga felett dönt, ebben hallga-

²⁴⁹ Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages. Bd. 3. 187.

²⁵⁰ *Jellinek* Georg: System 168.

²⁵¹ *Wiesmann* AöR XXIX. 107. 18/j.

²⁵² *Finger* Staatsrecht 218.

tólagosan benne foglaltatik a megválasztott (a képviselő) joga felett való határozat is, merthiszen az utóbbi kérdésben történt állásfoglalás valójában csak *levonja a következtetést* az előbbiből.²⁵³ Túlságosan kiélezett megkülönböztetésnek mondja a Reichsgerichtnek a választók, a parlamentnek a megválasztott joga felett való bíraskodására vonatkozó elméletet újabban *Herrnritt* is.²⁵⁴

A kérdés gyakorlati jelentősége kétségtelenül nagymértékben csökkent napjainkban azáltal, hogy többnyire megszűnt a választási bíraskodást végző szerv bifurkálása és ezáltal az ily hatásköri összeütközés lehetőségét vagy veszélyét magában hordó különböztetés szükségessége. Nem lehet azonban szem elől téveszteni azt, hogy a választási bíraskodásban bizonyos szempontból valóban könnyebb a *megválasztott* joga felett való döntést látni. Tételesjogilag ugyanis a legtöbb jogrendszerben a *választójog* felett való döntés *nem* a választási bíraskodás keretében történik, hanem attól függetlenül és időbelileg is elkülönítve. Ennek az a gyakorlati körülmény az oka, hogy a választás gyorsabb lebonyolítása érdekében létesített *névjegyzék* intézménye ellen beadott különböző jogorvoslatok kimerítésével a választás vagy épenséggel a választási bíraskodás időpontjában a választói jogosultság kérdésében már *ítélt dologgal* állunk szemben. A választó joga felett való döntés tehát már a választás *előtt* megtörtént. Ez a magyarázata annak, hogy a fogalmilag feltétlenül *választási érvénytelenségi okot képező* választójogosultság hiánya (értve ez alatt az általánosan, de feleslegesen „aktív“-nak nevezett választójogot) *nem* szerepel az érvénytelenségi okok között még azokban a kivétel-számba menő jogrendszerekben sem, amelyek e kérdésben tételes rendelkezéseket tartalmaznak.

A helyes felfogás mindenestre az, amely *fogalmilag* kizártnak tartja azt, hogy a választási bíraskodás a választók — és a megválasztott joga felett való döntés szerint megosztottság (esetleg azzal kapcsolatosan, hogy ezen két feladat megoldása *külön* szervre is ruházhatnék át). A választás két alany-

²⁵³ *Jaques* 42—43 és 31/j. — Hasonlóan: *Jellinek* Georg: System 162—163.

²⁵⁴ *Herrnritt*, Hermann, Rudolf: Grundlagen des Verwaltungsrechtes. Tübingen 1921. 544.

csoportjának személyi, vagy alanyi jog szerint való minősítése egyaránt és együttesen a választás érvényessége felett való döntés tárgyát képezi.

12. §. Az „actus-per.“

Amidőn az előbbieken a választásokkal kapcsolatos büntető intézkedéseknek a választások érvényessége feletti bíraskodástól való függetlenségét állapítottuk meg, utaltunk arra, hogy a legmeggyőzőbb bizonyítékot amellet, hogy a választás érvénytelensége nem a választások során elkövetett „bűncselekmények büntetése“, az szolgáltatja, hogy ezek a sanctiok sokszor még csak fictioszerűen sem azt sujtják, aki ezeknek a „bűncselekményeknek“ a tettese.²⁵⁵

A választási bíraskodásnak ez a bizonyos szempontból valóban felfedezhető „elszemélytelenítése“ egyrészt a törvényhozási előmunkálatokban érdekes eredményekre vezetett, másrészt az irodalomban jellegzetes tételek felállítására adott alkalmat.

Az 1899: XV. t. c. (az első magyar választási bíraskodási törvény) módosítása és hatályának meghosszabbítása tárgyában az 1907. évi országgyűlés elé terjesztett törvényjavaslat 4. §-a értelmében a választás érvénytelenné nyilvánítandó abban az esetben, ha „a képviselőre leadott szavazatok $\frac{1}{3}$ -a az 1899: XV. t. c. 3. §-a 2. vagy 3. pontjában... meghatározott cselekmények alapján érvénytelenítendő“. Ugyane javaslat 48. §-a 1. bekezdése értelmében tekintet nélkül a számbeli többségre és a felek kérelmére érvénytelenítendő a szavazás, ha az összes szavazatok $\frac{1}{3}$ -a érvénytelenségi okkal inficiáltatott. A képviselőház igazságügyi bizottsága az előbbi gondolatot örömmel üdvözölte, a 48. § tervezett intézkedését azonban — a bizottság egy tagjának különvéleményével szemben — kihagyandónak minősítette, minthogy az az esetleg tiszta szavazatokkal rendelkező képviselőre sérelmes volna.²⁵⁶

A törvényerőre nem emelkedett javaslat ezen intézkedéseit mindenesetre a *választást mint tárgyi egységet* helyezték elő-

²⁵⁵ Itt a 7. és 8. §§.

²⁵⁶ Igazságügyi JavaslatoK Tára VII. 1907. 281, 298. — VIII. 1908. 1019, 1021.

térbe; különösen a javaslat 48. §-a az *összes szavazatok* ($\frac{1}{3}$ -a) tényezőjén keresztül a *választás*-nak mint olyannak tulajdonít fontosságot: az érvénytelenség egyik tényálladékeleme *benne* jelenik meg, és a *sanctio* is a *választást* sújtja, mert hiszen a számbeli többségre való tekintet nélkül a szorosan vett választás lett volna érvénytelenítendő.

Ezek a rendelkezések valóban adnak valamelyes alapot annak a feltételezésére, hogy itt a választás *actusa* a bíráskodás és ítézés tárgya, és ez a felfogás jut kifejeződésre az irodalomban *Valette*-nél, s különösen nálunk *Tetőlenni*-nél.

Valette szerint a választási bíráskodás közvetlen célja és rendeltetése nem az, hogy egyéni jog felett döntsön, bár lehetséges, hogy a választás érvényessége vagy érvénytelensége tárgyában hozott döntésben bennefoglaltatik az egyes választó jogosultsága feletti határozat is. A választási bíráskodás azonban nem tekinthető *szándékos*, akart egyéni jogvédelmi berendezkedésnek. „Az eljárás sokkal inkább a választási aktus objektív törvényességének megállapítását célozza és az egyéni jogsérelem megállapítása csak eszköz ehhez a célhoz; *de nem a jogvédelem maga*“. A választó ténykedése kimerült azzal, hogy szavazatát leadta. Ha a választási közegek szavazatát megsemmisítették, rosszul számolták, ebből neki semmi igénye nem származik, mert *nem az ő joga* szenvedett sérelmet, hanem az *államé*. Mindazok a határozatok, amelyek egyes ténylegesen létrejött szavazatok érvényességét megtagadják, *tisztán tárgyi* jellegűek, s csak az állami intézményeket, mint olyant védik és nem a választó jogát.²⁵⁷

A magyar irodalomban a választási bíráskodás problémájának a század elején kifejtett munkásságával nagy értékű szolgálatokat teljesített specialistája, Dr. *Tetőlenni* Ármin „A választási bíráskodás elmélete és gyakorlata“ című torzó-munkájában rendkívül érdekes, bár tételesjogi alapokra épített elméletét adja a választási bíráskodás tárgyi jellegének s bár fejtegetései közelebről nem okadatolt, de az előbb mondottak folytán könnyen megérthető elvi állásfoglalás következtében — negatív — a *büntetőjog* elvi alapjain nyugosznak, s innen ki-

²⁵⁷ *Valette*, Armand: Über die Rechtsnatur des parlamentarischen Wahlrechts. Bonn 1909. 54, 66..

induló következtetései inkább a választási bíraskodás *eljárása* számára kívánnak szempontokat szolgáltatni, alapvető kérdések megvilágításához is felhasználhatók.

Az a két szempont, amelyből *Tetőtleni* szerint a modern büntetőjog megítéli a jelenségeket, a subjectív bűnösség és a causalitas. Ezeket a kiindulópontokat teljesen mellőzi azonban a választási bíraskodás, amidőn egyrészt egyáltalában nem keresi a megbírálás tárgyát képező cselekvés *tettesét*, tehát elhomályosodik az érvénytelenségi cselekvőség *alanyának* képzete, másrészt pedig bizonyos esetekben kifejezetten *idegen* cselekvőségek folytán állít elő joghatásokat, amelyeket egyáltalában nem individualizál az elkövető személyiségéhez képest, hanem a causalis ítélet megalkotásához elégnek veszi a következmények teljes uniformizálása mellett a puszta tényleges fennforgást. Ezek az eltérések a választási bíraskodásban az *anyagi jog* tekintetében. Nem kevésbé jellegzetes eredményekkel jár azonban szerinte az *alaki jog* vizsgálata sem, *Tetőtleni* rendszerében a peralkotó tényezők (a *Bülow*-féle perelőfeltételek) és különösen a *pertárgy* alapulvételével. A „kérvényi per“ tárgyát a polgároknak a választási actus correctségére vonatkozó igénye képezi és ezen *actus-jelleg* mellett a perszemélyek teljesen háttérbe szorulnak, ami egyben azzal a következménnyel is jár, hogy az *alanyi*, személyi vonatkozások helyett az egész eljárásnak a tárgyi jellege lép előtérbe. A választási bíraskodási eljárás alapelvei sokkal inkább a polgári, mint a büntető perrendtartás által nyújtott analógiák segítségül hívása mellett konstruálandók meg, ezért hibás pl. az 1899: XV. t. c. azon rendelkezése, amely a büntető perrendtartásra tartalmaz generális utalást, „mert mit is keresnének a büntető perrendtartás alapvető intézményei egy olyan procedura körében, amely lényegileg *megállapítási eljárás*, mert azt célozza, hogy egy *formaszerű közjogi actus correctsége, s ez alapon érvényessége constatáltassék*“.²⁵⁸

Tetőtleni okfejtéséből feltétlenül helytálló az, ami szerint

²⁵⁸ *Tetőtleni* Ármin: A választási bíraskodás elmélete és gyakorlata I. kötet. Jogelvi rész. Tényálladéktan első fele. Budapest 1905. 25, 45, 75. és köv. — *Tetőtleni* Ármin: A választási bíraskodás tárgyában — petitio ügyekben — a m. kir. Kúria által hozott határozatok. Magyar Döntvénytár V. köt. 72. 2/j.

a „kérvényi per“ tárgya anyagi vonatkozásokban nem azonos a büntető perével. Nem lehet azonban ebből azt a továbbmenő következtetést levonnunk, hogy ez egyuttal az összes *subjektív* elemek teljes mellőzését eredményezi. Hogy egyelőre másra ne hivatkozzunk: *Tetétleni* is elfogadja és alkalmazza az ú. n. abszolút és relatív hatású érvénytelenségi okok közötti különbséget. Ez pedig feltétlenül alanyi mozzanat érvényesítését jelenti, hiszen a megkülönböztetés alapja az illető érvénytelenségi ok megvalósítójának *személye*: az abszolút érvénytelenségi ok tettese a *jelölt*, illetve képviselő, a relatív pedig valamely *más* személy. *Nem* jelent azonban kizárólagos objektivitást az a körülmény sem, amire ugyancsak hivatkozik: ha a választási elnök „malíciából“ az előtte ellenszenves jelölt „javára“ valamely olyan cselekményt foganatosít, ami miatt a választást megsemmisítik. Ez szerinte azt jelentené, hogy mivel idegen személy cselekvősege a képviselő személyében idéz elő joghatást, az okozatiság és az alanyi minősülés teljes hiányával az objektivitás érvényesül. *Tetétleni* tévedése itt — úgylátszik — abban jelenik meg, hogy a választás egyetlen alanyának a képviselőt tekinti, tehát joghatásokat is csak a képviselő személyével kapcsolatosan tud elképzelni. Ha azonban valaki úgy fogja fei a helyzetet, hogy a választásnak — bizonyos értelemben — alanya az ilyképen érvénytelenségi cselekvést kifejtő választási elnök is, akkor nyomban megállapítható a személyi minősülés és az okozatiság cselekvése és a képviselő személyére is kiható joghatás között, nem kell tehát a személyi vonatkozások teljes hiányára következtetnünk.

A választás tehát a választási bíraskodás szempontjából *nem* feltétlenül olyan *tárgyi egység*, amelyre tekintettel az érvénytelenség kérdésében az összes *alanyi* mozzanatok mellőzésével az *objektivitás* volna úgy anyagi, mint alaki vonatkozásokban érvényre juttatandó. A választás, mint tárgyi jelenség inkább azt a *keretet* képezi, amelyben a választás *joghatása*, mint alkotmányjogi relevanciával bíró jogtárgy megjelenik és amelynek minősítésében a személyi vonatkozások talán még nagyobb szerepet játszanak, mint a tárgyiak. Az pedig kétségtelen, hogy a bíraskodási eljárás tételesjogi rendelkezései *nem* irányadók a bíraskodás tárgyának meghatározásában: a logikai sorrend felcserélését jelentené az, ha a *célt* — a választási

bíráskodás *tárgyát* — az annak szolgálatára rendelt s azt fogyasztékossága folytán esetleg csak megközelítéssel szolgáló *eszközből* — a választási bíráskodási eljárás tételesjogi szabályaiból — akarnók levezetni.

13. §. Az „érdemtelenység.“

Tetétleninek az előbbieken ismertetett —, és a választási bíráskodás „actus-per“ jellegét hangoztató álláspontja főként és elsősorban az ellen a felfogás ellen irányul, amely a választási bíráskodásban bizonyos *subiectív*, alanyi szempontok tudatos előtérbe helyezését jelenti. Ennek a felfogásnak legjellegzetesebb eleme az ú. n. *érdemtelenégi tan*, valamint a *választójog erkölcsi jellegét* valló nézet.

Tetétleni az egész választási bíráskodást a választási *actus* szabályszerűségének megállapítására irányozza s így bizonyos szempontból következetesnek is tűnhetik fel az a felfogása, amely a választásban résztvevő *személyek* tulajdonosságai, körülményei megítélésének a bíráskodás célja szempontjából való fontosságát tagadja.

Kérdéses azonban, hogy mellőzhető-e vajjon teljességgel az alanyi, személyi körülmények a választási bíráskodásból.

Ami először a *választókat* illeti, általános nézet, hogy a választójog bírásához a mindenkori felfogás keretein belül bizonyos *erkölcsi minősültség birtoklása* szükséges. Ezt az irodalomban nálunk *Concha*,²⁵⁹ *Polner*,²⁶⁰ külföldön többek között *Spira*²⁶¹ által kifejezetten hangoztatott felfogást tükröztetik vissza végeredményben mindazok a tételesjogok, amelyek bizonyos előélet mellett egyeseket a választójog bírásából kirekesztenek. Erkölcsi rosszallást fejez ki azonban az a választási bíráskodási gyakorlat is, amely pl. a vesztegetés esetében *nem azért* tekinti érvénytelennek az ily befolyásolással elért szavazatot, mert a választó *fogalmilag* másként szavazott, mint a befolyásolás nélkül tette volna (hiszen lehetséges, hogy egyébként is a befolyásoló jelöltre vagy pártjára szavazott volna),

²⁵⁹ *Concha* Győző: Politika. Budapest 1907. I. 462.

²⁶⁰ *Polner* Ödön: Napjaink problémái. Társadalomtudomány II. évf. 122.

²⁶¹ *Spira*: Die Wahlfälschung 504 és köv.

hanem azért, mert a vesztegetésnek engedve, *erkölcsileg képtelennek* bizonyult a választásban való részvétel, mint közjogi functio betöltésére. Az erőszak, mint érvénytelenségi ok, már *anyagi* jellegű: az erőszak hatása alatt szavazó választó *fogalmilag* másra szavaz, mint az erőszak alkalmazása nélkül szavazott volna: mert máskülönben miért lett volna szükség arra, hogy kényszerítettessék?

A *megválasztott*, illetve *megválasztandó* szempontjából hasonlóképen vitathatlan szerintünk az, hogy az erkölcsi elemeknek rendkívül nagy szerepe van a választásban elfoglalt helyzete és a reá vonatkozó választási eredmény elfogadása, vagy az államhatalom által való hatálytalanítás (a választás érvénytelenítése) tekintetében. A legtöbbször épen ez az a pont, ami egyes szerzőket — és tételesjogokat — arra a téves következtetésre vezetett, hogy a választás után elkövetett érvénytelenségi ok fogalma megkonstruálható: feltűnően érezték azt, hogy szükséges valami erkölcsi rosszallás kifejezésre juttatása a képviselővel szemben, csak abban tévedtek, hogy ennek eszköze a választás *érvénytelenné* nyilvánítása (és nem a választásban nyert mandátumtól való utólagos *megfosztás*, e szempontból az érvényesség vagy érvénytelenség vizsgálata nélkül is).²⁶²

Amidőn *Laband* azt a tételt állítja fel, hogy a képviselővé választtatás a legmagasabb fokú tisztesség és kitüntetés, aminél fogva joggal el lehet várni attól, kinek ez osztályrésziül jutott, hogy a vele összekötött köteleességeket híven betöltse,²⁶³ akkor még csak közvetett állásfoglalás áll rendelkezésünkre, amelyből azonban már teljes határozottsággal kiolvasható az, hogy ezen erkölcsi minősültség *hiányának* is kell lennie valamely következményének. Nem hiányoznak azonban az irodalomban és a tételesjogokban azok az állásfoglalások sem, amelyek ezt a szempontot már a választási bíráskodás nézőszögéből értékelik.

A *magyar* irodalomban *Concha* megállapítja, hogy a képviselői tisztre való *érdemesültség* olyan magas fokú, hogy an-

²⁶² *Erdélyi*: A parlament és a Curia. Huszadik Század XXVI. 1913.: A megválasztott képviselő a választás után „gazságaival eldicsekszik kerületében“, s ezeket nem lehet ellene érvényesíteni. 362—363. — V. ö. itt 5. §.

²⁶³ *Laband*: Parlamentarische Rechtsfragen. Deutsche Juristen-Zeitung VIII. 1903. 9.

nak megvizsgálására *biróságot* is alig lehet találni.²⁶⁴ Nagyon valószínű azonban, hogy ha ennek a vizsgálatnak a szüksége mégis csak felmerül, akkor azt teljes következetességgel a választási bíróság hivatott teljesíteni.

Markbreit már egész határozottsággal kifejezésre juttatja azt a ma is általános felfogást, hogy bizonyos cselekményeknek a jelölt által a választásokkal kapcsolatban való elkövetése *érdemtelen* teszi az illetőt a képviselői tisztt betöltésére, mert ezek által kétségtelenné válik, hogy hiányoznak nála a szükséges *erkölcsi* előfeltételek.²⁶⁵

Egészen kétségtelen a magyar törvényszerkesztő álláspontja. A vesztegetést, amennyiben azt a képviselő követte el, azért minősíti *feltétlen* (absolut) érvénytelenségi okká, mert „a cselekmény természete olyan, hogy annak elkövetője a képviselői állás betöltésére *méltatlanná* válik s ilyen értelemben az *érdemtelen*ségi okot képez”.²⁶⁶ „A törvényjavaslat a képviselői állás betöltésére *disqualificaltnak* kívánja tekinteni azt a köztisztviselőt, ki saját megválasztása érdekében — hivatali hatalmának illetéktelen felhasználásával — akár a választókra, akár hivatalbeli alárendeltjeire — jogtalan befolyást vagy kényszerrel gyakorol”. „A választási visszaéléseknek legveszélyesebb faja a választók oly szellemi befolyásolása, amely magával az államrenddel ellenkezik, s amelynek meggátlására indokoltnak tekinthető nemcsak a cselekmény büntetéssel való sújtása, hanem annak törvényi megállapítása, hogy az olyan egyén, ki ily úton és ilyen eszközökkel a képviselői állás megszerzését megkísérli, arra *érdemtelen* legyen”.²⁶⁷

Amidőn az 1907.-ben az 1899: XV. t. c. módosítása tárgyában beterjesztett törvényjavaslat már korábban ismertetett 4. §-a érvénytelenné nyilvánítandóvá minősítette azon képviselő választását, akire leadott összes szavazatok $\frac{1}{3}$ -a érvénytelenségi okokkal inficiáltatott, — az országgyűlés igazságügyi bizottsága örömmel üdvözölte az indítványt, amely „azt az etikai mozzanatot érvényesíti..., hogy egy olyan képviselő,

²⁶⁴ *Concha* Politika I. 462.

²⁶⁵ *Markbreit* Jogi Szemle V. 425.

²⁶⁶ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 42, 1896—1901. XXI. 370.

²⁶⁷ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 372.

kire ily nagy számú inficiált szavazatok adattak le, még ha az érvényes szavazatok nagy számánál fogva meg is választtatott volna, *méltatlan*, hogy a törvényhozói kötelességet teljesítse“.²⁶⁸

Kétségtelenné teszi azonban a személyi szempontok jelentőségét a magyar tételesjognak az ú. n. *abszolút* (feltétlen) és *relatív* (viszonylagos) érvénytelenségi okok között való következetes különböztetése, amely már az 1899: XV. t. c.-ben is feltalálható és az 1925: XXVI. t. c.-ben is fennmaradt. Az abszolút érvénytelenségi ok tekintet nélkül az általa elért befolyásolás számszerű eredményére az egész választás érvénytelenségét eredményezi, a relatív érvénytelenségi ok hatása azonban megáll az általa ténylegesen érintett szavazatoknál. A megkülönböztetés alapja kizárólag *személyi* jellegű: az abszolút érvénytelenségi okot a képviselő követi el, vagy az ő tudtával és beleegyezésével más, — a relatív okot pedig valamely harmadik személy, de mindenesetre a képviselő tudomása nélküli. Nagyon következetlen dolog tehát teljesen tagadni a személyi vonatkozások jelentőségét — mint azt pl. *Tetőtleni* annak ellenére teszi, hogy maga is operál a *relatív* érvénytelenségi ok fogalmával,²⁶⁹ — mert hiszen az érvénytelenségi ok hatásában felfedezhető alapvető különbségnek kizárólagosan alanyi oka van.

A *külföldi* jogokban is felfedezhető az *érdemtelenégi* gondolat, majd elsődleges alakban, majd a feltétlen-viszonylagos érvénytelenségi ok közötti különböztetésben megjelenő közvetített formában.

A régi *angol* jog kommentátora, *Stephen* szerint „... the party, who gives the bribe is, by the law of parliament, *disqualified* from sitting . . .“,²⁷⁰ és a mai jog is fenntartotta az abszolút-relatív hatású okok között való különböztetést.²⁷¹

Az *észak-amerikai* Egyesült-Államok jogrendszerében *Stauber* mint jellegzetességre hivatkozik *Rhode-Island* jogának

²⁶⁸ Igazságügyi Javaslatok Tára VIII. 1908. 1019.

²⁶⁹ *Tetőtleni*: A választási bíraskodás elmélete és gyakorlata I. 15.

²⁷⁰ *Stephen* New Commentaries III. 400.

²⁷¹ *Stauber* 26. — Az angol képviselőjelölt helyzetében csak az *agent* (kortes) cselekményeiért való törvényi felelősség jelent a többi jogokban ismeretlen különlegességet. V. ö. erre: *Battlay* Dezső: A képviselőjelölt választójogi felelőssége Angliában. Budapest 1931. 3—15.

azon rendelkezésére, amely szerint egy 1773-ból származó törvény értelmében a képviselő tudtával eszközölt egyetlen szavazatvásárlás is az egész választás érvénytelenségét eredményezi.²⁷²

A *bajor* jog értelmében is elvesztette mandátumát az, ki vesztegetés útján akár csak egyetlen szavazatot is szerzett.²⁷³

Nem szabad szem elől tévesztenünk azt sem, hogy bizonyos esetekben mellékes jelentőségű körülmények akadályozzák meg az érdemtelenég vagy hasonló személyiségi, alanyi gondolat kifejeződését. Jellemző példa erre a régi *elsassi* jog, ahol a választási bíráskodásban alkalmazott „freiwillige Gerichtsbarkeit“, mint eljárástípus volt annak az oka, hogy a választás érvénytelensége csak *számszerű hatás* esetén — ha tehát a képviselő a befolyásolt szavazatok leszámítása folytán *kisebbségben* maradt — következett be.²⁷⁴ Ugyanennek a felfogásnak a visszatükröződése a *csehszlovák* választási bíróság 1925. április 23.-án kelt határozata, amely szerint a választások tisztasága- és szabadságának bármily súlyos megsértése *nem* absolut hiba, ha nem gyakorolt befolyást a választás eredményére;²⁷⁵ e felfogás kialakulására a lajstromos választási rendszer gyakorolt befolyást. A *francia* gyakorlat²⁷⁶ kialakulására pedig a kamara ítélkezése teljes szabadságának képzete nyomta reá bélyegét.

Jellinek a hibás államügylet természetét vizsgálva *tételes-jogi* alapon jut arra a következtetésre, hogy nincs a közjog számára olyan általános jogtétel, amely szerint a magán-személy közreműködésével létrejött ügylet érvénytelen (semmis) volna azon okból, hogy a jó erkölcsökbe vagy kifejezett jogszabályba ütközik; azt pedig teljes határozottsággal meg lehet állapítani, hogy egy *államügylet* (Staatsakt) nem semmis azért, mert egyes elemei — az alattvaló ügyleti nyilatkozatai — a *jó erkölcsökbe* ütköznek.²⁷⁷ Ebből a felfogásból arra lehetne kö-

²⁷² *Stauber* 160. 641/j.

²⁷³ *Zang* 81.

²⁷⁴ *Stauber* 139.

²⁷⁵ *Braunias* I. 587.

²⁷⁶ *Griolel—Vergé* (Daloz) V. 253. A Conseil d'Etat 1895. IV. 26.-i határozata. 2766.

²⁷⁷ *Jellinek*, Walter: Der fehlerhafte Staatsakt und seine Wirkungen. (Eine verwaltungsprozessrechtliche Studie.) Tübingen 1908. 101—102.

vetkeztetni, mintha az erkölcsiségnek — mint elsősorban alanyi, személyi vonatkozásnak — valóban nem lehetne szerepe a választásban megjelenő „közjogi ügylet“ tekintetében. A túlnyomó elméleti felfogás, de a tételesjog is teljesen *ellenkező* álláspontra helyezkedett azonban és a *magán-* illetve *közjog-*gyakorlás legjellemzőbb elválasztója épen abban jelenik meg, hogy a közjogokkal való élésnek számos olyan korlátja van, amit a magánjog szféráján kívüli — vagy talán *felül* — eső szempontokkal, a *köz,* — az erkölcsiség tekintetével lehet csak megmagyarázni.

Ha pedig a választás elvi felépítése ez, akkor nincs semmi logikai indokoltsága sem annak, hogy a választási bírászkodás a személyi, alanyi szempontoktól teljesen elvonatkoztatott *tárgyi vizsgálattá,* „*actus-perré*“ szűrkítse le feladatát és lemondjon azokról a magasabb értékmérőkről, amelyeket az előbb hivatkozott szempontok jelentenek. A választási bírászkodás anyagi részében az érvénytelenségi okok tanának egyik legérdekesebb problémája a választójog gyakorlásában közrejátszó *motivumok* szerepe. S ugyanaz a *magánjogias* felfogás, amely itt az „actus-per“ jellegre hivatkozással a képviselő szempontjából az *érdemtelenég* gondolatát hibáztatja, foglalja el ott is azt az álláspontot, amely a választójog gyakorlása *motivumainak* a választási bírászkodás számára való érdekletelenségét hangoztatja. Ez a nézet azonban — legalább is a *magyar* jogfejlődés számára — teljesen idegen.

III. A választás és érvénytelensége.

14. §. A közjogi ügylet.

A választási bíraskodás tárgya az előbbieket szerint a választás és az abból előálló jogi hatások érvényességének vizsgálata. Kérdés, mik legyenek vajon azok a szempontok és elvek, amelyek szerint egyrészt a választás (és joghatásai), mint a szoros értelemben vett bírálati tárgy, másrészt az érvényesség, mint megítélési alap, nézőpont megállapíthatók, — melyek azok a *közjogi tanok*, amelyek felhasználásával a választások érvényessége felett való bíraskodás problémái megoldhatók.

Kétségtelen, hogy ebben a kérdésben a *közjog általános részében* helyetfoglaló *tanok* volnának hivatottak útmutatást adni, mert maga a választás nemcsak a felette való bíraskodás szempontjából, hanem a közjogok különös része számos más kérdése tekintetéből nézve is jelentős problémát jelent; az érvényesség, illetve érvénytelenség kérdése pedig különösképen általános jellegű és számos jelenség értékelésében jelentős szerepet játszó szempont, megítélési alap.

A *közjog általános tanai* azonban — amint azt *Hamburger* igen helyesen állapította meg²⁷⁸ — *nincsenek* kellően kiépitve. A közjogok különös részének mondhatni minden kérdése alapos és részletes megvitatásban részesült — s csak a dolgok különös találkozásának tekinthető, hogy éppen a *választási bíraskodás* kérdése az, amely még csak ehelyütt sem tudott maga iránt általános jellegű érdeklődést kelteni; — az általános rész tekintetében azonban csak elszórt — inkább a „különös részbe“

²⁷⁸ *Hamburger*, Max: *Treu und Glauben im öffentlichen Recht*. Leipziger Zeitschrift für Deutsches Recht XXV. 1931. 1439.

tartozó problémák megvitatását tárgyzó értekezések *bevezetéseit* képező — megállapításokkal találkozunk.

Ily körülmények között kézenfekvő lehet az a gondolat, hogy van-e vajjon akadálya annak, hogy a *magánjog* általános tanai a *közjogi* jelenségek vizsgálatánál alapul vétessenek?

Maga a kérdés felvetése is problémát jelent: van-e egyáltalában lehetősége annak, hogy bizonyos elvek *mint a magánjog általános tanai* egy praesupponáltan *más — közjoginak* nevezett — *téren* alkalmaztassanak, már csak azon okból is, hogy egyáltalában különbséget lehet és kell-e tenni magán- és közjog között?

A kérdés legalább olyan idős, mint a *magánjog* tudatos művelése: a római jog már határozott különbséget tesz a *privatum* és *publicum ius* között. Ez a nagy múlt azonban nem jelenti még a probléma lezártságát. Ez a hely nem alkalmas arra — már csak a kérdés szinte beláthatatlan terjedelme miatt sem —, hogy a közjog és magánjog különbsége — vagy annak hiánya tekintetében állást próbáljunk foglalni, annyival is kevésbé, mert az érvénytelenségi okok tanában — tehát e vizsgálatok általános jellegéhez képest *különös* vonatkozás kapcsán a közjogi és magánjogi cselekvési szabadság, illetve korlátozás kérdése amúgy is fel fog merülni.

Ezen a problémán *belül* is — feltételezve tehát gondolkodás-ökonomia-i okokból, hogy valamely különbség, de a vizsgálati anyag bizonyos *egyezősége is* felfedezhető egyes jelenségek között, amelyek — talán tételesjogi okokból — részben *magánjoginak*, részben pedig *közjoginak* nevezett disciplinák keretében foglalnak helyet, — még mindig kérdés nemcsak az, vannak-e vajjon egyes magánjogi intézményeknek, jelenségeknek *közjogi* megfelelői, hanem az is, hogy részint methodologiaiilag, részben pedig érdemben *helyes-e* magánjogi általános tanok eredményeit a közjogok terén hasznosítani.

Az *érvényesség* — vagy inkább negatív: érvénytelenség — kérdése, amely a következőkből kitűnően nem ugyan részproblémái tekintetében, de pusztá létezésében mégis kevésbé kiélezett, vagy talán elismerten közös jelensége a magán- és közjog világának, a magánjog általános részében túlnyomórészt az *ügylet* kérdése kapcsán bír fontossággal és ennek megfelelően az irodalmi művelés eredményei is a *jogügy-*

letek érvényessége, vagy érvénytelensége problémájára vonatkoznak. Ez a körülmény vezet annak a kérdésnek a felvetésére, vajjon a választások érvényessége a jogügyletek érvényességére vonatkozó tanck rendszerében vizsgálható-e?

Ez a kérdés természetesen maga után vonhatja annak felmerültét is, hogy *van-e* egyáltalán *ügylet*, *jogügylet* a közjogok világában, továbbá *jogügylet-e* különösképen a választás?

A (magánjogi) jogügylet fogalom meghatározása mondhatni a római jog kora óta állandó: „Negotium: quilibet actus legibus consentaneus, qui iuris aut constituendi, aut immutandi aut tollendi gratia suscipitur”.²⁷⁹ Megegyezik ezzel a mai és közelmúlt kor *magánjogászainak* felfogása is, amely szerint *jogi cselekmény* a személynek minden olyan öntudatos cselekvése vagy annak abban hagyása, amely a jogrend által megállapított joghatásokat von maga után. Az olyan jogi cselekmény — elsősorban *akaratnyilvánítás* — pedig, amely *előre meghatározott* jogi hatás előidézésére irányul: *a jogügylet*.²⁸⁰ Azonos a felfogása ezzel *Kormann*-nak, a közjog általános része — és különösen *a közjogi jogügylet* fogalma — előharcosának: jogügylet minden egyes *joghatás kiváltására irányuló akaratnyilvánítás* (amennyiben nem törvény vagy rendelet).²⁸¹

Ilyen fogalom meghatározás mellett következetes *Radnitzky* megállapítása, amely szerint a *választás jogügylet*, mert nem egyéb, mint joghatás előidézésére irányozott akaratnyilvánítás.²⁸² *Kormann*, ki a közjog általános része kiépítése kér-

²⁷⁹ *Hentner* János: Római Magánjog. I.—III. Pest 1855.—1856. I. 194.

²⁸⁰ *Dernburg*, Heinrich: Pandekten. Berlin 1884. 207—209. — *Kolosváry* Bálint: Magyar magánjog. Budapest 1907. I. 84—85. — *Zlinszky—Reiner*: A magyar magánjog mai érvényében. Budapest 1897. 149. — *Bozóky* Alajos: Fodor-féle magánjog I. 312. — *Ágoston* Péter: A jogügyleti akaratról. Budapest 1906. 19. — *Hebelt* Ede: Tanulmányok a jogügyletről. Budapest 1912. 259. — *Almási* Antal: A kötelmi jog kézikönyve. Budapest 1926. 259. stb.

²⁸¹ *Kormann*, Karl: System der rechtsgeschäftlichen Staatsakte. Verwaltungs- und prozessrechtliche Untersuchungen zum allgemeinen Teil des öffentlichen Rechts. Berlin 1925. (Manuldruck nach Aufl. 1910.) 17—21. — *Kormann*, Karl: Grundzüge eines allgemeinen Teils des öffentlichen Rechts. Annalen des Deutschen Reichs. Jahrg. 1911—1912. 1912. 37.

²⁸² *Radnitzky*, Ernst: Die Parteivillkür im öffentlichen Recht. Wien 1888. 31.

désében épen a jogügylet jellegű államaktusok vizsgálatából indult ki, természetszerűleg *a közjogi jogügylet* létezése mellett ioglal állást,²⁸³ épúgy, mint *Kelsen*, aki szintén kétségbevonja, hogy a magánjogi és közjogi ügylet között elvi különbözőség volna felfedezhető. Ami közöttük eltérésnek látszik, az csak tételes eredetű lehet.²⁸⁴ *Hamburger* érdekesen *a magánjogi ügyletből kiindulva* kívánja *a közjogi ügylet* tekintetében is érvényre juttatni a (német) alkotmány 152. §-ában a jó erkölcsökbe ütköző ügyletek semmisségére vonatkozó elvet,²⁸⁵ *Katz* pedig a közigazgatási cselekmények megtámadása kérdésében utal a magánjogi ügyletek megtámadási okai közül különösen a tévedés-, megtévesztés- és fenyegetésre annak kiemelése mellett, hogy a közigazgatási cselekmények megtámadásának tanában az általános magánjognak a jogügyletekre vonatkozó tételei *kisegítő* alkalmazást nyerhetnek.²⁸⁶ *Jellinek végül* anélkül, hogy a köz- és magánjogi ügylet feltétlen azonosságát állítaná, leszögezi, hogy az államügyletek (Staatsakt) hiányosságai ugyanazok, mint a magánjogi ügyletekéi, s külön is kiemeli, hogy *a tartalmi hibák* gondolkodási, akarati és cselekvési fogyatékoságok lehetnek.²⁸⁷

Ezzel szemben *Manigk* azt az álláspontot foglalja el, hogy a jogügyletek *kizárólag a magánjog jelenségei*. Fogalommeghatározása szerint „jogügyletek azok a tárgyi jog által szabályozott jogi cselekvések, amelyek által az ügyféli akarat a saját érdekeit szolgáló *magánjogi hatásokat* képes előidézni”. Mint-hogy szerinte a jogügylet *csak* a magánjog terén foghat helyet, ha valaki mégis „közjogi jogügylet“-ről beszél, annak számolnia kell azzal, hogy a magánjogban megállapított jogügyleti szabályok *nem* nyerhetnek alkalmazást a „közjogi jogügyletekre”. Erre való tekintettel pedig célszerű a belső tartalmi azonosságra utaló és arra következtetést engedő kifejezést mellőzni, annyival is inkább, mert az azonos megjelölés alkalmas azon

²⁸³ Fent ²⁸¹ alatt, különösen System 17.

²⁸⁴ *Kelsen* Staatsunrecht 79.

²⁸⁵ *Hamburger* 1444.

²⁸⁶ *Katz*, Ernst Alexander: Der Widerruf von Verwaltungsakten bei vorgefallener Bestechung. Verwaltungsarchiv Bd. 24. 1916. 497, 500.

²⁸⁷ *Jellinek*, Walter: Der fehlerhafte Staatsakt. 29—43.

tévedés keltésére, hogy a „közjogi jogügyletek“ a „magánjogi ügylet“ elméletének, mint egésznek a fogalma alá esnek.²⁸⁸

Részletesen — és rendszertani szempontból is — foglalkozik a kérdéssel az újabb irodalomban *Hippel*. Szerinte különös figyelmet érdemel egyeseknek az a törekvése, hogy a közjog terén bizonyos *magánjogikhoz hasonló tényállásokat* ismerjenek fel, amelyek *jogügyleteknek* tekinthetők és így szemben a jogi cselekvésekkel külön kategóriát alkotnak. Megállapítása szerint azonban már G. Mayer elveti pl. a magánjogi intézményeknek a közjogba való átültetésére vonatkozó gondolatot. A jogügyletek fogalmának kialakítása szerint egyébként is következtelenül történt a *jogcselekménytől* való elválasztás jegyében, mert úgy a jogügyletnek, mint a jogcselekménynek is vannak úgy jogi-, mint tényleges változások előidézésére irányuló tendenciái, emélfogva tehát az akarat- vagy akaratnyilvánítási szándék nem lehet a jogügylet és jogcselekmény megkülönböztetésének alapja, még ha azt a *Planck—Strohal* által érvényesített szempontot is figyelembe vesszük, hogy a jogcselekmény esetében a jogi hatás nem nevezhető műértelemben *akart*-nak és még ha ilyennek is jelöltetik meg, „nem azért következik be, mert akarták“. Ez azonban *Hippel* szerint logikai ellentmondást, *petitio principii*-t jelent, mert a jogügylet és jogcselekmény megkülönböztetésére a jogi eredmény előidézésére irányuló szándék közömbössége vagy szükségszerűsége volna irányadó. Ennek felismerése azonban feltételezi azt, hogy tisztában legyünk az illető jelenség jogügyleti (a szándék szükségszerűsége) vagy jogcselekményi (a szándék közömbössége) jellegével. Ez azonban a jogjelenségek *teleologikus* megkülönböztetését jelenti. Minthogy ez a megkülönböztetés a magánjog terén is értéktelen, nem kerülhet alkalmazásra a közjogokban sem, eltekintve attól, hogy semmi sem indokolja azt, hogy magánjogi intézmények szükségképen átvitessenek a közjogok terére. *Jellinek* és *Kormann* is végeredményében olyan tényállásokat tekintettek közjogi jogügyleteknek, amelyekre *analógia* útján alkalmazhatók voltak, illetve amelyekre alkal-

²⁸⁸ *Manigk*, Alfred: Der Anwendungsgebiet der Vorschriften für die Rechtsgeschäfte. Ein Beitrag zur Lehre vom Rechtsgeschäft. (Studien zur Erläuterung des bürgerlichen Rechts. Heft 5.) Breslau 1901. 19. és 2./j.

mazhatóknak látszottak a magánjogi jogügylet tanai; ennek jogosultsága azonban *nem induktive*, hanem csak *teleologicice* mutatható ki.²⁸⁹

Gondolatunk szerint ez az okfejtés nem vezet szükségképpen arra az eredményre, hogy egyrészt a választásban ügyletet, másrészt általában a közjogok terén a magánjogi jogügylet lethez hasonló jelenséget ne láthassunk.

Kétségtelen, hogy téves dolog a jogügylet képzetét *fogalmilag* a magánjog terére korlátozni. A „magánjogi jogügylet“ nem valami gondolkodástani alapforma: apriorisztikus „jogügylet“ fogalom nincs. *Ha* konstruálható olyan jogi jelenség, amely bizonyos jogi hatás előidézésére van irányozva és jellegzetessége épen ezen jogi hatásnak *azért* való beállításában van, *mert* ezt a hatást (és esetleg más tényleges hatásokat *is*) *akarják*, aminek bizonyára nincs gondolkodástani akadály, akkor ennek a jelenségnek az érvényesülési köre minden bizonnyal kiterjeszthető úgy a magánjog, mint a közjog terére, ahol szintén képzelhetők oly ténykedések, cselekvések, amelyek bizonyos jogi (és tényleges) hatások előidézésére vannak irányozva.

A választásban feltétlenül fel lehet fedezni a jogi hatás előidézésére irányuló cselekvés(sorozatot). A választás jogi hatása azért következik be, mert a választás során bizonyos cselekvések foganatosítottak (amin nem változtat az sem, hogy ezen cselekvések foganatosításának lehetőségét a választás jogintézményét létesítő és a választó„jogot“ adó törvényi akarat adta meg). Ilyenformán meg van annak a lehetősége, hogy a választásnak, *mint jogügyletnek* az érvényessége képezze a választási bíraskodás tárgyát.

Nem jelent azonban értékbeli különbözőséget az sem, vajjon ez a felismerés induktív vagy teleologikus gondolkodásfolyamat eredménye-e. Nem jelent jogi vagy logikai hibát még az sem, ha a választásnak kifejezetten jogügyletté való minősítése *nélkül* is, teleologikus felismerés alapján *analogicice* alkalmazást nyernek a választás érvényessége tekintetében azok a tanok, amelyek a (magánjogi) jogügylet érvényessége tekintetében kialakultak, de egyben épen a teleologikus szemlélet jegyében

²⁸⁹ *Hippel*, Ernst: Untersuchungen zum Problem des fehlerhaften Staatsakts. (Beitrag zur Methode einer theleologischen Rechtsauslegung.) Berlin 1931. 22—34., 83—84.

és az analógia rendeltetéséből folyóan olyan értelemben, aminőt a választás *közjogi* jellege megkíván.

A magánjogi ügylet tana azért alakult ki úgy, amint tényleg kialakult, mert a magánjogi forgalom és jogi fogalomképzés eredményei ezt tették szükségessé (ez is teleologikus szemlélet eredménye). Nincs tehát akadálya annak, hogy *a közjogi jogügylet* fogalma és tartételei úgy alakíttassanak ki és úgy jussanak érvényre, amint azt a *közjogi* fogalmaknak a magánjogiakkal szemben sokszor fennálló *tartalmi különbözősége* indokolja.

A választás tehát *esetleg* jogügylet, de mindenesetre *tekinthető annak*. Ebből folyóan pedig az *érvényessége* is vizsgálható azon szempontok figyelembevételével, amelyek — mutatis mutandis — *a jogügyletek* érvényessége kérdésében szerepet játszanak. A szükséges szempontok kiépítése pedig megtörténhetik a *közjogi* szemléletnek megfelelően épúgy, mint ahogyan időbelileg korábban a magánjogi ügyletek tekintetében *a magánjog* a maga nézőpontjait már kifejelesztette.

15. §. Az érvénytelenség.

Az érvénytelenséget az általános magánjog csak eszmei léttel bíró konstrukciónak tekinti, amelynek két *alfaja* jelent valóságos jogi kategóriát: *a semmisség és a megtámadhatóság*. Az *érvénytelenség*, mint ilyen tételesjogilag nem létezik, az csak a semmisség és megtámadhatóság sokak szerint közös azon jellemvonásának kidomborítására szolgáló keret, hogy az alá eső jogi jelenség — legtöbbször jogügylet — alkatából valami hiányzik, aminek megléte szükséges, vagy pedig olyan elem foglal benne helyet, amelynek jelenléte bizonyos sanctio terhe alatt tilos.

A túlnyomó tan szerint tehát az érvénytelen ügylet vagy *semmis*, vagy *megtámadható*. Semmis akkor, amidőn a hiány következtében minden további, külső ténykedés — érvénytelenítés — nélkül, ipso iure hatálytalan, amikor is a jogügylet úgy tekintendő, mintha meg sem kötöttetett volna, — megtámadhatónak pedig akkor mondjuk a (magánjogi) jogügyletet, amidőn a benne felfedezhető hiányok *nem önmaguktól* hatnak, aminél fogva a szándékolt joghatás beáll, de az érdekeltek által a meg-

támadás útján ismét lerontható. A magánjogi elmélet szempontjából a semmisség a súlyosabb, a megtámadhatóság az enyhébb érvénytelenségi formának látszik: a „kevésbé hiányos“ ügylet „csak“ megtámadható.²⁹⁰

A nagyjában-egészében ezen keretek között kifejlődött magánjogi érvénytelenségi tan a közjog kialakulófélben lévő általános részében nem tudott maradék nélkül érvényesüléshez jutni. Sőt: a vonatkozó irodalmi helyek a szóhasználat (nomenclatura), rendszertan, fogalmi kiépítés és jogi minősítés kérdésében a legmélyrehatóbb ellentéteket tüntetik fel.

Az a körülmény, hogy a közjogok általános része — ha annak létezését egyáltalában felismerik — csak kialakulóban van, részben megmagyarázza azt a *Hippel*,²⁹¹ *Till*,²⁹² *Herrnritt*²⁹³ és *Zang*²⁹⁴ által konstatált tényt, hogy az érvénytelenség kérdésére vonatkozó *terminologia* is teljesen szétágazó. A nevezett szerzők még csak *kialakulatlanak* mondják a tudományos szóhasználatot, nem lehet azonban elzárkózni annak a felismerése elől, hogy a megjelölésbeli bizonytalanság nagyon szoros összefüggésben van azzal, hogy a különböző nézőpontok által felvetett különböző jelenségek nem is volnának azonos kifejezéssel, elnevezéssel megjelölhetők.

Itt csak felsorakoztatunk néhány szakkifejezést annak illusztrálására, hogy a magánjogban az ügyletek „érvénytelensége“ címszó alatt tárgyalt jelenségek a közjogok terén mily sokszínű megvilágításban jelennek meg: a szerzők ugyanis a közjogi ügyletek-, állami aktusok-, illetve közigazgatási cselekmények érvénytelenségéről-, semmisségéről-, megsemmisíthetőségéről-, megtámadhatóságáról-, helytelenségéről-, hiányosságáról-, hatálytalanságáról (Unwirksamkeit)-, megszüntethetőségéről (Aufhebbarkeit)-, „nem-létezéséről“-, célszerűtlenségéről-, végrehajthatatlanságáról (Vollzugssperre)-, felfüggesztettségéről (Sistierung)-, vagy végül a magyar kifejezéssel talán vissza sem adható „Unbeachtlichkeit“ (figyelembe nem vehető-

²⁹⁰ *Kolosváry* I. 118—119. — *Zlinszky—Reiner* 170—171.

²⁹¹ *Hippel* Untersuchungen zum Problem des fehlerhaften Staatsakts. 5.

²⁹² *Till* 211.

²⁹³ *Herrnritt*, Rudolf Hermann: Grundlehren des Verwaltungsrechtes. Tübingen 1921. 282. 2/1.

²⁹⁴ *Zang* 18.

ség?) jellemvonásáról szólnak. Az azonban, ami ezt a rendkívül szétágazó megjelölést károssá teszi, az, hogy ezek a kifejezések egymás értelmét keresztezően sokszor *ugyanazt* akarják jelenteni, máskor viszont ugyanannak a kifejezésnek, megjelölési módnak tökéletesen ellenkező, különböző tartalma van.

Nem tisztultabb azonban a helyzet a kérdés *módszertana* tekintetében sem. Vitás, vajjon az érvénytelenség kérdése *induktíve* vagy *teleologikusan*,²⁹⁵ *joglogikai ítéllettel* vagy pedig *tételesjogi* eszközökkel²⁹⁶ döntendő-e el, nemkülönben kérdés az is, vajjon az érvénytelenség jogi szempontból az *ügylet* vagy államaktus valamely tulajdonságát, vagy pedig inkább valamely érdekelt személynek az érvénytelenítésre vonatkozó *jogát*²⁹⁷ illetve valamely hatósági közeg ilyértelmű *köteleességét*²⁹⁸ jelenti-e. Megemlítendő végül, hogy az érvénytelenség kérdésével foglalkozó és azt eldöntő hatósági határozat (legyen az pl. akár bírói ítélet is) jogi jellege sem egységes elbírálást nyert: egyesek szerint az a különböző „fokú“ érvénytelenség megállapításához igazodva hol megállapító-, hol létesítő, teremtő jellegű: *declaratív* illetve *constitutív*.

Az előbb példálózva felscrolt érvénytelenségi megjelölések tartalma körülbelül a következő:

Tételesjogilag — de az irodalomban is — csaknem általános az a szóhasználat, amely szerint konkrétan a *választás* a felette való bíráskodás szempontjából *érvényes*, illetve *érvénytelen*. A *magyar* tételesjog első ízben az 1848: 5. t. c. 47. §-ában említi meg a problémát. Terminológiája még idegenszerű: „... a választások iránt, melyeknek *törvényessége* bármely tekintetből kérdésbe vétetnék, a képviselő tábla intézkedendik“. Ezzel a megjelöléssel azonban a továbbiakban már nem találkozunk. Az 1874: XXXIII. t. c. 89. §-a a választási bíróság meghatározása tárgyában rendelkezve így szól: „A kérvénnyel megtámadott választások *érvénye* felett a Curia ítél“. Ugyancsak az érvénytelenség megjelölését használják az első választási bíráskodási törvény (1899: XV. t. c.) összes javaslatai

²⁹⁵ *Hippel* Untersuchungen 34—35.

²⁹⁶ *Kelsen* Staatsunrecht 55.

²⁹⁷ *Till* 222.

²⁹⁸ *Jellinek*, W.: Verwaltungsrecht. Enzyklopedie der Rechts- und Staatswissenschaft. Bd. XXV. Berlin 1931. 262.

pozitív vagy negatív alakban, s ily körülmények között inkább elvétésnek, mint tudatos és elvi jelentőségű szóhasználatnak tűnik fel az, hogy az 1899: XV. t. c.-nek az 1896—1901. országgyűlési ciklusban előterjesztett utolsó javaslatának indokolása egyhelyütt azt írja, hogy a javaslat „elmegy odáig, hogy a 3. §-ban felsorolt *semmisségi okok* csak kérvény útján érvényesíthetők”.²⁹⁹ Ugyanígy szövegezési pontatlanságnak tűnik fel az is, hogy az 1875—1878. ülésszakban előterjesztett javaslat 1. §-a „a kérvénnyel megtámadott . . . választás *érvénye* feletti” való döntésről rendelkezik, de a 9. § szerint már „*megsemmisítendő*” a választás a pontok szerint felsorolt körülmények fennforgása esetében.³⁰⁰ Az 1899: XV. t. c. 1.—2. §§-ai ugyancsak a kérvénnyel megtámadott választások *érvénye* ietletti bíraskodást ruházzák (8 évre) a kir. Curiára, és az 1925: XXVI. t. c. 100. §-a is azonos elvi alapon, csak negatív szövegezési móddal a választás *érvénytelenségéről* rendelkezik.

Az *érvénytelenséget* a német irodalomban *Zang* általánosító kifejezésnek tartja és helyteleníti is: annak valódi tartalma a semmisség és megtámadhatóság, amelyeket a közjogok terére is át kell telepíteni. Az érvénytelenség nála „Ungültigkeit”.³⁰¹ Ugyancsak határozatlan, keret-fogalomnak tekinti az érvénytelenséget *Eiswaldt*, aki szerint épen a választási bíraskodásban a választás érvénytelenné nyilvánítása (Ungültigerklärung) nem a *semmisség* (Nichtigkeit), hanem a *megszüntetés* (= hatálytalanítás?) (Aufhebbarkeit) értelmében használandó.³⁰² Egészen különleges értelmet ad az érvénytelenség kifejezésnek *Till*, aki abból indulva ki, hogy a semmis ügylet nem tekinthető „érvénytelennek”, mert egyáltalában nem is ügylet, az érvénytelenséget olyképp értelmezi, hogy az érvénytelen ügylet rendelkezik az ügyletté való minősüléshez szükséges kellékekkel, de mégis hatálytalan marad, mert olyan körülmények között jött létre, amelyek a jogrendet arra indítják, hogy megtagadja tőle a szándékolt jogi hatást „nach jeder Richtung”. A jogrend a

²⁹⁹ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 361.

³⁰⁰ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 218—230.

³⁰¹ *Zang* 18.

³⁰² *Eiswaldt*, Wolfgang: Die Staatsgerichtshöfe in den deutschen Ländern und Art. 19 der Reichsverfassung. Annalen des Deutschen Reichs 59. 1926. 310.

szerző szerint „rosszalja“, helyteleníti („missbilligt“) az ilyen ügyletet, és ennek a „Missbilligung“-nak a határai átlépi az egyes érdekkörét, különösen akkor, ha a jogügylet a köztekin-
tetekkel ellenkezik. Különös példa erre a közjogi akadály ellen
kötött házasság, vagy a közbiztonság, közrend vagy jó erkölcs
követelményeivel nyilván ellenkező ügylet.³⁰³

A *semmisség*: a német szerzők szerint egyezően: *Nichtig-
keit* akkor áll fenn, amidőn a jogügylet jogellenessége oly nagy
fokú, hogy a jogi helyzet a jogügylet létesítése ellenére is
ugyanaz, mintha az nem is lett volna (*Kormann*);³⁰⁴ nem felel
meg a fokozatos jogrendszer valamely magasabb lépcsőzete jogi
normáinak, ennél fogva „objektív nicht ist“, jogi jellege már
eleve hiányzik (*Kelsen*),³⁰⁵ fogalmilag hatálytalansági alap-
forma, amelyből negative a többi megjelenési alak nyerhető,
bár tiszta formájában ritkán érvényesül, különösen a választás
tekintetében: pl. ha a választó nem jogosult a szavazásban való
részvételre, és ennek ellenére is szavaz, ez a *lehetetlenség*
okából beálló *semmisséget* jelenti (*Zang*).³⁰⁶ *Hippel* vet fel ér-
dekes szempontokat a semmisség kategóriájával kapcsolatban.
A semmisség fogalma ellen logikai érvet valóban nem lehet
szerinte felhozni, mert hiszen egy olyan tény, amely semmi
vonatkozásban nem létező, annak hatásai sem lehetnek, és je-
lentősége sincs. Semmi szükség nincs azonban arra, hogy *ezt*
a semmisségfogalmat vegyük alapul a tételesjogban. Az erre
alapított felfogás összetéveszti a *fizikai* és *normatív létezés* fo-
galmát, a 19. században általánosan uralkodó természettudo-
mányi felfogás hatása következtében. Abból, hogy egy halott
mindenkire nézve és mindenféle szempontból tekintve halott,
még nem következik, hogy valamely cselekvés, amely egy
irányban és egy valakivel szemben nem létezik, más irányban
és mással való kapcsolatban is nem létezőnek volna tekintendő,
minthogy itt *nem természeti hatások hiányáról*, hanem a nor-
matív beszámítás *véghez nem vihető voltáról* van szó. Nincs

³⁰³ *Till* 213.

³⁰⁴ *Kormann System* 204.

³⁰⁵ *Kelsen*, Hans: *Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit*.
Veröffentlichungen der Vereinigung d. Deutschen Staatsrechtslehrer, Heft
5. 45.

³⁰⁶ *Zang* 57—58.

tehát gondolkodástani szükség arra, hogy a semmisség úgynevezett „logikai“ kategóriáját alkalmazzuk. Az ilyen értelemben felfogott semmisség-fogalom ellen szól azonban az a különbségtétel is, amit pl. a francia perjogászok tettek bizonyos semmisség-fajok között, amikor az *inexistence* alakjában a semmisségnek bizonyos superlativusát állították fel. Ezzel párhuzamos a perjogi különböztetés a *nichtiges Urteil* és a *Nichturteil* között. Ez a „nem-ítélet“ *Sauer* szerint *nem* jogi semmi, mert az érvényes aktusok bizonyos kellékeivel rendelkezik és egy formális eljárást is von maga után, aminek az eredménye azonban csak a semmissé nyilvánítás lehet. *Hippel* azonban ezzel kapcsolatosan megállapítja, hogy az ilyen *legyengített* semmisség-forma bevezetésével természetesen szétpattannak a semmisség-fogalom logikai keretei.³⁰⁷ *Walter Jellinek* végül a magánjogi semmisség közjogi megfelelőjét (absolute) Unwirksamkeit-nak nevezi, amely fogalom tartalma: „az ily ügylet képtelen arra, hogy a jogviszonyok világára hatást gyakoroljon“.³⁰⁸

Átmeneti típust jelent a *relatív* semmisség, illetve ily hatálytalanság fogalma, amely bizonyos egyezőségek mellett (elvileg nincs szükség támadási cselekményre) azt a különlegességet tünteti fel, hogy az ügylet hiányosságára csak az hivatkozhatik, akinek „javára“ a relatív semmisség fennáll,³⁰⁹ pozitíve pedig olyan ügylet, amely semmissége ellenére is fejt ki bizonyos joghatásokat, *Krudewig* szerint kivételesen, egyes személyekkel vagy hatóságokkal szemben.³¹⁰ Ugyancsak *Krudewig* állítja fel a *részben* semmis államügylet fogalmát, ami alatt azt a típust érti, amely csak részben idézi elő a szándékolt joghatást, mint pl. az olyan ítélet, amelynek a jogereje vagy végrehajthatósága hiányzik.³¹¹ Az *abszolút* és *relatív* jelleg szerint való semmisséget egyébként *Kelsen* — annak lényegét fő-

³⁰⁷ *Hippel* Untersuchungen, különösen 9, 15—16, 19, 20.

³⁰⁸ *Jellinek*, W.: Der fehlerhafte Staatsakt 45.

³⁰⁹ *Kormann* System 208.

³¹⁰ *Krudewig*, Christian: Dogmatische Untersuchungen zur Nichtigkeitslehre im öffentlichen Recht. Annalen des Deutschen Reichs. 1929. 62. 246.

³¹¹ *Krudewig* 246.

ként abban látva, hogy az előbbi kezdettől fogva hatálytalan, az utóbbi pedig érvényesítésre szorul, — kifogásolja, mert szerinte *Bernatzik* helyesen utal arra, hogy indokolatlan semmisnek nevezni olyan ügyletet, ami mégis fejt ki bizonyos joghatásokat.³¹²

A *megsemmisíthetőség* és *megtámadhatóság* (Vernichtbarkeit és Anfechtbarkeit) egymástól élesen el nem választható és igen sokszor egymás helyett használt fogalmak. Az előbbi *Krudewig* szerint az a jogi alakzat, amidőn a szándékolt jogügylet és annak joghatásai „nicht vom Rechts wegen“ maradnak ki, hanem valamely magánszemély vagy államszerv cselekvése, közbelépése következtében.³¹³ *Kelsen* ugyancsak a kívülről jövő támadás szükségességét emeli ki, mint megkülönböztető mozzanatot a semmisséggel szemben, anélkül azonban, hogy a megtámadhatóság és megsemmisíthetőség között fogalmi különbséget létesítene.³¹⁴

Az inkább elterjedt terminológia szerint megtámadhatóságnak nevezett jelenség valódi mivolta azonban igen vitás. A szerzők egy részében meg van a hajlandóság arra, hogy a megtámadhatóságban egy *kevésbé súlyos* ügyleti hiányosságot fedezzen fel, mint pl. a semmisség, — ezért határozza meg a megtámadhatóságot *Otto Mayer* olyanformán, hogy ez az a hiányossági forma, amely *nem megy olyan messze*, mint a semmisség,³¹⁵ *Merk* pedig azt állapítja meg, hogy az alkotmányvédelem szempontjából az alkotmánnyal ellenkező cselekmények vagy semmisek, vagy „kevésbé messzemenően megsemmisíthetők“.³¹⁶ *Merk* is bizonyos lépcsőzetességet fedez fel az ügyleti hiányosságok terén, mert megállapítása szerint a semmis ügyletnek is lévén a megsemmisítésig bizonyos hatása, az *kevésbé*, mint a megtámadható ügylet, de *több*, mint a jogi

³¹² *Kelsen* Staatsunrecht 56—57.

³¹³ *Krudewig* 276.

³¹⁴ *Kelsen* Wesen und Entwicklung. Veröffentlichungen Heft 5. 45. — Staatsunrecht 57, 87.: „bedingte Nichtigkeit“.

³¹⁵ *Mayer*, Otto: Deutsches Verwaltungsrecht. (Systematisches Handbuch der Deutschen Rechtswissenschaft. Abt. VI. Bd. I.—II.) München und Leipzig 1924. I. 95.

³¹⁶ *Merk* Verfassungsschutz 26.

semmi.³¹⁷ Ezzel szemben *Kelsen*³¹⁸ és *Till*³¹⁹ azon tanának alkalmazásával, amely szerint fogalmilag az ügylet *bármely* kellékének hiánya szükségképen az ügylet, mint olyan létrejövetelének akadályát jelenti, *Adamovich* egészen önkényesnek tartja a semmisség és „csak megtámadhatóság” szerint való csoportosítást.³²⁰

Kelsen szerint a megtámadható ügyletet teljesen hibás dolog *hiányosnak* mondani, mert ez az állított hiány csak akkor válik a semmisséget előidéző okká, amidőn megtámadás útján már érvényesített. Addig azonban, míg a hiány fennforgása az ügylet megsemmisítésének formájában megállapítva nincs, addig az a megismerési alap, amelyről az ügylet hiányosnak volna minősíthető, egyáltalában nem érte el a jogi megismerés szintjét. Kétséges, vajjon az egyes (a „megtámadó”) által állított ok valóban alkalmas-e arra, hogy az állam szempontjából az ügylet semmisségének megállapítására vezessen. Mint ahogyan pedig a resolutív feltételhez kötött magánjogi ügylet sem tekinthető a feltétel bekövetkezte előtt feloldottnak, épúgy nem tekinthető a megtámadható ügylet sem a keresztiül nem vezetett megsemmisítési eljárás előtt hiányosnak. Az *után* már azonban *semmisnek* minősítendő: mert már egyáltalában *nem ügylet*. Ezért *Kelsen* szerint a megtámadhatóság *feltételes semmisség* (bedingte Nichtigkeit).³²¹

A megtámadhatóság tehát már *Kelsennél* sem fogalmilag hiányos ügylet, s ez a felfogás talán bizonyos mértékig a régi *Enneccerus*-i tan: *a lebegő*, (függőben lévő) *semmisség* (schwebende Nichtigkeit) elméletének továbbfejlesztése.³²² Egészen határozottan új tartalmat kíván azonban adni *Till* a megtámadhatóság fogalmának. Szerinte a megtámadható ügylet szükségképen *érvényes*, a megtámadhatóság nem valamely *altaja*

³¹⁷ *Merkl*, Adolf: Allgemeines Verwaltungsrecht. Wien und Berlin 1927. 193—194.

³¹⁸ *Kelsen* Staatsunrecht 85—86.

³¹⁹ *Till* 228.

³²⁰ *Adamovich*, Ludwig: Die Prüfung der Gesetze und Verordnungen durch den österreichischen Verfassungsgerichtshof. (Wiener Staatswissenschaftliche Studien. N. F. Bd. 5.) Leipzig und Wien 1923. 22—23.

³²¹ *Kelsen* Staatsunrecht 88—89.

³²² *Hippel* Untersuchungen 13.

az érvénytelenségnek. A megtámadásnak épen fogalmilag kel-
léke a megtámadott ügylet érvényessége, s az ily ügylet fogya-
tékossága mindössze abban rejlik, hogy bizonyos *érdekeket*
sért, ezért a jogrend hátrányos értékítéletet alkot felőle („miss-
billigt“). Épen ezért nem a megtámadás a hatálytalanná válás
alapja, hanem a megtámadásnak alapul fekvő tényállás.³²³ *Till*
ezzel a tételével természetesen élesen szembehelyezkedett a
Windscheid-féle tannal, amely szerint a megtámadhatóság
maga is érvénytelenség, s az ügylet hatálytalanítása csak kö-
vetkezménye és kifejezésre juttatása az érvénytelenségnek, de
nem alapja annak, — állásfoglalása azonban közeledést jelent
Wächter felfogásához, amely szerint a megtámadhatóság *nem*
érvénytelenség, hanem csak a *lehetőség* arra, hogy az ügylet
érvényteleníttessék.³²⁴

A *helytelenség* (Unrichtigkeit) *Kormann* szerint pl. egy
tévedésen alapuló okiratban jelenik meg. A helytelen ügylet
még *átmenetileg sem* idéz elő joghatásokat, mindössze azt a
helyzetet juttatja kifejezésre, hogy a látszat és a valóság között
bizonyos diszkrepancia áll fenn.³²⁵

A *hiányosság* (Mangelhaftigkeit) ugyancsak *Kormann*
szerint átfogó, generális fogalmat takar: az előírások ellen
irányzott minden olyan támadás, amely az ügylet érvényessé-
gét hátrányosan befolyásolja. Ennek ellentétese a *rendellenes-
ség* (Ordnungswidrigkeit), amely *csak ügyrendi* szabályba
(Ordnungsvorschrift) ütközést jelent és amely az ügylet érvé-
nyességét nem befolyásolja.³²⁶

Az „*Aufhebbarkeit*“ (megszüntethetőség?) *Eiswaldt*-nál³²⁷
és *W. Jellinek*-nél³²⁸ körülbelül a megtámadhatóság, megsem-
misíthetőség által kifejezett értelmre utal.

Vitás, vajjon a *célszerűség*, illetve ennek hiánya az ügylet
érvényességének tanában egyáltalában szempontot képez-e.

³²³ *Till* 219, 220, 228.

³²⁴ *Hippel* Untersuchungen 12.

³²⁵ *Kormann* System 210.

³²⁶ *Kormann* System 204.

³²⁷ *Eiswaldt* 310.

³²⁸ *Jellinek*, W.: Verfassung und Verwaltung 62. — *Kelsen* szerint:
ex tunc hatású megsemmisítés: *Vernichtung*, ex nunc hatású: *Aufhebung*.
Staatsunrecht 56.

Amíg ugyanis *Kormann* szerint az „érvényesség“ (Gültigkeit) fogalma átfogja úgy a törvény-, mint a *cél*-szerűség szempontjából vett „hiánymentesség“ (Fehlerlosigkeit) tartalmát,³²⁹ addig *Merkel* azt állapítja meg, hogy a hibás államügylet (Staatsakt) csak jogi és *nem célszerűségi* hibában szenvedhet; csak a jogi értékrendszerhez való viszonyában beálló hiba létesíti a hiányosság (Fehlerhaftigkeit) állapotát.³³⁰

A *hatálytalanság* (Unwirksamkeit) kifejezés szintén használatos többféle értelemben, s etekintetben különösen a *magyar* magánjogászok megállapításai igen érdekesek és figyelemreméltók.

Már *Grosschmid* felveti a kérdést, van-e vajjon különbség „érvénytelenség“ és „hatálytalanság“ között, tekintettel arra, hogy az „érvénytelenség“ éppen azt jelenti, hogy az illető actus a célzott jogi hatályt nem szüli. A kettő azonban bizonyos esetekben mégsem egy és ugyanaz, pl. akkor, amidőn az érvényes szerződésnek *még* (vagy már) nincsen hatálya. Ezért úgy látja, hogy az érvénytelenség *egyik* lehető oka a hatálytalanságnak. Az *érvénytelenség* egyébként szerinte: „szemben azzal, ami (tényleg) csakugyan *történt*, fenforgása annak, hogy nem úgy történt, hogy a történtnek látszóhoz fűződni szokott jogkövetkezések beálltak volna. Az érvénytelenség ekként két valaminek az összetétele. Valaminek, ami fix, t. i. a jogi negativumnak. És valaminek, ami fokozatokban elmosódó, t. i. az ellenkező látszatának“.³³¹

Egészen önálló szempontok szerint vizsgálja nálunk az érvénytelenség és hatálytalanság viszonyát *Menyhárth*. Megállapítása szerint a kettő egymástól fogalmilag különbözik: érvénytelenség alatt a célbavett jogcselekmény létesülhetésére nézve a törvény által megkívánt (lét) előfeltételek hiánya miatt a cselekmény létre nem jöttét, nem létezését kell értenünk, a hatálytalanság pedig azt jelenti, hogy az érvényes jogcselekménytől a célbavett eredmény a hatálybeli előfeltételek hiánya miatt elmarad. Szerinte az érvénytelen jogcselekmény *nem* hatálytalan, mert egyszerűen *nem létezik*. A jogi hatása a cselekmény-

³²⁹ *Kormann* System 204.

³³⁰ *Merkel* 192.

³³¹ *Grosschmid* Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. Budapest 1932. I. 153. o. 133. bek., 318. o. 4. bek. és *) jegyzet, 322—323. o.

nek (a hatályosság kérdése) elválasztható és elválasztandó a jogcselekmény létrejövetelének a kérdésétől (ez az érvényesség, illetve érvénytelenség szempontja).³³²

Érdekes végül szembeállítani az egymástól függetlenül a hatálytalanság kérdését vizsgáló *Menyhárth* és *Till* eredményeit. *Till* szerint a „hatályosság“ és „hatálytalanság“ csak az érvényes ügyletnél jöhet szóba, mert úgy a semmis, mint az érvénytelen ügylet a jog szempontjából nem létező, hatályáról vagy hatálytalanságáról sem lehet beszélni. Igen jelentős azonban *Till*-nek az ú. n. „utóbb beálló érvénytelenségi okok“-ról tett megállapítása, amely szerint ezeket helyesebb volna utóbb beálló „hatálytalansági okok“-nak nevezni, mert az érvénytelenség csak az ügylet *létrejövele pillanatában* ítéltető meg; később már csak a hatályosság, vagy annak hiánya szempontjából mérlegelhető.³³³ (Ezt ugyan már *Grosschmid* leszögezte: „Eredeti érvénytelenség“: „Pleonasmus. Nincsen más „érvénytelenség“, mint eredeti“.³³⁴

Az osztrák jog *végrehajthatatlansága* (Vollzugssperre) *Hippel* szerint *nem* érvénytelenségi kategória, mert az általa jellemzett aktus nem semmisítendő meg és mindössze azt jelenti, hogy az ügylet joghatásai az érvényesülésben *gátolva* vannak (gehemmt sind).³³⁵ Ehhez hasonló jelenség továbbá a *Tezner* által hivatkozott *Sistierung* is: a hatósági intézkedés hatálybalépésének időleges *felüggesztése*, függőben tartása.³³⁶

Ugyancsak a tényleges érvényesülés, hatályosulás korlátozását és nem valóságos érvénytelenségi kategóriát jelent *Hippel* megállapítása, amely az 1919. augusztus 11.-i *weimari* német alkotmány 61. §-ának 2. bekezdésére utal, amely a versaillesi békeszerződés 80. §-ának rendelkezésére tekintettel „*kräftlos*“ (erőtlen).³³⁷

³³² *Menyhárth* Gáspár: Érvénytelenség és hatálytalanság. Figyelemmel a magyar Ptv.-könyv javaslatára. (Különlenyomat a Farkas Lajos-emlékkönyvből.) Budapest 1914. 1—19.

³³³ *Till* 216, 229.

³³⁴ *Grosschmid* I. 317. (2). bek.

³³⁵ *Hippel* Untersuchungen 20.

³³⁶ *Tezner*, Friedrich: Das österreichische Administrativverfahren. Wien 1922. 288—289.

³³⁷ *Hippel* Untersuchungen 20.

Meglehetősen egyedülálló kifejezést használ végül a német irodalomban *Schmitt* Károly az „Unbeachtlichkeit“ alakjában. Valóságos jelentését illetőleg nem ad a szerző útbaigazítást, amire pedig annyiival is inkább szükség lenne, mert meglehetősen szokatlan csoportosításban ezt az érvénytelenségi kategóriát a „semmisség, érvénytelenség és Unbeachtlichkeit“ sorrendben szerepelteti. Ez mintha arra utalna, hogy a „figyelembe nem vehetőség“ esetleg a megtámadhatósághoz, vagy megsemmisíthetőséghez hasonló tartalomra vonatkozhatik.³³⁸

Ilyen terminologikus bizonytalanság egymagában is arra figyelmeztet, hogy az érvénytelenség alaptanai tekintetében hiányzik a lehiggadtság és megállapodottság. S valóban: nem eldöntött kérdés az sem, hogy van-e egyáltalában *több* érvénytelenségi kategória, s ha igen, ezek logikailag, vagy pedig tételesjogilag létesíthetők-e?

Kelsen — elsősorban az államügyletek — egész érvénytelenségi tanát *logikai* alapokon építi fel. Szerinte az a jelenlét, hogy bizonyos fizikai személyek cselekvései *államügyleteknek*, az állam aktusainak tekinthetők, a logikai *beszámítás* eredménye: „ha meghatározott fizikai személyek bizonyos cselekvései a jogász szemlélet számára nem mint a cselekvők, hanem *más* személyek cselekvései jönnek számba“. Az állam fizikai léte hiányában soha sem cselekszik, csak az államszervek cselekvései *neki beszámíthatók*: az állam ezen felfogás számára az állami aktusokat illetően *beszámítási végpont*.³³⁹ Ezen a logikai alapon kell megítélni az ügyletek érvényességének vagy érvénytelenségének általános problémáját. Ha valamely — csupán csak egy — követelmény is hiányzik az ügylet — illetve beszámíthatósága — alkatából, akkor az általános logikai elvek szerint már nem hozható a beszámítás értelmében logikai ítélet. Ezért nem lehet autoritáriusan, tételesjogilag eldönteni azt, hogy valamely ügylet mikor semmis, és nem különösen azon az alapon, hogy a „megsértett“ jogszabály milyen jelentőségű: magában véve ugyanis egyik sem jelentékenyebb, vagy jelentéktelenebb, mint a másik. Nagyrészt ezzel az okkal magyaráz-

³³⁸ *Schmitt*, Carl: Der Hüter der Verfassung. (Beiträge zum öffentlichen Recht der Gegenwart I.) Tübingen 1931. 50.

³³⁹ *Kelsen*, Hans: Hauptprobleme der Staatslehre. Tübingen 1923. 73—83, 183—186. — V. ö.: *Hippel* Untersuchungen 3.

ható az a körülmény is a szerző szerint, hogy a tételesjogok általában nem rendelkeznek a semmisség kérdéséről: amidőn a szabályokat, a kellékeket felállítják, ebből az következik negatíve, hogy az ezeknek meg nem felelés, az ezekkel való ellenkezés *semmisséget* eredményez. Ha mégis tartalmaz a tételesjog rendelkezéseket, ezeknek csak deklaratív jelentősége van, de ép oly feleslegesek, mintha a büntetőjog megállapítaná azt, hogy aki nem lop, azt nem kell büntetni. A semmisség jogi vonatkozásban *nem jogellenesség*, hanem a jogi megismerés felületén *túl* lévő valami.

Ezért teljesen elhibázott dolog *tételesjogi szempontból* megoldani, levezetni azt, vajjon valamely hiány semmisséget vagy „csak“ megtámadhatóságot von-e maga után. Ezt a kérdést tételesjogilag *eldönteni* nem lehet, csak joglogikai alapon: mert lehet olyan tételesjog is, amely egymás mellett elismeri úgy a semmisséget, mint a megtámadhatóságot, de bekövetkezhetik ennek az ellenkezője is.³⁴⁰ Hasonló álláspontot képviselnek *Adamovich*³⁴¹ és *Till*³⁴² is.

Hippel — aki egyébként főként gyakorlati okokból nem tartja helyesnek *Kelsen* logikai szigorúsággal keresztülvitt és logikai alapokon felépített érvénytelenségi tanát — elítéli *Kormann* azon megállapításait is, amelyek szerint volnának olyan aktusok, amelyek a priori meghatározott jogi hatálytalansági formákkal volnának összekapcsolva. Az ilyértelmű állásfoglalásoknak a magyarázata az, hogy a szerzők egy része általában *teleologikusan* építi fel tételeit. Rosszul van feltéve egyáltalában az a kérdés, hogy a hiányos államügyletek semmisék-e vagy „csak“ megtámadhatók. Amennyiben a jogrend csak célkitűzéseket ad anélkül, hogy kollektív vagy individualista álláspont mellett határozottan állást foglalna, akkor teljesen tarthatatlanok azok a *normatív* következtetések, amelyek csak egy ilyen feltételezett állásfoglalásból vonhatók le. Az a következtetés, amely az államügyletek hiányosságát a semmisség vagy a megtámadhatóság értelmében ítéli meg, csak teleologikus állásfoglalás eredménye lehet. Ezért indokolatlan minden olyan rendszer, amely normatíve akarja meghatározni a

³⁴⁰ *Kelsen* Staatsunrecht 85—86.

³⁴¹ *Adamovich* 20—21.

³⁴² *Till* 228.

hiányos államügylet következményeit: a hibás államügylet sanctiojának kérdése csak *tételesjogilag* oldható meg.³⁴³

A *tételesjogi* — vagy az irodalomban található tételes jellegű — megoldások azonban távolról sem adnak határozott és egyöntetű választ az érvénytelenség és következményei kérdésére. Közrejátszik e helyzet kialakításában az is, hogy nem lévén tisztázva az sem, vajjon különböző következtetések levonását teszi-e szükségessé a *közjog* és *magánjog* jellegének esetleges különbözősége, ismét tételesjogi eltérésekben kívánják a két jogterület sajátosságait kifejezésre juttatni. Nem hiányzik természetesen az az önellentmondó jelenség sem, amire *Hippel* mutat rá, hogy egyes szerzők a közjog és magánjog különbségének hangoztatása *mellett* a magánjogi érvénytelenségi tant változtatlanul átvienőnek tartják a közjogi ügyletek területére.³⁴⁴ Természetes, hogy amennyiben az érvénytelenségi tan a *Kelsen*-féle logikai alapokon nyer felépítést, akkor az államügyletek közjogi természetéből *nem* lehet a magánjogi ügyletek tanaitól eltérő eredményekre jutni, hiszen a logika szabályai egyaránt alkalmazást nyernek mind a két területen.³⁴⁵

Hogy a tételes-jellegű megállapítások mennyire nem egybehangzók — és mily kevésbé meggyőzők —, arra elég a semmisség és megtámadhatóságnak a *közjogok* terén való érvényesülésére hivatkoznunk.

Kormann,³⁴⁶ *Krudewig*,³⁴⁷ *Zang*³⁴⁸ szerint a közjogok terén inkább a megtámadhatóság, mint a semmisség szabálya érvényesül, és ugyanezt jelenti *W. Jellinek* azon megállapítása is, hogy a közjogokban az abszolút semmisség a kivétel, szemben a magánjogokkal,³⁴⁹ nemkülönben *Schmitt* Károly azon tétele, hogy a törvényhozás és kormányzat (mint par excellence közjogi factorok) tényei mellett az érvényesség *vélelme* szól.³⁵⁰

³⁴³ *Hippel* Untersuchungen 34—36.

³⁴⁴ *Hippel* Untersuchungen 18.

³⁴⁵ *Kelsen* Staatsunrecht 87.

³⁴⁶ *Kormann* System 217, 305. — *Kormann*: Grundzüge (Annalen d. D. Reichs 1911—1912.) 1912. 48.

³⁴⁷ *Krudewig*, 208, 280.

³⁴⁸ *Zang* 20.

³⁴⁹ *Jellinek*, W.: Der fehlerhafte Staatsakt 53. — *Jellinek*, Walter: Verfassungswidrige Reichsgesetze. DJZ 1921. XXVI. 754.

³⁵⁰ *Schmitt* Hüter der Verfassung 50.

Kelsen ezzel szemben arra mutat rá, hogy az ilyen megfontolások alapján sokkal következetesebb volna tételesen jogilag a közjogban a semmisség következményét túlnyomó érvényesüléshez juttatni, mert hiszen a közjogok terén az egyéni önkény (a megtámadás vagy meg nem támadás joga, s ezzel kapcsolatban az ügylet érvényben tartása, érvényesüléshez segítése) sokkal kevésbé játszhatik szerepet.³⁵¹

Nagyon jellemző, de lezárt eredményeket fel nem mutató kísérletek azok is, amelyek az érvénytelenség — közelebbről a semmisség és megtámadhatóság — problémájában bizonyos *szociológiai* megfontolásokat kívánnak érvényesíteni. Így *Krudewig* azt látja, hogy míg a semmisség a normaszűrőség követelményének betöltését biztosítja elsősorban, — addig a megsemmisíthetőség (e vonatkozásban egyenlő a megtámadhatósággal) különösképen a jogbiztonság, az államtekintély és a jól rendezett közigazgatás és bíraskodás postulatumának érvényre juttatója.³⁵² *Hippel*³⁵³ — és részben *W. Jellinek*³⁵⁴ — pedig magában a semmisségi gondolatban fedez fel gyakorlati, államvezetési megfontolást: a kötelező állami aktus elveszti ezt a jellegét, ha hibássága meghalad bizonyos minimumot. A semmisségi teoria gyakorlati jelentősége lényegileg abban a feltevésben van, hogy a durván hibás állami aktus kötelező ereje és kötelező volta a kivehető vagy világos állami, törvényi akarattal szemben értelmetlen keménységet és szigort jelentene: „Der Nichtigkeitsbegriff enthält so ein Humanitätsmoment, ist liberal, freiheitlich, sinnverankert gegenüber blosser Autorität“.

A logikai alapon felépített érvénytelenségi — s a *Kelsen*-i megállapításokra tekintettel egyben *semmisségi* — tan számára bizonyos nehézséget jelenthet azonban az a többek által konstataált tény, hogy *logikai értelemben vett*, az abszolút nemlétezését jelentő *semmisség* a jogintézmények világában csak elvileg konstruálható meg. *Zang* szerint a nem jogosult választó szavazatának — bár az lehetetlenség okából feltétlenül semmis — mégis van valami hatása: legalább is számbaveszik,

³⁵¹ *Kelsen* Staatsunrecht 76—78. — *Herrnritt* 284. 7/j.

³⁵² *Krudewig* 277.

³⁵³ *Hippel*, Ernst: Überprüfung von Verwaltungsakten durch die ordentlichen Gerichte. Veröffentlichungen Heft 5. 193.

³⁵⁴ *Jellinek*, W.: Aussprache. Veröffentlichungen Heft 5. 212.

sőt átmenetileg a választás eredményére is befolyást gyakorol.³⁵⁵ *Kelsen* arra utal, hogy az államszerv által alkotott ügyletek az eleve fennálló semmisség esetében is kétségtelenül kifejezésre juttatják azt a tendenciát, hogy egészen addig hatályban lévőknél tekintessenek — tehát joghatásokat is fejtsenek ki —, amíg valamely más szerv őket meg nem változtatja.³⁵⁶ *Hippel*³⁵⁷ és *Merkel*³⁵⁸ egyezően arra mutatnak rá, hogy a *semmiss* ügyletnek (*Hippel*-nél a perjogi „Nichturteil“) is van joghatása: legalább is annyi, hogy a semmisséget megállapító jogcselekményt teszi szükségessé. Ezért mondja *Tezner*, hogy csak a „megsemmissíthető“ vethető alá a megsemmissítésnek, a „semmi“ nem,³⁵⁹ és ezért látja úgy *Schelcher*³⁶⁰ — aki a közigazgatási cselekmény értékelésében az *Otto Mayer*-féle elmélet: a saját magán nyugvó erő³⁶¹ talaján áll —, hogy a közigazgatási cselekmény egészen az érvénytelenítéséig hatásokat fejt ki, tehát *semmissnek* nem tekinthető. S gyakorlatilag sem meggyőzőbb *W. Jellinek* példája, aki szerint az abszolút hatálytalan (semmiss) ügylet pl. egy magánszemély által hozott ítéletben jelenik meg, amely csak a látszat szerint ítélet, a valóságban „egyáltalán“ nem az.³⁶² Kétségtelen ugyanis, hogy legalább a megsemmissítést, illetve a magánszemély által alkottatást megállapító hatósági döntést maga után vonó hatása ennek is szükségképpen van. Nem jelent továbbá abszolút hatástalanságot az a *Herrnritt* által felhozott körülmény sem, hogy *nem* a törvény által akart, hanem egyéb hatások állanak be. (*Herrnritt* egyébként ezt a megsemmissíthetőség jellemzéséül hozza fel).³⁶³

Az a körülmény, hogy a vitatható ügyletnek mégis csak vannak joghatásai, sőt: addig fennálló valóságos létezését szün-

³⁵⁵ *Zang* 57—58.

³⁵⁶ *Kelsen* Veröffentlichungen Heft 5. 45.

³⁵⁷ *Hippel* Untersuchungen 20.

³⁵⁸ *Merkel* 194.

³⁵⁹ *Tezner*, Friedrich: Handbuch des österreichischen Administrativverfahrens. Wien 1896. 239.

³⁶⁰ *Schelcher*, W.: Zur Entscheidung des Staatsgerichtshofs über die sächsischen Landtagswahlen vom 31. Oktober 1926. Archiv des öffentlichen Rechts. 56. N. F. 17. 1929. 117.

³⁶¹ *Mayer* 97.

³⁶² *Jellinek*, W.: Der fehlerhafte Staatsakt 54.

³⁶³ *Herrnritt* 284.

tet meg esetleg az ügylet hibás voltát kimondó ítélet, felveti azt a kérdést, hogy milyen hatás tulajdonítandó ennek a hatósági határozatnak és mi ennek a döntésnek a jogi természete.

Az *ex tunc*, illetve *ex nunc* hatás, és az érvénytelenség kérdésében döntő határozat *constitutív* vagy *declaratív* jellege bizonyos mértékig fogalmi kapcsolatban állanak egymással. Szoros szóhasználat mellett ugyanis a kezdettől fogva való — *ex tunc* — érvénytelenséget kimondó határozat feltétlenül *declaratív* jellegű volna, mert a fogalmilag primár konstrukció mindenesetre az, amely a kezdettől fogva hiányzó jelleget állapítja meg, és nem az, amely jogászai eszközökkel a fizikailag és normatíván már létrejött joghatásokat kezdettől fogva *meg nem történtnek* minősíti. Az *ex nunc* — a jelen pillanattól való — hiányállapot pedig szükségképpen *constitutív* jellegű határozat eredménye: az addig fennálló fizikai és jogi állapotban *változás* áll be, amelynek kiváltója az érvénytelenség tárgyában rendelkező határozat. A *semmisség* pedig elvileg feltétlenül *ex tunc* hatású jelenség, habár a fentiek szerint abszolút hatású vagy talán hatástalanságú *semmisség* csak fogalmilag konstruálható meg.

A *semmisség* értelmében döntő határozat *declaratív* jellegét és *ex tunc* hatályosságát állapítják meg az irodalomban *Jerusalem*,³⁶⁴ *Krudewig*,³⁶⁵ *Kelsen*,³⁶⁶ *Tezner*³⁶⁷ és *Merkel*,³⁶⁸ — egy helyen azonban *Kelsen* is figyelmeztet arra, hogy mivel a *semmisség* fennforgásának megállapítása iránt folyamatba tett eljárás során is fennáll annak a lehetősége, hogy az eljárás a *semmisséget tagadó* határozattal nyer befejezést, ebből az következik, hogy a döntés — bár a *semmisséget* mondja ki — mégis *constitutív* tekintendő.³⁶⁹ *Kühn* pedig közvetlenül a választási bíraskodás tekintetében teszi azt a megállapítást, hogy mivel a választásnak az érvénytelenítésig *de facto* hatásai voltak, nem lehet a választás érvénytelenítését olyan követke-

³⁶⁴ *Jerusalem*, Franz W.: Die Staatsgerichtsbarkeit. Tübingen 1930. 165.

³⁶⁵ *Krudewig* 250.

³⁶⁶ *Kelsen* Staatsrecht 55.

³⁶⁷ *Tezner* Administrativverfahren (1896.) 239. (1922.) 298.

³⁶⁸ *Merkel* 194.

³⁶⁹ *Kelsen* Veröffentlichungen Heft 5. 47.

ménynek tekinteni, amely közvetlenül a választásnak hibás voltából állott elő; ezt a constitutív jelleget a választási bíróság — Wahlprüfungsgericht beim Reichstag — szövegezési módja is kifejezésre juttatja néha, amidőn a „választást érvénytelennek nyilvánítja“, s nem hozható fel érvelés az, hogy a szövegezés tekintetében azzal a semleges jellegű körülírással is találkozunk, amely szerint a képviselő „nicht als gewählt zu betrachten sei“.³⁷⁰

Megemlítendő végül, hogy *Till* az utóbb beálló hatálytalanság — és nem érvénytelenség — kérdésére vonatkozó elméletével kapcsolatosan az *ex tunc* hatás, illetve más oldalról az ú. n. „visszaható erő“ tekintetében megállapítja, hogy az helyesen csakis az addig létrejött joghatások megszüntetésével összekapcsolt hatálytalanságnak fogható fel.³⁷¹

Mint távolabbi vonatkozást csak megemlítjük azt, hogy azokban az írott alkotmányrendszerekben, amelyek a különös erejű alkotmánytörvényt és ezzel kapcsolatosan adott esetben az azzal ellenkező — s ezért érvénytelen — egyszerű törvényt különböztetik meg, a választójogi törvény alkotmányellenessége esetén két, egymással kapcsolatos érvénytelenségi réteg problémája merül fel: az alkotmányellenesség okából érvénytelenné nyilvánított választójogi törvény alapján ugyanis esetleg már választások folytak le, és a törvény érvénytelenné nyilvánítása felvetette az azon alapuló választások érvényességének kérdését is. Később még foglalkozunk ezzel a kérdéssel, különösen a *német* jogéletben felmerült rendkívül érdekes események kapcsán, s most csak *Hachenberg*-re hivatkozunk, aki azt a megállapítást teszi, hogy a Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich 1929. március 22.-én kelt ítélete, amely az 1926. október 31.-i *szász* választójogi törvényt a weimari alkotmány 17. §-ának rendelkezéseibe való ütközés miatt érvénytelennek nyilvánította, az érvénytelenség (Ungültigkeit) új fogalmát alapította meg, amely *nem semmisség* (Nichtigkeit), „sondern nur *das Verlangen der Auflösung* nach sich zieht“.³⁷² *Bötticher*

³⁷⁰ *Kühn*, Friedrich: Formen des verfassungsrechtlichen Rechtsschutzes im deutschen Reichs- und Landesstaatsrecht. Leipzig 1929. 90, 91. 1/j.

³⁷¹ *Till* 216, 217, 229.

³⁷² *Hachenberg*: Juristische Rundschau. DJZ 1929. XXXIV. 549.

szerint pedig a birodalmi jognak az alkotmányszerűség szempontjából való felülvizsgálatára vonatkozó törvénytervezet álláspontja értelmében az alkotmányellenességet megállapító határozat csak *declaratív* jellegű lett volna, mert a Staatsgerichtshof ítélete csak *nyilvánosságra* hozta azt, hogy a birodalmi *alkotmány* maga megtörte a vele ellenkező egyszerű birodalmi *törvényi* jogot.³⁷³

Ilyen szétágazó értékelési és megítélési szempontokat fel-tüntető vizsgálatok után nagyon valószínűnek látszhatik, hogy a tételesjogi eszközökkel dolgozó és gyakorlati célkitűzéseket szem előtt tartó törvényhozó és a logikai következtetés útján haladó elméleti vizsgálatokat eszközlő jogdogmatika eredményei nem lehetnek azonosak. Nagy hibát jelentene azonban az, ha ebből az egyik vagy másik megállapítás helytelenségét kívánók levezetni.

Ha valaki az ügylet érvényességében a bizonyos személynek való beszámíthatóság logikai problémáját látja, akkor kétségtelenül nem lehet szó arról, hogy ezen logikai ítélet megalkotásához szükséges *bármely* praemissa hiánya esetén az ügylet érvényességét jelentő beszámítás meg legyen konstruálható. Kétségtelen az is, hogy *ezen* praemissákat jelentő tényezők (adott esetben az érvényes — mert beszámítható — ügylet kellékeit meghatározó jogszabályok) egyikét sem lehet lényegesebbnek, vagy jelentéktelenebbnek minősíteni és ahhoz képest súlyosabb vagy kevésbé súlyos beszámíthatósági hiányt: érvénytelenséget megállapítani. Az érvénytelenség ebben az értelemben a *logikai létezés* hiányát jelenti, tehát az általános szóhasználat szerinti semmisség kategóriáját, és pedig olyan értelemben, hogy más érvénytelenségi „fokozat” nem is képzelhető el. Az érvénytelenséget, a logikai beszámíthatóság hiányát konstatáló hatósági határozat szükségképen *kinyilvánító*, *declaratív* jellegű lehet csak, és tartalma szerint *ex tunc*, vagyis kezdettől fogva fennállott beszámíthatósági — és egyben joghatás-hiányáról ad számot. Az ezen állapotot létesítő logikai hiány fennállásához természetszerűleg az sem szükséges, hogy az valakinek a kezdeményezésére hatóságilag megállapíttassék,

³⁷³ Bötticher, Ed.: Das Reichsgesetz vor dem Richterstuhl. Leipziger Zeitschrift für Deutsches Recht 1926. XX. 886.

a megállapítás hiánya legfeljebb a *megismerés* hiányát és nem a *nem-létezés*t fogja jelenteni.

A tételes törvényhozó számára azonban a logikai láncolat követése bizonyos értelemben sok, más vonatkozásban kevés, s feladata igen sok tekintetben *értékelés* lévén, a logikai úton elért eredmények nem feltétlenül elégítik ki igényeit, illetve azok nem mindig bírnak számára fontossággal. A tételes törvényhozó *kívánatosnak* tarthatja adott esetben azt, hogy olyan aktusok, amelyek logikailag nem volnának pl. a köznek, az államnak beszámíthatók, bizonyos — esetleg célszerűségi — okokból olyanoknak tekintessenek, mintha a kérdéses logikai hiány *nem* forgott volna fenn. A *jogi szemlélet* számára pedig saját magából folyó okból kivihetetlen feladatot jelent az (absolut) semmisség megkonstruálása: ennek jogászai megállapítása ugyanis azt teszi szükségessé, hogy a logikailag beszámíthatatlan jelenség jogi szempontból való hatástalansága konstatáltságos. Ennek szükségessége pedig már egymagában jogi hatás kiváltását jelenti, eltekintve attól, hogy az illető jelenség a jogéletben való első — logikailag talán csak látszólagos — megjelenése pillanatától kezdve a legtöbbször csak fejt ki hatásokat. A tételes eszközökkel dolgozó jogi értékelés tehát *elsődleges eredményként* nem tudja a semmisség érvénytelenségi kategóriáját megkonstruálni, és az ex tunc hatályosság, amit rendszeren a semmisség jellemzőjének fognak fel, fogalmilag éppen a valóságos, logikai értelemben vett semmisség hiányára utal: arra t. i., hogy szükség van a „semmis“ ügylet joghatásainak az ügylet létesítésének időpontjára ható erővel való hatálytalánítására, semlegesítésére. A (tételes) jogi szemlélet tehát nem feltétlenül alkalmazza a (logikai értelemben vett) semmisség fogalmát, de tételes eszközeivel nem is tudja azt megvalósítani.³⁷⁴

Valószínűleg ez a körülmény vezetett arra, hogy a (mágnjogi) elmélet kialakította a „megtámadhatóság“ fogalmát. A túlnyomó szóhasználat a „semmisséggel“ állítja szembe, mint hozzáképest enyhébb kategóriát. Maga az elnevezés egyáltalában nem jellegzetes és a jelenség lényegére nézve semmit

³⁷⁴ Arra, hogy a jogcselekmények hatályossága milyen különböző rétegződésben jelenik meg, v. ö. *Grosschmid*-nek a *virtualis* és *materialis* hatályról tett finom megjegyzéseit. Fejezetek I. 319.

sem mond: a *fizikai létezés* szempontjából a megtámadható ügylet lehet semmis is, de lehet érvényes is: az a megállapítás ugyanis, hogy a „semmis“ ügylet nem támadható meg, mert az *létezést* feltételez, valóban a fizikai és normatív létezés felcserélésén alapul: a jogi szemlélet számára jelentős fizikai lét világában a „semmiség“ csak normatív, logikailag konstruálható meg. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy ne vehessünk fel egy olyan kategóriát, amely eredetileg érvényes (tehát a logikai szemlélet számára: beszámítható) ügyletnek *jogsértés* okából való megsemmisítését jelenti és amely dinamikailag szintén megtámadhatóságnak nevezhető, anélkül, hogy a kettő egymással azonos volna, de egyben egymást ki is zárná.

A jog a hatásokban megjelenő létezés kérdéseivel foglalkozik; aminek hatása nincs, az értékelése szintjét el sem éri. A tényleg jelentkező hatásokkal azonban foglalkoznia kell arra való tekintet nélkül, hogy ezek a hatások valóban bizonyos logikai beszámítás kereteibe tartoznak-e. Ezért a jog az ügylet érvényességének tanát is helyesen az ügyletből előálló *joghatásoknak* a (tételes)jog értékelése szerint való *érvényesülhetőségében* kell, hogy felfedezze. Közelebbről: az ügylet érvénytelensége azt jelenti, hogy a fizikailag létező és hatásokat feltüntető ügylet *joghatásait* a jog hátrányosan *értékeli*, és ennek megfelelően *hatályosulni nem engedí*. Az értékelés támadópontja időbelileg az ügylet keletkezése, — ha később beálló tény okozza esetleg *ugyanazt* az eredményt, — a joghatások semlegesítését —, ez nem azt jelenti, hogy ez az eredmény is *érvénytelenségi* következmény volna: közös azonban bennük a *hatályosulás hiánya*. Minthogy azonban az érvénytelenítés tárgya a *joghatás* mint olyan, a már létrejött, kifejtett joghatást maga az érvénytelenítésben megjelenő hatósági aktus csak a hatályosulásban *megakasztani* tudja, s ha ennek a hatásnak a természete olyan, hogy a további létezés akadálya az addig fennállott hatályosulás megszűntét is jelenti, akkor mondhatjuk, hogy az érvénytelenítés *visszahatott* az ügylet létrejövetele időpontjára. A megítélés szemléleti időpontja (az ügylet létrejövetele) tehát nem feltétlenül azonos a hatályosulás (az ügyleti joghatás szempontjából: hatálytalanná válás) időpontjával. Ez pedig azt jelenti, hogy az ügyleti hatás érvénytelenségét, az ügylet hatálytalanságát kimondó hatósági határozat (ítélet)

szükségképen *constitutív* jellegű, hatása azonban csak *esetlegesen ex tunc* érvényű. A hatályosulás meggátlására — a jogi értékelésnek valamely *tényleges* cselekményben való megjelelésére tekintettel — szükség van bizonyos hatósági intézkedésre; ez azonban csak abból folyó *gyakorlati* következmény, hogy a merőben *logikai* ítélet nyilvánítására is szükség van valamely *külvilágban* megjelenő folyamatra. Ennek azonban egyáltalában nem kell formaszzerű „megtámadásnak“ lennie.

A választás érvénytelensége tehát: az államügyletté való beszámíthatóság *logikai* síkjáról a *jogi* értékelés *tételes* eszközeivel kiemelt és ugyanily módon meghatározott *következményekkel* kísért az a jelenség, hogy a normative bár nem-létezőnek (semmisnek) tekinthető, fizikailag azonban létező jogéleti jelenség *hatásai érvényesülésükben* meggátoltatnak, — ismét *tételes* megítélés szerint és a lehetőséghez képest vagy kezdetől fogva, vagy a jövőre vonatkozólag. A jogi hatásokban változást előidéző hatósággi határozat (választási bírósági ítélet) ennél fogva szükségképen és elvileg *constitutív*, az azonban nem fogalmi szükségesség, hogy következményei *pozitív* jellegűek legyenek, épúgy mint az sem, hogy maga a határozat képletesen *önmagától adódó*, vagy pedig külső ténykedés által előhívott *ténylegességben megjelenő* eszmei, illetve jogi döntés legyen, gyakorlatilag azonban kivétel nélkül az utóbbi.

Ezekre való tekintettel következetesebb volna talán a későbbiekben a választás *hatálytalanságáról* szólni, a köztudatban azonban már annyira meghonosodott a választások *érvénytelenségének* képzete, hogy célszerűbb ezen kifejezés-mód mellett megmaradni, annyival is inkább, mert a hatályosulás és az érvényesülés feltétlenül *synonimák*.

16. §. Az érvénytelenségi ok fogalma és következménye.

Azok a pozitív vagy negatív jellegű körülmények — tényállapotok vagy cselekvések —, amelyek a választásnak államügyletként való *logikai* beszámítását megakadályozzák és amelyeket az államhatalom jogi értékelése tárgyává tesz és bizonyos következményekkel kísér, — az általános szóhasználat szerinti *érvénytelenségi okok*.

Helyesebben azonban különböztetnünk kell az érvényte-

lenségi *ok* és az érvénytelenségi *tény* között. Az előbbi az az *abstrahált tényállást* és a hozzá fűzött *törvényi következményt* magába foglaló *tételesjogi körülírás*, amely az utóbbi —, a valóságos életben lejátszódó, emberi cselekvésben, mulasztásban, avagy emberi ténykedéstől függetlenül beállott tényállapotban megjelenő *concrét valóság* értékelésére és jogi következményekkel kísérésére, mint tárgyra vonatkozik.

Érvénytelenségi ok tehát a jogi értékelést tartalmazó *törvényi körülírás*, — *érvénytelenségi tény* pedig az az — értékelésből kitűnően tilalmazott — emberi cselekmény vagy egyéb külső *tényleges körülmény*, amely az érvénytelenségi oknak, mint abstractionnak a tárgyát alkotja.³⁷⁵

Amikor tehát pl. a választhatatlanságról, vagy a vesztetetésről, mint választási érvénytelenségi *ok*-ról beszélünk, akkor ez alatt helyesen azt a jogi értékelésnek alávetett — s ezért egyben az okozati kapcsolatba beleillesztett — *tényt* kell látunk, amely jogi értékelése és hatása folytán *okká* válik.

Az érvénytelenségi oknak végeredményben törvényi körülírásban való felismerése csak akkor látszik bizonyos mértékig önellentmondónak, ha arra gondolunk, hogy a tételesjogok legtöbbje egyáltalában *nem* határozta meg az érvénytelenségi okokat. Ez azonban természetesen csak törvényszerkesztési inkonzekvenciát jelentett és nem azt, mintha ezek a tételesjogok a választás érvénytelenségének beálltát el tudták volna képzelni *ok nélkül*, s mindössze az történt, hogy a tételesjogi körülírás helyett ezeknek a meghatározását rábízta az érvénytelenség kérdése felett döntő bíróságra.

Az érvénytelenségi okoknak a logikum teréről a jogi értékelés síkjára vonására mi sem jellemzőbb, mint az, hogy milyen *következményeket* fűzött felmerülésükhöz a jogi szabályozás. Kétségtelen, hogy az érvénytelenségi okoknak az elterjedt szóhasználat szerint „semmisségi“ és „megtámadhatósági“ okokra való felosztása is lényegében a következményeket illetően jelent csoportosítást, abból a szempontból, hogy ezeknek az érvénytelenségi okoknak *logikai* vagy *jogi* következményt tulajdonít-e. A jogi értékelésen *belül* is állanak azonban elő

³⁷⁵ *Tetétleni* Ármin: A választási bíráskodás elmélete és gyakorlata. I. 104. — *Pap* Dávid: Kúriai bíráskodás képviselőválasztási ügyekben. Budapest 1902. 43.

különbségek, legjellegzetesebben azoknak a következményeknek *a kiterjedésbeli, mennyiségi hatályosulásában*, amelyek az érvénytelenségi okokhoz kapcsolódnak a tételesjogi rendelkezések értelmében. Ezek a különböztetések már kifejezetten *tételesjogi* jellegű, *teleologikus úton nyert* megfontolások eredményei.

A tételesjogi és irodalmi szóhasználat túlnyomórészt két kategóriát állít fel, és azokat *absolut* és *relatív* érvénytelenségi okoknak nevezi. Az absolut érvénytelenségi ok felmerülte — tekintet nélkül a számszerű hatásra, eredményre — az egész választás érvénytelenségét vonja maga után, míg a relatív ok csak abban az esetben vezet erre az eredményre, ha az általa érintett szavazatok alkalmas módon történt leszámítása után a képviselő a szavazatok többségét nem nyerte el.

Ezeknek a megkülönböztetéseknek a teljesen tételesjogi jellegét leginkább az mutatja, hogy a választási rendszer szabályozása igen jelentős befolyást gyakorol az érvénytelenségi ok megjelenési módjára. Így pl. a többségi választási rendszerben az ú. n. absolut érvénytelenségi ok azt vonta maga után, hogy az egész választás érvénytelenné vált, a lajstromos rendszer mellett azonban csak azzal a következménnyel jár, hogy azon képviselő helyett, kinek személyét illetően absolut érvénytelenségi ok merült fel (pl. nem választható), a lajstromon az illető párt részéről utána következő jelölt fog behívni. Kétségtelen azonban, hogy tételesjogilag épúgy elképzelhető volna az a szabályozás is, amely szerint többségi választás esetén az absolut érvénytelenségi okot megvalósító képviselő ily cselekménye — pl. vesztegetése — ne az *egész* választás, hanem csak a *reá vonatkozó egész választás* érvénytelenségét vonja maga után, aminélfogva helyette az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt volna képviselővé nyilvánítandó. Hogy a tételesjogok többé-kevésbé idegenkednek ezen következményi-rendszer elfogadásától, annak kissé homályos elméleti ellenvetések mellett főleg *gyakorlati politikai* és az államhatalmak elválasztásának elvére hivatkozó okai vannak, amelyekkel akkor fogunk foglalkozni, amidőn a választási bíróságok határozatainak constitutív vagy declaratív, illetve a bíróságok hatáskörének cassatorius vagy reformatorius jellegét vizsgáljuk.

A *magyar* tételesjog, illetve jogfejlődés igen korán szere-

pelteti már az abszolút hatású érvénytelenségi ok kategóriáját. Az 1869—1872. országgyűlésen *Irányi* Dániel képviselő törvényjavaslatot terjesztett elő a választások körül elkövetett visszaélések megbüntetéséről. Maga a javaslat még a választási bűncselekmény és a választási érvénytelenségi ok azonosításának téves elvi alapján áll, de 20. §-ában már azt az érdekes rendelkezést tartalmazza, hogy „a választás okvetlenül megsemmisítendő, ha az érintett bűnös cselekedeteket az „elválasztott“ maga, vagy az ő rendeletéből vagy legalább tudatával s anélkül, hogy azok ellen, ha tehette, idején tiltakozott volna, mások követték el“.³⁷⁶ A későbbi választási bíraskodási törvény — az 1899: XV. t. c. — hivatalos tervezetei is szerepeltetik azonban az ilyértelmű megkülönböztetést. Az 1875—1878. országgyűlési ülészakban előterjesztett javaslat indoklása szerint „a javaslat elvi álláspontja az: hogyha maga a képviselő vagy az ő közvetlen megbízásából valaki a korrupció eszközeit használta, a választás tekintet nélkül a korrupció eredményére *mindenesetre* megsemmisítendő. A törvénysértés egyéb esetei . . . a választás megsemmisítését csak akkor vonják maguk után, ha a bíróság meggyőződött arról, hogy a törvényellenes cselekmény vagy mulasztás által a választás *valószínű* eredménye tényleg alteráltatott s a megválasztott képviselő a felmerült visszaélések közbejötté nélkül többséget nem nyert volna“.³⁷⁷ Az 1887—1892. cikklus javaslata használja először a később általános terminológiát: „Az érvénytelenségi okok több csoportba különíthetők el: az első a képviselő magaviseletével áll kapcsolatban; mindezek a választás *feltétlen* érvénytelenségét idézik elő. Csak *viszonylagos* érvénytelenségi okot képez, ha másik valaki követte el ezeket a cselekményeket. Ezeknek az első következménye, hogy az illető szavazat érvénytelenítettik. Esetleges további következménye az egész választás megsemmisítése, ha az egyes szavazatok érvénytelenítése folytán kiderül, hogy az érvényes szavazatok többségét a képviselőül megválasztott el nem nyerte“.³⁷⁸ Ez a javaslat tartalmazza indoklásában azt a megállapítást, hogy a vesztegetésnél „a választás

³⁷⁶ Országgyűlési Irományok 1869—1872. XV. 283—286.

³⁷⁷ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 228—229. (A kiemlések nem szerepelnek az eredeti szövegekben).

³⁷⁸ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 33.

feltétlen érvénytelenítésének indoka az, hogy a cselekmény természetete olyan, hogy annak elkövetője a képviselői állás betöltésére *méltatlanná* válik s az ily értelemben *érdemtelenégi okot* képez".³⁷⁹ Ugyane javaslat az eljárási szabálytalanság alakjában megjelenő érvénytelenségi okok közül is egyeseket a számszerű hatástól független, — másokat a szerint igazodó következménnyel kísér.³⁸⁰ Csaknem azonos szóhasználattal ugyanezt az álláspontot foglalja el és indokolja az 1896—1901. országgyűlés elé terjesztett utolsó választási bíraskodási törvényjavaslat is.³⁸¹

A javaslatok országgyűlési tárgyalásai során az 1878—1881. országgyűlésen *Szilágyi Dezső*,³⁸² az 1892—1896. ciklusban pedig *Apponyi Albert*³⁸³ és *Rohonyi Gyula* — a javaslat előadója —³⁸⁴ foglaltak állást a számszerű hatásra való tekintet nélkül beálló „feltétlen“ érvénytelenségi ok mellett.

Az 1899: XV. t. c. a 3. §-ban meghatározott 27 érvénytelenségi ok közül egyeseket feltétlen —, másokat a számszerű hatástól függő, tehát feltételes érvénytelenségi következménnyel kísér.³⁸⁵ A törvényt vizsgáló magyar szerzők: *Grecksák*,³⁸⁶ *Gyomai*,³⁸⁷ *Dolenecz*,³⁸⁸ *Tetőtleni*³⁸⁹ és *Edvi Illés*³⁹⁰ valamennyien

³⁷⁹ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 41.

³⁸⁰ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 44.

³⁸¹ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 361, 375.

³⁸² Országgyűlési Napló 1878—1881. XIX. 87.

³⁸³ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXVIII. 128.

³⁸⁴ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 145.

³⁸⁵ Az 1899: XV. t. c. 3. §-a határozott rendszer nélkül sorolja fel egymásután az érvénytelenségi okokat, amelyek nagyjában egészében két részre különülnek: az 1—14. pont alattiak anyagi-, a 15—27. alattiak alaki (eljárási) természetűek. Ezekben a kereteken belül — anélkül azonban, hogy teljesen határozott típusok volnának, — az 1—9, illetve 15, 17—20, 22 és 25. pontok feltétlen —, a 10—14, illetve 21, 23, 24, 26 és 27. pontok feltételes, viszonylagos érvénytelenségi okokat tartalmaznak.

³⁸⁶ *Grecksák* Károly: A választási bíraskodás a gyakorlatban, Budapest 1903. 26—29.

³⁸⁷ *Gyomai* Zsigmond: A Kúria bíraskodása képviselőválasztási ügyekben. Budapest 1903. VIII—X.

³⁸⁸ *Dolenecz* József: Az országgyűlési képviselő-választási jog és gyakorlata. Budapest 1899. 137—139.

³⁸⁹ *Tetőtleni* 104—107, 118—119.

³⁹⁰ *Edvi Illés* Károly: Véleménye. Az 1911. évi Országos Jogászgyűlés Irományai I. köt. 2. füzet. Budapest 1911. 306.

konstatálják ezt a különbséget, bár a terminológiában bizonyos elhajlások állapíthatók meg. Ennek oka részben az is, hogy egyes szerzők még ezeken a kategóriákon belül is különböztetnek. Így *Tetétleni* a 3. §-ban felsorolt érvénytelenségi okok között felismer olyanokat, amelyek hatása *feltétlenül* érinti az egész választást (ez kb. az eddigi értelemben vett *feltétlen* hatású érvénytelenségi ok), valamint olyanokat, amelyeknek az egész választásra kiterjedő hatása beálltához az a további feltétel is szükséges, hogy a jogellenes magatartás, cselekvés bekövetkeztekor a képviselőre a választói névjegyzékben szereplők szavazatainak általános többsége leadatott legyen. Hasonló jellegű az a megkülönböztetés is, amelyet *Edvi Illés* tesz, ő azonban negatíve állítja be ezt a feltételt.

A külföldi tételesjogok állásfoglalása nem egységes.

Az *angol* jog ismeri a feltétlen érvénytelenségi ok fogalmát és annak beálltát a *corrupt practice*-nak a jelölt vagy agense által való elkövetéséhez fűzi.³⁹¹ A gyakorlat meglehetősen szorosán magyarázta azt a tényálladék-elemet, hogy a választási manőver *közvetlenül* a jelöltre vagy ágensére legyen visszavezethető: ha pl. egy egyesület általános pártérdekből befolyásol vagy pl. vacsorát ad, az nem érinti a választás érvényességét még akkor sem, ha azon a képviselő jelen van és fel is szólal.³⁹² *Field* bírónak egyik 1886-ban hozott döntésében érdekes határozottsággal nyert kifejezést az az álláspont, hogy az érvénytelenségi okok között *corrupt- és illegal practice* szerint való különbségtétel tételesjogi jellegű, s az utóbbiak személytelen, objektív természetűek.³⁹³

Az *északamerikai* Egyesült Államok jogrendszerében *Rhode-Island* állam egyik 1773-ból származó törvénye értelmében az egész választás érvénytelenségét vonja maga után az, ha a képviselő tudtával akár csak szavazatot is vesztegetés hatása alatt adtak le.³⁹⁴

A *bajor* jogban — ahol *Zang* megállapítása szerint a *községi* választások tekintetében sokkal inkább ki van dolgozva az érvénytelenségi tan, mint a Landtagra vonatkozó választá-

³⁹¹ *Stauber* 26. — *Battlay* 3—15.

³⁹² *Lawrence Lowel* I. 209.

³⁹³ *Rogers on Election* II. 544—545.

³⁹⁴ *Stauber* 160. 641/j.

sokat illetőleg — a választhatatlanság, mint szükségképen absolut jellegű érvénytelenségi ok mellett a közigazgatási Felső-bíróság, mint a *községi* választások választási bírósága érvénytelennek nyilvánított egy választást, amelyet egy törvényellenesen alkotott Wahlausschuss vezetett le, amelynek határozatai a választás eredményére befolyást gyakoroltak.³⁹⁵ Ez a megállapítás a megtévesztő szóhangzat ellenére is a *feltétlen* érvénytelenségi ok fogalmának létesítését jelenti, mert jogilag és logikailag nincs kizárva, hogy a *törvényellenesen* megalkotott Wahlausschuss döntései *jogszerűek* voltak, a Közigazgatási Bíróság döntésének alapja tehát nem a bizottság eljárásának —, hanem a választás eredményét *közvetlenül nem befolyásoló* megalakításának törvényellenessége volt.

Az *osztrák* jogban az 1900-as évek elején sürgetett választási bíraskodási törvény egyik fontos rendelkezésének ajánlja az *isméretlen* szerző annak kimondását, hogy bizonyos visszaélések — amennyiben azokat a jelölt maga követi el, vagy az ő hozzájárulásával vagy legalább ellenzés nélküli tudtával más — az eredményre való tekintet nélkül a választás érvénytelenségét idézik elő.³⁹⁶ Az *osztrák* tételesjog azonban — amint az alábbiakból kitűnik — ezzel a célkitűzéssel ellentétes irányban fejlődött.

A *német* jog álláspontja nem egységes. Míg ugyanis pl. az érvénytelenségi tan kiépítettsége és tételesjogi szabályozása tekintetében meglehetősen egyedülálló helyzetet elfoglaló *württembergi* jog még a megállapított választási bűncselekménynek sem tulajdonított *absolut* érvénytelenségi hatást,³⁹⁷ addig az *eljárás*i szabályok megsértésében megjelenő érvénytelenségi okokat az elmélet és gyakorlat részben ellenkezően értékeli. *Seydel* szerint a *régi* (1919. előtti) jogállapot értelmében az eljárás szabálysértések között nincs absolut jellegűvé minősített érvénytelenségi ok, mert minden esetben szükséges az, hogy a szabálytalanságnak a választás eredményére gyakorolt hatása bebizonyíttassék.³⁹⁸ Az *új* (1933. előtti) *német* jog tekin-

³⁹⁵ *Zang* 45, 56.

³⁹⁶ (Szerző nélkül): Zur Frage der Wahlgerichtsbarkeit. Das Recht (Wien). 1909. VII. Jahrgang 219.

³⁹⁷ *Kluge* 19., — *Ball* 130.

³⁹⁸ *Seydel*, Max: Bayerisches Staatsrecht. Freiburg 1887. Bd. II. 175.

tekintetében *Hautschek* azt a megállapítást teszi, hogy a forma-hiba csak akkor vonja maga után a választás érvénytelenségét, ha a számszerű helyesbítés nem sikerül,³⁹⁹ kénytelen azonban maga is *Stauber*-ral⁴⁰⁰ és *Ball*-lal⁴⁰¹ egyezően egész sorozat olyan eljárási jellegű szabálysértést felsorolni, amelyek a választás feltétlen érvénytelenségét okozzák. *Ball* — aki különösen a *porosz* választási bíróság szigorú gyakorlatát emeli ki⁴⁰² — ezt a szerinte meglehetősen érthetetlen eljárást csak azzal tudja magyarázni, hogy a választási bíróság mintegy *fellelegzett* akkor, amidőn a választási befolyásolások állandóan határkérdést jelentő területéről elszabadult és a *formális jog* mezejére érve merev és szigorú szabályokat állíthatott fel. Valószínű azonban, hogy ennek a jelenségnek voltak *elvi* okai is, s ezek közül elég csak arra utalnunk, hogy a német elmélet az eljárási szabályok között hajlandó volt *Muss*-, illetve *Sollvorschrift* szerint különböztetni,⁴⁰³ amivel következetesen együttjárt a *Mussvorschrift* sérelme esetén a feltétlen érvénytelenség követelése. A gyakorlat iránya azonban mintha valóban az volna, amire *Hautschek* utal, aki szerint a korábbi felfogással szemben, amely szerint a formahibák következménye általában a semmisség volt, újabban az a helyes nézet érvényesül, hogy az eljárási szabálysértések jellegzetességét a választás eredményére gyakorolt hatásuk adja meg.⁴⁰⁴ *Kutzner* ugyanis már 1922.-ben azt állapította meg, hogy a *Wahlprüfungsgericht* beim Reichstag még olyan szabályok megsértése esetén is vizsgálja azoknak a választás eredményére gyakorolt hatását, amelyeket maga minősített *zwingend* jellegűnek,⁴⁰⁵ az 1930-as évek választási bíráskodási gyakorlatában pedig azzal a jellegzetes döntéssel találkozunk, hogy a választás helyének és idejének kétségtelesen törvényellenes — mert elkésett — közzététele abban az esetben, amidőn a szavazatok számából megállapíthatóan mégis

³⁹⁹ *Hautschek*: Deutsches und preussisches Staatsrecht I. 462.

⁴⁰⁰ *Stauber* 153. 614/j.

⁴⁰¹ *Ball* 89., 105.

⁴⁰² *Ball* 188, 200.

⁴⁰³ Többek között: *Drath* XLI., 8.

⁴⁰⁴ *Hautschek*: Deutsches und preussisches Staatsrecht I. 465—466. A szerző ebben a gyakorlatban az *Opportunitätsprinzip* érvényesülését látja.

⁴⁰⁵ *Kutzner* 63.

a választók 82,1 %-a leszavazott, nem tekinthető érvénytelenségi oknak, mert egyáltalában nem befolyásolta a választók részvételéből kitűnően a választás eredményét.⁴⁰⁶ Ennek a döntésnek az elvi jelentőségét azonban bizonyos mértékig legyengíti az ugyancsak a legutóbbi időkből származó (1932. május 9.) *hesseni* állambírószági ítélet a választás érvényessége kérdésében, amely szerint a választási eljárás szabályainak megsértésére alapított panasz esetében a panaszlóknak elég azt bizonyítaniok, hogy a választási eljárás valamely jelentős rendelkezése megsértett, míg a bizonyítás atekintetben, hogy ez a szabálysértés nem befolyásolta a választás eredményét, az ellenfél feladata; az eljárás lényeges szabályainak megsértése *vélelmet* létesít atekintetben, hogy a hiba *befolyásolta* a választás eredményét.⁴⁰⁷

Vannak végül jogrendszerek, amelyek teljes határozottsággal a *feltétlen*, tehát az eredményre való tekintet nélkül hatályosuló érvénytelenségi ok gondolata *ellen* foglalnak állást.

Így az *osztrák* jog úgy az 1919. február 6.-i Wahlgerichtshofsgesetz 11. §-a — „wesentlicher Einfluss“ —⁴⁰⁸ és a nyomán kialakult választási bírósági gyakorlat,⁴⁰⁹ mint az 1930. április 24.-i Verfassungsgerichtshofsgesetz 67. § I. bekezdés 1. mondata értelmében,⁴¹⁰ —

a *francia* jog a Conseil d'Etat 1895. április 26.-i határozatából megállapíthatóan,⁴¹¹ —

a *csehszlovák* választási bírósági gyakorlat az 1925. április 23.-i határozat szerint,⁴¹² —

az *egyiptomi* jog az 1930. október 22.-i választójogi törvény 60. §-a utolsó bekezdése értelmében,⁴¹³ —

valamint eljárási okokból a régi *elsassi* jog.⁴¹⁴

⁴⁰⁶ A Wahlprüfungsgericht beim Reichstag magáévá tette a Reichsbeauftragte ilyértelmű javaslatát. A Reichsbeauftragte jelentése a Wprg. b. Reichstag irattárában. Kiadatlan; az 1930. szeptember 1. választás iratai.

⁴⁰⁷ *Lammers—Simons Entscheidungen* Bd. V. 280.

⁴⁰⁸ *Kelsen Verfassungsgesetze* III. 13.

⁴⁰⁹ *Adamovich*, Ludwig: Zur Judikatur des Verfassungsgerichtshofes. *Zeitschrift für öffentliches Recht* IV. 1925. 417.

⁴¹⁰ *Kluge* 22.

⁴¹¹ *Griollet—Vergé* (Daloz) V. 2766. 253.

⁴¹² *Braunias* I. 587.

⁴¹³ *Dareste Constitutions modernes* V. 466.

⁴¹⁴ *Stauber* 139.

A norvég Stórthing, mint választási bíróság gyakorlata az idők folyamán változott: Míg ugyanis korábban csak akkor vonta a választásokat vizsgálata alá, ha olyan hibákat észlelt, amelyekről feltehető volt, hogy azok a választások eredményére befolyást gyakoroltak, később szigorubb álláspontra helyezkedett.⁴¹⁵

Tiszta jogelvi, vagy éppen logikai kérdésekben a tételesjogok állásfoglalásai nem mindig adnak a problémákra helyes feleletet. Abban az esetben tehát, ha az érvénytelenségi okok következményei kérdésében kizárólag *logikai* problémát látunk, akkor még nem sokat jelent az, hogy a tételesjogok túlnyomó része különbséget tesz az érvénytelenségi okok között az abszolút és relatív hatás szerint. Minthogy azonban megállapításunk szerint ez már nem logikai és normatív úton eldöntendő kérdés, hanem a tételesjog teleológikus eszközökkel megoldandó feladata, elvileg sem lehet helytelennek tartanunk az 1925: XXVI. t. c.-ben is érvényre juttatott azon gondolatot, amely — a miniszteri indokolásból megállapíthatóan tudatosan⁴¹⁶ — abszolút és relatív érvénytelenségi okok között különböztet, annyival is kevésbé, mert az ugyancsak teleológikus szempont érvényesülését jelentő és korábban kifejtett *érdemtelenégi* elmélet követelményeinek is nagy mértékben megfelel az abszolút érvénytelenségi ok számszerűségétől független, szubjektív elítéltetést lehetővé tevő gondolata, amelyre bizonyos átalakítással alkalmazható *Hatschek*nek a parlamenti deliktum és az eljárási szabálytalanság megkülönböztetésére felállított jellemzése: az abszolút ok következménye fogalmilag érvénytelenség, míg a relatív ok prima facie csak *szabálytalanság*, mely csak adott esetben (számszerűség) jelent érvénytelenséget is.⁴¹⁷

⁴¹⁵ *Aschehoug*, T. H.: Das Staatsrecht der vereinigten Königreiche Schweden und Norwegen. Handbuch des öffentlichen Rechts. Bd. IV. Halbb. II. Abt. II. Freiburg 1866. 139.

⁴¹⁶ Nemzetgyűlési Irományok 1922—1925. 1. sz. melléklet a 750. számú irományhoz. Részletes indokolás a 100. §-hoz. A javaslat azonban — sajnos — abba a tévedésbe esett, hogy ebben a csoportosításban az érvénytelenségi okok *rendszerének alapját* vélte felfedezni, pedig ez petitio principii: a következmények megállapítása feltételezi már az érvénytelenségi rendszer teljes kiépítettségét.

⁴¹⁷ *Hatschek*: Deutsches u. preussisches Staatsrecht I. 464

17. §. Az érvényesség vélelme.

Amint megállapítottuk, a szerzők nagy része következetesen alkalmazza a *semmisség* fogalmát, annak ellenére, hogy maga is kénytelen felismerni azt, hogy gyakorlatilag ennek a „semmis“ ügyletnek is vannak jogi hatásai, sőt tételesen az sincs kizárva, hogy semmisséget jelentő fogyatékosága ellenére mindvégig hatályban marad.

Ennek a körülménynek a magyarázata legtöbbször egészen gyakorlati, célszerűségi megfontolás és nagyjában körülbelül a „*quieta non movere*“ gondolatára vezethető vissza. Ennek a visszatükröződése az irodalomban és a tételesjogban a választás *érvényességének vélelme*.

A többféle alakban megjelenő és különböző irányokban érvényesülő gondolat kapcsán nagyon érdekes — és a kérdés teljesen gyakorlati: tételesjogi eredetére utaló — megfigyelésekkel találkozunk az irodalomban.

Kelsen általános tendenciának mondja, hogy az államszerv által alkotott cselekmények még az eleve fennforgó semmisség esetében is mindaddig az érvényesség igényével lépnek fel, amíg csak egy másik szerv őket meg nem változtatja, nem hatálytalanítja.⁴¹⁸ Az ilyen, az államakarattal ellenkező, tehát jogellenes jelenségnek pedig csak a tételesjog kölcsönözhet „államügylet“ jelleget, és ez *Adamovich* szerint abban jelenik meg, hogy a jogrend kifejezett hatályon kívül helyezést ír elő és annak megtörténteig az államügyletnek a tárgyi jogellenesség ellenére is provizorius kötelező erőt ad.⁴¹⁹ A jogalkotó célja az ilyen értelmű rendelkezéssel gyakorlati jellegű és a — legalább is külsőleg fennálló — jogi és állami értékek védelmére irányul. A választások érvényességének vizsgálata tekintetében ez *Seydel* szerint két alakban jelenhetik meg: vagy arra bírja a törvényhozót, hogy minden egyes választást megvizsgáljon és adott esetben megsemmisítsen, vagy pedig azzal a feltételezéssel éljen, hogy a választás mindaddig érvényesnek tekintendő, amíg csak azt kívülről meg nem támadják.⁴²⁰ Minthogy

⁴¹⁸ *Kelsen* Veröffentlichungen Heft 5. 45.

⁴¹⁹ *Adamovich* Die Prüfung der Gesetze 21.

⁴²⁰ *Seydel*, Max: Gutachten. Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages. Berlin u. Leipzig Bd. I. 132.

pedig *Till* megállapítása értelmében a közjogok terén kétség esetében az *enyhébb fokú* érvénytelenségi kategóriát és annak következményeit kell alkalmaznunk, — ebből okszerűen az következik, hogy az érvénytelenség kérdésében egyáltalában először a teljes hiánymentességet kell feltételeznünk,⁴²¹ anyival is inkább, mert bár pl. a *vádelv*-nek a választási bíraskodásban való következetes és szigorú keresztülvitele esetében fennforog annak a lehetősége, hogy egyes, esetleg érvényteleníthető választások érvényben fognak maradni, — ez még mindig kisebb hiba *Pfizer* szerint, mint egy *önmagában érvényes* (?) választás esetleges megsemmisítése.⁴²² Egészen következetessé teszi ezt az állapotot a választások tekintetében az ú. n. alaki igazolás (legitimatio) intézménye, amely *Rosinski* szerint *vélelmet* szolgáltat a képviselő jogszerű megválasztatása tekintetében.⁴²³ Ezért állapítja meg *Mohl*, hogy csak az lehet a helyes megoldás, amely szerint a képviselők megválasztása mindaddig jogilag érvényesnek *vélelmezendő*, amíg csak annak ellenkezője az arra hivatott bizottság (vagy egyéb szerv) által megállapítást nem nyer.⁴²⁴ Ily felfogás mellett pedig következetesen sohasem lehet konstitutív jellegűnek tekinteni a választás *érvényességét* kimondó választási bírósági ítéletet, mert hiszen a választás addig is vagy érdemben, *valóságban*, vagy pedig a fenti megfontolás értelmében képletesen, *vélelemszerűen* kezdettől fogva érvényes volt, ennél fogva *Kühn* szerint csak az *érvénytelenség* konstitutív jellegű megállapítására van szükség.⁴²⁵

Az érvényesség vélelmében megjelenő — és a választás lehető fenntartásának szolgálatára rendelt — gondolat különösen három vonatkozásban érvényesül a választási bíraskodás terén. Az első ezek közül az a kérdés, hogy mi a helyzete a képviselőnek a választás megtámadása esetén a döntésig terjedő idő alatt, — a második az a probléma, hogy a választás érvénytelenségét maga után vonó tények milyen szigorúsággal

⁴²¹ *Till* 230.

⁴²² *Pfizer* AöR VII. 1892. 534.

⁴²³ *Rosinski*, Adolf: Das Recht des Reichstags zur Ungültigkeitserklärung der Wahlen seiner Mitglieder und die Notwendigkeit der Erneuerung der Wählerlisten. Berlin 1897. 9.

⁴²⁴ *Mohl* Kritische Erörterungen 637.

⁴²⁵ *Kühn* 102.

mérlegelendők a bizonyítás vagy valószínűsítés irányában, — s a harmadik végül az a kérdés, hogy amennyiben a választás érvényessége felett való döntés több tagból álló, testületi szerv feladata, az érvénytelenség kimondása milyen — minősített vagy egyszerű — többséghez van kötve.

Az abszolút értelemben vett ügyleti semmisség hiányának a nagy jelentősége a választások tekintetében különösen akkor válik nyilvánvalóvá, ha meggondoljuk azt, hogy a semmis választáson nyugvó képviselői mandátum birtokosa mindaddig, amíg választását érvénytelennek nem nyilvánítják, törvényhozói munkát fejt ki. Lehet, hogy ennek gyakorlatilag nincsenek olyan hátrányos következményei, mint ahogyan az elvben megkonstruálható. Nem tagadható meg azonban az indokoltság *Binding* azon megállapításától, hogy hiánya a házszabályoknak az, hogy nem tesznek különbséget azon képviselők között, akik egyrésztől nem választhatók, másrésztől akikkel szemben valamely más megtámadási ok van érvényesítve. Minthogy ugyanis ezeknek is ülési és szavazati joga van, megtörténhetik, hogy valamely fontos kérdést — többé jóvá nem tehető módon — olyan képviselő szavazata dönt el, aki a politikai jogok gyakorlásától fel van függesztve.⁴²⁶ Erre való tekintettel ajánlja *Rosinski* — az *előző* Reichstag tagjaiból alakult bizottság bíraskodása gondolatának felvetése mellett — azt, hogy a még nem igazolt képviselők ne vehessenek részt a törvényhozói munkában.⁴²⁷

A tételesjogok legnagyobb része azonban *nem* tulajdonít halasztó hatályt a képviselői jogok teljessége tekintetében a választás megtámadásának, amennyiben azon képviselőnek is ülési és szavazati jogot biztosít a törvényhozásban, akinek választása ellen panaszt nyújtottak be. Így rendelkezik többek között az *angol*,⁴²⁸ *francia*,⁴²⁹ úgy a császári,⁴³⁰ mint a weimari

⁴²⁶ *Binding*: Die Notwehr der Parlamente gegen ihre Mitglieder. Zum Werden und Leben der Staaten. München und Leipzig 1920. 340. 33/i.

⁴²⁷ *Rosinski* 16—17.

⁴²⁸ *Blackstone's* Handbuch des Englischen Rechts. Gifford, John Esq. — H. F. E. Colditz. Schleswig 1822. I. 93. — *Stephen* III. 400.

⁴²⁹ *Stauber* 159. 637/j.: az 1886. április 5.-i törvény 10. art.

⁴³⁰ *Laband*, P.: Deutsches Reichsstaatsrecht. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. I. Tübingen 1919. (VII. Aufl.) 80. — *Laband*, Paul: Das

német,⁴³¹ az *osztrák*,⁴³² a *badeni*,⁴³³ *elsassi*,⁴³⁴ *cseh*,⁴³⁵ *finn*,⁴³⁶ a régi *görög*⁴³⁷ és *japán*⁴³⁸ jog. Ily körülmények között pedig nemcsak a hatóterület korlátozott volta miatt, hanem anyagi okból sincs nagy jelentősége annak, hogy a régi *oldenburgi* jog értelmében a Landtag megalakulását *megelőző* — alaki igazolási jellegű — *előzetes birálat* előtt a képviselők nem vehettek részt a ház ülésén.⁴³⁹

A magyar tételesjog álláspontja kezdettől fogva ugyancsak a választások érvényességének vélelmét tükröztette vissza, és hasonló gondolatot juttatott kifejezésre az *egyes szavazat* érvényessége kérdésében is a magyar törvényszerkesztő, amidőn megállapította, hogy „... a választásnál leadott szavazatok az általános többség megállapításánál mindaddig érvé-

Staatsrecht des Deutschen Reiches. Freiburg in Breisgau. 1888. I. 315. — Ugyanennek a feljegyzésnek adott kifejezést a német Reichstagban 1884-ben Köller képviselő: *Hatschek* Parlamentsrecht I. 533.

⁴³¹ Az 1922. december 12.-én kelt Geschäftsordnung für den Reichstag 4. §-ának 1. bekezdése értelmében a Reichstag azon tagja, akinek választását megtámadták, a Wahlprüfungsgericht döntéséig megtartja ülési és szavazati jogát. *Poetzsch*, Fritz: Vom Staatsleben unter der Weimarer Verfassung (vom 1. Januar 1920 bis 31. Dezember 1924). Jahrbuch des öffentlichen Rechts. XIII. 1925. 110. — Ez a rendelkezés egyébként összehangzatos az 1920. április 27.-i Reichstagswahlgesetz 5. §-a 4. pontjának rendelkezésével, amely szerint a képviselő *elveszti* mandátumát a választási bíróság határozata által. *Hubrich*, Eduard: Das demokratische Verfassungsrecht des deutschen Reiches. Greifswald 1921. 78.

⁴³² Az 1907. január 26.-i törvény 41. §-ának 3. bekezdése. *Geller* 58.

⁴³³ *Walz*, Ernst: Das Staatsrecht des Grossherzogtums Baden. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. V. Tübingen 1909. 90.

⁴³⁴ *Fischbach*, Oscar: Das öffentliche Recht des Reichslandes Elsass-Lotharingen. Bd. XXVI. Tübingen 1914. 122.

⁴³⁵ Az 1920. február 29.-i választási bírósági törvény 15. §-a.

⁴³⁶ Az 1928. január 13.-i *finn* házszabályok (Reichstagsordnung) 24. §-ának 4. bekezdése. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht. Bd. I. Teil 2. 724.

⁴³⁷ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 465. — *Saripolos*, Nikolaus: Das Staatsrecht des Königreichs Griechenland. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. VIII. Tübingen 1909. 58. — *Braunias*: Das parlamentarische Wahlrecht I. 201.: Az 1911. december 1.-i törvény 15. §-a.

⁴³⁸ *Leser* 112.

⁴³⁹ *Schücking*, Walther: Das Staatsrecht des Grossherzogtums Oldenburg. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. XIV. Tübingen 1911. 101.

nyeseknek vétetnek, amig ezek érvénytelensége az eljárás folyamán be nem bizonyított. ⁴⁴⁰

A választás érvényessége megóvásának jegyében nyert megoldást az irodalomban az a kérdés is, hogy vajjon az állított érvénytelenségi okok hatályosulásához elegendő-e azok valószínűsítése, vagy pedig tárgyi bizonyításra van-e szükség. *Seydel*⁴⁴¹ és *W. Jellinek*⁴⁴² egybehangzóan azt állapítják meg, hogy az érvénytelenségi okoknak bizonyítva kell lenniök, tehát az érvénytelenség *abstract lehetősége* nem eredményezheti a választás érvénytelenítését. Ezzel bizonyos mértékig ellenkező állásfoglalás olvasható ki azonban az *elsassi* választások felett döntő *colmari* főtörvényszék azon határozatából, amely érvénytelenné nyilvánította a választást, mert megállapítást nyert, hogy a szavazóhelyiségbe idegenek is beléphettek, így pedig meg volt a *lehetősége* annak, hogy a szavazatok ellenőriztesenek. ⁴⁴³

Nem egyöntetű megoldást nyert az a kérdés, hogy a választási bíráskodás során testületi szervek határozata tekintetében előállott szavazategyenlőség az érvényesség vagy érvénytelenség irányában döntendő-e el.

Az *angol* jogban két vonatkozásban merül fel az egyenlő számok problémája. Ha az ú. n. *scrutiny* (a szavazatok újraszámolása) során a szavazatok egyenlően oszlanak meg két jelölt között, akkor a választás *semis*.⁴⁴⁴ Ezzel szemben, ha a szavazategyenlőség a választási bíróság tagjai között állott elő (ami a kéttagú bíróságra tekintettel gyakorlatilag azt jelenti, hogy az egyik bíró az érvényesség, a másik az érvénytelenné nyilvánítás mellett foglal állást), abban az esetben a választás *érvényes*.⁴⁴⁵

A régi birodalmi *német* jogban a ház plénumában a választás felett való döntés közben előálló szavazategyenlőség

⁴⁴⁰ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 75.

⁴⁴¹ *Seydel* Bayerisches Staatsrecht Bd. II. 170.

⁴⁴² *W. Jellinek* Handbuch des Deutschen Staatsrechts § 53. 630.

⁴⁴³ A *colmari* Oberlandesgericht 1912. január 25.-i határozata (J. 13/11.) Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen, Strassburg 1912. 37. Jahrgang, Anhang 209.

⁴⁴⁴ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 443., — *Hatschek* Das öff. Recht d. Gegenwart Bd. XXV. 44. — *Stauber* 91. — *Braunias* I. 251.

⁴⁴⁵ *Hatschek* Das öff. R. d. Gegenwart XXV. 44. — *Braunias* I. 251.

a választás *érvénytelenségét* vonta maga után,⁴⁴⁶ aminek magyarázata *Kutzner* szerint az volt, hogy a bírálóbizottság (Wahlprüfungskommission) a maga javaslatát *pozitív* szövegezésben terjesztette a plénum elé a házszabályok 51. §-a értelmében: „ob die Wahl für gültig zu erachten wäre“.⁴⁴⁷ Ugyanakkor az *oldenburgi* jog ismét bizonyos mértékig önálló úton járt, amennyiben az egymást igazoló osztályok tárgyalásai során előálló szavazategyenlőség a vitás választás *érvényességét* eredményezte.⁴⁴⁸

Az újabb birodalmi *német* jogi felfogás a Wahlprüfungsgericht beim Reichstag gyakorlatából kivehetően szintén nem védelmezte különösebben a választást, amennyiben — a büntetőjogból vett hasonlatot használva — a „favor delinquentis“ gondolatával szemben még a „reformatio in peius“ érvényrejtuttatásától sem riadt vissza, amidőn a névjegyzékbe való fel nem vételre, mint érvénytelenségi okra alapított panasznak helytadott, magát az így megadott szavazatot azonban levonta a választási eredményből.⁴⁴⁹

A régi *spanyol* jog értelmében a ház szavazategyenlőség esetén *sorshuzással* döntött.⁴⁵⁰

A *magyar* viszonyokat illetően *Gyomai* a kir. Kúria választási bíraskodása idejében kiemelte, hogy a Kúria a favor delinquentis elve alapján áll és a választás érvényességét védi.⁴⁵¹ A kir. Közigazgatási Bíróság példásan szigorú legújabb gyakorlatában már sokkal nehezebben lehetne hasonló tendenciát felfedezni.

Kifejezetten a választás fennállásának, hatályban maradásának érdekét szolgálják végül azok a tételes törvényi rendelkezések, amelyek szerint az érvénytelenség megállapításához a bíraskodó szerv tagjainak *minősített többsége* szükséges.

⁴⁴⁶ *Laband*: Das Staatsrecht des Deutschen Reiches I. 315. — *Arndt*, Adolf: Das Staatsrecht des Deutschen Reiches. Berlin 1901. 126.

⁴⁴⁷ *Kutzner* 27.

⁴⁴⁸ *Schücking* 101.

⁴⁴⁹ *Kluge* 40.

⁴⁵⁰ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 473.

⁴⁵¹ *Gyomai*: A Kúria ítélete a szalkai képviselőválasztás ügyében (A Kúria bíraskodása képviselőválasztási ügyekben). Budapest 1904. (Jogállam kiadás). Jegyzet.

Így az *albán*,⁴⁵² *román*,⁴⁵³ *cubai*⁴⁵⁴ jogok $\frac{2}{3}$ többséget, az *argentinai*⁴⁵⁵ és *sziriai*⁴⁵⁶ jogok abszolút többséget, az *északamerikai* szövetségi jog⁴⁵⁷ pedig minősített többséget kívánnak meg a választás érvénytelenné nyilvánításához. Érdekes rendelkezést tartalmaz a *chilei* alkotmány, amely a képviselői tisztról való lemondás tudomásul vételéhez kívánja meg az illető ház tagjai $\frac{2}{3}$ többségének határozatát.⁴⁵⁸ Nem ugyan minősített többséget, de mégis különös eljárást ír elő végül a *bolgár* jog az érvénytelenné nyilvánítás kérdésében, amikor a bírálóbizottság ilyértelmű javaslata felett csak a következő ülésen engedi meg a döntést a bíráskodó plénumnak.⁴⁵⁹

Ezeknek a kérdéseknek a miként való eldöntése — amint az előbb mondottakból is nyilván következik — *nem elvi* megfontolás eredménye. Kétségtelen, hogy a választások lehető érvényben tartására irányuló törvényhozási törekvések magyarázata az a gyakorlati megfigyelés, hogy a választások megsemmisítésével és új választás kiírásával és lefolytatásával nemcsak a törvényhozói munka folyamatossága, hanem a választóközönség nyugalma is kárt szenved. A választások tisztaságának elvi érvét és ezeket a gyakorlati szempontokat mérlegelő törvényhozás számára azonban nagyon értékes útmutatást adhat a magyar törvényszerkesztő azon megállapítása, hogy „... a közérdek egyaránt megkívánja, hogy a törvényes választás érvényben fenntartassék, a törvénybe ütköző pedig érvényteleníttessék”.⁴⁶⁰

⁴⁵² *Giannini*, Amadeo: Le Costituzioni degli stati dell'Europe orientale. Roma 1929. I. 19, 35.: az 1928. december 1.-i alkotmány 29. §-a.

⁴⁵³ *Giannini* I. 536. — *Braunias* I. 466.: az 1923. március 29.-i alkotmány 44. §-a.

⁴⁵⁴ *Dareste* IV. 146.: az 1901. február 21.-i alkotmány 55. §-a.

⁴⁵⁵ *Dareste* IV. 15.: az 1853. május 25.-i alkotmány 56. §-a.

⁴⁵⁶ *Dareste* V. 680.: az 1930. május 14.-i alkotmány 47. art.-a.

⁴⁵⁷ *Dareste* VI. 38.: az 1787. szeptember 17.-i alkotmány 1. art. V. sect. 1. art.-a.

⁴⁵⁸ *Dareste* IV. 88. — *Figueroa*, Martin A.: Die neue Staatsverfassung von Chile. Zeitschrift für öffentliches Recht Bd. V. 1926. 601.: Az 1925. szeptember 18.-i alkotmány 26. §-ának 2. bekezdése.

⁴⁵⁹ *Braunias* I. 42.: a házszabályok 32. §-a.

⁴⁶⁰ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XX. 388.

18. §. A választások alapját képező választójogi törvény érvénytelensége.

Azokban a jogrendszerekben, amelyek ismerik a különös erejű alkotmányi- és a közönséges jog közötti különbséget, ebből a tételesjogi helyzetből egyrészt a választási bíróság számára új feladatok, másrészt a választási bíraskodási tanban új problémák keletkeznek.

Az 1919. augusztus 11.-i weimari *német* alkotmány a birodalmi jog számára bizonyos választójogi alapelveket határozott meg, amelyek az egyes tagállamok választójogi törvényhozásában is szem előtt tartandók voltak, ellenkező esetben az alkotmány 13. szakaszára tekintettel ezek a törvényi rendelkezések — alkotmányellenesség címén — érvényteleneknek voltak tekintendők.

Magától értetődik, hogy elsősorban a választási bíróság — közelebről és legfőképen a Wahlprüfungsgesicht beim Reichstag — került legelőször abba a helyzetbe, hogy — előkérdésként — a birodalmi, illetve tagállami választójogi törvényhozások egyes rendelkezéseinek az alkotmánnyal való egyezősége vagy ellenkezése kérdésében állást foglaljon.⁴⁶¹

A választójog alkotmányszerűségét *főkérdésként* eldöntő eljárás azonban nem a választási bíróságok, hanem a birodalmi, illetve tagállami *állam- vagy alkotmánybíróságok* hatáskörébe tartozott. Az érvényesítés formája elvileg és rendszerint az *alkotmányvita* (Verfassungsstreit) lett volna, bár e fogalom részletei és elmélete tekintetében az irodalom rendkívül nagy ellentéteket tüntet fel. *Kellein* azonban megállapítja azt, hogy a választójogi törvények alkotmányszerűségének kérdése feltétlenül alkotmányvitát jelent épúgy, mint a választhatóság (szerinte „passzív választójog“) kérdésében felmerült véleménykülönbség (Meinungsverschiedenheit), annyival is inkább, mert hiszen a választhatóság kérdése már „állami rész-szerviségre“ (staatliche Teilorganschaft) vonatkozik; az („aktív“) választójog azonban — mint ilyen — *nem* képezheti alkotmányvita tárgyát.⁴⁶²

⁴⁶¹ *Hettner* DJZ 1930. XXXV. 1089. — *Hettner*: Wahlrechtsänderung. DJZ 1932. XXXVII. 1085. — *Jacobi*, Erwin: Die verfassungsmässigen Wahlrechtsgrundsätze als Gegenstand richterlichen Entscheidung (Festgabe für Richard Schmidt. II.) Leipzig 1932. 61.

⁴⁶² *Kellein* Die Verfassungsgerichtsbarkeit 93—95.

Az alkotmányvédelem másik sajátos formája, az ú. n. *alkotmánypanasz* is szerepel azonban azok között az eszközök között, amelyek a választójog alkotmányszerűsége — és azzal kapcsolatosan az azokon alapuló választások érvényessége — kérdésének eldöntésére hivatottak. Az alkotmánypanasz — amely lényegileg azonos szabályozást nyert, legalább is az intézményi *cél* tekintetében a *bajor* alkotmánylevél 93., az *osztrák* alkotmány 144. és a *svájci* alkotmány 113. art.-ban — az állampolgár (vagy más személy) részére az alkotmányban biztosított jogok sérelmét volt hivatott orvosolni.⁴⁶³ Ilyen tételes jogi helyzet mellett a bajor állambíróságnak az 1931. február 26.-án kelt ítéletében azon alkotmánypanasz felett kellett határoznia, amelyet a bajor *nemzetiszocialista* párt az alkotmánynyal való ellenkezés okából érvénytelen választójogon alapult Landtag *határozatainak* érvénytelenítése iránt nyújtott be. Az állambíróság elutasította ugyan az alkotmánypanaszt, de ítéletében mintegy utasításokkal látta el a Landtagot atekintetben, hogy (— elbírálván az 1928. évi(!) választások érvényességét! —) gondoskodjék az alkotmánynak megfelelő választójog alkotásáról, azzal, hogy amennyiben a Landtag nem fogantatja a választási bíráskodást, akkor újabb alkotmánypanaszra az állambíróság *maga fogja* a választások érvényességét felülbírálni.⁴⁶⁴

Már e kérdés kapcsán feltűnik az egymásba fonódó hatáskörök összeütközéséből előálló elméleti és gyakorlati kérdések egész sorozata, ami teljes határozottsággal akkor lépett előtérbe, amidőn az egyes tagállami választójogi rendelkezések alkotmányellenességének megállapítása kapcsán az érvénytelen választójogon alapuló választások érvényességének kérdése merült fel a német gyakorlati politikai életben és jogi szakirodalomban.

A választójog *közvetlenségének* és *egyenlőségének* alapelvei voltak azok az alkotmánytételék, amelyek a *bajor*, illetve *hesseni*, *hamburgi*, *mecklenburg-strelitzi* és *-schwerini*, *szász* és *badeni* tagállami jogok egyes rendelkezései folytán

⁴⁶³ Kühn 3—4. — Goltner Dénes: Közjogok bírói védelme. Bírák és Ügyészek Lapja XXVIII. 1937. 1. sz. 10—11.

⁴⁶⁴ Lammers—Simons IV. 329. — Brief aus Bayern DJZ. 1931. XXXVI. 691.

sérelmet szenvedtek. Az 1920. május 12-én alkotott — és azóta többször változtatott — *bajor* Landtagswahlgesetz 1928. március 30.-i szövegezése szerint a 42. és 58. §§-ok olyan rendelkezéseket tartalmaztak, amelyek lényegileg azt eredményezték, hogy 15 képviselőt nem a választópolgárok közvetlenül, hanem a már megválasztottak — tehát közvetve — jelöltek ki.⁴⁶⁵ A többi fentebb írt tagállamok választójoga — és elsősorban legnagyobb gyakorlati jelentőséggel a *szász* jog — pedig azt a rendelkezést tartalmazta, hogy új választás esetén, amennyiben azon olyan párt is részt akar venni, amely az előző törvényhozó testületben még nem volt képviselve, lajstroma benyújtásához magas számban meghatározott *ajánlások* és jelentős összegű *biztosíték* (kaució) igazolása szükséges.⁴⁶⁶ Mint-hogy ezek a rendelkezések ellentétesek a birodalmi alkotmány 17. art.-nak a választójog egyenlőségét és közvetlenségét meghatározó rendelkezéseivel, az állambíróság ezeket a tagállami törvényi szabályokat érvényteleneknek nyilvánította („sind ungültig“).

Itt merült fel azután az a kettős kérdés, hogy vajon minő hatása van ennek az állambírósági döntésnek egyrészt az illető tagállami törvényhozások választásainak-, másrészt az ily választójog alapján lefolyt választásokból összeült parlamentek által hozott határozatok és intézkedések érvényességére.

Hogy az egykorú *német* jogi és politikai élet hogyan fogta fel és értékelte az állambírósági határozat horderejét, arra rendkívül jellemző az, hogy az alkotmányellenességet kimondó határozat birtokában az egyes tagállamoknak az alkotmányvitában ügyfélképeséggel és tárgyi érdekeltséggel — Parteifä-

⁴⁶⁵ Bayerischer Staatsgerichtshof, 9/1931. *Lammers—Simons* V. 230—237. — *Jan*, Heinrich von: Verfassung und Verwaltung in Bayern 1927—1930. Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart XIX. 1931. 13—14.

⁴⁶⁶ *Lammers*, H. H.: Entscheidung des Staatsgerichtshofs für das Deutsche Reich v. 17. Dezember 1927, 12/27. *Kommentar*. JW 1929. 58/I. 53/j. — Különösen a *szász* jogról: *Apelt*, Willibalt: Die Entwicklung des öffentlichen Rechts im Freistaat Sachsen in Jahren 1923—1930. Jahrbuch des öffentlichen Rechts der Gegenwart XIX. 1931. 35—36. — *Schelcher* AöR. 56. N. F. 17. 1929. 109—118., — a *hessen-i* jogról: *Urbich*, Günther: Die Entscheidungen des Staatsgerichtshofes für das Deutsche Reich über Wahlgesetze. Annalen des Deutschen Reichs. 1930. 63. köt. 416—417.

higkeit und Sachlegitimation⁴⁶⁷ — rendelkező alkotmányos tényezői — elsősorban a *politikai pártok*⁴⁶⁸ — milyen kérelmekkel léptek az állambíróság elé:

Hessen (7000 aláíró, 5000 RM): kettős kérelem az alkotmányellenesség kimondása és a választás érvénytelenné nyilvánítása iránt. Az utóbbi kérelem elutasított.

Mecklenburg-Strelitz (1000 aláíró, 2000 RM): A választások érvénytelenné nyilvánítása és annak megállapítása, hogy a Landtag jogellenesen állott fenn és határozatai érvénytelenek. Az állambíróság mindkét kérelmet elutasította a választójogi törvény alkotmányellenességének megállapítása mellett.

Szászország (500 aláíró, 3000 RM): Első kérelem (többek között) a választás érvénytelenítése és a minisztériumnak új választások elrendelésére való köteleztetése iránt. Ezt az állambíróság tárgyi érdekeltég hiányából visszautasítja. — Második kérelem: Alkotmányellenesség okából nyilváníttassanak a választások érvényteleneknek, fiztessék vissza a kaució és állapítsa meg a bíróság, hogy a Landtag alkotmányellenes jogszabály alapján választott. Ezt a kérelmet az érdekeltek később visszavonták. — Harmadik kérelem: Állapítsa meg az állambíróság, hogy a választások az alkotmánnyal való ellenkezés okából érvénytelenek és a Landtag jogellenesen áll fenn, ennélfogva feloszlatandó és a kormányzat kötelezendő, hogy új választást írjon ki. (Az állambíróság csak az alkotmányellenesség megállapítására szorítkozott, a többi kérelemrész tekintetében a határozathozatalt hatáskör hiányában elutasította magától.) *Lammers* megjegyzi, hogy valamennyi indítvány csak a kauciót, de nem az ajánlók számának felemelését sérelmezte.⁴⁶⁹

⁴⁶⁷ Az ügyfélképesség és tárgyi érdekeltég fogalmáról lásd: *Philipp*, Alfred: Die Parteifähigkeit vor dem Staatsgerichtshof bei Verfassungstreitigkeiten innerhalb eines deutschen Landes. Münster in W. 1928. 4 és köv. — *Jerusalem* 115. és köv., — *Friesenhahn*, Ernst: Die Staatsgerichtsbarkeit. Handbuch des Deutschen Staatsrechts (Das öffentl. Recht der Gegenwart Bd. 29.) II. 98. § 534. és 46/j. — *Kühn* 53 és köv. — *Ritter*, Kurt: Die verfassungsrechtlichen Streitigkeiten vor dem Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich. (Heidelberger rechtswissenschaftliche Abhandlungen 10.) Heidelberg 1930. 34—36. stb.

⁴⁶⁸ *Schultz*, Hans: Parteifähigkeit und Sachlegitimation vor dem Staatsgerichtshof des Deutschen Reiches. Greifswald 1933. 19. és köv., 86., — *Lammers—Simons* IV. 225, 230.

⁴⁶⁹ *Lammers* JW 1929. 58/I. 53—55/j.

Mindezen esetekben az állambíróság azzal az indokolással mellőzte a választások érvénytelenné nyilvánítását, hogy ez nem az állambíróság, hanem a választási bíraskodásra hivatott más államszerv feladata. Csak abban az esetben, ha a választási bíróság e tárgyban kelt intézkedése újabb vitára ad alkalmat, akkor jöhet szóba egy új eljárás az állambíróság előtt.⁴⁷⁰ *Friesenhahn* úgy látja, hogy az állambíróság ezen döntése azon állandó gyakorlatából folyik, amely szerint csak *tényállást* állapít meg és az abból folyó jogi és logikai következtetések levonását elhárítja magától. Ezért mellőzte ezekben az ügyekben a választási törvények érvénytelenségéből folyó jogi következtetés — és következmény — levonását és utasította el a választások érvénytelenné nyilvánítása iránt is előterjesztett kérelmeket.⁴⁷¹ Ebből pedig *Hachenberg* szerint az következik, hogy a választójog érvénytelenítése még nem jelentvén a Landtag (és választásai) érvénytelenségét, hanem csak azt, hogy a Landtag „hibásan van megalkotva“ („er ist nur in fehlerhafter Weise ins Leben getreten“), az állambíróság határozata mindössze azt eredményezi, hogy a Landtag feloszlatásának a szükségé nyílik meg vele: „Er schafft den Begriff der Ungültigkeit, die keine Nichtigkeit (ist), sondern nur *das Verlangen der Auflösung nach sich zieht*“.⁴⁷²

Mint ahogyan az indítványok, kérelmek nem tüntetnek fel egyöntetűséget, ugyanúgy nem állapítható meg a vélemények, felfogások tisztultsága atekintetben sem, hogy mi a következménye az állambíróság alkotmányellenességet megállapító határozatának. Az egyes német tagállamok ugyanis igen különféleképen reagáltak az állambíróság döntésére.

A *bajor* jogban azt a kételyt, hogy a lényegileg közvetett választást létesítő választójog mennyiben érinti vajjon a választások érvényességét, a kormány részéről kibocsátott és a Landtagnak megküldött emlékirat oszlatta el annak megállapításával, hogy az állambíróság döntése *csak* a választójogi törvénnyel, de nem a választások vagy egyes mandátumok érvé-

⁴⁷⁰ *Lammers—Simons* I. 410. Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich 1927. Dezember 31..6/27.

⁴⁷¹ *Friesenhahn*: Der Gegenstand der Entscheidung des Staatsgerichtshofs, DJZ 1932. XXXVII. 1197.

⁴⁷² *Hachenberg*: Juristische Rundschau. DJZ 1929. XXXIV. 549.

nyességével foglalkozik, tehát a választási bíraskodás szempontjából nem jön figyelembe és a Landtag, mint választási bíróság határozataira nem gyakorol befolyást.⁴⁷³

Mecklenburg-Strelitz-ben a Landtag ülésén az elnök konstataálta, hogy az állambíróság határozata folytán a Landtag megszűnt létezni.

Hasonló álláspontra helyezkedett azonban *Hamburg* is, ahol a Bürgerschaftban mindössze az az aggály támadt, hogy vajjon, amennyiben valamely lényegtelen pont tekintetében érvénytelen választójogi törvényt alkot a törvényhozás, akkor is érvénytelenné válik-e a választás.

Hessen-ben a birodalmi állambíróság döntése folytán a Landtag egyes tagjai indítványozták a *hesseni* állambíróságnál a választások érvénytelenítését. Az állambíróság azonban annak megállapítása mellett, hogy a választás eredménye nem lett volna más az alkotmányellenessé nyilvánított rendelkezés hiányában sem, elutasította az indítványt. A birodalmi állambíróság 1928. május 12-én kelt döntésében megállapította, hogy a hesseni állambíróság ilyértelmű határozatát nem vizsgálhatja felül.⁴⁷⁴

A *szász* jog értelmében a választások érvényessége felett a Landtag bíraskodott. A birodalmi állambíróságnak a választójog alkotmányellenességét megállapító határozata következtében törölte is — mint törvényhozó — a kérdéses rendelkezéseket, mint választási bíróság azonban — miután újból bírálat tárgyává tette az 1926. október 31.-i — érvénytelen választójogon nyugvó — választások érvényességét, arra az álláspontra helyezkedett, hogy ezek a választások mindennek ellenére *érvényesek*.⁴⁷⁵

Nem vizsgálhatjuk, hogy államvezetési szempontból mennyiben kívánatos az, hogy két magas közjogi bíróság határozata *érdemben* ellentmondásban legyen egymással, de az kétségtelen, hogy általános perjogi szempontból helytálló lehet alakilag a választási bíróság határozata, mert hiszen a választások érvényessége szempontjából a választójog érvényességének az

⁴⁷³ *Jan.*: Jahrbuch des öff. Rechts XIX. 13.

⁴⁷⁴ *Urbich* 416.

⁴⁷⁵ *Schelcher* 111.

állambíróóság által eldöntött kérdése csak mint anyagi jogerőre nem képes *előkérdés* jöhet szóba.⁴⁷⁶

Minthogy a választójogi törvény alkotmányyszerűségének hiánya a *logikai értelemben felfogott semmisségi* tan számára az alkotmányon keresztül az államnak való beszámíthatóság kizártságát jelenti, a választójog (és annak érvényessége) pedig logikai szempontból kétségtelenül csak egy előző ok-láncszemet jelent az államnak való beszámítás irányában a választás, mint olyan érvényessége tekintetében is, — nem lehet vitás, hogy a *hesseni* és *szász* választási bíróságok *nem logikai értelemben vett semmisségfogalmat* alkalmaztak.

Meggyőző bizonyítékot szolgáltat emellett, hogy nem logikai értelmében felfogott — és abszolút nem-létezést eredményező — semmisségről van ebben az esetben szó, a Staatsgerichtshofnak a *szász* választójog alkotmányszerűsége kérdésében döntő 1929. március 22.-i határozatának indokolása. Eszerint a birodalmi alkotmány 17. art.-a (a választójog egyenlősége) elvének sérelme, tekintet nélkül arra, hogy hatása gyakorlatilag kisebb, vagy nagyobb jelentőségre emelkedik-e, olyan alapvető jellegű, hogy az ilyen választójogon alapuló választásnak a feltétlen érvénytelenségét kell maga után vonnia. Az érvénytelenséget kimondó ítélet szabályszerűen csak azzal a következménnyel jár, hogy a megválasztott Landtag az érvénytelenséget kimondó ítélet kihirdetésével veszti el létezését, az általa addig hozott törvények vagy más intézkedések azonban érvényesek maradnak. A választójog érvénytelensége (alkotmányellenessége) *nem volt olyan nyilvánvaló*, és még az állambíróóság előtt is alapos viták tárgyát képezte, ezért az ítéletnek csak *ex nunc* hatást lehetett tulajdonítani.⁴⁷⁷

Valószínűnek látszik, hogy *Schelcher* helyesen hibáztatja ezt az indokolást, mondván, hogy az egy *helyes állásfoglalás helytelen kifejtése*.⁴⁷⁸ Azt azonban kétségtelenné teszi a határozat, hogy a magyar jogban ismeretlen az az eljárásforma, amely a különös erejű alkotmányi jog szempontjából nemcsak a választások, hanem az azok alapját képező választójog érvényességét is vizsgálja, mint a tételesjogok és tételesjogi intézmények

⁴⁷⁶ V. ö. *Lammers—Simons* IV. 131.

⁴⁷⁷ *Lammers—Simons* II. 128, 135—136.

⁴⁷⁸ *Schelcher* 116.

általában, nem *logikai*, hanem gyakorlati megfontolásokat szem előtt tartó, *értékelő* semmisség-fogalommal operál. Ebből pedig a szoros értelemben vett választási bírászkodás elmélete tekintetében is lehet bizonyos következtetéseket levonni.

19. §. Az érvénytelenné nyilvánítás hatályának beállása.

Az érvénytelenség kérdésével foglalkozva megemlékezünk már arról a kérdésről, hogy az érvénytelenségnek *logikai* vagy jogi fogalomként való felismerése, s ebből következően az érvénytelenség kérdésében döntő bírósági határozat constitutív vagy declaratív jellegűvé minősítése szoros összefüggésben áll azzal, hogy melyik időpontban áll be az érvénytelenség joghatálya, vagyis az érvénytelenség *ex tunc* vagy *ex nunc* hat-e. A *Kelsen*-féle logikai semmisséget kimondó ítélet fogalmilag csak declaratív, s a semmisség hatályosulása csak *ex tunc*, tehát kezdettől fogva beállt lehet, — a megtámadhatóságból viszont a constitutív jelleg és az *ex nunc* hatás következik.⁴⁷⁹

A választások tekintetében nemcsak azokban a jogrendszerekben, amelyeknek a választójogi törvény érvénytelenségének problémájával is számolniok kell, hanem egyebütt — így nálunk is —, különös jelentősége és gyakorlati fontossága van annak a kérdésnek, hogy a választások érvénytelenné nyilvánítása vajjon *ex tunc* vagy csak *ex nunc* hatályossággal fog-e beállni, mert hiszen az előbbi — teljes következetességgel keresztül vitt — megoldás azt jelentené, hogy a törvényhozó testület addig létesített minden alkotása és eljárása érvénytelenné válik vagy legalább is hiányosságot fog feltüntetni, mert hiszen egyes tagjainak választása, sőt érvénytelen választójog esetén egész összetétele érvénytelen, tehát tárgyilag jogellenes alapokon nyugodott.

Ugyanaz a kérdés, ami korábban a választás érvényesége vélelmének alakjában jelentkezett, ebben a vonatkozásban is felmerül: mit tesz szükségessé inkább a törvényhozói munka eredményességének biztosítása?

A tétélesjogi megoldás teljesen egyöntetű: Nem ismerünk tétélesjogot, amely olyképp rendelkeznék, hogy a választás ér-

⁴⁷⁹ Itt 15. § (304–373).

vénytelenné nyilvánítása befolyást gyakorolna azon törvényhozási ténykedésekre, amelyekben az a képviselő is részt vett, akinek választása utóbb érvénytelenné nyilvánított. A tételesjogok álláspontja tehát feltétlenül *ex nunc* hatályosuló érvénytelenséget jelent.

Ugyanennek a felfogásnak adnak kifejezést az irodalomban *Rosinski*,⁴⁸⁰ *Merk*⁴⁸¹ és negatív *Binding*.⁴⁸²

A német választási-, illetve állambírószági gyakorlatban a választójog érvénytelenítésével kapcsolatosan felmerülő esetekből szintén ez a megállapítás vonandó le.

A hamburgi közigazgatási Felsőbírószág az 1927. évi választások ügyéből kifolyólag hozzáintézett kérdésre azt a véleményt nyilvánította, hogy az állambírószági ítélettel megállapítottan alkotmányellenes választójog alapján összeült parlament határozatait nem lehet minden további nélkül sem *ex tunc*, sem *ex nunc* érvényteleneknek tekinteni.⁴⁸³ A hesseni⁴⁸⁴ és birodalmi német⁴⁸⁵ állambírószágok megállapításai értelmében a választások érvénytelenné nyilvánítása nem hat vissza a választás időpontjára, hanem abban az időpontban hatályosul, amikor a választási bíróság a választás érvénytelenségét kimondó határozatát kibocsátja, az addigi törvényhozási munka érvényessége és fennállása azonban sérelmet nem szenvedhet.

Különösen jellegzetes helyzet alakult ki a württembergi jog értelmében, ahol is az állambírószág a Landtag tagjaiból alakult. Ha tehát a Landtag választásainak érvényessége vitássá válik, lehet felfogás, amely ennek a körülménynek az állambírószág összetétele érvényességére is hatást tulajdoníthat. A württembergi állambírószág megállapította azonban, hogy az a tény, hogy az állambírószág a Landtag tagjaiból alakul, amelynek választásait pedig megtámadták, nem érinti az állambírószág alkotmányoszerű összetételét, mert a Landtag választásainak esetleges érvénytelensége *nem hat vissza* a választás időpont-

⁴⁸⁰ *Rosinski* 6—7.

⁴⁸¹ *Merk* 421. 4/j.

⁴⁸² *Binding*: Die Notwehr der Parlamente gegen ihre Mitglieder 340. 33/j.

⁴⁸³ *Lammers* JW 1929. 58/I. 62/j.

⁴⁸⁴ *Lammers—Simons* III. 342—347.

⁴⁸⁵ *Lammers—Simons* II. 128.

jára, hanem csak az érvénytelenséget megállapító határozat meghozatalának időpontjában áll be.⁴⁸⁶

A választások érvénytelensége tehát *csak ex nunc*, az érvénytelenséget megállapító bírói határozat kihirdetésének pillanatában — gyakorlatilag pedig legtöbbször abban az időpontban következik be, amidőn a választási bíróság ítélete hivatalos úton a törvényhozó testület elnökségéhez beérkezik.⁴⁸⁷ Ebből pedig az következik, hogy az érvénytelenné nyilvánítás nem érinti a törvényhozás addigi munkájának, határozatainak fennállását: az érvénytelenné nyilvánításnak *visszaható ereje* nincs.^{487a}

⁴⁸⁶ *Lammers—Simons* III. 273. 277.

⁴⁸⁷ Kifejezetten így rendelkezett *Coronini* tervezete. *Jaques* 120.

^{487a} Ezzel az állásponttal helyezkedik szembe állítólag a Kir. Közigazgatási Bíróság egyik — törvényhatósági választási ügyből kifolyólag hozott — legutóbbi ítéletében (1937. július), amely szerint a képviselői minőség a választásból ered és az illető nem a választási bírósági ítélet kihirdetésével lesz képviselővé, hanem e minősége a választás időpontjától kezdve fennáll és ellenfele — kinek választása érvénytelenített — jogilag soha nem volt képviselő. — E határozatról csak e sorok nyomása alatt, s csak a napisajtóból szereztünk értesülést s így sem a közlés autentikus volta nem ellenőrizhető, sem az előkérdés kapcsán történt állásfoglalás elvi jelentősége nem tekinthető még át.

IV. A választási bíraskodás, mint államfeladat.

20. §. A választási bíróság ítéletének constitutív vagy declaratív volta.

Nagymértékben attól függően, miként fogja fel a vizsgáló a semmisség kérdését — nevezetesen logikai vagy jogi alapon —, alakul ki a választási bíraskodás során hozott ítélet constitutív vagy declaratív voltának eldöntése, mert a logikai semmisség létezéséhez semmiféle határozat nem lévén szükséges, az esetleg — de nem szükségképen — ezt mégis megállapító ítélet⁴⁸⁸ műértelemben véve is csak declaratív jellegű lehet.

Megállapítottuk azonban már korábban is, hogy ilyen logikai értelemben vett semmisséget a jog a maga tényleges eszközeivel nem tud létesíteni, illetve nagyon sokszor ily értelmű elvi felismerés ellenére is abba a *tényleges* helyzetbe kerül, hogy logikailag semmis, tehát nem létező, de a gyakorlati — jogi — életben mégis hatásokat kifejtő, tehát par excellence létező jelenségekként kell az ilyen ügyletekkel számolnia. Egyrészt ez a körülmény, másrészt pedig a hatalmak elválasztásával kapcsolatos, a törvényhozásnak más hatalmi ágaktól való függetlenségét minden vonatkozásban megőrizni igyekvő elvi felfogások okozzák azt, hogy a választási bíraskodás során hozott ítéletek constitutív vagy declaratív volta sem az irodalomban, sem tételesjogilag nincs egységesen megoldva.

Kormann az általa felállított elvi kategóriák között szerepelteti a „*Feststellung*” fogalmát. Ezt a döntés (*Entscheidung*) kifejezés helyett ajánlja és megállapítja, hogy az ítélet (*Urteil*)

⁴⁸⁸ *Kelsen* Staatsunrecht 55.

fogalmával szembeállítva annál részben bővebb, részben szűkebb. Ítéletet ugyanis csak bíróságok hozhatnak, — ennyivel a megállapítás általánosabb fogalom —, viszont azonban az ítélet igen sokszor *több* mint (egyszerű) megállapítás, nem is szólva a constitutív ítéletekről.⁴⁸⁹

Az, ami az ítéletet tekintet nélkül constitutív vagy declaratív voltára — a mű-értelemben vett megállapításnál „többé” teszi, az bizonyára egyszerű visszatükrözése és kifolyása annak, hogy a bíróságok által hozott ítélet célja az életviszonyok egészen tág értelemben felfogott rendezése, az ítélet maga pedig a pusztá létezésével állandó jogi hatásokat kifejtő államiság megnyilatkozása. Ennek a felismerése teszi nyilvánvalóvá azt, hogy bizonyos értelemben téves a constitutivitást a *tevőleges értelemben*, pozitív jogállapot-változást előhívó jelenségre korlátozni, annyival is inkább, mert merőben szemléleti pont kérdése az, vajjon mikor állapítunk meg valamely ítélet nyomán állapot-*változást*, illetve *csak* a fennállásában megtámadott, kétségessé tett és ennek ellenére az ítélet szerint mégis hatályában való *fennmaradást*.

Oberländer határozza meg olykép a constitutivitás fogalmát, hogy constitutívnek az olyan államaktus tekinthető, amely *tudatosan jogállapot-változtatásra* van irányítva.⁴⁹⁰ Ennek az elvileg helyes álláspontnak a jelentőségét nagymértékben lerontja azonban az a *Kelsen* által is konstatált tény, hogy épen az állami aktusokkal szemben hozott ítéletek — az állami aktusok érvényesség-elismertetési igényére való tekintettel — bizonyos értelemben *mindig* constitutív jellegűek (még akkor is, ha szóhangzat szerint semmisséget — ami épen a szerző szerint declarativitás — mondanak ki).⁴⁹¹

Ily körülmények között a jogállapot változtatásra irányuló tudatosság nem annyira a constitutivitás abszolút fogalmának, mint az — elsősorban polgári perjogi szerzők után — ú. n. *tényálladékhatást* kifejtő jelenségek meghatározó vonásainak negatív értelmű felismerésére alkalmas. Úgy a polgári, mint a büntető ítéletnek vannak ugyanis olyan hatásai, jogi

⁴⁸⁹ *Kormann* System 66—68.

⁴⁹⁰ *Oberländer*, Hans: Entscheidungswirkungen in der Staatsgerichtsbarkeit. Bonn 1934. 11.

⁴⁹¹ *Kelsen* Veröffentlichungen Heft 5. 47.

következményei, amelyek *magát az ítéletet*, mint olyat teszik meg kiváltó tényálladékká. Ilyen hatása pl. *Gaupp-Stein* szerint a polgári ítéletnek az, hogy bizonyos idő multával évül el, hogy a hitelező a teljesítési határidő elteltével kielégítési végrehajtást kérhet.⁴⁹² Hasonló értelmű fogalmat alkalmaznak azonban a közjogi szerzők is a „Tatbestand-“, „Neben-“ vagy „Fernwirkung“ megjelölése alatt. Így *Kühn* szerint ennek a hatásnak a lényege az, hogy az ítélet maga mint olyan hoz létre jogváltozást. A tárgyi jog meghatározza ezen jogváltozás feltételeit, és a bírói eljárás, majd végül az ítélet feladata azon feltételeknek konkrét létesítése olyanformán, hogy a jogváltozás előidézésére alkalmasak legyenek.⁴⁹³ *Layer* szerint is egymagában annak a ténynek, hogy ítélet jött létre, vannak bizonyos hatásai, függetlenül az ítélet tartalmától (amint *Kormann*-t idézi: ez az a hatás, amit egy állami aktus pusztá létezése által gyakorol). Ilyenformán az ítélet maga bizonyos jogi következmények, okozatok tényállásává válik, anélkül, hogy ez maga képezné a döntés tartalmát. Ilyen pl. a büntető ítéletből folyó az a következmény, hogy az elítélt elveszti közszolgálatát, politikai jogait,⁴⁹⁴ és jellegzetesen tényálladékhatalma van annak a bűnösséget megállapító ítéletnek is, amelyet a bíróság oly elítélttel szemben hoz, aki 3 éven belül már egyszer elítéltetett, de a büntetés végrehajtása annak idején az 1908:XXXVI. t. c. 1. §-a alapján felfüggesztetett. Ez esetben ugyanis az utóbbi hozott ítélet pusztá létezése azt a hatást váltja ki, hogy — esetleg a Bn. 4. §-ának keretei között — az előző büntetés végrehajtandóvá válik, s ezen nem változtat az sem, hogy a bíróságnak — a tételesjogi rendezéstől függően — esetleg *ki kell „mondania“* a végrehajthatóságot. Az ilyen tényálladékhatalmal bíró ítéletet a szó valóságos értelmében vett constitutív ítélettől az választja el, hogy *Kühn* szerint az utóbbi esetében a bírói döntés *közvetlenül* fejt ki joghatást az életviszonyokra,⁴⁹⁵

⁴⁹² *Gaupp—Stein—Jonas*: Kommentar zur Zivilprozessordnung. (In der Fassung der Bekanntmachung von 8. Nov. 1933.) XV. Aufl. Tübingen 1934. Bd. I. § 322.

⁴⁹³ *Kühn* 87. és 2/j.

⁴⁹⁴ *Layer*, Max: Überprüfung von Verwaltungsakten durch die ordentlichen Gerichte. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer Heft 5. 146.

⁴⁹⁵ *Kühn* 87.

Layer szerint pedig a tényálladékhatás mindössze egy — mindenki által figyelembe veendő — új tényállás keletkezését jelenti, míg a constitutív ítélet maga *új jogviszonyt* létesít.⁴⁹⁶

A két fogalom szembeállítására nem feltétlenül vezet éles megkülönböztetésre. Még ha el is fogadjuk azt, hogy az alkotmánybíráskodásban — ahova a választási bíráskodás is sorozandó — általános tendencia a pusztá (tény-)megállapításra szorító ítélet, nem látjuk értelmét annak, hogy ezek a megállapítások mintegy *öncélként* jelentkeznének, valamely rajtuk kívül fekvő és hozzájuk kapcsolódó jogi érdek nélkül.⁴⁹⁷ Különösen akkor tűnik ki ennek a tételnek a teljes formalizmusa, ha *Ball* azon megállapítására hivatkozunk, aki szerint a német birodalmi választási bíróság nem nyilvánítja ugyan a kisebbségben maradt jelöltet megválasztott képviselőnek, az első jelölt választására vonatkozó *nemleges* megállapítása azonban kötelező a közigazgatási (választási) közegekre, azok tehát kötelesek a kisebbségben maradt jelöltet megválasztott képviselőnek kijelenteni.⁴⁹⁸ Ebben a választási bírósági ítéletben tehát nagyon nehéz valamely *öncélként megállapításra* szorító köztételt felfedezni, de annak sem volna valamely elvi jelentősége, ha a választási hatóságok kötelezésére irányuló szándékot nem olvasván ki a választási bíróság „pusztá megállapításából“, a kisebbségi jelölt képviselővé kijelentésére vonatkozó kötelezést a választási bíróság ítélete pusztá létezéséből folyó *tényálladékhatásnak* tekintenők. Ilyen keretek között már szét hullanak a két jelenséget egymástól elválasztó fogalmi határok, legalább is abban az irányban, ami a gyakorlati jelentőségükre illeti. Valóságos tényálladékhatása sokkal inkább a választási bíráskodási eljárásnak, mint olyannak van az *angol*⁴⁹⁹ és *kanadai*⁵⁰⁰ jog értelmében, ahol is a két kerületben vagy lajstromon megválasztott képviselő a választási panasz elintézéséig nem mondhat le *megtámadott* mandátumáról, — vagy a *francia* kamara igazoló határozatának, amennyiben az 1915. február

⁴⁹⁶ *Layer* 147—148.

⁴⁹⁷ *Kühn* 136.

⁴⁹⁸ *Ball* 239.

⁴⁹⁹ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 448.

⁵⁰⁰ *Stauber* 136. 534/j.

4.-i házszabályok 5. art.-a értelmében a képviselő — ha mandátuma már igazoltatott — lemondhat megbízatásáról.⁵⁰¹

Arra már több ízben utaltunk, hogy egyes szerzők a constitutív jelleget a megtámadhatósággal (a declarativitást pedig a semmisséggel), mint hiányossági megjelenési formával kapcsolják össze, amivel ugyancsak megállapításuk szerint az ex nunc, illetve ex tunc hatás jár együtt. Ennek a megfigyelésnek teljesen téves alkalmazásával találkozunk azonban *Ritternél*, aki bizonyos inverzió útján oda konkludál, hogy a tételesjogi és elvi szemléleti mód felcserélésével az ex nunc hatásból akarja a constitutivitás kérdését eldönteni. Megállapítása szerint ugyanis a választás érvénytelenségét megállapító ítéletek *nem constitutivak*, bár *közelállanak* hozzájuk hatás tekintetében, — és pedig azért, mert a „lényeges hiányosságok kivételes eseteitől eltekintve“ az érvénytelenség csak ex nunc hatással áll be.⁵⁰² Világos, hogy ha a constitutivitás jellemzője a jogállapotváltozás, akkor nincs semmi jelentősége annak, vajjon ez a változás mily időpontból kezdődő hatállyal áll be, sőt az ex nunc hatás esetében bizonyos mértékig még szembetűnőbb a határozat folytán bekövetkező jogállapot-változás, mint az ex tunc — vagyis az ügylet keletkezése időpontjára visszaható hatálytalanná válás esetén, bár azt nem mondhatjuk, hogy ex tunc hatás esetében egyáltalában nincs is mit megváltoztatni az ítéletnek, mert a magunk részéről a jogi szempontból abszolút nem-létezését valóságosan nem tudnók megkonstruálni.

A törvény szóhangzata — vagy akár az ítéletek szövegezési módja — a legritkább esetben tekinthető döntő súlyú útbaigazítónak. Így pl. *Kühn* hivatkozik arra, hogy az 1921. április 25.-i, a *német* birodalmi ideiglenes gazdasági tanács választásaira (vorläufiger Reichswirtschaftsrat) vonatkozó Wahlprüfungsordnung 9. §-a értelmében az eljárás során hozandó határozatok csak a tagsági képesség fenn- vagy fenn nem állásának „megállapítására“ szorítkozhatnak; mégis, ha a határozat a tagsági képesség megszerzésének kérdésére vonatkozik és annak fenn nem álltát állapítja meg, akkor az ítélet *tényleges* hatását a törvény *megállapítóvá* minősítése nem változtathatja

⁵⁰¹ *Braunias* I. 187.

⁵⁰² *Ritter* 63. 4/j.

meg.⁵⁰³ Ugyanezt a megállapítást teszi az ítéleti szóhangzat tekintetében *Kelsen*.⁵⁰⁴

Valószínűleg erre vezetendő vissza az a feltűnő egyenetlenség, ami az (1922. október 24.-i törvénnyel módosított) 1920. április 27.-i *német* birodalmi választójogi törvény (Reichswahlgesetz) 5. §-a 4. pontjának értelmezésében megállapítható. E törvényhely szerint „... *elveszti mandátumát a képviselő* ... a választásnak a választási bíraskodás során történt érvénytelenné nyilvánítása által...”. Ezt a rendelkezést *Arndt*,⁵⁰⁵ és kivehetően *Finger*⁵⁰⁶ olyképp magyarázzák, hogy mivel a mandátum elvesztése nem közvetlenül a választási rend ellen intézett támadás következménye, hanem azt a választási bíróság döntése váltja ki (*Finger*), a választási bíróságnak a RWG. 5. § 4. pontja tárgyában kelt döntése constitutív. Ezzel szemben *Anders*⁵⁰⁷ és *Kühn* — bár utóbbi nem egészen határozottan — arra az álláspontra helyezkednek, hogy a határozat, mert nem a tagsági képesség elvesztése *beálltának*, hanem csak annak érvényrejutásának (*Geltendmachung*) a feltétele, — így — bár anyagi hatásai vannak — mégsem constitutív, amit mutat az, hogy ha a tagsági képességét elvesztett képviselő mandátumáról lemond, képviselői minősége megszűntének *nem a lemondás*, hanem a tagsági képesség elvesztét maga után vonó körülmény az oka.⁵⁰⁸

Ugyancsak *Kühn* megállapítása szerint a választási bíróság határozatai tekintetében a constitutivitás mindenképen

⁵⁰³ *Kühn* 88—89. 6/j.

⁵⁰⁴ *Kelsen* Veröffentlichungen Heft 5. 47.

⁵⁰⁵ *Arndt*, Adolf: Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11 August 1919. Berlin und Leipzig 1927. 120.

⁵⁰⁶ *Finger* 236, 271. — Ugyanő említi a német birodalmi választójogi törvény 37. § 3. bekezdésének rendelkezését, amely szerint a választási bíróság hatáskörébe tartozik a birodalmi belügyminiszter amaz intézkedésének felülbírálása is, amellyel egyes választókörzetekben a választás szabályszerű lefolytatásának akadályozása esetén új választást rendelhetett el. Amennyiben a választási bíróság a belügyminiszter ezen intézkedését indokolatlannak tartotta, döntése nyomán az első választás eredménye visszanyerte hatályosságát és az első választás alkalmával megválasztott jelöltek nyerték el a megválasztott képviselő jogállását. *Finger* 236.

⁵⁰⁷ *Anders* 101.

⁵⁰⁸ *Kühn* 128—129, 128. 4/j.

csak az érvénytelenséget megállapító határozatnál lehet problematikus, amennyiben a választás megállapított *érvényessége* közvetlenül a választási eljárásból folyván, az ítélet jogállapot-változást nem idéz elő és csak declaratív lehet.⁵⁰⁹ Ezzel bizonyos mértékig összhangzatos *Jerusalem* megállapítása is, amely szerint a panaszt elutasító ítéletnek nincs anyagi-, hanem csak *perjogi* hatása⁵¹⁰ és ezen szempontból logikusnak tűnhetik fel a régi *danzigi* jog szabályozása, amelynek értelmében a Legfelső Bíróság mint választási bíróság vagy érvénytelennek nyilvánította a választást, vagy el, illetve visszautasította a panaszt, *érvényesnek* azonban a választást sohasem mondhatta ki.⁵¹¹ Ezzel szemben viszont az egyik egyedülálló szabályozást feltüntető tételesjog, a *Memel-vidék* 1927. március 4.-i választójogi törvénye 79. §-a értelmében „der Seimelis gilt als gewählt und die Wahl als beendet, sobald die Wahlkreiscommission das endgültig festgestellte Verzeichnis der Seimelismitglieder bekannt gibt“.⁵¹² Ennek megfelelően a választókerületi bizottság a hivatalos lapban közzétett hirdetményében (Bekanntmachung) a választás ellen beadott panaszoknak a választás eredményére vonatkozó nemleges hatását megállapítva kimondja: „Der Seimelis gilt demnach in der Zusammensetzung der Bekanntmachung von mit dem Tage dieser Bekanntmachung als gewählt“.⁵¹³

Ebből a bizonytalan szóhasználatból azt lehet kiolvasni, hogy a választási eredmény közzététele ha nem is kizárólagos, de mindenestre integráns része a választásból származó jog-

⁵⁰⁹ Kühn 129.

⁵¹⁰ Jerusalem 165.

⁵¹¹ Anders 109. Jellemző azonban, hogy a szerző szerint a panasz elutasítása még *nem* jelenti a választás érvényességét. — Ennek a rendelkezésnek azonban azért nem lehet tulságos jelentőséget tulajdonítanunk, mert pl. az 1925: XXVI. t. c. 123. §-ára tekintettel a *magyar* jogban sem állapítja meg kifejezetten a kir. Közigazgatási Bíróság mint választási bíróság a megtámadott választás érvényességét, amennyiben csak elutasítja az alaptalannak bizonyult panaszt.

⁵¹² Gesetz, betreffend die Wahlen zum Seimelis (1927. III. 4.). Amtsblatt des Memelgebietes 1927. március 7., 25. 150.

⁵¹³ Bekanntmachung betreffend Feststellung des Wahlergebnisses der Wahlen zum Seimelis vom 19. Oktober 1925. Amtsblatt des Memelgebietes 1925. november 16. 109. 964.

hatás érvényesülésének, s talán azzal a kifejezőmóddal lehet szerepét megvilágítani, amit *Hamburger* épen ellenkező irányban: az igazoló bizottság mandátum-fosztó határozata tekintetében használ. Szerinte a képviselő megbízatását *nem* az igazoló bizottság határozatával veszti el, mert az *nem* a mandátum elvesztésének, hanem csak az elvesztés *hatályosulásának* törvényi előfeltétele.⁵¹⁴

Az irodalomban meglehetősen következetességgel érvényesült az az álláspont, amely szerint a választási bíróság ítélete declaratív jellegű. Így nyilatkozott különösen *Hatschek*,⁵¹⁵ s az egész választási panaszt hajlandó úgy felfogni, hogy az elsődlegesen a választó választójogát ért sérelem *megállapítására* irányul és a választás megsemmisítése csak ezen keresztül, mint következmény áll be.⁵¹⁶ Ugyancsak *megállapítási* feladatot rótt a választási bíróságra járulékos teendő alakjában *Seydel*, aki lehetségesnek tartotta azt, hogy az eljárás folyamán a képviselő a választhatóságának megállapítását ítélet útján kérhesse a választási bíróságtól.⁵¹⁷ Megjegyzendő egyébként, hogy a megállapítási és marasztalási, illetve constitutív és declaratív kérelmek egy és ugyanazon eljárásban ismeretese az *angol* választási bíraskodási eljárásban is⁵¹⁸ s ilyen kettős jelleg felfedezhető a *német* Wahlprüfungsgericht 1924. június 28.-i ítéletében is.⁵¹⁹

A tételesjogok jellemzően az irodalommal szemben sokkal szélesebb körben engednek constitutív működést a választási bíróságoknak: így az *angol*,⁵²⁰ *kanadai*,⁵²¹ *porosz*,⁵²² régi

⁵¹⁴ *Hamburger*, Elisabeth: Verlust der Parlamentsmitgliedschaft aus Gründen, die in der Person des Abgeordneten liegen. *Annalen des deutschen Reichs*. 1918. 687. — V. ö.: *Kühn* 128—129 („Geltendmachung“).

⁵¹⁵ *Hatschek* *Parlamentsrecht* I. 415.

⁵¹⁶ U. ott I. 508.

⁵¹⁷ *Seydel*, Max: Gutachten. *Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages* Bd. I. 154.

⁵¹⁸ *Stauber* 58.

⁵¹⁹ „Die Wahl des ganzen Wahlkreises 9 (Opeln) wird für ungültig erklärt. Die Abgeordneten verlieren ihre Sitze.“ *Kühn* Anhang 5*.

⁵²⁰ *Stauber* 93.

⁵²¹ *Stauber* 136. 534/j.

⁵²² *Ball* 128. Az 1924. október 27-i törvénnyel változtatott 1922. február 3.-i *porosz* választójogi törvény 17. §-a értelmében, amennyiben a vá-

görög,⁵²³ az 1918. utáni régi-,⁵²⁴ és a legutóbbi *osztrák*,⁵²⁵ míg az 1911.-i *elsass*-i jog a declarativitás álláspontjára helyezkedett.⁵²⁶ Ugyancsak a declarativitás jegyében szövegezett tételesjognak is lehetnek azonban egészen jellegzetes constitutivitást eredményező rendelkezései, amint arra *Finger* a weimari birodalmi *német* jog egyik érdekes rendelkezése kapcsán utal.⁵²⁷

A *magyar* jogfejlődés dokumentumai igen határozottan juttatják kifejezésre azt, hogy a választási bíróságok jogot létesítő ítélezési hatóságának elismerését nagyrészt állampolitikai megfontolás — vagy inkább talán téveszme —: a törvényhozás függetlenségének képzete akadályozta. Így az 1899: XV. t. c.-nek az 1887—1892.-i országgyűlés elé terjesztett javaslatának indokolása a választási bíróságok ítéletét egész határozottan teljesen declaratív jellegűnek minősíti.⁵²⁸ A magyar törvényhozás állásfoglalását nagymértékben befolyásolta azonban az is, hogy a constitutivitás és a választási bíróság *reformatorius* hatásköre között fogalmi kapcsolatot létesített.

A most hatályos 1925: XXVI. t. c. szövegezése a declarativitásra utalna, amennyiben a 124. § értelmében a kir. Közigazgatási Bíróság, ha a panaszban felhozott érvénytelenségi okot alaposnak és bebizonyítottanak találja, ítéletében a megtámadott választást érvénytelennek *nyilvánítja*. Hogy azonban a szóhasználatnak a magyar jogban sem szabad túlságos jelentőséget tulajdonítanunk, arra az jellemző, hogy a törvény 103. és 125. §-a szerinti törvényes eredmény *megállapítása* gyakorlatilag

lasztási bíróság egyes szavazatok, vagy egyes jelöltekre vonatkozó választások érvénytelenségét megállapítja, nincs helye új választásnak, hanem a választójogi törvény alapján a bíróság állapítja meg azt, hogy ki választott meg. Szerző szerint ez a rendelkezés az eredeti tervezetben nem volt benne és csak a tárgyalások során vétetett fel nagy vita után.

⁵²³ *Stauber* 141.

⁵²⁴ Az 1919. február 6.-i törvény 10. §-a. *Anders* 116.

⁵²⁵ Az 1934. november 24.-i szövetségi törvény 7. §-ának 1. bekezdése értelmében a szövetségi törvényhozás előkészítő szerveinek tagsági minősége megszűnik többek között („... tritt ein“), ha a tag választása érvénytelennek nyilvánított. *Kännitz, Wenzel—Froelich, Georg*: Der Bundesgerichtshof. Gesetze und Verordnungen über seine Zuständigkeiten und Einrichtung und das Verfahren. Wien 1935. 36.

⁵²⁶ *Stauber* 138, 545/lj.

⁵²⁷ *Finger* 236. Lásd előbb ⁵⁰⁶ alatt.

⁵²⁸ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 37.

„tudatos jogállapotváltoztatásra irányuló állami aktust“: t. i. más személynek képviselőül való kijelenttetését eredményező ítéletet jelent, tehát valójában constitutív jelenség.

A kir. Közigazgatási Bíróságnak a pusztá megállapítások tekintetében elfoglalt álláspontjára érdekes fényt vet az 1927. évi *kecskeméti* választás ügyében kelt eljárást-megszüntető határozatában kifejtett állásfoglalása. Ez ügyben a képviselő lemondása folytán az eljárás megszüntetett és a felek egyezően kérték, hogy a bíróság az alaki és érdemi kifogások tekintetében közölje álláspontját. A kir. Közigazgatási Bíróság megállapította, hogy ezt a kérelmet nem lehetett teljesíteni, mert a bíróság feladata csupán az ügy eldöntésére jelentőséggel bíró vitás kérdések megoldására szorítkozik, ennek pedig a megszüntetés folytán már nincs értelme. Ugyanez okból nem látta helyét büncselekmények észlelésének sem.⁵²⁹

Nagyrészt azok a megfontolások, amelyek a constitutivitás és a declaratív jelleg tekintetében eszközölt megállapításokra vezettek, játszanak szerepet az e kérdéssel sokszorosan összekapcsolódó, bár távolról sem azonos abban a problémában, amit a választási bíróság cassatorius vagy reformatorius hatásköre jelent.

21. §. A választási bíróság cassatorius vagy reformatorius hatásköre.

Az államhatalmak egyensúlyának veszélyeztetését féltő meggondolások — amelyek a constitutivitás vagy declarativitás kérdésében is nagy szerepet játszottak — fokozott súllyal érvényesülnek azon kérdés eldöntésében, vajjon a választási bíróságnak csak cassatorius; vagy pedig a reformatoria is kiterjedő hatáskör biztosíttassék.

E kérdés mögött két nagy elvi nehézségekkel terhelt probléma: az alkotmánybíráskodási ítélet végrehajtásának — és a megsemmisített államaktus pótlásának kérdése áll. A végrehajtás legtöbbször annyiban jelent problémát, hogy az alkotmánybíráskodás körében helyétfoglaló választási bírásko-

⁵²⁹ A kir. Közigazgatási Bíróság 2373/1927. k. számú végzése. Kiadatlan.

dás során alkotott — és a választás érvénytelenségét kimondó — ítéletből folyó konzekvenciákat mely államszerv vonja le, a benne megjelenő államparancsot ki hajtsa végre. Ennek a nehézsége akkor válik azonban egészen nyilvánvalóvá, ha a választási bíróság döntése valamilyen értelemben a *kormányzat* (vagy a közigazgatás) ténykedéseivel szemben is tartalmaz — elítélő — megállapításokat, vagy ha a döntés iránya a kormányzat politikai megítélése szerint célszerűtlen. Ilyen esetben azután nagyon közelfekvő az a feltételezés, hogy az érvénytelenné nyilvánított választás — és annak eredménye — újjal való pótlása nem sok sikerrel kecsegtet abban az esetben, ha azt ismét azok a szervek (vagy államhatalmi ágak) eszközlik, melyek a választási bíróság ítéletében kifejezetten vagy kikövetkeztethetően mint elítéltek, marasztaltak szerepelnek.

Ezért utal *Kelsen* arra, hogy nem túlságosan logikus a cassált államaktus pótlását annak a szervnek átengedni, amelynek eljárását a bíróság érvénytelenítette, megsemmisítette, még abban az esetben sem, ha az a továbbiakban kötve van a bíróság ítéletében kifejezésre juttatott felfogáshoz.⁵³⁰ Kétségtelen, hogy a cassatio ezen alakja végeredményében feltétlenül *reformatio*,⁵³¹ és a megoldási és szövegezési mód ezen óvatossága csak azt jelenti, hogy a törvényhozás el akarta kerülni gyakorlati okokból annak a nehéz kérdésnek a megoldását, amely a cassatio és reformatio harcában az államhatalmi ágak egyensúlyának küzdelmét hozta felszínre. A választási bírászkodás tekintetében a *törvényhozás* az az államhatalmi tényező, amely a reformatio *ellen* küzd, mert a különállását és vezető szerepét érzi veszélyeztetve azáltal, hogy szervei összetételébe más államhatalmi ágakhoz tartozó tényezők nyernek befolyást. Nagyon jellemző példát hoz fel a helyzet megvilágítására *Ball*, amidőn a régi *német* jogfejlődésben *Baden*-re hivatkozik, ahol az egész államvezetésben liberalisztikus felfogás — és a választási bírászkodás terén a bíróság *reformatorius* hatásköre konstataható.⁵³² Ugyanez a megítélési szempont — csak más államhatalmi ágak viszonyában — érvényesül *Merkl* megállapításá-

⁵³⁰ *Kelsen*: Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit. Veröffentlichungen Heft 5. 51.

⁵³¹ *Ball* 239.

⁵³² *Ball* 97—98.

ban is, amidőn a közigazgatási bíraskodást illetőleg konstatálja, hogy a reformatio folytán a közigazgatási bíróság átveszi a közigazgatási *hatóság* szerepét, és reformatorius (a szerző szerint *érdemi*) közigazgatási bíraskodás esetén a közigazgatási cselekmény (Verwaltungsakt) végérvényesen *bírósági ügyé* változik át.⁵³³

Korábban utaltunk arra a szerves kapcsolatra, amely a választási rendszer és a választási bíraskodás között fennáll.⁵³⁴ A cassatio és reformatio kérdéskörében idevonatkozólag arra utalunk, hogy a *lajstromos* választási rendszer magában hordja a reformatio bizonyos szükségszerű elemeit. Erre utal *Schulze* megállapítása, aki egyenesen *automatikus* rendszernek mondja azt a jelenséget, hogy egyik képviselő választása érvénytelenné nyilvánításának szükségszerű kihatása van — vagy lehet — a lajstromos rendszerben a vele valamiképen kapcsolatban lévő — ugyanazon lajstromra vonatkozó — választásokra.⁵³⁵ Épen erre való tekintettel szögezi le *Ball* a *német* birodalmi választási bíróság gyakorlatának vizsgálata alapján azt a tényt, hogy lajstromos szavazásnál a cassatio és reformatio eddigi merev szétválasztása nem tartható fenn tovább.⁵³⁶ Hasonlóan nyilatkozik *Kühn* is.⁵³⁷

A választási bíraskodást illetően a bíróság cassatorius vagy reformatorius hatásköre azt jelenti, hogy az első esetben a bíróság a választás megsemmisítésére szorítkozik: kimondja, hogy X. Y. képviselő választása érvénytelen, bár a többséget elnyerte. Ebből azonban nem következik az — s még kevésbé a bíróság hivatott ezen következmény levonására —, hogy az utána legtöbb szavazatot nyert jelölt képviselővé volna kijelentendő. Cassatorius választási bíraskodás — és jellegzetesen: többségi választási rendszer — esetén az érvénytelenné nyilvánítás egyedüli következménye *új választás kiírása*. A reformatio ezzel szemben azt jelenti, hogy a választási bíróság az érvénytelenségből folyó következményt maga nyomban levonja

⁵³³ *Mérkl*, Adolf: Allgemeines Verwaltungsrecht, Wien und Berlin 1927. 391.

⁵³⁴ E dolgozat 2. §-a.

⁵³⁵ *Schulze*: Das Reichstagswahlrecht. Berlin 1920. 145.

⁵³⁶ *Ball* 163, 238—240.

⁵³⁷ *Kühn* 102—103.

és a másodsorban többséget nyert képviselőt (megválasztottnak kijelentve) a törvényhozó testületbe hívja. Hogy azután ezek az elvi határok a lajstromos választási rendszerre tekintettel mily élességgel tarthatók fenn, arról már fentebb megemlékeztünk.

Az *irodalomban* úgy a *cassatio*, mint a *reformatio* mellett találunk állásfoglalásokat.

Seydel nem helyesli a *reformatio*t, mert azáltal esetleg a *bírótság* akarata szerint való jelölt nyeri el a képviselői megbízatást.⁵³⁸ *Hatschek* a választási panasz negatív megállapítási kereset jellegéből olvassa ki azt, hogy az ítélet csak *cassatorius* lehet,⁵³⁹ *Spiegel* pedig azért nem tartja a *reformatio*t helyesnek, mert a Landtag — mint esetleges választási bíróság — nem választószerv (Wahlorgan).⁵⁴⁰ *Jellinek* Walter szerint azért nem lehet a választási bíróságnak *reformatorius* hatáskört adni, mert különben a második — a bíróság által megválasztottnak kijelentett — képviselő mandátumának megtámadására nem volna lehetőség.⁵⁴¹ *Jellinek* Georg pedig a választási bíróság ítéletének „*Präjudizialentscheidung*“ jellegéből vezeti le, miszerint kifejezett rendelkezés hiányában a bíróság sohasem állapíthatja meg azt, hogy a másik jelölt a képviselő és nem hívhatja be őt a törvényhozó testületbe.⁵⁴² Ezzel szemben már korábban *Mohl*,⁵⁴³ *Jaques*⁵⁴⁴ és *Kulemann*⁵⁴⁵ hibának tartották azt, hogy a német Reichstag, mint választási bíróság nem rendelkeztett *reformatorius* hatáskörrel. A magyar irodalomban különösen *Markbreit*⁵⁴⁶ és *Grecksák*⁵⁴⁷ foglalnak állást ugyanilyen

⁵³⁸ *Seydel*: Gutachten 155.

⁵³⁹ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 509.

⁵⁴⁰ *Spiegel*: Die Wahlprüfung. Österreichisches Staatswörterbuch. Wien 1909. IV. 925.

⁵⁴¹ *Jellinek*, Walter: Verfassung und Verwaltung 63.

⁵⁴² *Jellinek*, Georg: System 163. 1/j

⁵⁴³ *Mohl*: Kritische Erörterungen 649.

⁵⁴⁴ *Jaques*, Heinrich: Die Wahlprüfung in den modernen Staaten und ein Wahlprüfungsgerichtshof für Österreich. Wien 1885. 68—70. 41/j.

⁵⁴⁵ *Kuleman*, W.: Besprechung von Guido *Leser*'s: Untersuchungen über das Wahlprüfungsrecht des deutschen Reichstags. Zeitschrift für Politik III. 1909. 435.

⁵⁴⁶ *Markbreit*: Jogi Szemle V. 426.

⁵⁴⁷ *Grecksák* Károly: A képviselőválasztási bírászkodás. Jogállam VI. 1907. 769.

értelemben, és az 1911. évi országos jogászgyűlésen Szivák Imre előadó is elfogadta a reformatorius rendszert, bár bizonyos fenntartások mellett a törvényes eredmény megállapítása formájában: a kisebbségi jelöltnek képviselővé proklamálása csupán a törvény szerint érvényes vagy érvénytelen szavazatok összeszámítása alapján foghatna helyt.⁵⁴⁸ Érdekes szempontot juttatott kifejezésre végül az *elsassi* választások érvényességé- felett 1911 óta döntött *colmari* Oberlandesgericht elnöke, Dr. Molitor, amidőn megállapította, hogy az angol (választási) bírónak több joga van a reformatio tekintetében, mint a német bírónak, ami pedig oda vezethet, hogy a cassatorius döntés folytán elrendelt új választás ismét a régi eredményt hozza, ez pedig a bíróság dezavválását, és a bírósági ítélet felülvizsgálatát jelenti.⁵⁴⁹

A tételesjogok állásfoglalása ugyancsak megoszlik.

Csak *cassatorius* jellegű ítéletet hozhatott a választás érvényessége kérdésében a régi-⁵⁵⁰ és a lajstromos rendszer lehetőségai között az 1919. utáni birodalmi *német*,⁵⁵¹ valamint a tagállamok nagy többségében eljáró, pl. a *bajor*,⁵⁵² *oldenburgi*,⁵⁵³ *elsassi*,⁵⁵⁴ *szász*,⁵⁵⁵ — továbbá a kamarai bíraskodás idején a

⁵⁴⁸ Az 1911-ik évi Országos Jogászgyűlés Irományai. Budapest 1911. II. kötet. Az V. szakosztály ülése. Szivák Imre előadói javaslata.

⁵⁴⁹ (Szerző nélkül) Ueber Richter und Recht. (Dr. Molitor Oberlandesgerichtspräsident beszéde). Deutsche Richterzeitung 1912. 433—434.

⁵⁵⁰ Laband—Mayer: Deutsches Reichsstaatsrecht. Das öff. Recht der Gegenwart Bd. I. Tübingen 1919. 80. — Laband: Staatsrecht I. 314. — Ball 15. — Bizonyos jelek azonban voltak észlelhetők a régi német jogfejlődésben, amelyekből a reformatiora való törekvés volt megállapítható. V. ö. erre: Leser 18—36., — Kind 40.

⁵⁵¹ Anschütz, Gerhard: Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11 August 1919. Berlin 1928. 132. — Hatschek: Das Reichsstaatsrecht. Berlin 1923. 207. — Stauber 153. 610/j. — Anders 102.

⁵⁵² Seydel: Bayerisches Staatsrecht 168., — Annalen des Deutschen Reiches 1880. 387. — Kress 94—95.

⁵⁵³ Schücking 101.

⁵⁵⁴ Wiesmann 118., — Fischbach 122., — Heim, F. F.: Das Elsass-Lotharingische Verfassungsgesetz vom 31 Mai 1911 nebst dem Wahlgesetz und den ergänzenden Verordnungen. Strassburg 1911. 78. — Ball szerint a *colmari* gyakorlatból nem lehet megállapítani azt, vajjon magának a fő-törvényszéknek a felfogása szerint joga volt-e reformatorius (szerző szerint constitutiv) határozatot hozni. Ball 80. — V. ö. erre itt az ⁵⁴⁹ alatt felhívott helyet.

⁵⁵⁵ König: Arch. für öff. Recht 1902. XVII. 87. — Leser 7.

régi görög,⁵⁵⁶ Indiana állam kivételével⁵⁵⁷ az északamerikai⁵⁵⁸ és az 1918. december 18.-i törvény bizonytalan rendelkezési szerint az osztrák⁵⁵⁹ választási bíróság,

míg az angol,⁵⁶⁰ francia,⁵⁶¹ a német tagállamok közül a badeni,⁵⁶² hesseri,⁵⁶³ bremeni⁵⁶⁴ és az államtanácsi választások tekintetében a porosz,⁵⁶⁵ továbbá az előbb említett sporadikus jelenségtől eltekintve az osztrák,⁵⁶⁶ spanyol,⁵⁶⁷ svéd,⁵⁶⁸ az újabb görög,⁵⁶⁹ a cseh,⁵⁷⁰ finn,⁵⁷¹ norvég,⁵⁷² canadai,⁵⁷³ egyiptomi⁵⁷⁴ és

⁵⁵⁶ Saripolos 58.

⁵⁵⁷ Freund, Ernst: Das öffentliche Recht der Vereinigten Staaten von Amerika. Das öff. R. d. Gegenwart. Tübingen 1911. XII. 79.

⁵⁵⁸ Stauber 161. 644/j — V. ö. Jaques 24. 22/j.

⁵⁵⁹ Kelsen: Die Verfassungsgesetze der Republik Deutschösterreich. II. „An ein anderes Erkenntnis des Wahlgerichtshofes scheint das Gesetz nicht gedacht zu haben“. 128.

⁵⁶⁰ Az angol jogban reformatorius jellegű választási bírósági intézmények a scrutiny és a recount. Hatschek Parlamentsrecht I. 443., Das öff. Recht d. Gegenwart XXV. 43—44, — Mendelssohn—Bartholdy AöR XXIX. 1912. 296—297. — Stauber 58, 93.

⁵⁶¹ Griolet—Vergé V. 221. 2028.

⁵⁶² Wiesmann 118., — Walz 81., — Ball 97—98.

⁵⁶³ Wiesmann 118.

⁵⁶⁴ Bollmann: Das Staatsrecht der Freien Hansastädte Bremen und Lübeck. Das öffentliche Recht der Gegenwart. XXVII. Tübingen 1914. 53.

⁵⁶⁵ Kluge 23. (felhívja az 1920. december 16.-i törvény 24. § III. 1—2. bekezdését.), — Ball közli, hogy a reformativ jellegű rendelkezés az eredeti kormány-tervezetben nem volt benne és csak a tárgyalások során került — hosszas vita után — bele a törvénybe. Ball 128.

⁵⁶⁶ Már a régi császári osztrák jogban mutatkoztak a reformatiora irányuló törekvések: Spiegel IV. 925. — Az 1919. február 6.-i törvény ezirányban kifejezett rendelkezést tartalmaz: Kelsen Verfassungsgesetze III. 13. — Ilyértelmű az osztrák gyakorlat is: Braunias I. 426—428.

⁵⁶⁷ Hatschek Parlamentsrecht I. 509. — Posada 459. — Stauber 147. 585/j. Hasonlóan rendelkezik a legújabb jogszabályok egyike — az 1931. május 8.-i decretum 12. art.-a is. V. ö. Dareste III. 291.

⁵⁶⁸ Hatschek Parlamentsrecht I. 480. — Leser 109. — Stauber 135.

⁵⁶⁹ Az 1911. április 20.-i törvény 73. §-a értelmében alakított vegyes bíróságnak a korábbi sajátbírósági rendszerrel szemben az 1911. december 1.-i törvény 15. §-a értelmében már reformatorius hatásköre van: Hatschek Parlamentsrecht I. 459, — Braunias I. 201.

⁵⁷⁰ Az 1920. február 29.-i választási bírósági törvény 20. §-a értelmében. Braunias I. 585., — Anders 120.

⁵⁷¹ Már a régi finn jog értelmében is: Erich, Rafael: Das Staatsrecht

*újjeländi*⁵⁷⁵ jog rendelkezései értelmében a választási bíróság részben a törvényes eredmény megállapítása formájában, részint abban a kifejezett alakban, hogy enélkül is a többséget nyert jelölt választása érvénytelensége esetén a sorban utána következőt a Házba behívhatta, — *reformatorius* hatáskörrel is bírt.

A *magyar* jog — több-kevesebb terminológikus bizonytalankodás és az előbb ismertetett elvi okokra visszavezethető fenntartás ellenére is a *reformatív rendszer* mellett állásfoglaló tételesjogok közé sorozandó.

A *reformatio* mellett döntő első tételesjogi rendelkezés az 1878—1881. országgyűlési ülésszak elé terjesztett választási bíraskodási törvényjavaslat 13. §-ában jelentkezik. Eszerint: „Az ítélet a kérvény zárkérelméhez képest vagy csupán a megtámadott választás érvényességét vagy érvénytelenségét mondja ki, vagy ha a választás különben szabályszerűen folyt le s csak a többséget alkotó szavazatok téves vagy hibás felvétele vagy a szavazás eredményének téves vagy hibás megállapítása derült ki: *a valódi többségnek bírói megállapítására* s a helyesbített eredményhez képest annak bírói eldöntésére is kiterjed, hogy a választókerületnek ki a törvényesen megválasztott képviselője“.⁵⁷⁶ Az országgyűlés igazságügyi bizottsága ehhez a javaslati rendelkezéshez a következő megjegyzést fűzte: „Kibővítette a javaslat a Kúria hatáskörét azzal, hogy abban az esetben, midőn az eljárás folyamán kitűnik, hogy a megtámadott választás alkalmával a választók szabad akaratnyilvánításának minden biztosítéka megóvatott ugyan, de a választás eredményének formai megállapítása körül olyan hiba vagy tévedés jött közbe, amely a választás eredményét a valóságtól eltérő módon tüntette fel, a királyi Kúria az illető hiba vagy té-

des Grossfürstentums *Finnland* (Suomi). Das öffentliche Recht der Gegenwart. Tübingen 1912. XVIII. 77.

⁵⁷² *Morgensterne*, Bredo: Das Staatsrecht des Königreichs Norwegen. Das öffentliche Recht der Gegenwart XIII. Tübingen 1911. 67.

⁵⁷³ *Dareste* V. 256. és j.

⁵⁷⁴ Az 1930. október 22.-i választójogi törvény 61. §-a 2. bekezdése. *Dareste* V. 466.

⁵⁷⁵ *Dareste* V. 291.

⁵⁷⁶ Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 163.

vedés teljes felderítése után a választás valódi eredményét ítéletében megállapíthassa“.⁵⁷⁷

Az 1896—1901. országgyűlésen előterjesztett utolsó javaslat indokolása már bizonyos fenntartással él, amely szerint ugyanis „a Kúria nem nyilváníthatja a másik jelöltet megválasztott képviselőnek, hanem ítéletében az eredményt helyreigazítva, *olyan alapot szolgáltat*, amely a képviselőház előtti igazolási eljárás alapját képezheti“.⁵⁷⁸ Ez a körülírás — amely egyébként rendkívül sok szellemi rokonságot tüntet fel a *német* Wahlprüfungsgericht beim Reichstag csaknem 30 esztendővel később kialakult felfogásával, amely szerint a választási bíróság maga sem tartja magát illetékesnek arra, „selbst den einzuberufenden Abgeordneten als gewählt zu erklären“, „es stelit vielmehr fest, dass auf die betreffende Liste ...mehr als 180.000 Stimmen entfallen“, de e megállapítás következményeit nem maga a Wahlprüfungsgericht, hanem a Reichswahl-ausschuss vonja le,⁵⁷⁹ — a most az 1925: XXVI. t. c. alakjában hatályos magyar tételesjogban nem jutott érvényre, amennyiben a hivatkozott törvény 103. §-a 1. és 2. bekezdése szerint a panaszlók a választás törvényes eredményeképen a képviselő helyett más jelöltnek képviselővé kijelentetését is kérhetik, ha a választási elnök a választás eredményét törvényellenesen vagy helytelenül állapította meg, vagy ha a megfélemlítés vagy izgatás — mint a 100. § 4. pontjában körülírt érvénytelenségi ok — csak egyes szavazókörökre szorítkozott, és e kérelem folytán a Közigazgatási Bíróság a 125. § 1. bekezdése szerint megállapítja a választás törvényes eredményét és ennek megfelelően kijelenti, hogy ki, illetőleg kik lettek képviselővé megválasztva.

A magyar választási bíróság reformatorius hatásköre általában irodalmilag elismert volt — így pl. *Hatschek*⁵⁸⁰ —, sőt *Grecsák* az 1907-ben előterjesztett választási bírósági reformjavaslat indokolására támaszkodva a reformatorius hatás-

⁵⁷⁷ Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 155.

⁵⁷⁸ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 398.

⁵⁷⁹ *Ball* 163.

⁵⁸⁰ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 509.

kört a Ház, mint a bifurcatio folytán szintén bíraskodó szerv részére is igénybe kívánta venni.⁵⁸¹

Napjainkban a reformatio problémája sokkal kevésbé jelentős, mint korábban volt. A lajstromos választási rendszer lényegéhez tartozik az, hogy a sorban előbb álló kiesése folytán az utána következő fog megválasztott képviselővé válni. Többségi választási rendszer mellett sincs azonban semmi gyakorlati hátránya vagy elvi nehézsége annak, hogy a választási bíróság saját maga levonja a választás érvénytelenségéből folyó következtetést. Az a körülmény, hogy ilyenformán a választási bíróság — mint törvényhozáson kívül álló tényező — befolyást gyakorol a törvényhozás személyi összetételére, mert hiszen a képviselő kilétét ő határozza meg, — éppoly kevésbé jelenti a törvényhozás függetlenségének veszélyeztetését, vagy a hatalmak elválasztása elvének sérelmét, — mint az a körülmény, hogy a választások felett nem maga a törvényhozó szerv, mint olyan, hanem rajta kívül álló választási bíróság bíraskodik.

⁵⁸¹ *Grecksák*: Jogállam VI. 1907. 769. — Ennek a felfogásnak az adott alapot, hogy a javaslat 2. §-a valóban „az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége és a törvényes eredmény megállapítása tárgyában a képviselőházat megillető bíraskodás”-ról szól és hogy ez nem szövegezési elvétel, azt az bizonyítja, hogy a javaslat indokolása magyarázatát próbálja adni annak, hogy a képviselőház miként „ruházhatta át” a törvényes eredmény megállapításának addig általa nem gyakorolt jogát a kir. Kúriára, illetve a létesíteni szándékolt vegyes összetételű választási bíróságra; az indokolás lényege ugyanis az, hogy a Ház addig valóban nem gyakorolta a törvényes eredmény megállapításának jogát, *meg volt* azonban a *lehetősége* arra, hogy házsabályaiban olyan eljárást állapítson meg magának, amelynek értelmében a választás törvényes eredményét is meghatározhatja. Lásd: Igazságügyi Javaslatok Tára VII. 1907. 280. 311. — Ez az okfejtés azonban nagyon kevésbé meggyőző és helyesen állapítja meg *Tetőtleni*, hogy „a választások törvényes eredményének megállapítása felett a képviselőház úgy sem bíraskodott, ez irányban tehát nem volt mit átruháznia”. *Tetőtleni* Ármin: A választási bíraskodás elmélete és gyakorlata. Budapest 1905. I. 100—101. — Ugyanígy *Csekey*: A választási bíraskodás szervezéséhez 15.

22. §. A választási bíráskodás és a törvényhozás kapcsolata.

A választás érvényessége felett döntő ítélet constitutív jellegének felismerését, nemkülönben a választási bíróságok reformatorius hatáskörrel való felruházását nem utolsó sorban a választási bíráskodás, mint functio és a törvényhozás egymáshoz való viszonyának téves — vagy legalább is vitás — fel fogása akadályozta.

A *francia* jogfejlődésben a XVIII. század végén beállott forradalmi jellegű átalakulás fejlesztette ki azt az egyéb jogrendszerekre is nagy hatást gyakorló felfogást, amely szerint a választási bíráskodás a törvényhozó hatalomnak — concrete a pouvoir constituantnak — integráns részét képezi, ennél fogva a törvényhozó testülettől szervileg sem választható el.⁵⁸² Ezzel szemben az *angol* jogi felfogás nem fogadta el azt a tant, amely szerint a választási bíráskodás a törvényhozói működés egy része lenne és a választási bíráskodást következetesen *törvénykezés*-nek tekintette.⁵⁸³ A *német* jogtörténelem egyik érdekes dokumentuma, a *frankfurti* alkotmánytervezet a francia felfogás alapulvételével épült fel, — a későbbi jogfejlődés azonban már bizonyos közvetítő álláspontot foglalva el a francia és angol felfogás között a választási bíráskodásban a törvényhozó testület *belső*-, szervezeti ügyét látta, amely tehát alakilag igen, de érdemben *nem* kapcsolatos a törvényhozói működéssel.⁵⁸⁴

A *magyar* jogfejlődést illetőleg ebben a vonatkozásban inkább csak negatív jellegű — és következtetésekre alapot szolgáltató dokumentumokkal találkozunk. Így a parlamenti történelemben az 1899: XV. t. c. első javaslatának indokolásai azzal érvelnek a választási bíráskodásnak a törvényhozó testülettől különböző, más szervre való ruházása mellett, mert „a törvényhozói és bírói hatalom szükséges elválasztása szempontjából is a képviselőválasztások ellen beadott kérvények felett való bíráskodás, mint tisztán *bírói* vizsgálat és kognició tárgyát képező hatáskör elvileg sem kezeltetik helyesen a *kép*-

⁵⁸² *Jellinek* Gutachten I. 129. — *Hatschek* Parlamentsrecht I. 403.

⁵⁸³ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 411.

⁵⁸⁴ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 415. — *Mohl*: Kritische Erörterungen 608.: „... eine innerliche Angelegenheit des Reichstags“.

viselőház, mint törvényhozási faktor által“.⁵⁸⁵ Ez az állásfoglalás azért jelent egyrésztől mást, mint a fent említett külföldi tételejogok álláspontja, másrésztől az első pillantásra megtevesztő szóhangzat és megállapítás ellenére mégis kapcsolatot a törvényhozás és a választási bíráskodás között, mert kétségtelenül azon a mélyebb elvi felfogáson nyugszik, hogy a sajátbíráskodás korában a választási bíráskodás — bár *bírói* — funkcióját a törvényhozó testület *mint olyan* gyakorolta. Ennek a felfogásnak a jellegzetessége pedig akkor válik nyilvánvalóvá, ha az irodalomban Csekey-nek a ház által gyakorolt közjogi bíráskodásra vonatkozó megállapításaira hivatkozunk, amelyek szerint az állam, midőn a maga jogainak gyakorlását bírói módra ellenőrzi, semmiféle jogáról le nem mondott, magát senkinek alá nem vetette, „mikor tehát a törvényhozói hatalmi ágban a bírói módszer alkalmaztatik, az nem szűnik meg törvényhozói maradni“, „bárki teljesítse is a közjogi bíráskodást, e functio mindig annak a hatalmi ágnak attribútuma marad, amelynek szervezetére vagy tárgykörére vonatkozik“. „... mikor pl. az angol felsőház rendes perben ítéel, akkor e ház épp úgy a bírói hatalom szervezetéhez tartozik, mint viszont nálunk ... a m. kir. Curia, mikor a választás felett ítéel, a *törvényhozó hatalom* szervezetének részeseként jelentkezik“.⁵⁸⁶

Az irodalom túlnyomó felfogása szerint a képviselőház által teljesített választási bíráskodás *nem törvényhozói működés*, a ház *nem* mint törvényhozó bíráskodik. Így a birodalmi német jogra Stier-Somló,⁵⁸⁷ a porosz jogot illetőleg a Landtagban elhangzott egyik megnyilatkozás kapcsán Hubrich,⁵⁸⁸ a

⁵⁸⁵ Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 154., 1881—1884. VIII. 192—193.

⁵⁸⁶ Csekey: A választási bíráskodás szervezéséhez 10—12.

⁵⁸⁷ Stier—Somló: Die Wahlprüfungen im Reichstage. Das Recht XI. 1907. 91.

⁵⁸⁸ „... sie (t. i. a képviselők, mint a választási bíróság tagjai) .. sind gewissermassen als ehrenamtliche Richter vom Reichstage gewählt und sie ausüben ... dieses Richteramt nicht als unmittelbare Abgeordnete ihrer Fraktionen, sondern als Beauftragte des Reichstags in einem unparteiisch urteilenden Kollegium“. Hubrich, Eduard: Das demokratische Verfassungsrecht des deutschen Reiches. Greifswald 1921. 73: 9/j.

bajor jogra vonatkozólag *Kress*.⁵⁸⁹ *Hatschek* a francia felfogás bírálata során azt a megállapítást eszközli, hogy végeredményben az anyagi és alaki igazolás (a magyar terminológia szerint választási bíraskodás és a megbízó levelek igazolása) között való különbözőség felismerésének hiánya idézte elő az e jogvidékhez tartozó jogrendszerekben azt, hogy összefüggést láttak a törvényhozás és a választási bíraskodás között.⁵⁹⁰ Jellemző egyébként, hogy maga a francia *Lebon* is csak addig megy, hogy a választási bíraskodásban a törvényhozó hatalomnak a bírói hatalom körébe *átvágó* jelenségét (tehát nem tiszta törvényhozói megnyilvánulást) fedezi fel.⁵⁹¹

Azok a felfogások, amelyek a parlamentek törvényhozói működése mellett egyéb — közigazgatási és bírói — tevékenégeit ismerik fel, mint pl. *Seydel*,⁵⁹² *Hamburger*,⁵⁹³ a magyar szerzők közül különösen az *angol* és *magyar* jogfejlődésre utalással *Deák*⁵⁹⁴ szintén annak a megállapítására szolgáltatnak alapot, hogy a törvényhozás *nem minden ténykedése* szükségképpen törvényhozói, s amidőn a magyar irodalomban *Moscovitz* arra hivatkozik, hogy a parlament sem vizsgálóbizottság útján, sem pedig a plénumban bírói jogokat nem gyakorolhat,⁵⁹⁵ akkor nem elvi akadályra, hanem arra a tényleges, gyakorlati körülményre mutat rá, hogy a parlament pártpolitikai szempontok által vezetett testület lévén, tőle pártatlanság nem is kívánható.

A törvényhozó testület választási bírói minőségében gyakorlatilag mindenesetre nem tudta magát teljesen függetleníteni hivatásából folyó szemléletétől. Ezzel kapcsolatban ugyanis az a kérdés merülhet fel, hogy a törvényhozó testület mint választási bíróság mennyiben van kötve ahhoz a törvényhez, amelyet — ha esetleg nem is személy szerint — de maga alkotott. Az

⁵⁸⁹ *Kress* 111.

⁵⁹⁰ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 482.

⁵⁹¹ *Lebon*, André: Das Verfassungsrecht der französischen Republik. Das öffentliche Recht der Gegenwart. VI. Tübingen 1909. 25.

⁵⁹² *Seydel*: Gutachten 141.

⁵⁹³ *Hamburger*: Annalen des Deutschen Reichs 1918. 687.

⁵⁹⁴ *Deák* Albert: Parlamenti bíraskodás: Erdélyrészi Jogi Közlöny 1913. VI. 104.

⁵⁹⁵ *Moscovitz* Iván: A parlamenti vizsgálóbizottság. A Jog. XXII. 1903. 239.

irodalom és a tételesjogok álláspontja tekintetben — eltekintve ismét a *francia* jogfejlődés régebbi korszakaitól — egységes abban az értelemben, hogy a Ház, mint választási bíróság *nem áll* a törvény *felett*, hanem ahhoz kötve van.⁵⁹⁶ Csupán a korábbi *francia* jogfejlődés mutatott fel olyan tendenciákat, amelyekből kivehetően a kamara, mint választási bíróság is teljesen szabad kezet kívánt magának biztosítani,⁵⁹⁷ a fejlődés iránya azonban az újabb francia jogban is az, amely szerint nyilvánvaló törvényteleniséget és nem a törvénytől való függetlenség elvi követelményét jelenti az, ha a kamara mint választási bíróság valamely választhatósági feltételekkel nem rendelkező személy megválasztását érvényesnek nyilvánítja.⁵⁹⁸

Nagyon helyes az a szellemes meglátás, amely szerint a képviselő testület, mint választási bíróság gyakorlatában fellelhető egyenetlenség és a *jogalkalmazói* jelleg hiánya annak a könnyen érthető emberi vonásnak volt a megnyilatkozása, hogy a Ház, mint választási bíróság nem tudott megszabadulni a Ház, mint törvényhozó szerv *lex ferenda* szemléletétől, és ennek megfelelően a választási bíráskodás során is inkább *esetre szóló jogot* akart *alkotni*, mint *általános* jellegű, *generális normát* az egyes esetre *alkalmazni*.⁵⁹⁹ Ez azonban sokkal előbb fogatkozásnak betudandó ténylegesség, mintsem messzemenő következtetésekre és fogalmi megítélésekre okul szolgáló elvi alap.

⁵⁹⁶ Seydel Gutachten I. 148. — Mohl Kritische Erörterungen 564. — Hamburger 689. — Hatschek Parlamentsrecht I. 506. — Seydel—Piloty: Bayärisches Staatsrecht. Das öffentliche Recht der Gegenwart XXI. Tübingen 1913. 243. — Leser 9. — Kress 27, 56, — Stauber 115. 454/j. — Anders 6.

⁵⁹⁷ Jellinek Gutachten II. 130. — Lebon 103. — Griolet—Vergé V. 220—221.

⁵⁹⁸ Rossi, Luigi: Die neue Litteratur des Verfassungsrechts bei den romanischen Völker. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. 3. Folge Bd. V. 29—30. — Stauber 159. 639/j. — Duguít, Leon: Traité de droit constitutionnel. II. Ed. Paris 1921—1925. IV. 251.

⁵⁹⁹ Jellinek, Georg: Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich. Wien 1885. 15. — Seydel Gutachten I. 142. — Wiesmann 124. — Nálunk: Csekey: A választási bíráskodás szervezéséhez 7., — Egyed István: Választási bíráskodás. Magyar Jogi Szemle VI. 1925. 182. — Csekey: Über das System der Prüfung parl. Wahlen 5. — Csekey, Stefan: Ein Beitrag zur Wahlprüfungsorganisation. Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre. VIII. 1912. 44.

23. §. A választási bíróság mint a Ház delegált szerve.

Az a felfogás, amely a választási bíráskodást a törvényhozó testület sajátképeni feladatának és a törvényhozáshoz tartozó tevékenységnek tekintette, abban az alakban is jelentkezett, hogy a választások érvényessége tárgyában határozó — a Háztól különböző — szerv a törvényhozó testület *delegációja* folytán, *átruházott hatáskörben* jár el, tehát választási bírói hatósága nem egyébkénti államszervi minőségéből folyik.

Ez a magyar jogfejlődésben is nagy intenzitással érvényesülő gondolat nem idegen egyéb jogrendszerekben sem.

Az *angol* jogi felfogást illetőleg az 1875—1878. országgyűlési ciklusban *Szilágyi* Dezső tette azt a megállapítást, amely szerint a választási bíráskodás felett az angol parlamentben 1866-ban lefolyt vita során hangsúlyozottan kiemelték, hogy a bírói választási bíráskodás bevezetésében csak a Házat megillető bíráskodási jog átruházásáról van szó.⁶⁰⁰ Ugyanerre utal *Jaques* akkor, amidőn nagy jelentőségűnek mondja azt, hogy az angol törvényhozó testület fenntartotta magának a meg nem támadott választások érvényessége felett való bíráskodás jogát.⁶⁰¹ Az ugyancsak az angol jogterülethez tartozó *kanadai* jog tekintetében *Stauber* közli, hogy az ontarioi törvényszék arra az álláspontra helyezkedett, hogy a választási bíráskodás terén minden jog a Házé, amit csak kifejezetten át nem ruházott.⁶⁰²

A *német* jogvidéken az 1919. utáni időkben keletkezett törvények szóhasználata és a választási bíróságok elnevezése szintén alkalmas ilyértelmű felfogások alátámasztására. A *birodalmi német* jogban az 1919. augusztus 11.-i alkotmány 31. art.-a szerint a Reichstag mellett választási bíróság alakítandó,⁶⁰³ és azonos rendelkezést tartalmaz a *porosz* Landtag mellett létesítendő választási bíróság tekintetében az 1922. február 3.-i porosz választási bírósági és választási bírásko-

⁶⁰⁰ Országgyűlési Napló 1875—1878. XII. 85.

⁶⁰¹ Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages. Berlin und Leipzig. Bd. 3. Stenographische Berichte. *Jaques* előadó. 189.

⁶⁰² *Stauber* 137. 535/j.

⁶⁰³ *Finger* 231.

dási törvény 1. §-a is.⁶⁰⁴ A „Wahlprüfungsgericht beim Reichstag“, illetve „Wahlprüfungsgericht beim Preussischen Landtag“ elnevezés valóban azt látszik kifejezésre juttatni, hogy ezek a — lényegileg bár teljesen független — bíróságok mégis „organikusan“ a törvényhozó testülethez vannak kapcsolva,⁶⁰⁵ s *Hatschek* ebből a terminológiából kifejezetten azt olvassa ki, hogy a Ház Németországban nem adta ki egészen kezéből a választási bíráskodást, és ez éppen abból tűnik ki, hogy a választási bíróságok „mellette vannak alkotva“.⁶⁰⁶ S hogy ennek a „Ház mellett alkotott“ jellegnek a törvényhozó testület milyen súlyt — és elsősorban *hatalmi* jelentőséget — tulajdonított, arra igen jellemző adatot szolgáltat *Hettner*, aki megemlékezik arról, hogy a birodalmi gyűlés mellett alkotott választási bíróság elnökének megválasztása körül egy alkalommal jelentős nehézségek merültek fel, amennyiben az 1920. október 8-i szabályrendelet 1. §-a csak azt a rendelkezést tartalmazza, hogy a választási bíróság elnökét és helyettesét maga választja meg. Nincs azonban rendelkezés atekintetben, hogy a *vegyes* összetételű bíróság *bírói vagy törvényhozói* tagjai közül választható-e az elnök. Az említett alkalommal a kérdés szavazategyenlőség okából (5:5) nem volt többségi határozattal eldönthető, és a nehézség csak úgy volt áthidalható, hogy a nagyobb energiával képviselt „törvényhozási-párti“ álláspont jelöltje, *Schulte* képviselő javára a bírói tagok által elnökké választott *Katluhn* Reichsgericht tanácselnök lemondott, annak hangsúlyozása mellett azonban, hogy ez az eset a jövőre vonatkozólag precedensül nem szolgálhat.⁶⁰⁷ Hasonló álláspontot juttat kifejezésre a *porosz* törvényhozás egyik tagjának az a korábban már idézett megállapítása is, amely szerint a választási

⁶⁰⁴ *Helfritz*, Hans: Die Entwicklung des öffentlichen Rechts in Preussen seit Inkrafttreten der neuen Verfassung. Jahrbuch des öffentlichen Rechts. XIV. 1926.

⁶⁰⁵ *Anschütz* 132. — *Kaisenberg*, Georg: Wahlprüfung im Reich und in den Ländern. Handwörterbuch der Rechtswissenschaft (Fr. *Stier Somlo* und A. *Elster*.) Berlin und Leipzig 1929. VI. 761.

⁶⁰⁶ *Hatschek*: Deutsches und preussisches Staatsrecht I. 445.

⁶⁰⁷ *Hettner*: Das Wahlprüfungsgericht beim Reichstag. (Fünfzig Jahre Reichsgericht.) Berlin und Leipzig 1929. 145.

bíróság tagjai *birói* tisztüket a pártatlanul ítélő birói testületben *mint a Ház megbizottai* töltik be.⁶⁰⁸

Bizonyos értelemben a delegációs felfogást juttatják kifejezésre azok az ehelyütt fel sem sorolható tételesjogok, amelyek a *bifurcatios* rendszer valamelyik formájának alkalmazásával a választások felett való bíráskodás egy részét — rendszeren a meg nem támadott választások érvényessége feletti döntést — maguknak „tartották fenn“. Ehhez hasonló — csak talán még jellegzetesebb — az az érdekesen egymásnak szembefordítható két rendelkezés, amit egyrészt az 1907. augusztus 8.-i *spanyol* — másrészt az 1921. május 13.-i *hesseni* törvény tartalmaz. Az előbbi értelemben a választásokkal kapcsolatos ú. n. „előzetes vizsgálatot“ („examen del las actas protestadas“) végző Legfelső Bíróság érdemben *nem* dönt a választás érvényessége kérdésében, hanem csak *javaslatot* terjeszt az erre rendelt bizottság („mesa bureau“) útján a plénum elé, amely a Legfelső Bíróság javaslatai felett határoz.⁶⁰⁹ Ezzel szemben a *hesseni* jogban a választások érvénye felett egy (vegyes összetételű) állambíróság (Staatsgerichtshof) dönt, amely elé a vitássá vált választások ügyét a Ház elnöke teszi át, részletesen kidolgozott és az állambíróság egész eljárásának alapjául szolgáló „javaslat“ (Antrag) kíséretében.⁶¹⁰

A *magyar* jogfejlődésben igen érdekesen már korán jelentkezett a delegációs felfogás abban az értelemben, hogy a bíráskodást más szerv a *Ház jogán* gyakorolja. Az 1848.-i nemzetgyűlés július 13.-i ülésén ugyanis *Horváth* Boldizsár azt ajánlotta, hogy a választások érvényessége felett ne maga a Ház, hanem *rendeletére* a törvényhatóság bíráskodjék.⁶¹¹

Az 1899: XV. t. c. megalkotásának története egészen kétségtelenül az átruházott hatáskör gondolatát juttatja kifejezésre.

Már a törvény keletkezésének kiindulópontja ilyen felfogás által volt meghatározva. Ugyanis az 1874: XXXIII. t. c.-nek az 1872—1875. országgyűlési ciklus elé terjesztett javaslatá

⁶⁰⁸ *Hubrich* 73. 9/j. — V. ö. itt 22. § 568 a.

⁶⁰⁹ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 471—473.

⁶¹⁰ *Anders* 109—110.

⁶¹¹ *Pap* Dénes: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban. Pest 1866. I. 96.

63. §-a — amely a törvény 89. §-ának alapjává vált — a következő rendelkezést tartalmazta: „Az 1848: V. tc. 47. §-a akként módosíttatik, hogy azon választások érvénye felett, melyeknek törvényessége bármely tekintetből kérdésbe vétetik, a legfőbb ítélőszék, *mint kiküldött bíróság* ítél“. A javaslat indokolása idevonatkozólag megállapítja, hogy „ezen eljárás által a képviselőháznak az 1848: V. t. c. 47. §-ában biztosított joga *nem szüntettetik* meg, hanem annak gyakorlata a legfőbb ítélőszékre *ruháztatik át*, mert a szabályrendelet, mely szerint a legfőbb ítélőszék eljárni köteles, a képviselőház által alkotatik meg“.⁶¹²

A törvényben a 89. § alakjában foglalt megfelelő rendelkezés nem tüntet fel hasonló állásfoglalást, amennyiben csak annyit tartalmaz, hogy „a kérvénnyel megtámadott választások érvénye felett a Curia ítél. Az anyagi és alakai szabályokat, amelyek szerint a Curia *ezen hatáskörében* eljár, külön törvény határozza meg“. Az itt kilátásba helyezett törvény — a későbbi 1899: XV. t. c. — javaslatai azonban sorra tartalmaznak többé-kevésbé kifejezett állásfoglalásokat.

Így az 1875—1878-ban előterjesztett első javaslat 1. §-a szerint „a kir. Kúria ezen jogot a képviselőház elnökének megkeresésére gyakorolja“.⁶¹³ A választások ellen benyújtott kérvények a javaslat 19. §-a értelmében a képviselőházhoz voltak intézendők s erre vonatkozólag az indokolás a következőket mondja: „A 19. § azon elvi álláspont folyamánya, hogy a Kúria csak a képviselőház elnöke által hozzá áttett ügyekben ítélkezik. A képviselőház tekintélye és az a körülmény, hogy az igazolási eljárás előzményei az idők és viszonyok különböző alakulásai között különböző megoldást követelnek, arra utalja a törvényhozást, hogy a kérvény benyújtása, felszerezéséről, kellékeiről, esetleges visszavételének feltételeiről maga a képviselőház intézkedjék“.⁶¹⁴ Az 1887—1892. országgyűlés elé terjesztett javaslat indokolása emeli ki először, hogy „a válasz-

⁶¹² Országgyűlési Irományok 1872—1875. XVI. 257., 272.

⁶¹³ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 218. — Az azonos szövegű következő javaslatot lásd: Törvényjavaslat a kir. Kúriának országos képviselőválasztási ügyekben való bíraskodásáról (az igazságügyi bizottság szövegezése szerint). Jogtudományi Közöny XVII. 1882. Melléklet a 20. számhoz.

⁶¹⁴ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 229.

tási ügyekben való bírászkodás *nem* képezi a Kúriát megillető bírói hatalom folyamányát, hanem *külön átruházáson* alapul“.⁶¹⁵ „Ezen bírászkodási jog, mely a képviselőházat illeti, a Kúriára csak törvény útján ruházható s a választási ügyekben való bírászkodási jogforrás ezek szerint maga a törvény, amit az egyes ítéletek meghozatalában alakilag is ki kell fejezni. Erre céloz a 118. § azon rendelkezése, hogy az ítélet a jelen törvény első szakaszára való hivatkozással hozandó meg“.⁶¹⁶ (A javaslat ezzel nyilvánvalóan azt az alkotmányjogi problémát iparkodott megoldani, amit egyesek számára a választások érvényessége felett a „király nevében“ való ítélet jelentett, és ami az egész „átruházási elmélet“ egyik kiváltó oka is volt). Az 1896—1901. ciklus javaslata megismétli ezt az állásfoglalást és leszögezi amellet, hogy „nem töröltetik el a képviselőház azon *alkotmány adta joga*, hogy önnön összetételének törvényessége felett örködni és dönteni jogosítva van, de megszorítottatik ez a jog“.⁶¹⁷

A parlamenti tárgyalások során Szilágyi Dezső már az 1875—1878. országgyűlés előtt hivatkozott az *angol* jognak szerezte a magyar joggal azonos, az átruházott hatáskört valló felfogására,⁶¹⁸ az 1892—1896. országgyűlésen pedig a javaslat előadója, Rohonyi Gyula az átruházási elmélet továbbfejlesztésével azt a megállapítást teszi, hogy „a legtöbb parlamentben nem is maga a parlament, hanem *átruházott* hatáskörben egy vagy több bírálóbizottság ítél a választások érvényessége felett“,⁶¹⁹ amivel a törvényhozó testületen *belül* történő delegáció fogalmát konstruálta meg.

Ily előzmények után az 1899: XV. t. c. 1. §-a azt a rendelkezést tartalmazza, hogy „az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége felett a *képviselőházat megillető bírászkodás*, ezen törvény 3. §-ában meghatározott esetekben a jelen törvény hatálybaléptétől számított nyolc évre a m. kir. Curiára *ruháztatik* át“, a 2. § szerint „az 1. §-ban megállapított idő lejártával a választások érvényessége feletti bírászkodás *kizáró-*

⁶¹⁵ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 36.

⁶¹⁶ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 83.

⁶¹⁷ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 360, 364.

⁶¹⁸ Országgyűlési Napló 1875—1878. XII. 85.

⁶¹⁹ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 143.

lag a képviselőházat illeti meg“, — a 10. § értelmében pedig „a jelen törvény 3. §-ában a Curiához utalt eseteknek kivételével a képviselőházat az 1848: V. tc. 47. §-a alapján a választásoknak törvényszerűsége felett *megillető* bíráskodási joga *érintetlenül marad*“.

Más alkalommal, a választási bíráskodás magyarországi történelmének ismertetése során kívánunk részletesen foglalkozni azzal az itt csak érintett ténnyel, hogy az 1899: XV. t. c. kétségtelenül az akkori jogállapotnak *meg nem felelő* alaptól indult ki, mert az 1874: XXXIII. t. c. 89. §-át mintegy meg nem alkotottnak tekintette, illetve hallgatólagosan „visszacsinálta“. ⁶²⁰ Még tovább megy ennél az álláspontnál az 1907-ben előterjesztett választási bíráskodási javaslat, amelynek már idézett 2. §-a a törvényes eredmény megállapítása tekintetében is a képviselőházat megillető bíráskodásról, illetve a 8. § negatívumának az átruházásáról rendelkezik. ⁶²¹ Az 1915. évi országgyűlésen gróf *Apponyi* Albert mutatott rá még egyszer rendkívül találóan arra, hogy az egész „átruházási teória“ oka *Szilágyi* Dezsőnek a curiai bíráskodás gondolatától való idegenkedése volt. ⁶²²

Az 1899: XV. t. c.-en alapuló magyar irodalom általában elfogadja az átruházási elméletet. ⁶²³

Az 1925: XXVI. t. c. 104. §-a nem tartja már fenn ezt a tant, amennyiben a választási bíráskodásnak *kizárólag* a kir. Közigazgatási Bíróság által való *gyakorlásáról* rendelkezik. Ezek szerint tehát ma érvényesülő tételesjogunkban a Közigazgatási Bíróságot nem tekinthetjük a képviselőház, mint testület *delegációja* folytán eljáró bíráskodó szervnek, ami feltétlenül elméletileg is helytálló tételesjogi felfogást jelent.

⁶²⁰ *Polner* Ödön: A választások érvényessége. Magyar Jogi Lexicon. Budapest 1907. VI. 888—892. — Ugyanígy gróf *Apponyi* Albert a Ház 1896. május 29.-i ülésén. Közli: *Szivák* Imre: Országgyűlési képviselőválasztás és curiai bíráskodás codexe. Budapest 1901. 496.

⁶²¹ Igazságügyi Javaslatok Tára VII. 1907. 280. — V. ö. itt 21. § ⁵⁸¹ a.

⁶²² Igazságügyi Javaslatok Tára XVI. 1915. 408.

⁶²³ *Günther* Antal: Bírői döntés képviselőválasztások felett. Jogtudományi Közöny XXVI. 1891. 233. — *Grecksák* az 1911. évi országos jogászgyűlésen. Irományok II. Napló. — *Grecksák*: A választási bíráskodás a gyakorlatban. Budapest 1903. 11—20. — *Ugyanő*: Jogállam VI. 767—768. — *Némethy*: Jahrbuch des öffentlichen Rechts IV. 1910. 146.

24. §. A választási bíraskodás és a parlament függetlensége.

Azok a felfogások, amelyek a választási bíraskodás lényegében törvényhozási tevékenység voltát, illetve a választási bíróságnak a törvényhozó testület által delegált szerviségét vallották, valójában csak visszatükröződései és eszközei voltak annak a mélyebben fekvő körülménynek, hogy bizonyos korok és tényezők számára a választási bíraskodás a törvényhozó testület, sőt talán a törvényhozó *hatalom* tekintélyi-, vagy esetleg *hatalmi* problémája volt.

Nem abban az értelemben ugyan, mintha a választási bíraskodásban a *parlament* és annak tényei volnának a bíraskodás tárgyai⁶²⁴ s ennyiben a *felette való döntés* képzete valóban a bizonyos értelmű hatalom-alá-rendeltetés helyzetét létesítené, — hanem ettől függetlenül is a választási bíraskodás mikénti rendezése a törvényhozás szuverénitása, autonómiája, hatalmi helyzete, méltósága vagy tekintélye kérdését jelentette.

Kétségtelen, hogy bizonyos körülmények között befolyásolhatja a törvényhozói functio gyakorlását az a körülmény, hogy a választási bíraskodást mely szerv gyakorolja. Az ezt valló felfogások azonban a gyakorlati viszonyok vizsgálatát tételleznék fel, valamint bizonyos tapasztalati tényekből levezethető következmények levonását. A parlament szuverénitására stb. vonatkozó tanok azonban valamennyien hajlamosak voltak arra, hogy létüket mint exact, logikai szükségszerűségeket állítsák be, s már bizonyos engedménynek tűnhetik fel, ha „csak“ alkotmányjogi alapelvre vezetik vissza a Ház által gyakorlandó választási bíraskodás szükségességét.

Ennek a következménynek a körülírása, szövegezési módja meglehetősen változatosságot tüntet fel a cél legteljesebb

⁶²⁴ *Concha* hangsúlyozza, hogy téves *Binding* amaz álláspontja, amely szerint az angol és magyar választási bíraskodás a parlament tényei feletti való bíraskodást jelenti. *Concha* szerint a választási bíraskodás, mint per nem a parlament és valamelyik tagja között folyik és nem a parlament vagy valamely cselekménye kerül a bíróság hatalma és döntése alá, hanem a választási hatóság és eljárása. *Concha*, V.: Zur Reform des Parlaments und Bindings Vorschläge. Ungarische Rundschau. IV. 480—481.

azonossága — a saját-bíraskodási rendszer bevezetése vagy visszaállítása — ellenére is.

Mohl szerint a parlament *méltósága* teszi szükségessé azt, hogy a ház maga bíraskodjék,⁶²⁵ s a *magyar* törvényhozás egyik bizottsága szerint is a ház *tekintélyét* sértette volna, ha meglévő bíraskodási jogáról lemond;⁶²⁶ *Deák* szerint a választási bíraskodás kérdése a ház autonómiájának, „vagy ha úgy tetszik: szuverénitásának“ kérdését jelentette,⁶²⁷ s ugyanebben a szellemben, vagyis a szuverénitás védelmének jegyében foglaltak állást a sajátbíraskodás rendszere mellett irodalmunkban *Günther*,⁶²⁸ *Grecksák*,⁶²⁹ *Horváth*.⁶³⁰ A régi *német* parlamenti felfogás egyenesen a *népszuverénitás* folyamányának tekintette a ház bíraskodását⁶³¹ és ennek távoli maradványa volt az, hogy 1913-ban a nemzeti-liberális párt indítványával szemben épúgy,⁶³² mint az 1919. évi weimari alkotmánynak a választási bíraskodásra vonatkozó 31. art.-a tárgyalása alkalmával azt vették ellen, hogy a bírói választási bíraskodás bevezetése a törvényhozó testület *capitis deminutio*-jának minősítendő.⁶³³

Különösen ez a szövegezési mód nagyon alkalmas arra, hogy a bírói választási bíraskodás bevezetése ellenzésének valószínű okára rávilágítson. *Ball* megállapítása az, hogy a választási bíraskodásnak a parlamentre való ruházását a törvényhozás és a kormányzat egyensúlyának biztosítása indikálta,⁶³⁴ s a parlament szuverénitását hirdető felfogás valójában a törvényhozó *szervben* rejlő politikai hatalom jelentkezése.⁶³⁵

⁶²⁵ *Mohl* Kritische Erörterungen 617.

⁶²⁶ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIX. 208—210.

⁶²⁷ *Deák* Albert: Parlamenti bíraskodás. Erdélyrészi Jog Közlöny VI. 1913. 94. 103.

⁶²⁸ *Günther*: Jogtudományi Közlöny 1891. 233.

⁶²⁹ *Grecksák* Károly: A választási bíraskodás a gyakorlatban. Budapest 1903. — Jogállam VI. 1907.

⁶³⁰ *Horváth* Emil báró: Kívánatos-e és mily irányban a képviselőválasztási bíraskodás (szervezet, hatáskör, eljárás) megváltoztatása? Erdélyrészi Jogi Közlöny IV. 1911. 375.

⁶³¹ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 522. *Liebknrecht* képviselő megállapítása 1884.-ből.

⁶³² *Anders* 45—46.

⁶³³ *Kutzner* 41.

⁶³⁴ *Ball* 98.

⁶³⁵ *Kelsen*: Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit 44.

Egyéb rendelkezések mellett a választási bíráskodásnak a háztól való elvétele az egész alkotmány szemlélete esetében talán valóban keltheti a *parlamentellenesség* benyomását — amint azt *Kelsen* állapítja meg az 1932. évi *chilei* alkotmánytörvény vizsgálata kapcsán⁶³⁶ — és a választási bíróság vegyes összetétele esetén valóban alakulhat a helyzet úgy, hogy a bírói tagokkal szemben a képviselőtagok háttérbe szorulva a választási bíróságon belül fenntartani kívánt hatalmi egyensúly — vagy talán őszintebben: parlamenti túlsúly — meghiusul, amint ez pl. a *porosz* választási bíróság esetében *Kaisenberg* nyomán megállapítható;⁶³⁷ mindebből azonban csak az következik, hogy az adott eset vizsgálata dönti el azt a kérdést, hogy a fennálló tényleges államhatalmi- és politikai viszonyok között a törvényhozói functio függetlensége a választási bíráskodáson keresztül veszélynek van-e kitéve: de az a „*politikai stratégiai*” szempont, amely szerint minden hatalmi pozíciót tartani kell, amíg csak arra lehetőség van,⁶³⁸ a választási bíráskodás problémájának helyes felismerésére nem alkalmas.

Azzal a beállítással szemben amely szerint a választási bíráskodásnak a ház által való gyakorlása *elvi követelmény* és a törvényhozói hatalom szükségképeni velejárója, a magyar irodalomban *Csekey* mutat rá arra, hogy a parlamenti bíráskodás tanát generális hatással kialakító *francia* sajátbíráskodási rendszer *nem elvi* megfontolások alapján, hanem a tényleges viszonyok hatása alatt alakult ki, amennyiben független bíróságok nem létében a kormányzattal szemben ily módon kellett biztosítani a törvényhozás függetlenségét.⁶³⁹ A *magyar* viszonyokat illetőleg pedig igen találó *Horváth* Lajos képviselőnek az 1881—1884. országgyűlésen tett azon megállapítása, amely szerint a magyar jogfejlődés tekintetében szó sem lehet arról, hogy a verificatio joga a parlament *ősi* joga lenne, mint-

⁶³⁶ *Kelsen* Hans: Bemerkungen zur Chilenischen Verfassung. Zeitschrift für öffentliches Recht V. 616, 619.

⁶³⁷ *Kaisenberg*, Georg—*Schütze*, Erwin: Die Wahl zum preussischen Landtag. Berlin 1932. (III. Aufl.) 222. — Ennek a magyarázata a szerző szerint az, hogy az ügyek előadóját a választási bíróság elnöke jelöli ki.

⁶³⁸ *Blüher*: Die Wahlprüfung des Reichstags. DJZ XV. 1910. 623.

⁶³⁹ *Csekey*: A választási bíráskodás szervezéséhez 3.

hogy azt csak időbelileg *utóbb* szerezte.⁶⁴⁰ A parlamentek mindenestre úgy érezték, hogy a választási bíraskodási jog megszerzése illetve bírása *hatalmi többletet* jelent számukra — ahhoz való ragaszkodásuk is helyes megítélés szerint erre vezetendő vissza. —, s talán ezért emeli ki *Hubrich* azt, hogy a forradalom (1919.) utáni *német* törvényhozások a választási bíraskodás elvételével nem akarták a parlamentek *hatalmi* állását gyengíteni:⁶⁴¹ — *Jellinek* azonban azt állapítja meg, hogy téves egyes államoknak az a felfogása, miszerint a választási bíraskodásnak a házra való ruházása a Landtag hatalmi állását erősíteni fogja.⁶⁴²

Ennek a körülménynek a magyarázata pedig csak az a *Csekey* által hivatkozott tény lehet, hogy a választási bíraskodásnak a saját bíraskodás irányában való fejlődése a tényleges viszonyok függvénye volt, — aminélfogva abban a pillanatban, amidőn a ház függetlenségét a választási bíraskodás más szerv által való gyakorlása nem veszélyezteti, — a bíraskodás jogának bírása is elveszti a Ház szempontjából addigi hatalmi tényező voltát: a választási bíraskodás tehát valóban a parlamentarismus *hőskorában* jelentett hatalmi problémát és képezte a törvényhozás szuverénitásátának védelmét.⁶⁴³

Az irodalom megállapítása nem egységes tekintetben, mely hatalmi ág részéről fenyegető támadásokkal szemben volt szükség a választási bíraskodáson keresztül a törvényhozás függetlenségének védelmére, — vagy talán úgy áll a helyzet, hogy az irodalom valamennyi államhatalmi ág vagy hatalmi megnyilvánulás részéről el tudta képzelni a törvényhozás függetlenségének veszélyeztetését.

Stier—Somló hangsúlyozza, hogy a parlamentnek a választási bíraskodásban megjelenő előjoga mindig a *végrehajtó* hatalom ellen volt irányozva,⁶⁴⁴ s ennek megfelelően utal *Mohl*,⁶⁴⁵

⁶⁴⁰ Országgyűlési Napló 1881—1884. X. 278.

⁶⁴¹ *Hubrich* 72.

⁶⁴² *Jellinek*: Das öff. Recht der Gegenwart XXVIII. 629.

⁶⁴³ *Bauer, Otto*: Wahlgerichtsbarkeit. Das Recht (Wien) VII. 1908. 114.

⁶⁴⁴ *Stier—Somló*: Die Wahlprüfungen. Das Recht (Hannover) XI. 1907. 92.

⁶⁴⁵ *Mohl, Robert*: Ueber die Untersuchung bestrittener ständischer Wahlen durch die Abgeordneten-kammer selbst. (Staatsrecht, Völkerrecht,

Bauer,⁶⁴⁶ *Seydel*⁶⁴⁷ elsősorban a *közigazgatásra*, *Spiegel*⁶⁴⁸ és negatív *Csekey*⁶⁴⁹ a *kormányzatra*, mint a parlamenttel ellenérdekű és a szuverénitást veszélyeztetni alkalmas hatalmi tényezőre. Nem hiányoznak azonban oly megállapítások sem, amelyek a *bíróságok* részéről is támadástól féltik a törvényhozás függetlenségét, bár legtöbbször abban az alakban, hogy a *kormányzati* hatalom fog a bíróságon keresztül (kinevezések ilyértelmű irányítása stb.) a parlamentre károsan érvényesülni. Így az 1888-ban tartott XIX. német jogászggyűlésen Dr. *Beckh* a kormányzat által kinevezett bírák választási bíráskodásában a hatalmi kérdésnek a parlament rovására való kialakulását látta,⁶⁵⁰ — s hasonló felfogást tükröztet vissza a *magyar* törvényhozásban *Kőrösi* Sándor, aki szerint a bírói hatalom a végrehajtás egyik ága és így a bifurcatio (illetve a választási bíráskodásnak akár csak részben is a Kúriára ruházása) formájában a *végrehajtás* fog a törvényhozó hatalom fölé emelkedni.⁶⁵¹ *Hermann* Ottó is még a Kúriától is féltette a ház szuverénitását,⁶⁵² s *Kossuth* Ferenc is megengedi — bár a kivételesség hangsúlyozása mellett —, hogy a törvényhozás a kir. Kúrián keresztül befolyásolható lehet.⁶⁵³

A választási bíráskodás és a törvényhozás függetlenségének kapcsolata *pozitív* értelemben három formában jelent meg: *Leser* — bár a saját-bíráskodás rendszerének nem feltétlen híve — az *elsassi* régi jog ismertetése során megemlíti, hogy

Politik.) Tübingen 1860. Bd. I. 211. *Mohl* a függetlenség követelményét különösen a Ház mint választási bíróság bizonyítási eljárásával kapcsolatosan hangsúlyozza.

⁶⁴⁶ *Bauer* 114.

⁶⁴⁷ *Seydel's* Besprechung: Heinrich *Jaques*: Die Wahlprüfung in den modernen Staaten und ein Wahlprüfungsgerichtshof in Oesterreich. Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft. 1886. N. F. IX. XXVIII. 127. — Gutachten I. 144.

⁶⁴⁸ *Spiegel* IV. 926.

⁶⁴⁹ *Csekey*: A választási bíráskodás szervezéséhez 3.

⁶⁵⁰ Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages Bd. 3. 206. — Hasonló gondolatot juttat azonban kifejezésre *Finger* is: Staatsrecht 218.

⁶⁵¹ Országgyűlési Napló 1881—1884. X. 285.

⁶⁵² Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 178.

⁶⁵³ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 223. — V. ö. *Márkus* Dezső: A petíciók, a kir. Cúria és a közvélemény. Ügyvédek Lapja. XXVII. 1910. 26.

annak a körülménynek, miszerint az 1911.-i alkotmányreform előtt nem maga a parlament — hanem a császári tanács — bíraskodott, az volt a magyarázata, hogy Elsassban nem volt a szó szoros értelmében vett *népképviselő*.⁶⁵⁴ Ebből esetleg az a tétel volna kiolvasható, hogy a sajátbíráskodás a népképviselő lényegéhez tartozik. Ha nem is ilyen kiélezett elméleti alapra, — de mindenesetre a jogfejlődés mély rétegeibe hatol le az a másik állásfoglalás is, amely — mint pl. nálunk *Grecksák* — arra hivatkozik, hogy a ház bíráskodása *alkotmányjogi alapelv*.⁶⁵⁵ Végül gyakorlati megfontolások érvényrejutásának lehetőségét nyitja meg az a többek között a magyar törvényhozás által is hangoztatott megállapítás, hogy a bíráskodási jog a törvényhozó testület *függetlenségének* attribútuma⁶⁵⁶ és a ház működéséhez elengedhetetlen fontos és szükséges garancia.⁶⁵⁷

Az ellenvélemények — tehát a kapcsolatra vonatkozó *negatív* megállapítások — mindhárom irányú beállítással szembezegezhetők.

A népképviselő fogalmi eleméül beállító felfogással szemben ugyancsak a *német* viszonyokat vizsgáló *Blüher* éppen azt állapítja meg, hogy a választási bíráskodás a német parlament számára *idegen* tevékenység;⁶⁵⁸ míg nálunk *Buza*⁶⁵⁹ és *Kun*⁶⁶⁰ azt szögezik le, hogy a „választások érvényessége feletti bíráskodás nem tartozik *szükségképen* a Ház elé“, — *Wlassics* szerint pedig a magyar parlament számára a bíráskodás privilégiuma csak illúzió és egy *téves ideológia* kifolyása volt.⁶⁶¹

Nem is *alkotmányjogi alapelv* azonban a sajátbíráskodás rendszere. A magyar jogfejlődést illetőleg az 1911. évi országos jogászgyűlésen *Várady* Zsigmond utalt arra, hogy erről annyival kevésbé lehet szó, mert a rendi korban nálunk *nem*

⁶⁵⁴ *Leser* 116.

⁶⁵⁵ Az 1911. országos jogászgyűlés Irományai II. Napló.

⁶⁵⁶ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 359.

⁶⁵⁷ Országgyűlési Napló 1875—1878. XII. 83. *Szilágyi* Dezső.

⁶⁵⁸ *Blüher* DJZ XV. 1910. 622.

⁶⁵⁹ *Buza* László: A képviselőház házszabályai, Sárospatak 1916. 12.

⁶⁶⁰ *Kun* József: A parlamenti házszabályok. Budapest 1907. 67.

⁶⁶¹ *Wlassics*, Julius baron: Die Gerichtsbarkeit über Abgeordnetenwahlen und das Wahlrechtsgesetz. Pester Lloyd 1925. I. 25. (LXXII. 20.) 2. Morgenblatt.

a ház bíraskodott⁶⁶² és ezzel *Horváth* Lajos képviselőnek az 1881—1884.-i országgyűlésen kifejezésre juttatott álláspontjára helyezkedett, aki a bíraskodási jogot a háznak *nem ősi*, hanem *szerezett* jogává minősítette.⁶⁶³ A tőlünk nagymértékben különböző jellegű *német* alkotmányfejlődés vizsgálói sem tudtak azonban a sajátbíraskodás gondolatában alkotmányjogi alapelvet felfedezni. *Kaisenberg* értesít arról, hogy az 1919. évi *német* alkotmányozó nemzetgyűlés bizottságai tárgyalásán nem tudott többséget szerezni magának az a felfogás, amely a parlament jogainak megnyirbálását és az összes államokban elfogadott alapelv megtörését látta a sajátbíraskodási rendszer elvetésében.⁶⁶⁴

Szinte általános azonban az a felfogás is már napjainkban, hogy a sajátbíraskodás rendszere *nem* biztosítéka a törvényhozás függetlenségének, nem attribútuma a parlament szuverénitásának. *Kelsen* elvi szempontból azt állítja, hogy valójában nem is lehet szó egyes államszervek, állami organumok szuverénításáról,⁶⁶⁵ de ilyen elvi állásfoglalás nélkül is a szerzők egész sora állapítja meg, hogy különösen a független bíróságok által gyakorolt választási bíraskodás semminemű veszélyt nem rejt magában a törvényhozási functio vagy akár a törvényhozói szerv önállósága, függetlensége szempontjából.⁶⁶⁶

Hogy a választási bíraskodás ki által való gyakorlása

⁶⁶² Az 1911. országos Jogászgyűlés Irományai II. Napló.

⁶⁶³ Országgyűlési Napló 1881—1884. X. 278.

⁶⁶⁴ *Kaisenberg*: Die Wahlprüfung. Handbuch des Deutschen Staatsrechts § 36. 402.

⁶⁶⁵ *Kelsen*: Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit 53.

⁶⁶⁶ Többek között: *Jaques*: „...alles, was in dieser Richtung so häufig von einer „Souveränität des Parlaments“, vom demselben als einer „souveränen Jury“ behauptet wird... nichts anderes ist, als *begriffliche Unklarheit und transcendente Phrase*“. 34—37, 55. — *Seydel* Gutachten 144. — *Stier—Somló* 94. — *Kuleman* 434. — *Blüher* 622. — *Stauber* 114. — *Kind* 14. — *Kutzner* szerint Lübeckben és Bremenben a Bürgerschaft „kifejezett rendelkezés hiányában“ bíraskodott a választások felett (ebből tehát alig lehet a függetlenség célzatos védelmére való törekvést kiolvasni). 79., 81. — *Finger*: „die Überspannung des Gedankens der Souveränität der Volksvertretung“ 232. — Nálunk pl. *Concha*: Politika 496—497. — *Balogh* Arthur: Politika Budapest 1910. 198. — *Markbreit* 106., — *Szász Zsombor*: A választási bíraskodás hazánkban és a külföldön. Jogállam VI. 1907. 56., — valamint e § ⁶⁵⁸ - ⁶⁶¹. jegyzete utalásai.

kérdésének eldöntése, valamint az egész választási bíraskodási probléma eredetének meghatározása mennyire gyakorlati okokra vezethető vissza — és mily gyakorlati megfontolások érvényrejutását eredményezi, arra igen jellemző *Bähr* megállapítása, aki szerint a választási bíraskodásnak a ház részére való fenntartása egyszerűen azzal magyarázható, hogy bár hiánynak érezték azt, hogy a *közjogok* bírói védelemben nem részesülnek, viszont a *rendes* bírói jogvédelem intézményes létesítése aggályokat keltett, — mint *kisegítő* megoldást azt választották, hogy a választási bíraskodást a törvényhozó testületek az alkotmányokban maguknak tartották fenn.⁶⁶⁷ *Seydel* „das anfechtbarste Recht“-nek minősíti a választási bíraskodásnak a ház által gyakorolt jogát⁶⁶⁸ s talán ezért nevezi *Wiesmann* „verständige Kühnheit“-nek az *elsassi* parlament,⁶⁶⁹ *Eiswaldt* pedig „weise Selbstbeschränkung“-nak a kiváltságaira egyébként a legféltékenyebb *angol ház* eljárását,⁶⁷⁰ amellyel a választási bíraskodást bíróságnak engedték át. Érdemes talán megemlíteni azt is, hogy *Stauber* a *magyar* választási bíraskodásnak bíróságra való ruházását lehetségesnek mondja „trotz der hohen Stellung der ungarischen Volksvertretung“,⁶⁷¹ *Jellinek* Georg pedig Anglia, Svédország és *Magyarország* — e három „nagy parlamenti multtal rendelkező ország“ — példájára hivatkozik tekintetben, hogy a választási bíraskodás nem feltétlen alkateleme a parlament hatáskörének.⁶⁷²

A század elején a *magyar* irodalomban *Kelemen* azért nem tartotta lehetségesnek azt, hogy a parlamenti vizsgáló bizottság intézkedései ellen a kir. Kúriához legyen helye jogorvoslatnak, mert ez azt a látszatot keltené, hogy a Kúria a

⁶⁶⁷ *Bähr*, O.: Der Rechtsstaat. Cassel und Göttingen 1864. 179. — *Goltner*: Közjogok bírói védelme. Bírák és Ügyészek Lapja XXVIII. 1937. 1. sz. 8.

⁶⁶⁸ *Seydel*, Max: Vorträge aus dem allgemeinen Staatsrecht. Annalen des Deutschen Reichs. 1899. 263.

⁶⁶⁹ *Wiesmann* 108.

⁶⁷⁰ *Eiswaldt*, Wolfgang: Die Staatsgerichtshöfe in den deutschen Ländern und Art. 19. der Reichsverfassung. Annalen des Deutschen Reichs. 1926. LIX. 307.

⁶⁷¹ *Stauber*. 130.

⁶⁷² *Jellinek*, Georg: Ein Verfassungsgerichtshof für Österreich. Wien 1885. 12.

képviselőháznak felettes hatósága.⁶⁷³ Meg kell azonban állapítanunk azt, hogy — a választási bíráskodásban általában rendkívül szűk keretek között fennálló — *fellebbvitel* intézménye terén pl. az 1919. utáni *porosz* jog a Staatsrat választásai tekintetében nem tartotta ténylegesen vagy jogilag lehetetlennek még azt sem, hogy magának a Staatsratnak, saját választásai érvényessége tárgyában hozott határozata ellen a legfelsőbb közigazgatási bírósághoz panasznak legyen helye.⁶⁷⁴ A két kérdés ténybeli eltérésére és a jogfejlődés nagyfokú különbözőségére tekintettel természetesen nem lehet egyik esetből a másik ellen érvet kovácsolnunk. Nem tehető azonban fel, hogy a porosz törvényhozás annakidején tudatosan saját függetlenségét gyengítette volna, ha ennek lehetősége egyáltalában fennforog. Akkor pedig nem irányult a választási bíráskodás tekintetében a parlament függetlensége ellen *Jonge*-nak jelszó formájába öltöztetett politikai programja: „Gebe dem Gesetzgeber, was des Gesetzgebers ist, und dem Richter, was des Richters ist“.⁶⁷⁵

Amilyen kétségtelen az, hogy az *anyagi* természetű választási bíráskodásnak a háztól különböző szervre ruházása nem sérti a törvényhozás függetlenségét, ép oly vitatlan az, hogy az *alakiságokra* vonatkozó *igazolás* — vagyis annak megállapítása, hogy a ház megnyitásakor — vagy időközi választás után — képviselőül jelentkező személy *formailag* valóban megválasztottnak tekintendő-e, — vagyis mondhatni a képviselői személyazonosság igazolásának kérdése a ház feladata. Etekintetben sem az irodalomban, sem a tételesjogokban nem fedezhető fel véleménykülönbség⁶⁷⁶ s akkor, midőn *Concha* megállapítását, amely szerint „a törvényhozás *kiváltságainak* elseje tagjainak igazolása“⁶⁷⁷ nem tartjuk találóan szövegezett-

⁶⁷³ *Kelemen* Ármin: A parlamenti vizsgálóbizottság kérdéséhez. A Jog XXII. 1903. 249.

⁶⁷⁴ Lásd itt 10. § 230—231.

⁶⁷⁵ *Jonge*, de, M.: Wahlprüfungsgerichte! Deutsche Stimmen XXIX. 1917. 495.

⁶⁷⁶ *Polner* Ödön: Képviselőház. Magyar Jogi Lexicon IV. 720. — Országgyűlési Napló 1896—1901. XXII. 76: *Mohay* Sándor, — *Egyed*: Magyar Jogi Szemle VI. 181—182: „szervezeti autonómia“. — Ugyanígy a *német* jogot illetőleg: *Jellinek* Gutachten II. 127—128.

⁶⁷⁷ *Concha* Politika I. 496.

nek, annak oka csak az, hogy az igazolás valóban a törvényhozó testület szervezetéből és kollegiális jellegéből folyó szükségyszerűség lévén, — felesleges abban rendkívüli jogosítványt, „kiváltságot“ felfedezni. Az igazolásnak a házhoz való tartozásából azonban még semmi sem következik a bíraskodást illetően, mert a kettő egymástól lényege és jogi természete tekintetében teljesen eltér.⁶⁷⁸

25. §. A választási bíraskodás mint functio önállósága.

A közigazgatási jogban Otto Mayer építette ki először a közigazgatási aktus (Verwaltungsakt) *saját hatóerejéről* szóló tant abban az értelemben, hogy a közigazgatási cselekmény is a törvény alapján keletkezik, amennyiben a kérdéses vonatkozás tekintetében törvényi rendelkezés áll fenn, vagy ha azt a törvény egyáltalában szabályozása körébe vonta. Ez a törvényi szabályozás azonban *hézagokat* tüntethet fel, és ilyen esetben a közigazgatási cselekmény *önállóan hatályosul* („wirkt selbständig“), jogi hatályát nem kizárólag a törvényből nyeri — mint az egyes, a magános jogügylete —, hanem *maga a höz hatalom*, amely hatályosulásának kereteit maga határozza meg, amennyiben különös korlátok nem állanak fenn vele szemben.⁶⁷⁹

Ezzel a gondolatmenettel azonos eredményt mutatnak azok a törekvések, amelyek már az előbbieken a választási bíraskodásnak a törvényhozó testület függetlenségére gyakorolt hatását vizsgálták és amelyek a következőkből kitűnőleg bizonyos mértékig oda irányulnak, hogy a választási bíraskodást mintegy *önálló, saját maga erejével hatályosuló államhatalmi megnyilvánulásnak* minősítsék.

Ennek a törekvésnek egyik megjelenési formája különösen a magyar parlamenti történelemben az volt, hogy a választási bíraskodás szabályozásában — s különösen a kir. Kúriára való „átruházása“ tekintetében — még a törvényhozás másik tényezőjének — a főrendiháznak sem kívánt befolyást engedni,

⁶⁷⁸ Az anyagi és alaki igazolás — helyesebben választási bíraskodás és igazolás — viszonyát később részletesen tárgyaljuk.

⁶⁷⁹ Mayer, Otto: Deutsches Verwaltungsrecht. München und Leipzig 1924. I. 97.

ami pedig feltétlenül többet jelentett, mint a „törvényhozás szuverénítésének“ eddig hangoztatott tétele. Az 1872—1875. országgyűlésen *Simonyi* Ernő idevonatkozólag a következő jellemző megállapításokat tette: „Én a választások érvénye feletti ítélethozatalt szintén a Kúriára biznám, de nem helyeslem azt, hogy az eljárásra nézve *külön törvényt* akarnak alkotni, amely azt szabályozni fogja. Nem helyeslem, hogy ez alkalomból külön törvény alkottassék, mert a képviselőház tagjainak verifikációját kizárólag a képviselőház jogának tartom és ebbe a törvényhozás másik faktorának sem engednék befolyást. Ha a képviselőház ezen jogát átruházni kívánja a Kúriára, ezt igenis teheti. De erre aztán a főrendiháznak nézetem szerint befolyása nincs, és befolyást nem is kell engedni. Ezt tehát külön törvény által nem kívánnám szabályoztatni, de szabályrendelet által sem. Mi a kérdés itt? Itt van a választási törvény, ami megmondja, hogy miként kell törvényesen választani képviselőt, ott van a bíró, aki hivatva van megmondani, hogy a képviselő törvényesen van-e választva vagy nem. Micsoda utasítást, micsoda szabályrendeletet kívánnak Önök még kiadni?“⁶⁸⁰ Az 1896—1901. országgyűlésen *Mohay* abban látta a törvényhozás szuverénítésének sérelmét, hogy a Ház jogkörének átruházásába beleszólása van a törvényhozás másik két faktorának is.⁶⁸¹ Ugyanily jellegű szempont érvényesülését jelenti az 1892—1896. országgyűlésen *Sina* Simon képviselő felszólalása nyomán kialakult vita is. *Sina* képviselő azt indítványozta, hogy a kir. Kúriánál a választási bírói tanács előadóját a javaslat álláspontjával szemben *sorshúzás* útján jelöljék ki, ne pedig a Kúria elnöke, aki egyben a felsőház elnöke is.⁶⁸² *Markbreit* végül a főrendiház bíraskodásának tervével szemben azt az ellenvetést hozza fel, hogy ez a törvényhozás egyes tényezőinek az egyensúlya miatt lehetetlen.⁶⁸³

⁶⁸⁰ Országgyűlési Napló 1872—1875. XI. 276. A felszólalás arra vonatkozik, hogy a (későbbi) 1874:XXXIII. t. c. 89. §-a a kúriai választási bíraskodási rendszer tekintetében csak elvi kijelentést tesz és az anyagi és alaki szabályok megalkotását *külön törvénynek* tartja fenn.

⁶⁸¹ Országgyűlési Napló 1896—1901. XXII. 77.

⁶⁸² Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 328. és köv.

⁶⁸³ *Markbreit* 132.

Még jellegzetesebbek azok a felfogások, amelyek arra a kérdésre vonatkoznak, hogy a választási bíróság *kinek* vagy mely hatalmi tényezőnek a nevében hozza meg ítéletét.

Smend szerint a politikai egységet kifejezésre juttató fokozatos képviselőlet alsóbb fokainak eljárása erősíthető azzal, ha a hierarchia magasabb fokozatának — a bíró pl. *a királynak* a nevében — hozza meg ítéletét, mert *Wundt* megállapítása szerint „diese Verstärkung bedeutet eine höhere Legitimierung seiner Function“.⁶⁸⁴ Ilyen felfogás természetesen nagy problémát jelent azon nézet számára, amely szerint a választási bírászkodás mindenesetre a törvényhozótestület *saját* joga, aminélfogva annak gyakorlásához más — vagy éppen a dolog természete szerint ebben a vonatkozásban *magasabbnak* látszó — szerv vagy tényező legitimálására szükség nincs. Ezért említi már a *Jusztinus* név alatt író ismeretlen magyar szerző a Kúria bírászkodásának első éveit, hogy elvi szempontból problémát jelentett az, hogy a választási bírói tanács a *király* nevében hozza meg ítéletét,⁶⁸⁵ *Horváth* szerint különös tekintettel arra, hogy a király maga is *integráns része* a törvényhozásnak és ilyenformán ő a törvényhozás népképviselői része *főlé* kerül.⁶⁸⁶ *Csekey* elméleti szempontból is visszásságnak minősíti, hogy a törvényhozás egyik faktorának tagjai a királynak, mint a másik faktornak a nevében igazoltatnak és ebben az alkotmányosság egyik alapelveinek megtörését látja.⁶⁸⁷ Ezen a nehézségeken kívánt segíteni az 1907-ben előterjesztett választási bírászkodási reform-javaslat, amely 46. §-ában azt a rendelkezést tartalmazta, hogy a választások érvényessége felett döntő vegyes összetételű bíróság — amelynek tagjává a 11. § értelmében a főrendiház tagja nem volt választható — *saját nevében* hozza meg ítéleteit.⁶⁸⁸ A javaslat indokolása idevonatkozólag a következőket mondja többek között: A Kúria azért hozta ítéletét a király nevében, mert *mint rendes bíróság* ítélkezett, *bár átruházott hatáskörben*. „Az újonnan alakítandó bíróság azonban füg-

⁶⁸⁴ *Smend* 95.

⁶⁸⁵ *Jusztinus*: A képviselőválasztások feletti cúriai bírászkodásról. Budapest 1902. 4.

⁶⁸⁶ *Horváth*: Erdélyrészi Jogi Közlöny IV. 1911. 374.

⁶⁸⁷ *Csekey*: A választási bírászkodás szervezéséhez 15.

⁶⁸⁸ Igazságügyi Javaslatok Tára VII. 1907. 286. 310.

getlenítettvén úgy a Kúriától, mint a közigazgatási bíróságtól, *önállóságából* önként következik, hogy ítéleteit csak *a törvényből nyert felhatalmazás alapján saját nevében hozhatja meg*. A 46. § ezt minden félreértés kizárása végett világosan ki is mondja.⁶⁸⁹

Heinsheimer a bíróságok által gyakorolt államhatalom *közvetlenségének* és a bíróságok egyéb államhatalmi tényező alá nem rendeltségének kifejezését látja abban, hogy a bíróságok *a király nevében ítélnék*: hatalmuk közvetlen államhatalom, minden egyéb közvetítő, közbeiktatott kormányzati vagy egyéb tényező nélkül: „Sie stehen nicht *unter* dem Träger der Staatsgewalt, sondern *an seiner statt*“.⁶⁹⁰ Ez a felfogás azonban természetesen csak akkor juttat valamit kifejezésre, ha a király mint a hatalmi ágak feletti államiság képviselője jelentkezik, mert pl. a magyar *Grecsák* a Kúria bíraskodásában épen azt kifogásolta, hogy a Kúria *a király* kinevezése alapján bíraskodik.⁶⁹¹ Ennek az általános jellegnek a kifejezésre juttatása végett gondol *Heinsheimer* arra, hogy a bíróságok *a nép* nevében ítéljenek,⁶⁹² míg *Smend* ezt a megjelölést nem tartja szabatosnak.⁶⁹³

Megemlítésre érdemes, hogy az utóbbi idők *közjogi bíróságai* közül *a német* állambíróság — már az első tervezet 7. § 1. bekezdése szerint⁶⁹⁴ — de az 1921. július 9.-i törvény 28. §-a értelmében is *a birodalom* nevében,⁶⁹⁵ — az *osztrák* szövetségi bíróság (Bundesgerichtshof) az 1934. december 14.-i szövetségi törvény 30. §-a 1. bekezdése értelmében az *osztrák szövetségi állam* nevében ítélt,⁶⁹⁶ míg a *francia* kamara mint választási bíróság — anélkül, hogy ezzel közjogi bírósággá kívánnók minő-

⁶⁸⁹ Igazságügyi Javaslatok Tára VII. 1907. 369.

⁶⁹⁰ *Heinsheimer*, Karl: Von der Unabhängigkeit der Gerichte und dem kategorischen Imperativ des Richteramtes. (Heidelberger rechtswissenschaftliche Abhandlungen 7.) Heidelberg 1929. 26.

⁶⁹¹ *Grecsák* Jogállam VI. 1907. 759.

⁶⁹² *Heinsheimer*, 26.

⁶⁹³ *Smend* 95.

⁶⁹⁴ *Kaufmann*, Erich: Untersuchungsausschuss und Staatsgerichtshof. Berlin 1920. 89.

⁶⁹⁵ *Lammers*, Hans-Heinrich: Das Gesetz über den Staatsgerichtshof vom 9. Juli 1921. Berlin 1921. — *Merk* 49.

⁶⁹⁶ *Kannitz—Froelich*: Der Bundesgerichtshof. 58.

síteni — a választások érvényessége tárgyában hozott határozatát a ház elnöke által az 1915. február 4.-i házszabályok 3. §-ának 1. mondata értelmében *a már igazolt tagok nevében* hirdeti ki.⁶⁹⁷

Az 1930: XXXIV. t. c. 1. §-a rendelkezése értelmében — mint a *rendes* királyi bíróságok is —, a kir. Közigazgatási Bíróság *a magyar szent korona nevében* dönt a választás érvényessége felett. A magyar közjog egyedülálló jellegzetességét kifejezésre juttató ez a rendelkezés még azoknak az — egyébként nem mindenben igazolt — aggályoknak az elhárítására is alkalmas, amelyek valamely más államhatalom nevében való ítélet kapcsán a törvényhozói functio vagy a törvényhozás önállósága vagy függetlensége tekintetében támadtak. A magyar közjogi felfogás értelmében a választási bíráskodás *nem* valamely elkülönült, önálló hatalmi ág, hanem az államhatalmak összességét reprezentáló magyar szent korona hatalmának egyik bíráskodási megnyilvánulása.^{697a}

26. §. A választási bíráskodás mint bírói functio.

Az eddigiekben — részint terminológikus okokból, részint azért, mert az általános szóhasználat is választási *bíráskodásról* szól, nem használtunk valamely semleges, áthidaló kifejezést a választások érvényességét vizsgáló hatósági tevékenység megjelölésére, annak ellenére, hogy a következőkből kitűnőleg *vitás* az irodalomban az, vajjon az országgyűlési képviselőválasztások érvényességét megállapítani hivatott tevékenység *bíráskodás-e* vagy valamely más állami tevékenység, — s a másik oldalról: az a szerv, amely ezt a functiot kifejtji, *átminősül-e* az általa gyakorolt hatáskör természete szerint, s különösen, ha a választási bíráskodás valóban „bíráskodás“, *bírósággá* válik-e?

⁶⁹⁷ *Braunias* I. 186.

^{697a} V. ö. erre: *Goltner* Dénes: Az államhatalmak elválasztása vagy együttműködése. Jog III. 1936. 264. — Igen érdekes elméleti problémát jelenthet, hogy a választási bíráskodás szempontjából miként volna értékelendő az az irodalmi terv, amely szerint a magyar királyi bíróságok — s így a választási bíróságok — ítéletei a „királyi kormányzó nevében“ volnának hozandók. *Gábor* Gyula: A kormányzó nevében. Jogtudományi Közöny LXV. 1930. 139.

A kérdés megoldását mindenesetre megnehezíti az a körülmény, hogy *nincs* vitán felül álló fogalommeghatározás arról az állami aktusról, amit általában bíráskodásnak nevezünk, és különösen az *anyag*i bíráskodás-fogalom vitás. Az *alaki* fogalommeghatározással — amely a *bíróságok* által kifejtett államhatalom-gyakorlást nevezi bíráskodásnak — annyival kevésbé határozható meg a választások érvényessége felett való döntés jogi természete, mert a másik oldalról éppen az a vitás, hogy a választások megítélése vajjon bírósággá minősíti-e az eljáró, magában véve esetleg *nem bírói* szervet.

Az a váz, amely körül nagyjában-egészében a bíráskodási fogalom-meghatározások csoportosíthatók, a polgári perjogban kialakult az a tétel, hogy a bíráskodás a való életben megjelenő *concret factum*nak a jogszabály tartalmát képező abstrahált tényállással való egybemérése.⁶⁹⁸ Az egybemérés eszközeinek kezelése — a jogalkalmazás módja — azonban már *nem kizárólag logikai* szempontból történik, a bíró nemcsak gondolkodástani, hanem egyéb megfontolásokat is érvényesít. Ezen nagyobb mozgási szabadságot biztosító *értékelési* körön belül azonban mégis az a bíráskodási cél, hogy kifejezett jogszabályba foglalt, vagy annak hiányában is különböző megismerési eszközök alkalmazásával fellelhető jogi szabályozás szempontjából a döntés tárgyát képező jelenséget minősítse, értékelje és annak megfelelően bizonyos következményeket alkalmazzon.⁶⁹⁹

A választási bíráskodás tárgyaúl korábban⁷⁰⁰ a joghatóságokkal kísért — és éppen ezen joghatások folytán jelentős — azt a cselekmény és eseménysorozatot ismertük fel, amely a választásban jelenik meg és amely egy vagy több személy képviselővé való megválasztását eredményezi. A választás érvénytelenségének pedig azt a helyzetet tekintettük, amidőn

⁶⁹⁸ Tóth Károly: Polgári törvénykezési jog. Debrecen 1923. 408.

⁶⁹⁹ A bíráskodás fogalma nem határozható meg kétségtelen bizonyossággal, — a bíráskodási cél kijelölése pedig különösen újabban egészen új szempontok érvényesülését tünteti fel. V. ö. erre: Goltner Dénes: Bíráskodás a nemzetiszocialista Németországban. Szeged 1936. 34. és köv., — Goltner Dénes: A célbíráskodás. Magyar Jogi Szemle XVIII. 1937. 287—302. és köv.

⁷⁰⁰ Itt 10. §.

a választás által célzott joghatások be nem állhattak, vagy utóbb hatálytalanítottak.⁷⁰¹ Ezen fogalmi körülírások alapulvétele mellett minősíthető-e vajjon a választások érvényessége felett való döntés, mint a választási bíráskodás tárgya *bíráskodásnak*?

Az általános irodalmi felfogás, — amelyet itt csak a forráshelyek felhívásával ismertethetünk — feltétlenül azt állapítja meg, hogy a *választási bíráskodás bírói functio*,⁷⁰² közelebbről néhány markáns körülírás szerint —: „Feststellung über

⁷⁰¹ Itt 15. §.

⁷⁰² Többek között *Seydel* Gutachten I. 132. — *Anschütz* 131. — *Hubrich* 72. — *Stier—Somló* 94. — *Kuleman* 434. — *Hatschek* Parlamentsrecht I. 411. (az angol felfogásról.) — *Koelreutter*, Otto: Die verfassungsrechtliche Entwicklung in Oldenburg, Braunschweig, Anhalt, Lippe, Schaumburg-Lippe und Waldeck. Jahrbuch des öffentlichen Rechts X. 1921. 415. — *Radnitzky*, Ernst: Die Parteivillkür im öffentlichen Recht. Wien 1888. 34. — *Binding*: Die Notwehr der Parlamente 339. — *Ball* 1. — *Kutznier* 81. — *Braunias* II. 283—284. — *Kelsen* Hans: Kommentar zur österreichischen Reichsrathwahlordnung. Wien 1907. 147. — *Linder*, Max: Freies oder gebundenes Mandat. Kallmünz 1932. 47—48. — *Jellinek*, Georg: System 167. — *Jellinek*, Walter: Der Schutz des öffentlichen Rechts durch ordentliche und durch Verwaltungsgerichte. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer. Heft 2. Berlin und Leipzig 1925. 37—38. — *Giese*, Friedrich: Grundriss des Reichsstaatsrechts. V. Aufl. Bonn 1930. 63. — *Laband*: Die Anträge auf Errichtung eines Staatsgerichtshofs für das Deutsche Reich. DJZ VI. 1901. 4. — *Arndt*, Adolf: Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. Berlin und Leipzig 1927. 120. — *Bamberger* 162. — *Jaques* (az 1888. évi német jogászgyűlésen): Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages. Bd. 3.: A választási bíráskodás „a“ bírói functio. 191. — A magyar törvényhozás álláspontjára többek között: Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 154. — 1881—1884. VIII. 192. — 1887—1892. XXIX. 34, 37, — 1896—1901. XXI. 363, 366. — A magyar irodalomban *Concha*: Az 1911. évi országos jogászgyűlés Irományai II. Napló. — *Balogh* Arthur: A törvényhozó hatalom. Budapest 1899. 120. — *Eöttevényi Nagy* Olivér: A magyar közjog tanácskönyve. Kassa 1911. 189. — *Csekey*: A választási bíráskodás szervezéséhez 18. és köv. — *Csekey*: Über das System der Prüfung parlamentarischer Wahlen 18. és köv. — *Egyed* István: Választási bíráskodás. Magyar Jogi Szemle VI. 1925. 182. — *Wlassics*, Julius: Die Teilung der Staatsgewalten und die Judikatur in Wahlsachen. Pester Lloyd. LXXIII. 1926. I. 11. Abendblatt 4. — *Ugyanő*: Die Gerichtsbarkeit über Abgeordnetenwahlen und das Wahlrechtsgesetz. Pester Lloyd LXXII. 1925. I. 25. Morgenblatt 2. — Ellenkezöleg: *Dárday* Sándor: Az országos jogászgyűlés tárgyalásai. Jogtudományi Közöny XLVI. 1911. 366.

Rechtsfragen“,⁷⁰³ annak megállapítása, betartattak-e a jogszabályok rendelkezései a választások során,⁷⁰⁴ közjogokra vonatkozó jogszabályok értelmezése és alkalmazása, közjogi viták eldöntése,⁷⁰⁵ vagy végül teljes határozottsággal: „... nichts anderes, als die Anwendung der bestehenden Verfassungsgesetze in der ihrem Wortlaut und Geist entsprechenden Weise auf die einzelnen concreten Fälle der Wahlvornahme“:⁷⁰⁶ tehát — mint a perjogászok körülírása: az abstrahált tényállás és a concret factum egybemérése.

Talán annak következtében azonban, hogy egyesek szerint az egyformán *jogszabályalkalmazást* jelentő *bíráskodás* és *közigazgatás* nem választható el fogalmilag egymástól,⁷⁰⁷ többhelyütt találkozunk az irodalomban azzal a megállapítással, hogy a választási bíráskodás *közigazgatási*-, esetleg *közigazgatási bíráskodási* tevékenység.

Az utóbbi felfogás érdemi vizsgálata inkább oda tartozik, amidőn a választási bíráskodásnak a bíráskodás tárgya jogi természete szerint való minősülésével foglalkozunk, ezért csak azokat az irodalmi állásfoglalásokat ismertetjük, amelyek a választási bíráskodásban közigazgatási funkciót látnak.

A *német* irodalomban *Friesenhahn*⁷⁰⁸ és *Kress* közlése szerint *Röme*⁷⁰⁹ látnak közigazgatási cselekményt a választási bíráskodásban, érdekesen anélkül azonban, hogy ezt az állásfoglalásukat közelebbről kifejtenék, vagy legalább a közigazgatás és bíráskodás, mint functio azonosságára, mint elvi alapra utalnának. Ugyanide sorolható azonban *Kluge* közvetítő jellegű állásfoglalása, amennyiben a választási bíráskodást közigazgatási cselekménynek minősíti ugyan, mégis azzal, hogy amennyiben *peres eljárás* keretében folyik le, akkor közigazgatási *bíráskodás*.

⁷⁰³ *Kormann* System 67.

⁷⁰⁴ *Merk* 417. — *Magnus*, Julius: Juristische Rundschau DJZ XVII. 1912. 146.

⁷⁰⁵ *Egyed*: Magyar Jogi Szemle VI. 1925. 183.

⁷⁰⁶ *Jaques* Wahlprüfung 55. — *Errera*, P.: Das Staatsrecht des Königreichs Belgien. Das öffentliche Recht der Gegenwart Bd. VII. Tübingen 1909. 105.

⁷⁰⁷ *Hamburger* 688.

⁷⁰⁸ *Friesenhahn*, Ernst: Die Staatsgerichtsbarkeit. Handbuch des Deutschen Staatsrechts. II. 526.

⁷⁰⁹ *Kress* 28.

kodást képez.⁷¹⁰ Közigazgatási bíráskodást látnak a választási bíráskodásban *Schmitt* Károly,⁷¹¹ *Bausch*,⁷¹² bizonyos értelemben *Merk*⁷¹³ és kivehetően *Buschke*⁷¹⁴ és az *osztrák* jogi felfogás különlegességeként — részben azon keresztül, hogy a választási hatóságokat „különös közigazgatási hatóságoknak“ tekintik — *Adamovich*⁷¹⁵ és *Herrnritt*.⁷¹⁶ Az 1875. évi 12. német jogászgyűlésen tartott előadói előterjesztése szerint *Gneist* bár nem a sajátképeni választási (érvényességi) bíráskodást, hanem a választójog és választhatóság, mint státuszjogok feletti bíráskodást tartja közigazgatási bíráskodásnak.⁷¹⁷

A választási bíráskodásban közigazgatást látó felfogásokkal szemben csak abban az esetben lehet állástfoglalni, amennyiben a szerzők egyuttal nyilatkoznak atekintetben is, hogy különbséget látnak-e egyáltalában a bíráskodás és közigazgatás között. Ha nem, akkor nincs jelentősége annak, vajjon az egyaránt jogalkalmazást jelentő közigazgatás és bíráskodás kifejezés közül melyiket alkalmazzák a választási bíráskodásra, legfeljebb következetességi fogyatkozást jelent továbbra is „bíráskodásról“ szólni, „választási érvényességi közigazgatás“ vagy hasonló kifejezés helyett. Abból a körülményből azonban, hogy a szerzők egyáltalában értelmét látják annak, hogy a választási bíráskodást „közigazgatásnak“ minősítsék, az következik, hogy ennek a minősítésnek jelentőséget és súlyt tulajdonítanak. Ez esetben azonban feltétlenül szükséges kiemelni azokat az okokat, amelyek miatt a választások érvényessége feletti való döntést — tekintet nélkül annak alakiságaira, s adott eset-

⁷¹⁰ *Kluge* 46.

⁷¹¹ *Schmitt*, Carl: Verfassungslehre. München und Leipzig 1928. 138.

⁷¹² *Bausch*, Friedrich Valentin: Die Entwicklung der Reichsverwaltungsgerichtsbarkeit. Grossenhain 1929—1930. 41.

⁷¹³ *Merk* 545.

⁷¹⁴ *Buschke*, Albrecht: Die Grundrechte der Weimarer Verfassung in der Rechtsprechung des Reichsgerichts. Berlin. 1930. 16—17.

⁷¹⁵ *Adamovich*, Ludwig: Zur Judikatur des Verfassungsgerichtshofes. Zeitschrift für öffentliches Recht 1925. IV. 368.

⁷¹⁶ *Herrnritt*, Rudolf: Grundlehren des Verwaltungsrechts. Tübingen 1921. 541—542. — Österreichisches Verwaltungsrecht. Tübingen 1925. 142.

⁷¹⁷ Verhandlungen des XII. deutschen Juristentages Bd. 3. Stenographische Berichte. Berlin 1875. 326.

ben peres formájára — közigazgatásnak lehet minősíteni, különös tekintettel arra is, hogy közeláll a feltevés, miszerint a szerzők az érvényesség felett való anyagi döntést esetleg a megbízólevél alakiságai felett való formális megállapítás — az igazolás — valóban közigazgatási cselekményével azonosítják. Úgy ennek a feltevésnek az elhárítására, mint az ismertetett állásfoglalás megalapozására azonban feltétlenül az ellenérveket is kiváltó megokolásra volna szükség.

Különösen markánsak azok a bíraskodás jelleget valló felfogások az irodalomban, amelyek azt hangoztatják, hogy a választási bíraskodás bírói functio arra való tekintet nélkül, hogy azt minő szerv — s különösen maga a törvényhozó szerv, mint testület — foganatosítja. Ezek a felfogások nyilvánvalóan arra az álláspontra helyezkednek, hogy a választások lefolyásának és eredményének az ezekre vonatkozó jogszabályokkal való egybemérésén, mint function nem változtathat az, hogy az ezzel foglalkozó szerv *egyébként* is ilyen, jogalkalmazói tevékenységgel foglalkozik-e vagy sem, valamint az sem, hogy az eljárás formája azonos-e azzal, amelynek keretében általában *bíróságok* szoktak hasonló működést kifejtetni.⁷¹⁸

Ezzel a felfogással szemben bizonyos fenntartást jelent az a megállapítás, amely szerint annak a ténynek, hogy a választási bíraskodást, mint valóban bírói functiot a *ház* foganatosítja, nincs az a hatása, hogy ezáltal a ház bírósággá vált volna.⁷¹⁹ Mindenesetre logikusabb az a felfogás, amely a *szervet* kívánja a *tevékenység* után — és nem fordítva — meghatározni, ezen alapon azonban a ház *ebben a vonatkozásban*, ezen tevékenységét illetőleg minden akadály nélkül *bírósággá* minősíthető, ami természetszerűleg nem jelenti azt, hogy *minden* tekintetben bíróságként — vagy akár a választási bíraskodás során *bírói módszer* szerint, pl. peres eljárás alakjában —

⁷¹⁸ *Jellinek* Gutachten II. 121. — *Wiesmann* 106 (az olasz jogra), — *Bernatzik*, Edmund: Rechtsprechung und materielle Rechtskraft. Wien 1886. 264. és 102/j. — *Walz* 80—81. — *Stier—Somló* 94. — *Schücking* 101. — *Laband*: Staatsrecht I. 313. — *Stauber* 114. — *Anders* 2. — *Duguít*, Leon: Traité du droit constitutionnel. Paris 1921—1925. IV. 249. — *Kaufmann* szerint a német Reichstag a választási bíraskodás során „quasi-richterliche“ tevékenységet fejtett ki. Untersuchungsausschuss 30.

⁷¹⁹ *Lammers*, H.-H.: Entscheidung des Staatsgerichtshofs für das Deutsche Reich vom 17. Dezember 1927. Kommentar. JW 1929. 58/1. 61.

kellene eljárnia. Bizonyos mértékig ezt az állásfoglalást igazolják azok a megállapítások is, amelyek szerint abból, hogy a választási bíraskodás *bírói* functio, még nem következik az, hogy feltétlenül *bíróságra* kell ruházni.⁷²⁰

Természetes, hogy az a körülmény, hogy a választási bíraskodás során — bár annak nem szoros értelemben vett tárgyai — esetleg a választói jog és a választhatóság is jogvédelemben részesülnek és így a hozzájukképest *tárgyi* jellegű, valószínű választási bíraskodás mellett a választásokkal kapcsolatos inkább *alanyi* jogvédelmi intézmény érvényesülését jelentik, nem képezi akadályát annak, hogy ez a jogvédelem *bíraskodássá* legyen minősíthető.

Részint az a körülmény, hogy a választási bíraskodásban sokak szerint felfedezhető „különös mérlegelési“ szempontok érvényesülését idegennek találja az általános szóhasználat szerinti *bíraskodás* keretében, — részint pedig az, hogy nem minden esetben a szokásos perrendszerű külsőségek, formák között folyik le a választási bíraskodás igen sok tételesjog rendelkezései szerint, — arra vezetik *Kluge*-t, hogy a választási bíraskodásban olyan különleges állami functiot fedezzen fel, amely a közigazgatás (Verwalten) és a bíraskodás (Rechtsprechen) között egy új, bizonyos értelemben a kettő közötti *határfogalmat* alkot és amelyet *Prüfen*-nek nevez.⁷²¹ Ez a két tényező, amely a választási bíraskodás bírói functióvá minősítése tekintetében sokak ítéletét befolyásolta, — az állított „különös jelleg“ és a peres eljárási forma részbeni vagy teljes hiánya — az egyes tételesjogokban és bizonyos szerzőknél különböző intenzitással jelentkezett és nem azonos hatásokat váltott ki.

27. §. A választási bíraskodás eljárási-formája.

Nem egységes az irodalomban annak a kérdésnek a megoldása, hogy a választási bíraskodásnak *peres* eljárási formák között kell-e lefolynia, és nem azonos az az álláspont sem, amelyet etekintetben a tételesjogok elfoglalnak. A kérdés meg-

⁷²⁰ *Jellinek* Gutachten II. 133. — U. ott Bd. 3. Stenogr. Berichte 198. *Francke* II. előadó.

⁷²¹ *Kluge* 48.

oldására kétségtelenül nagy befolyást gyakorolt az a körülmény is, hogy egyes szerzők a *ház* bíraskodási típusát vették vizsgálat alá, amelynek természetével nem tartották a perrendszerű formák között lefolyó eljárásmodot összeegyeztethetőnek, — befolyásolta azonban az irodalom állásfoglalását az is, hogy különösen abban az esetben, amidőn az eljáró szerv részére egyáltalában nem voltak eljárási szabályok megállapítva, valóban könnyű volt a szinte esetenként változó és ötletszerű eljárásból a *peres* forma hiányát levezetni.

Meg kell azonban állapítanunk, hogy napjainkban már koránt sincs a kérdésnek az a jelentősége, amellyel korábban — és egyes szerzők megállapítása szerint — rendelkezett. Abban a mértékben ugyanis, ahogyan a választási bíraskodás terén egyre általánosabb lesz a külön választási — vagy más közjogi — bíróságok eljárása, amelyek legnagyobb részét határozottan peres formák között fejtik ki tevékenységüket —, és éppen ennek következtében minél kevésbé van már szükség a ház bíraskodása védelmében a választási bíróság döntésével szemben a *sui generis*, nem peres eljárásforma kifogásával érvelni, olyan mértékben válik nyilvánvalóvá, hogy ennek a merőben *tételesjogi* kérdésnek a miként való eldöntése a történeti fejlődéssel volt szoros kapcsolatban és a választási bíraskodás problémái sorában sokkal inkább kísérőjelenséggént ható okozat, mint fontos kérdések eldöntésére elhatározó súllyal bíró ok.

Megjegyzendő továbbá, hogy a nem-peres eljárásforma kifogásával való harc kezdettől fogva kilátástalan — mert célját- és tárgyát tévesztett — volt, amennyiben bár a bírói módszernek rendszerinti külsősége a *peres eljárás*, mégsem tekinthető a bíraskodás fogalmi velejárójának, de különösen nem abban az értelemben, hogy a „*nem-peres eljárás*“ egyben a „*nem-bírói*“ jelleget is jelentené.

A legmesszebbmenő konzekvenciát abból, hogy a választási bíraskodásban nincs szó *vitáról* — mint a peres eljárás egyesek szerint való fogalmi jellemzőjéről — mindenestre *Kellein* vonja le, aki szerint a választási bíraskodás annak folytán, hogy nem lehet szó vitáról, az állam *közigazgatási cselekményévé* minősül.⁷²² A vita hiánya a választási bíraskodás

⁷²² *Kellein*, Hugo: Die Verfassungsgerichtsbarkeit. München 1934. 93. 4/j.

terén egyébként természetesen legközvetlenebbül *a meg nem támadott választások* érvényességének megítélésénél nyilvánvaló, s bizonyára ennek a megfontolásnak az alapján állapította meg a XIX. német jogászgyűlésen *Francke* másodelőadó, hogy a meg nem támadott választások feletti bíraskodás nem tekinthető bírói functionak — s ebben a vonatkozásban peres eljárásnak,⁷²³ és erre való tekintettel állapította meg *Kühn* a német „alkotmányvita“ szempontjából, hogy a meg nem támadott választások érvényességének elbírálása, mint egyébként alkotmányjogi-bírói eljárás esetében nem lehet szó peres eljárásról („Verfassungstreitigkeit“), e vonatkozásban tehát a választási bíraskodás az alkotmánybíraskodás keretein kívül esik.⁷²⁴

A peres eljárástípussá való minősítést nagymértékben befolyásolta az, hogy a szemlélő a választási bíraskodásban valaminő szerepet játszó személyeket *ügyféllé* minősíti-e, amivel a legtöbb esetben az egymással szembenállás, az *érdekellentét* képzete jár együtt. Már *Seydel*,⁷²⁵ majd nálunk *Csekey*⁷²⁶ teljes határozottsággal állapítják meg azonban, hogy a közjogi pernek nem feltétlen kelléke az érdekellentét, amennyiben a közjogi per a feleket egy magasabb egységbe foglalja össze, amelyben a felek csak formailag, ugyanazon processus különböző oldalairól szolgálják az igazságos uralkodásra törekvő államot.

A ház bíraskodási típusa tekintetében azonban elterjedt a megállapítás, hogy a ház által gyakorolt választási bíraskodás *nem peres* eljárás volt, amennyiben annak fogalmi előfeltétele a kontradiktórius eljárás és a három különböző személyiségű perfél jelenléte,⁷²⁷ holott a ház előtti eljárásban nincs szóbeliség, közvetlenség,⁷²⁸ a választást megtámadó fél nem panasz- vagy keresetjogot (Klagerecht) érvényesít, hanem csak „megtámadási jogával“ (Recht der Beanstandung) él,⁷²⁹ aminélfogva a másik személlyel szemben nem érdekellentétben álló félnek,

⁷²³ Verhandlungen Bd. 3. 196.

⁷²⁴ *Kühn* 64. 2/j.

⁷²⁵ *Seydel* Gutachten I. 133.

⁷²⁶ *Csekey* A választási bíraskodás szervezéséhez 10.

⁷²⁷ *Csekey* 10.

⁷²⁸ *Kress* 86., a *bajor* Landtag mint választási bíróság eljárásáról. Szerző szerint azonban ezekből a hiányokból folyik az officialitás.

⁷²⁹ *Seydel*: Bayerisches Staatsrecht Bd. II. 168. — *Annalen des Deutschen Reiches* 1880. 386.

hanem oly tényezőnek tekintendő, kinek rendeltetése az, hogy meghallgatása által a bíróság az ügyet felderíthesse.⁷³⁰

Nagyon jellemző az az álláspont, amelyet a választási bíraskodási eljárásforma tekintetében az 1911. alkotmány értelmében a választások érvényessége felett ítélő *colmari* főtörvényszék (Oberlandesgericht) elfoglalt. Az 1911. május 31.-i *elsass*-i alkotmánytörvény, valamint az ugyanazon napon kibocsátott választójogi törvény *nem* szabályozták a választási bíróságként eljáró főtörvényszék eljárását, — erre való tekintettel az első ülés előtt a bíróság elnöke — Dr. *Molitor* — néhány szóval vázolta a követendő eljárást.⁷³¹ A főtörvényszék a választások érvényessége felett való bíraskodásban *közjogi nem peres eljárást* fedezett fel (eine nicht strittige Angelegenheit des öffentlichen Rechts), amire való tekintettel a freiwillige Gerichtsbarkeit — perenkívüli eljárás — szabályozása tárgyában alkotott törvény 13. §-a értelmében — (ha valamely nem-peres közjogi ügyben a bíróságok közreműködésére van szükség, általánosságban a freiwillige Gerichtsbarkeit körébe eső ügyekről szóló törvény első fejezetének rendelkezései alkalmazandók a dolog természetének megfelelően) — a választásokat ezen *perenkívüli* eljárásforma alapulvétele mellett bírálta felül.⁷³² Megjegyzendő, hogy ezen döntésben igen nagy szerepet játszott az a körülmény is, hogy ez az eljárástípus adott leginkább alkalmat a választási bíraskodásban az officialitás érvényesülésére.⁷³³

Érdekes fejlődési irányt tüntet fel *Mendelssohn-Bartholdy* szerint az *angol* jog, amennyiben az újabb időkben a választási bíraskodás már nem *Offizialverfahren* a korona számára, hanem inkább ügyfél-eljárás (*Parteiprozess*) a felek és a jelöltek között, — a kihirdetett választási eredmény ellen irányított tá-

⁷³⁰ *Molitor*, Hugo: Zur juristischen Natur des Verfahrens bei Prüfung parlamentarischer Mandate. Ein Beitrag und eine Entgegnung. AÖR XXXIV. 1915. 267. — Ugyanígy a *colmari* főtörvényszék, mint választási bíróság megnyitása alkalmából: Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen, Strassburg 1912. XXXVII. Anhang 71.

⁷³¹ Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen XXXVII. Anhang 67.

⁷³² *Hatschek* Parlamentsrecht I. 498. — *Fischbach* 119. — Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen XXXVII. 70—71.

⁷³³ *Vogt*: Das Oberlandesgericht Colmar als Wahlprüfungsgericht. DRZ 1912. IV. 314.

madással.⁷³⁴ Az ugyancsak lényegileg angol fejlődési jellegzetességet tanúsító *északamerikai egyesült államok* választási bíráskodása ezzel szemben *Stauber* szerint nem a megválasztott és a panaszlók vitája.⁷³⁵

Jellinek Georg hangsúlyozza, hogy a választási bírászkodás számára nem fogalmi szükségszerűség az, hogy az ítélet ügyféleljárás (tehát peres eljárástípus) eredménye legyen.⁷³⁶ S hogy valóban mennyire csak gyakorlati jelentőségű — és ily szempontok után igazodó — kérdést jelentett a választási bírászkodási eljárás kérdése, arra igen jellemző ugyancsak az *elsassi* választási bíróság eljárása, amellyel a freiwillige Gerichtsbarkeit mellett való elvi állásfoglalás ellenére az „entsprechende Anwendung“ szellemében *két ízben eltért* a perenkívüli formák betartásától és az ítéletet *kontradiktorius* eljárás után — a feleket meghallgatva — hozta meg.⁷³⁷

A *német* választási bíróság eljárását illetőleg *Helfritz* azt állapítja meg, hogy az a közigazgatási peres eljáráshoz hasonló, melynek felei azok a személyek, kiknek a választását megtámadták, és azok, akik a választás ellen panasszal éltek.⁷³⁸ A *magyar* tételesjog — 1925: XXVI. t. c. 104. § 2. bekezdése — szerint a *közigazgatási bíróság* eljárását szabályozó 1896: XXVI. t. c. rendelkezései alkalmazandók a törvényből következő elté-

⁷³⁴ *Mendelssohn—Bartholdy*, A.: Richter und Parlament. AöR. XXIX. 1912. 294.

⁷³⁵ *Stauber* 161. Megjegyzi a szerző, hogy az eljárás egyáltalában nincs szabályozva és az egyes ülészakok nem szükségképpen követik az előző ciklusban kialakult eljárási szabályokat. 162.

⁷³⁶ *Jellinek*, Georg: System der subjektiven öffentlichen Rechte. Tübingen 1919 (1905.) II. Aufl. 168.

⁷³⁷ *Staubér* 138. és 544/j. — *Vogt* DRZ IV. 1912. 314.

⁷³⁸ *Helfritz*, Hans: Allgemeines Staatsrecht, als Einführung in das öffentliche Recht. Berlin 1924. 64. 2/j. — Érdekes, hogy ugyancsak a német választási bírászkodási viszonyokat vizsgáló *Jerusalem* szerint a választási bírászkodás *nem peres* eljárás, — azonban *közeledik* az állambírósági eljáráshoz. *Jerusalem* felfogása azonban azért értékelendő különös szempontok szerint, mert megállapítása értelmében a büntető igazságszolgáltatásnak sem feltétlenül kelléke az, hogy bírászkodási formában történjék, s csak eszmeileg konstruálható meg a büntetőper, mint olyan vita, amely a vádlott által a vádindítvánnyal szemben használt ellentmondás következménye. *Jerusalem*, Franz W.: Die Staatsgerichtsbarkeit. Tübingen 1930. 47. 1/j. 48. 161.

résekkel — és ezzel a tételesjog a korábbi magyar irodalom álláspontjára helyezkedett, amely a választási bíráskodásban szinte általánosan *közjogi peres eljárást* látott.⁷³⁹

28. §. A választási bíráskodás „különleges jellege.”⁷⁴⁰

Rendkívül sokféle ágazó gondolatszövedék, de majdnem maradék nélkül azonos cél jellemzi azt a megfigyelést, amely a választási bíráskodásban valami egészen sajátos, jellegzetes, „különös“ tevékenységet fedez fel, még ha hajlandó is bizonyos megszorításokkal azt valóban bíráskodásnak tekinteni. Ezek a megállapítások azután nem állanak meg a bíráskodási eljárás jogi természetének elvi felismerésénél, hanem az eljárás során követendő alapelvek meghatározásában, sőt a választási bíráskodásra hivatott szerv kijelölésében is rendkívül nagy szerepet játszanak.

Már azokból a törekvésekből, amelyek a választási bíráskodást a törvényhozás részjelenségének, a ház által gyakorolt bíráskodást a törvényhozó testület szuverénitása mellőzhetetlen feltételének, a választási bíróságot pedig a parlament delegált szervének tekintették, következik az, hogy milyen irányban érvényesül az az állított jellegzetesség, amely a választási bíráskodásnak az egyéb bíráskodási ágaktól elkülönítő sajátossága. Az erre utaló felfogásokból és azok megjelenési formáiból idézünk a következőkben néhány jellegzetes irodalmi helyet.

A szélső felfogást a választási bíráskodás értékelése tekintetében természetesen a *francia* jogfelfogás képviseli. Ennek a felfogásnak a leghatározottabban a múlt század végén az egyik bordeaux-i választás kapcsán *Clemenceau* képviselő adott kifejezést olyképp, hogy a választásokat igazoló kamara nemcsak hogy nem bíróság, de nem is zsüri, hanem egy *politikai hatóság*, amely minden jogszabálytól, törvénytől függetle-

⁷³⁹ *Eöttevényi Nagy Olivér*: A magyar közjog tankönyve. Kassa 1911. 189. — *Bleuer Samu*: A deési ítélet és a választást védő beismerése. Jogtudományi Közlöny XXXVII. 1902. 53—54. — *Markbreit* 131. — *Csekey* 10. — V. ö. *Concha* fejtegetéseit az 1911. évi országos jogászgyűlésen: Irományok II. Napló.

⁷⁴⁰ E kérdésről már korábban is: *Goltner Dénes*: A választási bíráskodás. Jogállam XXXII. 1933. 66—70.

nül, saját belátása szerint jár el éppen úgy, mint bármely más politikai kérdésben.⁷⁴¹

A választási bíraskodás irányának meghatározására a *francia* jogfejlődés sokkal erősebb befolyást gyakorolt a kontinensen, mint pl. az *angol*, amennyiben az utóbbit — ami körülbelül egyet jelentett valaha a *bírói* választási bíraskodással — hosszú időn keresztül csak a skandináv és a magyar tételesjog követte. Alig lehet a fenti állásponttal élesebb szembehelyezkedést elképzelni, mint a *Leser* által konstatált *angol* választási bíraskodási felfogást, amely szerint a választások érvényességének problémája *csak és kizárólag jogkérdés*, amelynek soha nem szabad hatalmi kérdéssé válni.⁷⁴² Az pedig kétségtelen, hogy a *francia* nézet értelmében kihangsúlyozott *politikai* jelleg a *politikai hatalmi* cél eszközüül tekintendő, aminek megfelelően a választási bíraskodásban nemcsak tiszta jogi alapon, hanem a hatalmi politikai szempontok szerint is kell dönten.⁷⁴³

Nagyon jellemzőek azok a meghatározási formák, amelyek szerint egyes szerzők a *politikumnak* érvényesülést kívánnak a választási bíraskodásban biztosítani. *Deák* Albert szerint a választási bíraskodási perek politikai jellegűek,⁷⁴⁴ amiből *Grecksák* megállapítása értelmében az következik, hogy e „par excellence politikai bíraskodásban“ nem az általános jogelvek, hanem a *salus rei publicae* a suprema lex;⁷⁴⁵ ez a gondolat a *magyar* törvényszerkesztőt arra vezeti, hogy a Kúria, mint választási bíróság bizonyítási eljárásának szabályozását a merev bizonyítási szabályoktól való megszabadítás jegyében eszközölje,⁷⁴⁶ mert ezt kívánja „az igazolási ügyek politikai jellege és azon körülmény, hogy azt az érdekeltek is annak tekintik“,⁷⁴⁷ ugyanazért kell meghatározni azonban az érvénytelenség

⁷⁴¹ Különösen *Jaques*: Die Wahlprüfung 16. 8/j.

⁷⁴² *Leser* 107.

⁷⁴³ *Kaisenberg*: Handbuch des Deutschen Staatsrechts 400.

⁷⁴⁴ *Deák*: Erdélyrészi Jogi Közlöny VI. 94.

⁷⁴⁵ *Grecksák*: Jogállam VI. 1907. 760. — Ugyanúgy az 1911. évi jogászgyűlésen: Napló II. kötet.

⁷⁴⁶ „A bizonyítékok mérlegelésénél a polgári törvénykezési rendtartásnak a bizonyításra vonatkozó szabályai *irányadóak, de nem kötelezők*“. Az első választási bíraskodási törvényjavaslat 14. §-a. Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 218—230.

⁷⁴⁷ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 228.

anyagi szabályait is, amelyeknek hiánya „indokolható volt, míg a ház plénuma intézkedett az igazolási ügyekben, mint-hogy ma is; amidőn e jogot a ház bíráló bizottságai gyakorolják. Mindkettő politikai testület, amely határozatának elemeit *politikai* és *opportunitási* szempontokban keresheti és találhatja fel“,⁷⁴⁸ s e meghatározásnak végül *részletes* körülírást kell tartalmaznia, mert „azon általános meghatározás, mely a házszabályok 12. § d) pontjában foglaltatik,⁷⁴⁹ indokát azon *discretionarius* és *ellenőrizhetetlen* hatalomban találja, mely a képviselőházat a vitássá vált választásokkal szemben megilleti“.⁷⁵⁰

Nem hiányoznak természetesen az irodalomban ellentétes felfogások sem, amennyiben *Laband*⁷⁵¹ és *Walz*⁷⁵² egybehangzóan állapítják meg, hogy még a háznak, mint választási bíróságnak sem szabad politikai szempontok, érdekek szerint döntenie. Még nyilvánvalóbb ez a *bírói* választási bírósággal szemben a *magyar* törvényszerkesztő szövegezése szerint: „A tanács tagjai *bírói esküjök erkölcsi súlya alatt* legjobb meggyőződésük szerint (szabadon) határoznak“.⁷⁵³

Hogy mi volt az az alap, amelyre a választási bírászkodás politikai vagy legalább is azzal színezett jellegét alapították, — arra két magyarázattal találkozunk. Az előbbi — bizonyos éleslátással — tényleges-, az utóbbi jogi körülménnyel érvel. *Walz* emeli ki ugyanis, hogy azon a körülményen, hogy a ház sem indulhat a bírászkodás során politikai célok és szempontok után, nem változtat az, miszerint a választási bírászkodás terén a legtöbb állam jogrendszerében nincs olyan szerv, amely *tellebbvitel* alakjában az elkövetett hibákat jogilag korrigálhatná.⁷⁵⁴

A másik magyarázat a választási bírászkodás anyagához és feladatához kapcsolódik. *Bauer* megállapítása, hogy a vá-

⁷⁴⁸ Ugyanott.

⁷⁴⁹ A házszabályok 12. § d) pontja: „...ha bebizonyíttatik, hogy az 1874: XXXIII. t. c.-ben körülírt szabályok *oly mértékű* megsértése forog fenn, amely miatt a választás eredménye a többség akarata kifejezésének *egyáltalában* nem tekinthető“.

⁷⁵⁰ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 376

⁷⁵¹ *Laband*: Staatsrecht I. 313.

⁷⁵² *Walz* 81. 1/j.

⁷⁵³ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 218—230. A javaslat 14. § 2. bekezdése.

⁷⁵⁴ *Walz* 81. 1/j.

lasztási bíráskodási döntés kettős tartalmú: egyrésztől *bírói* határozat a választások során elkövetett visszaélésekről, másrésztől azonban *politikai* döntés afelől, hogy ezek a visszaélések minő hatást gyakoroltak a választás eredményére.⁷⁵⁵ Ez az álláspont érdekesen — nyílt vagy burkolt formában — többhelyütt is előbukkan.

A választási bíráskodás első specialistája, Robert von *Mohl* a később oly nagy elterjedtségre szert tett *zsüri*-gondolat egyik előharcosa a ház zsüri-szerű bíráskodását épen akkor látja indokoltnak, amidőn a választási bíráskodás során a *számszerűen meg nem* határozható hatásokkal járt visszaélések képezik a ház, mint választási bíróság értékelése tárgyát.⁷⁵⁶ Ugyanezt ismételi utána *Hatschek* is.⁷⁵⁷ Az ilyen hiányoknak a választások érvényességére gyakorolt hatásának megállapítását *Kutzner* közelebbi meghatározás nélkül *mérlegelési*,⁷⁵⁸ *Schelcher* azonban kifejezetten *célszerűségi mérlegelési*⁷⁵⁹ feladatnak találja. Két alkalommal megnyilatkozott azonban ebben a kérdésben a *magyar* törvényhozás álláspontja is. Kivehetően erre utal ugyanis *Eötvös* Károly, amidőn az 1892—1896. országgyűlésen megállapítja, hogy a „választási kérdéseknél ezer meg ezer olyan részlet fordul elő, melyek csupán *politikai szempontból* ítéelhetők meg“,⁷⁶⁰ míg az 1915. évi törvényhozás azokat a nehézségeket vizsgálva, amelyek a választási visszaélések kiderítése terén a *titkos szavazás* bevezetése miatt felmerültek, e visszaéléseknek a választás eredményére gyakorolt hatása vizsgálatával kapcsolatosan megjegyzi, hogy „a választások érvényességének ily határozatlan tényállás mellett történő elbírálása nem bízható *a szigorúan jogi kritériumokhoz kötött bírói eljárásra*, hanem csupán az *inkább jurszerű mérlegelésre hivatott képviselőház* eljárása tárgyául szolgálhat“.⁷⁶¹

Ezek szerint a megfigyelések szerint tehát a választások lefolyása vet fel olyan körülményeket, amelyek megítélésére

⁷⁵⁵ *Bauer*. Das Recht (Wien) 1908. 115.

⁷⁵⁶ *Mohl*: Kritische Erörterungen 569.

⁷⁵⁷ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 503.

⁷⁵⁸ *Kutzner* 75.

⁷⁵⁹ *Schelcher* AöR 56. N. F. 17. 115.

⁷⁶⁰ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 197.

⁷⁶¹ Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 345.

különös megfigyelő és értékelőképesség szükséges. Ezek a szempontok valóban érvényesültek is úgy a *magyar* jogban a kir. Kúria bíraskodásának bevezetése, majd a század első tizedében a kir. Közigazgatási Bírósággal kapcsolatos tervek felvetése alkalmával, mint a *német* jogban a vegyes összetételű Wahlprüfungsgericht beim Reichstag létesítése kapcsán.

Az 1875—1878. országgyűlésen *Szilágyi* Dezső — ki a választási bíraskodásnak bíróságra való ruházását mindig ellenezte — azt állapította meg, hogy „bíróságaink azért sem alkalmasak ennek a kérdésnek az eldöntésére, mert kezdettől fogva *hermetice el lévén zárva a politikai élettől*, azzal szemben teljesen ismeretlenek“.⁷⁶² Ugyanezt a megfontolást érvényesíti azonban az 1907. évben előterjesztett választási bíraskodási javaslat is, amennyiben a kir. Közigazgatási Bíróság tagjainak bevonását azzal indokolja, hogy az így előálló vegyes összetétel a választási bíraskodási ügyek többoldalú méltatását teszi lehetségessé.⁷⁶³

Következésképpen érvényesült azonban ez a felfogás a *német* jogban is az 1919-es évek jogalkotásában. A birodalom, valamint a tagállamok nagy része *vegyes* összetételű külön választási bíróságot létesített, de azok az államok is, amelyek pl. az állambíróságra bízták a választások feletti bíraskodást, a legtöbb esetben azonos álláspontot foglaltak el, amennyiben az állambíróságok is hasonló összetételűek voltak. A bírákból és parlamentairekből álló bíróságoktól a gyakorlati jogászok és irodalmárok egyaránt azt várták, hogy rendelkezni fog a választási technika, a pártélet *gyakorlati ismereteivel*,⁷⁶⁴ különös tekintettel arra is, hogy pl. a lajstromos rendszerrel kapcsolatosan felmerülő kérdések valóságos választási szakismerete-

⁷⁶² Országgyűlési Napló 1875—1878. XII: 85.

⁷⁶³ Igazságügyi Javaslatok Tára VII. 1907. 310. — Ebben a szelvényben az a megoldási terv kecsegtethetett a legtöbb sikerrel, amelyet az 1915. évi országgyűlésben *Bródy* Ernő említett meg, és amely szerint a választási bíróság a képviselőház —, a kir. Kúria — és a kir. Közigazgatási Bíróság tagjaiból, valamint tudományosan képzett, előkelő jogászokból volna alakítandó. Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 398.

⁷⁶⁴ *Anschütz* 132. — *Hettner* (50-Jahre Reichsgericht) 143. — *Coester*, Robert: Die Rechtskraft der Staatsakte. München und Leipzig 1927. 349.

ket tételnek fel és különleges elbírálást igényelnek.⁷⁶⁵ Ezek a megoldások tehát a bíróságon *belül* akarták biztosítani azokat az ismereteket, amelyekkel egyébként *Csekey* szerint a parlamentek egyáltalában nem szükségképen rendelkeznek,⁷⁶⁶ és amelyeket a század elején az eljárás során kihallgatandó „Auskunftsperson“-ok igénybevételével akart *Bauer* a választási visszaélések mérlegetésénél értékesíteni,⁷⁶⁷ egyben azonban arra is alkalmasoknak ígérkeztek, hogy a parlament által képviselt politikai- és a bíróság által pártatlanul alkalmazott jogi szempontok kiegyensúlyozásával bizonyos *középutat* létesítsenek.⁷⁶⁸ Nem látszik azonban kétségtelennek — legalább az irodalom szemlélete alapján — az, hogy elérte volna a célzott hatást a választási bíróságnak a „lediglich politisch orientiert“ parlamenttől való⁷⁶⁹ elvétele, amidőn *Finger* azt állapítja meg, hogy a bíróságnak 3 parlamenti tagból és csak 2 bíróból való összeállítása az egyes esetekben „verschiebt von vornherein das Gleichgewicht zwischen praktisch-politischen Zweckmäßigkeitsgründen und reinen Rechtsgründen zu Ungunsten der letzteren“.⁷⁷⁰ *Kaisenberg* pedig a Wahlprüfungsgerichtet *bírósággá* minősíti „aber mit überwiegendem Einfluss der *politisch eingestellten* Parlamentarier“.⁷⁷¹ Pedig *Jerusalem* hangsúlyozza, hogy az a körülmény, hogy a választási bíróságban laikusok foglalnak helyet, még nem enged következtetést arra, hogy az alkctmány *nem bíróságot* akart volna létesíteni.⁷⁷²

Érdekesen sokszínűek azok a meghatározások, körülírások, amelyek azokat a konzekvenciákat kívánják megjelölni,

⁷⁶⁵ *Wittmayer*, Leo: Die Weimarer Reichsverfassung. Tübingen 1932. 96.

⁷⁶⁶ *Csekey*, Stefan: Ein Beitrag zur Wahlprüfungsorganisation. Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre VIII. 1912. 43—48. Sp. 44.

⁷⁶⁷ *Bauer* Das Recht 1908. 115.

⁷⁶⁸ *Guilino*, Helmut: Der Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich und der österreichische Verfassungsgerichtshof. Landau-Pfalz 1927. 64. — *Schmitt*, Carl: Verfassungslehre. München und Leipzig 1928. 138.

⁷⁶⁹ *Preuss*, H.: Verfassung des Freistaates Preussen vom 30. November 1920. Jahrbuch des öffentlichen Rechts X. 1921. 263.

⁷⁷⁰ *Finger* 232.

⁷⁷¹ *Kaisenberg*: Handbuch d. Deutschen Staatsrechts 402.

⁷⁷² *Jerusalem* 108.

amelyeket az eddigiekből is következtethető szempontoknak megfelelő választási bírászkodásnak kell feltüntetnie.

Mohl-nak⁷⁷³ és érdekesen szinte szószerint egyezően nálunk *Kennedi*-nek⁷⁷⁴ a meghatározása a „parlamentari természetű“ választási bírászkodásról érdemben semmit sem mond, mert saját magával akarja a jelenséget meghatározni. Ugyancsak kizárólag magára utal *Horváth* megjegyzése, hogy a bírászkodás *tárgyának* természete mond ellent annak, hogy a Kúria bírászkodjék.⁷⁷⁵ Nem jellegzetesek azok az irodalmi helyek sem, amelyek a *mérlegelési* szabadságban látnák a választási bírászkodás különlegességét,⁷⁷⁶ és pedig nemcsak azért — amire nálunk *Egyed* mutat rá, hogy t. i. nem való az, miszerint a ház bírászkodásának jellegzetessége volna a (szabad) mérlegelés,⁷⁷⁷ — hanem azért is, mert ma már nem áll meg pl. *Stier-Somló* azon megállapítása sem, amely szerint a szabad mérlegelés a közigazgatásban immanens elv, a bírászkodásban azonban csak kivétel,⁷⁷⁸ a bíróságokon belül pedig az ú. n. „rendes“ bíróságok jellemzője a „jogi alapon“ (Rechtsgrund) való döntés,⁷⁷⁹ elsősorban azért, mert a bírászkodásban is *szükségszerűen* elv bizonyos értelemben a mérlegelés, — a „jogi alapon való döntés“ és a „szabad mérlegelés“ pedig távolról sem egymást kizáró ellentétek. Többet — de nem jó irányban — enged magából kiolvastatni a *Görres*-Statslexicon meghatározása, amely szerint a Reichstag (mint *zsüri*) teljesen szabad mérlegelés alapján dönt.⁷⁸⁰ Reális megfigyelés azonban *Eiswaldt*-é, aki úgy látja, hogy a peres közjogi ügyfél-eljárásban lefolyó választási bírászkodást különösen technikai kérdések tekintet-

⁷⁷³ *Mohl*: Kritische Erörterungen 632, 636.

⁷⁷⁴ Az 1911. évi országos Jogászgyűlés Irományai II. Napló.

⁷⁷⁵ *Horváth*: Erdélyrészi Jogi Közlöny VI. 374—375.

⁷⁷⁶ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 400.

⁷⁷⁷ *Egyed*: Magyar Jogi Szemle VI. 184.

⁷⁷⁸ *Stier—Somló*, Fritz: Justiz und Verwaltung. Handbuch der Politik I. 300. — V. ö. *Hamburger* 688.

⁷⁷⁹ *Keetman*: Die Trennung von Justiz und Verwaltung in Elsass-Lotharingen. AöR XXI. 1907. 74.

⁷⁸⁰ *Bruder*, A.—*Bachem*, Julius: Staatslexicon der *Görres*-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland. Freiburg in Breisgau. 1897. V. 1091.

ben a szabad mérlegelés messzemenő alkalmazása jellemzi,⁷⁸¹ s amennyiben az eljárás maga a technikai kérdések közé sorozható — ami valószínűnek látszik —, akkor nagyban igazolja ezt a megállapítást az 1920. október 8.-i német birodalmi választási bírászkodási ügyviteli szabályzat 9. §-a 2. bekezdésének az a rendelkezése, amely szerint a választási bíróság ezektől a szabályoktól eltérhet, amennyiben azt az eset különös körülményei indokolják:⁷⁸² ez a felismerés vezeti *Kluge*-t arra a megállapításra, hogy a választási bírászkodás általában nem felel meg azoknak a szempontoknak, amelyek a perrendtartásokban irányadók,⁷⁸³ és ezért magyarázza *Anders* azt, vajjon miért maga a választási bíróság alkotta meg a birodalmi német jogban eljárási szabályait, azzal, hogy ezáltal a bíróságnak lehetővé tétetett az, hogy eltérjen a *sablonszerűségtől* és a sokoldalú követelményeket kielégítő bírászkodást tudjon kifejezni.⁷⁸⁴

Van azonban a mérlegelési megoldásnak is tagadója: *Herrnritt* az *osztrák* alkotmánybíróság és a *cseh* választási bíróság (mint szerző szerint e minőségükben *külön közigazgatási bíróságok*) működésének vizsgálata során megállapítja, hogy feladatuk elvileg jogi ellenőrzés a *mérlegelési döntések kizárásával*.⁷⁸⁵

Ugyanebbe az egyenesbe esik a „Billigkeit“ szempontja is, amit *Laband*⁷⁸⁶ tűz ki a „Recht“ mellett a választási bíróság elé, és amely értékmérő gyakorlatilag is érvényesült, amennyiben *König* közlése szerint a *szász* jogban a részletes szabályok hiányoztak ugyan „daneben sind jedoch in erheblichem Umfang Erwägungen der Billigkeit massgebend“.⁷⁸⁷ Amennyiben

⁷⁸¹ *Eiswaldt* Annalen 1926. 310.

⁷⁸² *Finger* 234. — Megemlítésre érdemes, hogy az 1928. január 13.-i *finn* házszabályok 24. § 1. bekezdése értelmében az *alaki* igazolás során, ha a megbízólevél nem is felel meg a kellékeknek, a Ház vizsgálhatja, vajjon ne biztosítson-e ülési és szavazati jogot ennek ellenére is a képviselőnek. Zeitschrift für ausl. öffentliches Recht und Völkerrecht Bd. I. Teil 2. 724.

⁷⁸³ *Kluge* 47.

⁷⁸⁴ *Anders* 61.

⁷⁸⁵ *Herrnritt*: Grundlehren des Verwaltungsrechts 546.

⁷⁸⁶ *Laband*: Staatsrecht I. 313.

⁷⁸⁷ *König, Fritz*: Das im Königreich Sachsen für die Wahlen zur zweiten Kammer der Ständeversammlung gegenwärtig geltende Recht. AöR XVII. 1902. 85.

a „Billigkeit“ ezen a helyen nemcsak „igazságosságot“, hanem — ami valószínű — egyben „méltányosságot“ is jelent, akkor úgy *Seydel* a bajor jog tekintetében,⁷⁸⁸ mint az 1911. évi országos jogászgyűlésen *Róna* a magyar választási bírászkodást illetően ettől eltérő álláspontra helyezkedtek,⁷⁸⁹ amennyiben mindketten — de különösen *Róna* — állást foglaltak a választási bírászkodásban a méltányossági szempontok érvényesítése ellen.

Érdekesek azok a megjegyzések, amelyek *negative* utalnak a választási bírászkodás szerintük helyes irányára. Így nálunk *Kuncz* azt tartotta fenyegetőnek, hogy a választási bírászkodás terén *privatizáló irány* fog érvényesülni.⁷⁹⁰ Az 1881—1884. országgyűlésen *Kőrösi* képviselő arra figyelmeztetett, hogy a kir. Kúria „magánjogi aprólékossághoz“ volt szokva⁷⁹¹ s ugyanily értelmű az 1892—1896. ciklusban *Eötvös* Károly óvása, amely szerint „a Kúriára, mint a processualis jog terén belül mozgó bíróságra a választási jog körül felmerült kérdéseknek politikai okokból való(!) mérlegelését bízni nem szabad“.⁷⁹²

Bizonyos értelmű *subiectivizmus* érvényesülését jelentik azok a megfigyelések, amelyek az ítélőbíró egyéniségének, individualitásának engednek a választási bírászkodás terén szerepet. Így pl. *Mohl* szerint az, hogy vajjon a Reichstag mint választási bíróság mely körülménynek fog — és minő — jelentőséget tulajdonítani, nem határozható meg szoros szabályokkal, amennyiben az részint politikai, részint subiectiv értékelés, mérlegelés kérdése.⁷⁹³ Valószínűleg tudattalanul, de érdekesen ugyanezt a felfogást visszhangozza a *magyar* törvényszerkesztő is, amidőn azt állapítja meg, hogy „a bíró érzéke ezen ügyek eldöntésénél sokszor hasznosabb szolgálatot tehet, mint a szabályok kötelező ereje...“.⁷⁹⁴ Subiectiv mozzanatot

⁷⁸⁸ *Seydel*: Bayerisches Staatsrecht II. 170.

⁷⁸⁹ Irományok II. Napló.

⁷⁹⁰ *Kuncz* Ignác: A követválasztási verificatio. Jogtudományi Közöny XII. 1877. 317—318.

⁷⁹¹ Országgyűlési Napló 1881—1884. X. 281.

⁷⁹² Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 197.

⁷⁹³ *Mohl*: Kritische Erörterungen 612.

⁷⁹⁴ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 228.

enged érvényesülni *Seydel* azon tétele is, amely szerint a választási bírónak nem annyira meghatározott-, mint inkább *sejtésszerű* jogismeretekkel kell rendelkeznie,⁷⁹⁵ *Finger* pedig arra utal, hogy már a közigazgatási bíráskodásban is jobban előtérbe kerülnek az *individualis* szempontok.⁷⁹⁶

Mindezekkel ellentétesek végül azok a felfogások, amelyek a választási bírónak a *szigorú törvényhez kötöttségét* vallják. Így *Hubrich* szerint a választási bíróságnak szigorú törvényhűséggel kell eljárnia, feladata a konkrét tényállásnak szigorú logikai subsumálása,⁷⁹⁷ *Jerusalem* szerint pedig a választási bíróság *laikus* tagjai is — akik pedig egyesek megítélése szerint *a nem jogi* szempontok érvényesítése végett kerültek a választási bíróságokba — megsértik kötelességüket, ha *nem jogi* mérlegelés alapján adják le szavazatukat.⁷⁹⁸ Etekintetben mindenestre érdekes, hogy két hasonlóan szervezett bíróság, a *birodalmi német* és a *porosz* választási bíróság gyakorlatának iránya határozottan eltérő. *Kaisenberg-Schütze* szerint ugyanis a *porosz* Wahlprüfungsgericht hajlamos volt a szigorú jogászi értelmezésre, míg a *birodalmi* választási bíróság bizonyos pontok tekintetében szabadabb törvényt magyarázatot alkalmazott, inkább a *törvény értelme* irányában.⁷⁹⁹ Ezt a jelenséget pedig nagymértékben magyarázza az a már megemlített körülmény, hogy a *porosz* választási bíróságban sokkal nagyobb és aktívabb szerepet játszottak a bírói tagok,⁸⁰⁰ míg a Wahlprüfungsgericht beim Reichstagban — legalább is belső, szervezeti kérdések (elnökség) tekintetében — háttérbe kellett szorulniok.⁸⁰¹

A német irodalomban *Mohl*,⁸⁰² de ugyanúgy a *magyar* törvényszerkesztő is az anyagi igazság megvalósítását tűzi ki célul a választási bíráskodás elé⁸⁰³ s az 1915-ös években *Balogh Jenő*, mint igazságügyminiszter megállapítása szerint a kir.

⁷⁹⁵ *Seydel*: Gutachten I. 146.

⁷⁹⁶ *Finger* 232.

⁷⁹⁷ *Hubrich* 72.

⁷⁹⁸ *Jerusalem* 108.

⁷⁹⁹ *Kaisenberg, Georg—Schütze, Erwin*: Die Wahl zum preussischen Landtag. Berlin 1932. III. Aufl. 10.

⁸⁰⁰ *Kaisenberg—Schütze* 222.

⁸⁰¹ *Hettner* (50 Jahre Reichsgericht) 145.

⁸⁰² *Mohl*: Kritische Erörterungen 629.

⁸⁰³ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 364.

Kúria választási bírói funkciója ugyanaz volt, mint a polgári vagy büntetőbíráskodásban.⁸⁰⁴

Ha nem is feltétlenül helyes — és ezen nehéz kérdés eldöntéséhez felhasználható — szempontokat, de mindenesetre jellemző történeti képet ad ebben a vonatkozásban annak a vizsgálata, miképp értékelte az egykorú jogászi közfelfogás a kir. Kúria, mint választási bíróság működését.

A megítélés — az egyetlen *Grecksák* helyeslő bírálatával szemben⁸⁰⁵ — kizárólag *negatív*. A különbség legfeljebb abban fedezhető fel, hogy a szerzők miben látják megnyilvánulni a gyakorlat hibáját, és hogy ezért vajjon a Kúriát, vagy pedig az alkalmatlan szervezet választott törvényhozást, illetve a rossz törvényt teszik-e felelőssé.

Többek között *Seydel* adott valamikor kifejezést annak az aggályának, hogy a választási bíráskodás ne bizassék *polgári bíróiságra*⁸⁰⁶ és ezt az óvását a magyar választási bíráskodást illetőleg igazolja *Polner* megállapítása, amely szerint a kir. Kúria túlnyomórészt magánjogi kérdésekkel foglalkozván, mint választási bíró is hajlandó lesz a magánjog eszme körében mozogni.⁸⁰⁷ Ugyancsak a Kúria egyébkénti bírói működésének kizárólagosként fogják fel gyakorlatának *formalistikus* voltát *Tetőlteni*,⁸⁰⁸ aki szerint a Kúria ítéletein bizonyos „technikus jelleg vált urrá“, valamint a túlnyomórészt *Csekey* és *Marczali* közlései alapján informált külföldi szerzők közül *Hatschek*⁸⁰⁹ és *Stauber*.⁸¹⁰ Éppen ezzel a veszéllyel egyébként annakidején maga a magyar törvényhozó is számolt, amennyiben az 1878—1881. országgyűlés elé terjesztett javaslatához az igazságügyi

⁸⁰⁴ Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 457.

⁸⁰⁵ *Grecksák* Károly: A Kúria reformálása. Jogállam IX. 1910. 19., — A választási bíráskodás a gyakorlatban 13. — Maga is kifogásolja azonban a Kúria gyakorlatát: Jogállam VI. 1907. 758. — V. ö. még: *Richter* Béla: A polgári jogszolgáltatás jövője. Szeged 1935. 47.

⁸⁰⁶ *Seydel* Gutachten I. 136.

⁸⁰⁷ *Polner* Ödön: A képviselőválasztások érvényessége fölötti bíráskodás egynémely kérdéséről. Magyar Jogászegyleti Értekezések XXI. 1. Budapest 1901. 4.

⁸⁰⁸ *Tetőlteni* Ármin: Véleménye. Az 1911. évi országos jogászegyleti Irományai I. 462.

⁸⁰⁹ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 449, 489.

⁸¹⁰ *Stauber* 142. 554/j.

bizottság által fűzött jelentés megállapítja, hogy a javaslat számít arra, miszerint a gyakorlat kezdetén a rendes bíróságok az alakiságok bírálatában túl szigorúak és *tépelődők* lesznek, s hajlandók arra, hogy egy lényegében és egészében helyes aktust alárendelt formaságok megsértése miatt érvénytelennek mondjanak ki; ezt a veszélyt volt hivatott elhárítani az a javaslatba felvett rendelkezés, amely a bírákhoz intézett utasítás alakjában azt tartalmazta, hogy a választás eredményének elbírálásánál a „dolog lényegére“ helyezték a súlyt.⁸¹¹ Ez az előzetes óvás azonban nem vezetett eredményre, mert *Tetétleni* éppen azt állapítja meg, hogy a Kúria szinte túlságosan ragaszkodott ítéleteiben a törvény rendelkezéseinek minden betűjéhez.⁸¹²

Az 1911-ben tartott országos jogászgyűlés egyhangú megállapítása volt, hogy a Kúria bíráskodása nem töltötte be a hozzáfűzött várakozásokat,⁸¹³ és az 1915. évi törvényhozás megnyilatkozásaiból is az az összbenyomás szűrhető le, hogy a kir. Kúria bíráskodása csalódást keltett,⁸¹⁴ úgyannyira, hogy *Wlassics* közlése szerint az 1914-es években annak a tervnek is voltak hívei, hogy a választási bíráskodás ismét a házra ruháztassék.⁸¹⁵

Hogy a kúriai bíráskodás eredménytelenségének közvetlen oka mi volt, azt a vizsgálók nem egységesen ítélik meg, *Erdélyi Viktor* szerint a kúriai gyakorlat rosszabb volt, mint maga az általa súlyosan elítélt törvény, az 1899: XV. t. c.,⁸¹⁶ — míg az 1915. országgyűlésen *Haller István* azt hangoztatja, hogy a hiba nem a Kúriában, hanem a törvény rosszságában keresendő.⁸¹⁷ Éppen ebben a vonatkozásban érdekes adatot szol-

⁸¹¹ Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 155—156.

⁸¹² *Tetétleni* Armin: Véleménye 462.

⁸¹³ Irományok II. Napló: *Szivák* Imre előadó, *Kenedi Géza*, *Várady* Zsigmond, *Róna* Zoltán. — *Deák*: Erdélyrészi Jogi Közlöny VI. 93.

⁸¹⁴ Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. *Polónyi Géza* 394, *Bródy* Ernő 402—404, *Springer* Ferenc 412.

⁸¹⁵ *Wlassics*, Julius: Die Reform des Parlamentsrechtes. Ungarische Rundschau. III. 1914. 758.

⁸¹⁶ *Erdélyi Viktor*: A parlament és a Cúria. Huszadik Század. XIII. évf. XXVI. 1913. 384.

⁸¹⁷ Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 424. — *Márkus* szerint a Cúria túl volt terhelve: *Márkus* Dezső: A petíciók, a kir. Cúria és a közvélemény. Ügyvédek Lapja XXVII. 1910. 26.

gáltatnak azonban azok a közlések, amelyek azt állapítják meg, hogy a Kúria *kedv nélkül* bíraskodott.

Herman Ottó már az 1892—1896. országgyűlésen azt a megjegyzést tette, hogy a Kúria *nem lelkesedik* hatásköre kiterjesztéséért.⁸¹⁸ *Tetőtleni* az 1911.-i jogászgyűlés elé terjesztett véleményében,⁸¹⁹ *Szivák* Imre pedig mint jogászgyűlés V. szakosztályának a választási bíraskodás kérdésével foglalkozó előadója egybehangzóan azt állapították meg, hogy a Kúria *kedvetlenül* foglalkozik a kérdéssel.⁸²⁰ Ennek oka *Erdélyi* szerint az volt, hogy a Kúria néhány évi sikertelen kísérletezés után maga rájött arra, hogy a választási bíraskodási feladat nem felel meg neki, és ettől kezdve a szerző szerint maga sem vette komolyan feladatát,⁸²¹ ami az 1915. országgyűlésen felszólaló *Bizony Ákos* képviselő szerint annyira fokozódott, hogy az 1910. évi választások ellen beadott panaszok közül egynek sem adott helyet a Kúria, bár a képviselő szerint a választások köztudomásulag rendkívül korruptak voltak. Sokan ebből arra következtettek, hogy a Kúria valóságos *sztrájkot* rendezett abból a célból, hogy a számára alkalmatlan megbízatástól szabaduljon és a kormányt ellenkező törvényi rendelkezés hozatalára kényszerítse.⁸²²

Meg kell jegyeznünk, hogy a Kúria idegenkedése a választási bíraskodástól nem volt egyedülálló a kérdés történetében, amennyiben a bírói rendszer őshazájában, *Angliában* is tartózkodással fogadta a bíróság a választások felett való döntés jogának reá ruházását⁸²³ és ugyanez volt a helyzet 1911-ben *Elsass*-ban is.⁸²⁴ Az ok pedig, amely ezt a magatartást előidézte, s amelyre az *angol* viszonyokat illetőleg Lord Chief Justice *Cockborn*,⁸²⁵ *Elsass*-ban pedig a bíraskodással megbízott colmari Oberlandesgericht elnöke, Dr. *Molitor*⁸²⁶ kifejezetten

⁸¹⁸ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 179. — Idézi *Szivák* is: Codex 499.

⁸¹⁹ *Tetőtleni* Véleménye 463.

⁸²⁰ Jogászgyűlési Irományok II. Napló.

⁸²¹ *Erdélyi* 361.

⁸²² Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 372.

⁸²³ *Mendelssohn—Bartholdy* AöR XXIX. 292. 13/j.

⁸²⁴ *Ball* 99.

⁸²⁵ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 429—430.

⁸²⁶ Über Richter und Recht DRZ 1912. V. 429.

utaltak is: az az aggály, hogy ezáltal a bíróságok a *politikával* kerülnek kapcsolatba, ami a bíróságok iránti bizalmat fogja károsan befolyásolni. Ezzel szemben az 1925: XXVI. t. c. megalkotása kapcsán a kir. Közigazgatási Bíróság kifejezetten örömmel fogadta hatáskörének a választási bíraskodással való kiszélesítését⁸²⁷ és épen legutóbb *Biró* azt állapította meg, hogy „a Közigazgatási Bíróság tekintélye a legutóbbi évtizedben kiállotta a képviselőválasztások érvényessége felett való bíraskodás teherpróbáját is“.⁸²⁸

Ezek a megállapítások kétségtelen világossággal arra vezetnek, hogy a választási bíraskodás jogi természetének helyes felismerése két szempontot kell, hogy maga előtt tartson.

A választási bíraskodás *szükségképen más*, mint az ú. n. rendes bíróságok által gyakorolt magánjogi, vagy büntetőbíraskodás, s a különbség a rendes és a *közjogi per* között az, hogy „míg az előbbi a *tényálladékot* önmagában, elszigetelve, pusztán fogalmi oldaláról tekinti: addig a közjogi bíraskodásnál nemcsak az a cél, hogy a jog szabályai szerint kiszolgáltassék a jog, hanem hogy a törvény az egész szempontjából alkalmaztassék“.⁸²⁹ Nyomban ki kell azonban emelnünk azt is, hogy *ugyanilyen* jellegű és legfeljebb mennyiségileg eltérő különbség van a rendes bíraskodáson belül a *polgári és büntető* bíraskodás —, nemkülönben mindkettejük egyrészről —, s a *közigazgatási* bíraskodás között másrészről. Ebből pedig az következik, hogy a *közjogi per* ezen jellegzetességét csak azzal az indokoltsággal lehet ez alapon „különleges jelleg“-nek mondani, amilyen jogosultan a magán-, büntető- és közigazgatási jogi bíraskodást is a maga módja szerint „különlegessé“ lehetne — és kellene — minősíteni. Helyesen azonban szó sincs a választási bíraskodásnak ilyen értelemben felfogott különleges

⁸²⁷ V. ö. erre: *Wlassics*, Julius baron: Die Gerichtsbarkeit über Abgeordnetenwahlen und das Wahlrechtsgesetz. Pester Lloyd 1925. jan. 25. 72. évf. 20. sz. — *Wlassics*, Julius baron: Die Teilung der Gewalten und die Judikatur in Wahlsachen. Pester Lloyd 1926. jan. 11. 73. évf. 7. sz. — *Egressy Árpád*: Megbeszélése. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára (Magyar Jogi Szemle melléklapja). IX. 1928. 17.

⁸²⁸ *Biró* Balázs: Negyven év visszhangja. Alsófokú bíróság a mai közigazgatási bíróság keretén belül. Az Adó, adó- és illetékügyi szemle. XXIV. 1936: 274.

⁸²⁹ *Csekey*: A választási bíraskodás szervezéséhez 10.

jellegéről, hanem egyszerűen arról, hogy a választási bírászkodásban épügy kifejeződésre jut az általa tárgyazott joganyag, mint a magánjogi, büntetőjogi bírászkodásban a maga substrátuma. A választási bírászkodásnak *államjogi jellege* van⁸³⁰ és ez teszi indokolttá, vagy talán fokozottabban aktuálissá azt az újabban különösen a *német* jogfejlődésben általános bírói szempontból hangoztatott⁸³¹ megállapítást, hogy „a bíró sem vonhatja ki magát a nemzet érdekeinek és törekvéseinek hatása alól, a *strictum ius*-sal szemben nem szigetelheti el a *politikai aequitas*-t”⁸³². Természetes, hogy ez a helyzet ritkán jelentkezik a kifejezett államcél és államérdek kérelhetetlen élességével — mint pl. az 1880-as évek *norvég* választási bírósága előtt: amidőn is az *alaki* jogsértés hibáját ellensúlyozta és kiegyenlítette az *anyagi államcél* kielégítése.⁸³³ A mindennapi választási bírászkodási gyakorlat számára talán csak az ú. n. *állam-ellenes programmal* fellépő párt érdekében kifejtett választási agitáció jelenthet ebbe a gondolatvilágba eső problémát, vagy az ehhez hasonló az az eset, amelyet az irodalomban *Hippel* említ, amidőn valaki a választópolgárt akadályozza választójoga gyakorlásában vagy a szavazat tekintetében a választás eredményét meghamisítja, s *ezzel Hippel megfajtése szerint jogellenesen cselekszik*, még abban az esetben is, ha ezzel a forradalmi kisebbséget akarta csökkenteni.⁸³⁴ Ezek a kérdések azonban csak azt mutatják, hogy — mint minden bírászkodás terén — úgy a választási bírászkodásban is vannak *határkérdések*, amelyek eldöntését a bíróság sokszor *idegennek* érezheti a maga számára, különösen — mint az ilyen esetben —, amidőn a megítélése alá kerülő kérdés már az *államvezetés* területét metszi.

⁸³⁰ Csekey, Stephan: Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg. Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV. 1926. 443.

⁸³¹ Goltner Dénes: Bírászkodás a nemzetiszocialista Németországban. Szeged 1936. 37—38., — Goltner Dénes: A célbírászkodás. Magyar Jogi Szemle. XVIII. 1937. 287—302. és köv.

⁸³² Csékey: A választási bírászkodás szervezéséhez 14.

⁸³³ Szász Zsombor: A választási bírászkodás hazánkban és a külföldön. Jogállam VI. 1907. 57—58.

⁸³⁴ Hippel, Ernst von: Überprüfung von Verwaltungsakten durch die ordentlichen Gerichte. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer. Heft 5: Berlin und Leipzig 1929. 192.

Ez pedig azt jelenti, hogy a választási bírászkodásnak szinte mindig vannak olyan vonatkozásai és hatásai, amelyek *gyakorlati politikai szempontból* igen jelentősek lehetnek. Az is kétségtelen, hogy a választási bírászkodás az ily hatásokkal is kísért *államszervezeti vonatkozásokon keresztül*, azokra tekintettel minősül *közjogi bírászkodássá*. Ez azonban csak akkor jelenti a „kés élén táncolás“ veszélyét és azt a fenyegető lehetőséget, hogy a választási bíróság döntésébe a politikai mérlegelés szűrődik be,⁸³⁵ ha egyrészt ennek a bíróságnak a *minősége*, — szervei vagy egyébkénti ügyköréből folyó adottságai, a közélettől való „hermeticus“⁸³⁶ vagy „kaszt jellegű elzárkózottsága“⁸³⁷ — *alkalmatlanná* teszik őt a *közjogi* bírászkodási anyag kezelésére, — másrészt ha a *politikai* elem jelenléte *pártpolitikai*-, hatalmi-, érdek-harcok érvényesülését jelenti. Ez már valóban „különleges jelleg“ volna, amely azonban számunkra azért nem jelenthet problémát, mert épen ebből következően *nem vonatkozhatnak már a szó bárminő értelmében felfogott „bírászkodásra“*.

29. §. A választási bíróság mint zsűri.

Francia eredetet tüntetve fel, a választási bírászkodásnak törvényhozói működéshez való tartozását és annak „különös jellegét“ valló nézetnek a bírászkodó *szerv*-re való kihatása jelentkezik abban a felfogásban, amely elsősorban a házat, mint bírászkodó szervet *zsűrinek* tekintette, s amely másodszorban a választási bíróságtól általában *zsűri-jellegű* bírászkodást kívánt.

A forradalom utáni *francia* kamara állapította meg magáról, hogy a választások érvényessége megítélése tárgyában mint „un grand jury souverain“ jár el, ezért semmiféle határozat döntésében nem köti, nem befolyásolja és határozatait sem köteles indokolni.⁸³⁸

⁸³⁵ *Hettner*: Die neueste Rechtsprechung des Wahlprüfungsgerichts beim Reichstage. DJZ 1931. XXXVI. 328.

⁸³⁶ *Szilágyi* Dezső: Országgyűlési Napló 1875—1878. XII. 85.

⁸³⁷ *Horváth*: Erdélyrészi Jogi Közlöny IV. 374—375.

⁸³⁸ Különösen: *Jaques* Die Wahlprüfung 16. — *Jellinek* Gutachten II. 130. — *Markbreit* 133.

Érvényre jutott azonban ez a nézet a régi német jogfelfogásban is, amennyiben *Mohl* szerint a Reichstag mint *esküdtszék* ítelt legjobb tudása, erkölcsi meggyőződése és lelkiismerete szerint.⁸³⁹ *Hubrich* azonban az új német választási bíróságban is úgy látja, hogy a képviselő-tagok mint esküdtek vagy Schöffenek hivatottak eljárni.⁸⁴⁰

A magyar jogfejlődésben a választási bíraskodási törvény (1899: XV. t. c.) tárgyalásai során szintén felvetődött *Herman Ottó* nyomán az a gondolat, hogy a választási bíraskodás — minthogy nem annyira bírói functio, mint inkább zsűriszerű eljárás — a képviselőház hatáskörében hagyandó meg,⁸⁴¹ illetve zsűri-jellegű szervre ruházandó.⁸⁴² Az ilyen választási bírósági terv végletét mindenestre ugyancsak *Herman Ottó* propositiója képviseli, aki ugyanis — *Markbreit* közlése szerint — a választókerület polgáraiból alakított volna zsűrit a választási bíraskodás foganatosítására, s a zsűri határozata egyben a *választás korrektívumát* is jelentené.⁸⁴³ Ez a gondolat mindenestre megközelíti azt a tant, amely az esküdtek határozatában a népszellemnek a törvényből való *emanatioját* látta.⁸⁴⁴

Természetes, hogy voltak kezdettől fogva *tagadói* is az egész zsűri-gondolat komolyságának. Így pl. az 1915. országgyűlésen *Bizony Ákos*,⁸⁴⁵ a német irodalomban pedig már korábban *Jaques* adott kifejezést azon meggyőződésüknek, hogy a „souverain jury“ elmélete csak *frázis*.⁸⁴⁶ Ennek ellenére érdekesen a legújabb időkben a tételesjogba is bekerült a *zsűri-gondolat* a választási bíraskodással kapcsolatosan, amennyiben az 1925. szeptember 18.-i *chilei* alkotmány 79. §-a értelmében alakult külön választási bíróság (Tribunal calificador) *zsűri* módjára jár el.⁸⁴⁷

⁸³⁹ *Mohl* Kritische Erörterungen 569.

⁸⁴⁰ *Hubrich* 73. 9/j.

⁸⁴¹ Országgyűlési Napló 1881—1884. X. 260. *Éles* Henrik.

⁸⁴² Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 180. *Herman Ottó*.

⁸⁴³ *Markbreit* 132.

⁸⁴⁴ *Jaques* 56.

⁸⁴⁵ Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 375.

⁸⁴⁶ *Jaques* 55.

⁸⁴⁷ *Dareste* IV. 101.

A választási bíróság zsüri-volta különösen három vonatkozásban érezteti hatását. Elsősorban arra szolgálna ugyanis, hogy a számszerűen nem mindig meghatározható választási visszaélések hatását *sejtésszerű* jogismereteivel⁸⁴⁸ mérlegelje.⁸⁴⁹ Lényegéhez tartozik azonban az is, hogy határozatait *indokolni* nem köteles, s így az egyes tagok határozatának, meggyőződésének alapja *nem ellenőrizhető*.⁸⁵⁰ Jellemző körülmény végül a zsüri megalakításánál az, hogy az érdekelteknek — elsősorban pedig a bíróság előtt álló panaszlottnak (választási bírászkodásban a képviselőnek) — *visszavétési*, kifogásolási joga van.⁸⁵¹

Ami ezekből a szempontokból az első helyen említett mérlegelő feladatot illeti, nem kétséges, hogy a *közjogi bírászkodás* természetének megfelelő, illetve abból folyó bírói mérlegelés a zsüri jelleg *fictionja* nélkül is maradék nélkül meg fogja tudni oldani a választási visszaélések számszerűen nem ellenőrizhető hatásának problémáját.

Az *indokolási* mentesség valóban állandó kísérő jelensége a zsüri- vagy esküdtbíráskodásnak. Éppen olyan kétségtelen azonban az is, hogy nem áll vitán felül, vajjon *emeli-e* az esküdtbíráskodás értékeit. A választási bírászkodás során szerzett tapasztalatok ennek a feltevésnek meglehetősen ellentmondanak. A *német* viszonyokat illetőleg *Leser* már korábban nagy hiánynak mondotta, hogy a határozatok nincsenek indokolva, amire pedig a ház bíráskodása esetén annyival is inkább szükség volna, mert a nagy taglétszámú ítélő testületre tekintettel az erkölcsi felelősségérzet igen megoszlik;⁸⁵² *Eiswaldt* pedig kifejezetten azt állapítja meg, hogy a választási bírászkodásnak az alkotmány- (állam-) bíróságokra való ruházását az tette szükségessé, hogy a ház nem indokolt, már pedig „das iuristi-

⁸⁴⁸ *Seydel* Gutachten I. 146.

⁸⁴⁹ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 503. — Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 345.

⁸⁵⁰ *Jaques* 16. — *Laband* Staatsrecht I. 313. — *Leser* 2. — *Stauber* 158. 631/j.

⁸⁵¹ Nálunk Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 213. — Igazságügyi Javaslatok Tára XV. 1915. 397. — Hasonló jellegű a *sorshúzás* gondolata is: u. ott 436., 449.

⁸⁵² *Leser* 132—133.

sche Gewissen ist eng, das Parteigewissen weit“.⁸⁵³ Ugyanennek a felfogásnak ad kifejezést egyébként a *francia Lebon* is.⁸⁵⁴ Az indokolás hiányával igen könnyen kapcsolatba lehet hozni a házak választási bírói gyakorlatának egyik nagy fogyatékoságát — vagy talán azt mondhatnók: a gyakorlat teljes hiányát is: *Stauber* közli, hogy az északamerikai *egyesült államok*-beli képviselőházak még csak az eljárási szabályok tekintetében sem alakítanak ki szokásjogot, amennyiben az előző ülészak eljárási szabványai *nem* kötelezik a következőt.⁸⁵⁵ Ugyanez a jelenség volt azonban megfigyelhető *Leser* szerint a *német* Reichstag-bíráskodás korában is.⁸⁵⁶

A zsüri megalakításánál nagy szerepet játszó *visszavetési*-, kifogásolási jogot is érvényesíteni kívánták a választási bíráskodás terén is. Érdekes azonban, hogy már *Mohl*-nak aggályai voltak a kifogásolási joggal szemben⁸⁵⁷ és ezeket megismétli a *hesseni* tételesjognak a visszavetési jogot elismerő rendelkezései kapcsán legutóbb *Anders*.⁸⁵⁸ Az *olasz* bizottsági bíráskodási rendszerben nem is volt a ház tagjainak a 20 tagú ítélőkollegiummal szemben visszavetési joga.⁸⁵⁹

A *zsüri*-gondolatnak csak addig van valamelyes indokolt-sága, amíg a vele kapcsolatos *anyagi feltételezések* megcáfolást nem nyertek. Az előbbieket szerint azonban téves az a felfogás, amely a választási bíráskodásnak a törvényhozással való kapcsolatát és a választások érvényessége felett való döntésre hivatott eljárás különleges jellegét vallja. Ily körülmények között pedig elvész a lehetősége annak is, hogy a bíráskodó *szervben* a nem létező anyagi tulajdonságok visszatükrözésére hivatott alakíságot kívánjunk felfedezni.

Gondolkodástaniilag is hibás azonban az a törekvés, amely a *szerv* állítólagos *zsüri*-jellegéből akarja levezetni a *bíráskodás* jogi természetét. A *zsüri*-fogalomnak *nincs apriorisztikus* tartalma, ennél fogva abból a választási bíráskodás minősülésére

⁸⁵³ *Eiswaldt* 308.

⁸⁵⁴ *Lebon* 25.

⁸⁵⁵ *Stauber* 162.

⁸⁵⁶ *Leser* 132—133.

⁸⁵⁷ *Mohl* Kritische Erörterungen 644.

⁸⁵⁸ *Anders* 88—89.

⁸⁵⁹ *Stauber* 132. 519/j.

nem lehet következtetéseket vonni. A választási bíróság *nem zsüri-*, hanem *közjogi-: alkotmány-bíróság*, mert e jellege az általa alkalmazott joganyag természetéből következik.

30. §. A választási bíraskodás alkotmánybíraskodás.

Kluge a választási bíraskodás jogi természetének vizsgálatában arra az eredményre jut, hogy a választási bíraskodás a bíraskodással és a közigazgatással nem minden további nélkül azonosítható tevékenység, amelynek különleges jellege kizárja azt, hogy valamely más jogterület normáit változtatás nélkül átvegye. Ez vezeti a szerzőt arra, hogy a választási bíraskodásban a közigazgatás és bíraskodás mellett, helyesebben *között* álló harmadik kategóriát, a „*Prüfen*“-t ismerje fel.⁸⁰⁰

Hasonló jellegű megállapításra jut más irányban végzett vizsgálatai során a magyar irodalomban *Csekey*, aki szerint a választások érvényessége felett való döntésben *bíraskodásról* van szó, azonban a bíraskodásnak egy oly neméről, amely egyenlően ellenlábasra úgy a magán-, mint a büntetőjogi bíraskodásnak, mert a választási bíraskodás *közjogi bíraskodást* jelent.⁸⁰¹

Helyes értelmük szerint sorozandók végül bizonyos szempontból mindazok a téves felfogások, amelyek a választási bíraskodás „különleges jellegét“ hirdették.

Nem lehet kétséges, hogy a választási bíraskodásban nem valami új jogéleti formát, hanem csak egy *tárgyának megfelelően kialakult bíraskodási ágat* lehet látnunk. A kérdés csak az lehet, hogy mi a szabatos minősítése és megjelölése ennek a bíraskodási tevékenységnek.

Általánosan elterjedt, de a történeti okokon kívül egyébbel alig magyarázható az a szóhasználat, amely a *rendes bíróságokat*, illetve bíraskodást a többi, bár nem rendkívülinek nevezett bíróságokkal állítja szembe, s amely utóbbiak alatt rendszerint a *közigazgatási* (és közjogi) bíróságokat érti. Ennek a terminológiának a magyarázata kétségtelenül az, hogy a magánjogi- és büntetőjogi bíraskodás időrendileg összehason-

⁸⁰⁰ *Kluge* 48.

⁸⁰¹ *Csekey*: A választási bíraskodás szervezéséhez 9., — Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV. 1926. 443.

líthatatlanul korábban kifejlődött államhatalmi működés volt, hiszen mindkettő csaknem egyidős a magánjog és a köz büntetőjoga elismerésével, illetve tudatos gyakorlásával, míg *Bähr* szerint kezdetben az is kétséges volt, hogy vajon *közjogok* egyáltalában képezhetik-e a bírászkodás tárgyát.⁸⁶²

A magánjogi és büntetőbírászkodást általában *rendes* bírászkodásnak minősítő általános szóhasználat természetesen nem szabatos akkor, amidőn ezt a *közjogi* bírászkodással állítja szembe. Csak azonos megismerési síkból vizsgált jelenségek hasonlíthatók össze, vagy különböztethetők meg egymástól, már pedig az a nézőpont, amely bizonyos államhatalmi tevékenységekben egyrésztől *rendes*-, másrésztől *közjogi* bírászkodást lát, kétségtelenül nem azonos.

Természetszerűnek látszik a bírászkodás megjelölésére azt az anyagot felhasználni, amelyre a bírászkodás vonatkozik, vagyis a jelenséget *tárgy* szerint meghatározni. A magánjogi (polgári) bírászkodás ilyértelemben felfogott tárgya az egyes (vagy az állam, mint magánjogi személy) *magánjoga*, a büntetőbírászkodás tárgya az államnak az egyes magatartására, bűncselekményére vonatkozó *büntetőjoga*. Már itt kétségtelen, hogy ez a két „rendes” bírászkodás *nem* azonos jellegű, mert a büntetőbírászkodás tárgya is *közjog*. Ezzel szemben valóban nem lehet a *közigazgatási* vagy egyéb bírászkodást, mint különböző valamit *közjoginak* minősíteni.

Általában felhívják a szerzők a figyelmet arra, hogy az *eljárési szabályok* gyakorlása maga is *közjogi* tevékenység: minden *perrendtartás* közjogi szabályok foglalata, legyen bár a bírászkodás *tárgya magánjog*,⁸⁶³ ennyiben tehát — *Csekey* után — *minden* bírászkodás közjogi jellegű.⁸⁶⁴ Utalunk azonban arra, hogy ez egészen más szempont, mint amit a fentiekben megemlítettünk. A perjogi szabályok ugyanis *nem kizárólagos és közvetlen tárgyai* sem a polgári, sem a büntető bírászkodásnak, hanem sokkal inkább *eszközei* annak. Az eljárásjog, mint olyan ritkán képezi bírászkodás *közvetlen és egyedüli tár-*

⁸⁶² *Bähr*: Der Rechtsstaat 179.

⁸⁶³ *Csekey* 9. 18/j. — *Merkel*, Adolf: Allgemeines Verwaltungsrecht. Wien und Berlin 1927. 31. — *Jellinek* G.: System 61.

⁸⁶⁴ *Csekey*: Ein Beitrag zur Wahlprüfungsorganisation. Blätter für vergl. Rechtswissenschaft VIII. 1912. 44. 5/j.

gyát, ha csak nem bizonyos értelemben akkor pl., amidőn a *hatásköri bíróság* dönt illetékességi vagy hatásköri viták felett, bár az is kétségtelen, hogy itt is elsősorban az illető államszerv *hatósága*, és nem a reá vonatkozó, azt meghatározni hivatott *szabály* a tárgya az eljárásnak.^{864a}

Minek minősítendő a választási bíráskodás annak a gondolatnak a továbbfejlesztésével, amely a bíráskodás tárgyának alapulvétele mellett a polgári bíráskodásban *magánjogi*-, a büntető igazságszolgáltatásban már *közjogi* bíráskodást látott? Ez a kérdés természetesen visszavezet arra a problémára, hogy mi a tárgya a választási bíráskodásnak, s egyben megoldja azt a kérdést is, amit korábban érintettünk már, hogy miért nem közigazgatási bíráskodás a választási bíráskodás.

Korábbi felismerésünk szerint a választási bíráskodás tárgya a választás, mint jogi hatások elérésére irányuló és azokat megvalósító magatartás- és eseménysorozat. Ez a joghatás pedig — egy vagy több tagján keresztül — a törvényhozó testület megalakítására vonatkozik, abban jelenik meg. A törvényhozó testület megalakulása, működése az *államszervezeti jog* problémái közé tartozik, amely összegező szabályozását az *alkotmányjog*-ban nyeri. A választási bíráskodás tárgya tehát *alkotmányjog, a választási bíráskodás alkotmánybíráskodás*.

Ide nem tartozóan messze vezetne, ha a szóhasználat következetességét akarnók eldönteni a *közjogi*-, *állam-* és *alkotmánybíráskodás* terminologikus harcában. Két megállapítást azonban mégis kell tennünk.

Ezek egyike az, hogy a legújabb időkben (1919. után) a *német* jogfejlődés terén az *állambíráskodás* (Staatsgerichtsbarkeit) tekintetében kialakult terminologikus eredményeket nem lehet maradék nélkül a magyar jogfejlődést illetőleg értékesítenünk. Elsősorban azért, mert a tudományos szóhasználat a német jogterületen sem egységes, de még az irodalmi kiművelést illetőleg sem megállapodott. Utalunk etekintetben arra, hogy míg a *birodalmi német* tételesjog az 1919. augusztus 11.-i alkotmány 19. és következő szakaszai értelmében eljáró köz-

^{864a} E kérdésről legutóbb részletesen: *Góliner* Dénes: *Közjogok bírói védelme. Bírák és Ügyészek Lapja*. XXVIII. 1937. 1. szám 6.—16.

jogi bíróságot *állambíróságnak* (Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich) mondja,⁸⁶⁵ addig az *osztrák* jog a hasonló, — csak lényegesen bővebb — hatáskörben döntő bíróságot *alkotmánybíróságnak* (Verfassungsgerichtshof) nevezte.⁸⁶⁶ Mindkét közjogi bíróság szervezetére, de az általuk foganatosított közjogi bíraskodás jellegére és jogi természetére is rendkívül erős befolyást gyakorolt azonban az a körülmény is, hogy egyrészt a két állam *írott* alkotmánnyal rendelkezett, másrészt pedig, hogy mindkettő *szövetségi* rendszerben építette ki államszervezeti jogát.

Ezek megállapítása mellett utalunk arra, hogy a német irodalom terén találkozunk a választási bíraskodást *közjogi*,⁸⁶⁷ illetve *állam-bíraskodássá* minősítő felfogásokkal,⁸⁶⁸ amellet, hogy az állambíróságok egy része választási bíraskodást is fejtett ki.⁸⁶⁹

Meg kell azonban állapítanunk másodsorban azt, hogy az a különösen *német* szerzőktől hangoztatott felfogás, amely szerint a választási bíraskodás *közigazgatási bíraskodást* jelent,⁸⁷⁰ a választási bíraskodás tárgyának felismerésétől függetlenül *téves*.

Arra az elvi alapra, amelyből kiindulva a választási bíraskodás közigazgatási bíraskodássá minősíthető, rendkívül jel-

⁸⁶⁵ Az 1921. július 9-i törvény. Az állam-, illetve alkotmány-bíraskodás elnevezésre lásd: *Jerusalem* 74. — *Thoma*, Richard: Die Staatsgerichtsbarkeit des Deutschen Reichs. (Die Reichsgerichtspraxis im deutschen Rechtsleben Bd. I.) Berlin und Leipzig 1929. 180. — *Buschke*, Albrecht: Die Grundrechte der Weimarer Verfassung in der Rechtsprechung des Reichsgerichts. Berlin 1931. 17. — *Kühn* 9. 3/j.

⁸⁶⁶ *Guilino* 25. és köv.

⁸⁶⁷ *Lobe*: Der Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich. (Fünfzig Jahre Reichsgericht) 58.: szerinte a közjogi bíraskodásnak két megjelenési formája van: a közigazgatási- és alkotmánybíraskodás.

⁸⁶⁸ *Laband*: DJZ 1901. VI. 4. — *Jerusalem* 61, 106. — *Kühn* 6. — *Triepel*, Heinrich: Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit. Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer Heft. 5. 5: — *Kelsen* u. ott. 63. — *Zwarg*, Gerhard: Parteifähigkeit und Sachlegitimation im Verfahren vor dem Staatsgerichtshof. Königsberg 1933. 2. — *Merk* 659.

⁸⁶⁹ *Kluge* 12. — *Jellinek*: Handbuch des Deutschen Staatsrechts 625 és köv.

⁸⁷⁰ Lásd itt 26. §. ⁷¹⁰ és köv. jegyzet.

lemző *Friesenhahn* megállapítása, amely szerint az egyes minden vonatkozásban — és így azon eljárása, cselekvése vagy magatartása tekintetében is, amely a választásokkal kapcsolatos — csak a *közigazgatási állammal* (verwaltender Staat) áll szemben,⁸⁷¹ amiből valóban okszerűen folyhatik, hogy a választási bírászkodás *közigazgatási bírászkodás*.

Ez a megítélés azonban azzal áll vagy bukik, hogy vajjon azokra a vonatkozásokra irányul-e tárgyként a választási bírászkodás, amelyekkel kapcsolatban az állam, mint közigazgatási eszmei lény jelentkezik? A választási bírászkodás tárgyára vonatkozó vizsgálataink eredményéből következően azonban *nem*. A választási bírászkodás célja nem az elsődlegesen, hogy a választási hatóságok, mint alkalmi közigazgatási hatóságok által a választópolgároknak okozott *jogsérelmeket* orvosolja. Erre jellemzésül csak arra hivatkozunk, hogy ebben az esetben a valóságos, legjellegzetesebb választási bírászkodási ténykedés a választói névjegyzékek összeállításával okozott jogsérelmek orvoslása volna, — ami pedig tételesen jogilag kivétel nélkül *nem* a választási bíróságok, — illetve az egyes közjogi bíróságok, *mint nem választási bíróságok* feladatát képezi. *Tételesen jogilag* iehetséges, hogy az állam *közigazgatásilag* eljáró, ténykedő szervei útján jogsérelmeket okoz a választásokkal kapcsolatosan az egyesnek, mint választónak, és lehetséges, hogy ezek a jogsérelmek a *választási bírászkodás* során nyernek tételesen jogi okokból orvoslást. Nem lehet továbbá tagadnunk azt, hogy jogszolgáltatási ökonomiai szempontból nem ésszerűtlen az ilyen tételesen jogi rendezés. Ebből azonban távolról sem következik az, hogy a választási bírászkodás *elsődleges*, valóságos célja ez: közigazgatási jogsegély nyújtása a választónak. Már pedig a választási bíróság *csak ebben a vonatkozásban közigazgatási bíróság*.

Felesleges talán külön kiemelnünk azt, hogy a választási bírászkodást sem általánosságban, sem különösen a *magyar* viszonyokat illetőleg nem minősíti közigazgatási bírászkodássá az a körülmény, hogy külön *közjogi* bíróságunk nem lévén, a választási bírászkodást a királyi Közigazgatási Bíróság gyakorolja. Kétségtelen ugyanis, hogy nem a szerv határozza meg

⁸⁷¹ *Friesenhahn*: Handbuch des Deutschen Staatsrechts II. 538.

az általa végzett functio természetét, hanem fordítva: a Közigazgatási Bíróság a választási bírászkodás tekintetében mint *alkotmánybíróság* jár el, s a *magyar* jogi felfogás etekintetben — megjelenésbeli eltérésektől eltekintve — kezdettől fogva egységes is volt.⁸⁷² Más kérdés azután az, hogy a magyar tételes-jog egyes rendelkezéseiből — pl. az officialitás hiánya; a panaszlók „sértett“-ként való szerepeltetése — valóban lehet olyan következtetést levonni, mintha a választási bírászkodás a választás során szenvedett *egyéni* jogsérelmek orvoslására, mint fő és közvetlen célra irányulna. Hogy ez mennyire helytelen beállítása azonban a törvénynek, azzal az alábbiakban foglalkozunk.

Meg kell még említenünk ezzel kapcsolatosan azt a kérdést, ami különösen a *német* állambírászkodás fejlődési irányából szemlélve a választási bírászkodás *alkotmánybírászkodássá* minősülésével kapcsolatosan merülhetne fel: nevezetesen a választók *állami* szerviségét, és ezzel kapcsolatosan azt a problémát, hogy a választásban való részvétel, a választójoggal élés *törvényhozói működést* jelent-e s ebből kifolyólag a választónak *közvetlen* alkotmányjogi alanyisága van-e?

A *magyar* irodalomban *Polner* úgy látja, hogy a választónak a választásban való közreműködése az állami szervezetre vonatkozó, jogalapító jellegű hatósági ténykedés. E felfogás szerint tehát a választó *alkotmányjogi szerv*.⁸⁷³

A *német* irodalomban van híve annak a felfogásnak is, amely szerint a választás szervi ténykedés (Organtätigkeit), a választók államszervek, kiknek hivatása az egyes akaratán felülálló összességi akarat kialakításában közreműködni⁸⁷⁴, van

⁸⁷² Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 34. — *Csekey*: A választási bírászkodás szervezéséhez 9. és köv. — Über das System der Prüfung parlamentarischer Wahlen 19. és köv. — V. ö. viszont *Conchának* az 1911. jogászyűlésen tett megállapításaival: Irományok II. Napló.

⁸⁷³ *Polner*: Az államelmélet néhány főbb kérdése i. m. 71. — Lásd továbbá erre a kérdésre: *Ereky* István: A tárgyi és alanyi jogok dualismusa. Az alanyi közjogok rendszere. Pécs 1928. 102. és köv.

⁸⁷⁴ *Bernatzik*, Edmund: Kritische Studien über den Begriff der juristischen Person und über die juristische Persönlichkeit der Behörden insbesondere. AöR V. 1890. 310—311. — *Siauber* 21. — *Kulp* 13. — *Giese*, Friedrich: Die Verfassung des Deutschen Reichs von 11. August 1919. Berlin 1931. 61. — *Jellinek* System 159. — közvetett szerviségről szólnak:

azonban olyan nézet is, amely szerint a választó annyival kevésbé lehet államszerv, mert maga a törvényhozás sem államszerv, hanem a társadalom (Gesellschaft) szerve, ha a választásnak, mint folyamatnak vannak is érintkezési pontjai az államisággal⁸⁷⁵. A német tételesjogi szemlélet számára azért volt ennek a kérdésnek az alkotmánybíráskodás szempontjából nagy jelentősége, mert a választó a választással kapcsolatosan abban az esetben lehetett az érvényesség kérdésére vonatkozó alkotmányvita alanya, ha etekintetben tárgyi érdekeltiséggel (Sachlegitimation) rendelkezett, ami pedig első sorban akkor állott fenn, ha az alapulfekvő választást illetőleg alkotmányjogi személyisége, szervisége elismertett.

Kétségtelen, hogy ennek a szemléletnek a magyar jogfejlődés tekintetében nincs jelentősége. A német jogban is egészen alakias és sokak által kifogásolt szempont volt az, amely az alkotmányvitát a *felek* után akarta meghatározni. A magyar alkotmánybíráskodási fogalommeghatározás is kétségtelenül csak *anyagi* természetű lehet: az a bíráskodás, amely az *államszervezet* körébe tartozó kérdésre vonatkozik. Ez pedig kétségtelenül felismerhető a választások érvényességének elbírálására vonatkozó eljárásban abban az esetben is, ha az alapul szolgáló választásban való részvételben az egyes választót illetőleg *nem* is látunk törvényhozói működést.⁸⁷⁶

31. §. A „sértett“ a választási bíráskodásban.

Ha nem egységes a választási bíráskodás tárgyára és céljára vonatkozó felfogás, akkor természetesen nem lehet azonos annak a megítélése sem, hogy ki tekintendő a választási bíráskodás tárgyát képező eljárás „sértett“-jének, mert az egyéni jogséremlmek *közigazgatási jogvédelmét* valló felfogás-

Zwarg 12—13. — Kellein 94. — Giese a „Reichsvolk“-ban a „Reichstag“ Kreationsorgan-ját látja. Grundriss 52.

⁸⁷⁵ Kelsen, Hans: Hauptprobleme der Staatslehre. Tübingen 1923. 412, 466, 481, 683. — Ugyancsak tagadja a választó szerviségét: Philipp, Hans, G.: Die politischen und rechtlichen Voraussetzungen einer Wahlrechtsreform in Deutschland. Berlin 1933. 21.

⁸⁷⁶ Az ilyértelmű angol felfogásról lásd: Dicey, A. V.: Bevezetés az angol alkotmányjogba (Tárka-Kautz). Budapest 1902. 54—55.

nak szükségképen más eredményre kell vezetnie, mint annak a nézetnek, amely a választási bíraskodásban a köz, az államiság *alkotmányjogi* biztosítékát ismeri fel.

A sértett kivoltának megállapításában nem szabad szem elől téveszteni semmiesetre sem azt, hogy a választási bíraskodás *fő*-, elsődleges célja *mellett* szolgálhat olyan más érdekeket is, amelyek vagy logikai-, vagy célszerűségi okokból *kapcsolatosak* a választási bíraskodás centrális kérdésével, az *érvényesség* megítélésével. Nem erre akar ugyan következtetni, de igen jellemző *Kress* megállapítása, amely szerint semmi sem akadályozza a parlamentet abban, hogy a választási bíraskodást úgy rendezze be, hogy elérhessen bizonyos államcélokat (pl. felelősségre tudja vonni a közigazgatási hatóságokat a választás hibás és jogellenes lefolytatásáért, kontrollt tudjon gyakorolni stb.); a döntő tényező az, hogy a parlament célja kimerül-e abban, hogy a jogi helyzetet a választások tekintetében megállapítsa.⁸⁷⁷ Valóban *nem szükségképen* kizárólag egy cél megvalósítását és egy érdek védelmét szolgálja a választási bíraskodás, ennek megfelelően *nem feltétlenül egy érdekkör* címzettje jelentkezik, mint olyan tényező, aki a választás érvénytelenségére vonatkozó eljárásban sértett.^{877a}

Ezen az alapon válik érthetővé az a körülmény, hogy egyesek a *választó*-ban látják a választási bíraskodási eljárás sértettjét, ki választójoga szabad gyakorlásának érvényesítése céljából nyúl a választási bíraskodás *alanyi jogvédelmi* eszközhöz.⁸⁷⁸ Ha a választó *mint egyes* lép fel a választási bíraskodásban megjelenő közjogi vita kezdeményezőjeként, akkor teljes határozottsággal kidomborodik a bíraskodás *alanyi jogvédelem* jellege⁸⁷⁹ s akkor valóban könnyű a választási bíraskodásban a *Jellinek* Georg-féle *aktív státus* összegét kitevő igények (névjegyzékbe való felvétel, szavazáshoz bocsátás) védelmét felfedezni.⁸⁸⁰ Kétségtelen azonban, hogy vannak olyan mozzanatai a választási eljárásnak, amelyek *nem illeszthetők bele* abba a körbe, amely a választó fenti értelmű igényeit

⁸⁷⁷ *Kress* 30.

^{877a} *Goltner*: Közjogok bírói védelme 7, 13.

⁸⁷⁸ *Stauber* 58. — Az angol felfogásra *Braunias* I. 249—250.

⁸⁷⁹ *Merk* 389.

⁸⁸⁰ *Jellinek*, Georg: System 161.

foglalja magába, ami szükségképen oda vezet, hogy a választónak a választás (érvényessége) tekintetében való *érdekelt-ségét* bizonyos értelemben *kiterjesztőleg* fogjuk fel. *Kormann* a közjogok általános része számára a következőkép határozza meg a „*Betroffener*“ fogalmát: „Dessen Recht durch die Verfügung *beeinträchtigt* wird.“⁸⁸¹ Ennél feltétlenül tágabb kört fog át *Philipp* meghatározása a közjogi eljárás — és különösen az alkotmányjogi per — *ügyfeléről* (*Sauer* után): „Parteien ... Subjekte des Verfahrens, ... die ... *eigene oder fremde* Interessenverfolgungen dem Gericht zur Entscheidung unterbreiten.“⁸⁸² Ez a meghatározás pedig éppen a közjogok terére vonatkozólag annyival is inkább jelentős, mert a relatív hatálytalanságnak éppen *Kormann* által megállapított az a jellemzője, hogy arra csak az hivatkozhatik, kinek *érdekében* a relatív hatálytalanságot maga után vonó cselekvés által sértett szabály fennáll, — maga zárja ki ezt a jelenséget a közjogok teréről, mert a közjogok nem az egyes érdekében vannak létesítve.⁸⁸³ Más irányban, de ugyancsak az *egyénies* sérelem fogalmi körét meghaladó értelemben való kiterjesztést jelent az a felfogás, amely a választó panaszjogát mint a *választók összes-ségét* megillető panaszjog *delegációját* magyarázza, amelynek érvényesítésében az egyes választó a többségi akarat képviselőjére hivatott.⁸⁸⁴ Így értelmezés mellett természetesen elhomályosul már az egyéni érdekelttség képzete és azzal együtt a választási bíráskodásban az *alanyi jogvédelem* meglátása, ámire igen jellemző az, hogy az 1892. évi *német* Reichstagban a panaszjognak az *összes* választókra való kiterjesztése mellett már azzal érveltek, hogy az *érvénytelenségi okok* sértettje *minden* választó,⁸⁸⁵ anélkül, hogy az *egyéni* jog- vagy érdek-sérelem mint olyan megemlítést nyert volna. Igen érdekes gondolatot juttat kifejezésre az a — talán e vonatkozásban is jelentős — *magyar* választási bírósági megállapítás, amely szerint a választási bíráskodási „per“ közjogi természetű és tárgya nem a panaszosként fellépő fél magánjogi igényének

⁸⁸¹ *Kormann*: Grundzüge. Annalen 1911—1912. 1912. 49.

⁸⁸² *Philipp*: Parteifähigkeit 4.

⁸⁸³ *Kormann*: System 208, 217, 305.

⁸⁸⁴ *Stauber* 113. 450/j. — V. ö. *Jellinek* System 72. 252.

⁸⁸⁵ *Molitor* AöR XXXIV. 1915. 274—275.

érvényesítése, hanem közjogi igény, amelyet a törvény nem az egyesnek, hanem csak a választók bizonyos nagyobb számának — *kollektív személynek* enged meg.⁸⁸⁶ A *német* irodalomban *Bernatzik* mindenestre ellene volt annak, hogy a választók összessége (die Wählerschaft) *jogi személynek* tekintessék.⁸⁸⁷

Merk szerint az érdekeltek fogalmi körének kiszélesítése a *nép-vád* képzetének megközelítésével a *tárgyi jog védelmét* hozza előtérbe.⁸⁸⁸ Ezért állapítja meg *Valette* azt, hogy a választó szavazata leadásával befejezte a törvényhozó testület megalakítására vonatkozó működését, azt követőleg már *nem szerv*, ezért nem gyakorolhat befolyást szavazatára. A (választási) bírói döntés már *nem* az „ő” szavazata —, hanem a *tárgyi jog* felett történik.⁸⁸⁹ A tárgyi jog, mint kiindulási alap pedig könnyen érthetően előtérbe helyezi az *állam, a köz* érdekelttségét a választások — és érvényességük — tekintetében. *Schultz* még arra gondol, hogy a célszerűségi nehézségek áthidalásával a *nép* mint a választók összessége ügyfélképességét megkonstruálja a közjogi perben,⁸⁹⁰ sokkal helyesebbnek látszik azonban ennél az a felfogás, amely — tekintet nélkül az érvényesítő személyiségére — a választási bíráskodásban a *köz érdekét* kívánja védelemben részesíteni. Ezt *Laband* még olykép fogalmazza meg, hogy a választójog szabadságának védelmére rendelt jogszabályok nem annyira az *egyes* jogainak, mint inkább a *törvényhozás*, — mint az *állam* egyik fontos szerve — célszerű működésének garanciáját kívánják képezni,⁸⁹¹ a *magyar* irodalomban pedig *Szegheő* a büntetőjogi szemlélet által uralt általános felfogás jegyében a választási visszaélések büntető-

⁸⁸⁶ A kir. Közigazgatási Bíróság eddig kiadatlan 1758/1936. K. számú ítélete a mezőcsáti választás ügyében.

⁸⁸⁷ *Bernatzik*: Kritische Studien über den Begriff der juristischen Person und über die juristische Persönlichkeit der Behörden insbesondere. Archiv für öffentliches Recht V. 1890. 311.

⁸⁸⁸ *Merk* 389.

⁸⁸⁹ *Valette*, Armand: Über die Rechtsnatur des parlamentarischen Wahlrechts. Bonn 1909. 65—66.

⁸⁹⁰ *Schultz*, Hans: Parteifähigkeit und Sachlegitimation vor dem Staatsgerichtshof für das Deutsche Reich. Greifswald 1933. 62—63.

⁸⁹¹ *Laband*: Staatsrecht I. 308.

jogi szempontból tekintett sértettjét fedezi fel az *államban*.⁸⁹² Újabban azonban *Egresy* nagy szabátossággal világít rá arra, hogy az alkotmányjogi perben maga az a tény, hogy bizonyos személyeknek *aktorátust*, panaszjogot ad a törvény, tulajdonképpen csak perjogi praktikum, kizárólag forma, amelynek célja: lehetővé tenni, hogy az alkotmányjogi vitás ügyek ezen az úton a bíróság elé legyenek vihetők. Épen az országgyűlési képviselőválasztási ügyekben *nem az a lényeg*, hogy mennyiben érzi magára nézve sérelmesnek X vagy Y választó, hogy nem az ő jelöltje győzött (hiszen adott esetben a panaszos választójoga nincs is érintve!), hanem a választás törvényszerűségének, tisztaságának a biztosítása, a megsértett alkotmányjogi rend helyreállítása a lényeg.⁸⁹³ Ugyanennek a felfogásnak ad kifejezést a kir. Közigazgatási Bíróság, mint választási bíróságnak a zalaegerszegi mandátum ügyében hozott 2410/1927. K. számú ítélete,⁸⁹⁴ a *német* irodalomban *Kress*,⁸⁹⁵ valamint a költségmarasztalás kérdésével kapcsolatosan az *elsassi colmari Oberlandesgericht*, mint választási bíróság.⁸⁹⁶

Annak megemlítése után, hogy egyesek bizonyos szempontból a *jelölt* alanyi jogsérelme által indokoltan,⁸⁹⁷ másrészt

⁸⁹² *Szegheő* Gábor: Ki a sértett a választási vesztegetések esetében? *Ügyvédek Lapja*. 1911. XXVIII. 3—4. szám.

⁸⁹³ *Egresy* Árpád: Megbeszélése. *Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára* (Magyar Jogi Szemle melléklapja) 1927. VIII. 44.

⁸⁹⁴ *Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára* IX. 1928. 19., — KDT. XXV. 1930. 72—83. 1275. sz. hat.

⁸⁹⁵ *Kress* 86.

⁸⁹⁶ *Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen* 1912. Anhang 130. — Hasonlóan: *Vogt* DRZ IV. 1912. 315.: A panaszjog közjogi okból adatott.

⁸⁹⁷ *Szegheő*: A jelölt *közvetve* sértett a választási vesztegetésnél, mért — a *pécsi* kir. Itélőtábla egyik felhívott határozata szerint — *jogos érdeke* forog fenn arranézve, hogy ne érvényesüljön a választókkal szemben az ő hátrányára a vesztegető eszközökkel kifejtett befolyásolás. *Ügyvédek Lapja* XXVIII. 3—4. — *Mohl*: *Kritische Erörterungen* 626. — Az *osztrák* jogfejlődést illetőleg *Bauer* arra mutat rá, hogy a jelölt sértetti minőségét esetleg az alapítja meg, hogy a választási hatóságok a megbízólevél (Vollmacht) kiadását megtagadták: *Das Recht* (Wien 1908.). 118, — *Kelsen* ugyancsak a *jelöltet* illetőleg látja fennforogni — éspedig kizárólag — az egyéni érdek szempontját abban az esetben, ha törvényellenesen megtagadták tőle a választhatóság elismerését. *Kelsen*: *Verfassungsgesetze* III. 20. — Érdekes megemlíteni, hogy *Jellinek* *Georg* szerint *nem* képzeltető el a „képviselőségre vonatkozó egyéni igény”.

arra a különleges, bár jogi alapot talán nélkülöző tényleges helyzetre tekintettel, amelyet a modern parlamenti életben a *párt* (fractio) elfoglalt,⁸⁹⁸ ezeknek a választási tényezőknek a sértetti minőségét is megállapíthatónak találták, — a köznek a választási bíraskodásban való érdekeltsége, illetve az a körülmény, hogy a választó — akár mint egyes, akár mint a választó-összesség képviselője — *nem saját jogát, érdekét*, hanem a köznek a választás tisztaságához és érvényességéhez fűződő érdekét hivatott — legalább is elsősorban — érvényesíteni, szükségképen arra az eredményre vezetnek, hogy a választási bíróság hivatásszerű működésének megindulása, a választások érvényességének felülbírálása a *közérdekűségnek*

ennélfogva nem kérhető a választási bíraskodásban az, hogy valamely személy megválasztottnak jelentessék ki: *Jellinek*, System 161; —, míg a *bajor* jogfejlődést illetőleg *Kress* az alkotmányban biztosított jogok sérelmét orvosolni hivatott, az alkotmány 93. §-ában szabályozott úgynevezett alkotmánypanasszal (Verfassungsbeschwerde) kapcsolatban arra utal, hogy a Landtagnak, mint választási bíróságnak a választást érvénytelenítő határozata a képviselő részéről alkotmánypanasszal támadható meg, mert a határozat az ő képviselői minőségéhez fűződő közjogát sértheti, — míg az egyes választó ily alkotmánypanasszal nem élhet, mert ő ily alkotmányjoggal nem rendelkezik: *Kress* 109. — V. ö.: *Ereky*: A tárgyi és alanyi jogok dualizmusa 102. és köv.

⁸⁹⁸ Érdekesen nálunk már *Szegheő*: Ügyvédek Lapja XXVIII. 4. — A német jogot illetőleg csak utalhatunk ehelyütt arra az érdekes fejlődésre, amely a parlamenti *fractiok* állambíraskodási ügyfélképességének elismerésére vezetett, s amelynek egyik jelentős állomása — egyben az érdekeltség fogalmának enormis kiterjesztésére érdekes példa — az állambíróság azon határozata, amely szerint elismerendő a politikai párt tárgyi érdekeltsége (Sachlegitimation) „die Verfassungsmässigkeit der Wahlprüfung zu bestreiten, da sonst die Befugnis, Verfassungsstreitigkeiten wegen der Gültigkeit von Vorschriften über Wahlen zu betreiben, mehr oder weniger wertlos würde“. *Lammers—Simons* IV. 225. 230. — *Schultz*: Partifähigkeit 86. — Jellegzetes szempontot érvényesít ismét az *osztrák* jogfejlődés, amely szerint a választási bíraskodás nem a választó szubjektív érdekét, hanem a jogilag szabályozott, szervezett választótagozatok (Wählergruppen) érdekét védelmezi. *Kelsen*: Verfassungsgesetze III. 20. — A *birodalmi német* Állambíróság végül azt az érdekes megállapítást tette, hogy a választás érvénytelenségére nemcsak maga a Landtag, hanem a benne az állami akaratképzésben való részvételre hivatott és a *jogbizonytalanság megszüntetésében érdekelt* fractiok is hivatkozhatnak. *Lammers—Simons* II. 133. Stgh. 13/28.

a leginkább megfelelő módon kell, hogy történjék. Ennek formája pedig a *hivatalból kezdeményezett választási bíráskodás*.

32. §. Officialitás a választási bíráskodásban.⁸⁹⁹

Az officialitás gondolatának a választási bíráskodás terén való érvényesülése több vonatkozásban képzelhető. Időrendileg-, logikailag és fontosság szempontjából egyaránt az a legelső kérdés azonban, hogy a *választási bíráskodási eljárás megindítása* hivatalból- vagy valamely személy- vagy személyösszeiség *kérelmére*, panaszára történjék-e.

Ez alkalommal csak ezt a problémát fogjuk vizsgálat tárgyává tenni és csak utalunk arra, hogy az eljárás folyamán a panasztól való elállásnak lehetősége, illetve a képviselői mandátumról való lemondásnak az eljárást megszüntető hatálya,⁹⁰⁰ — a bizonyítási eljárásban a bizonyítékok beszerzésének módja és különösen a bíróságnak az indítványokhoz való kötöttsége,⁹⁰¹ a támadási okoknak az első panasziratban való kötelező koncentrációja⁹⁰² és igen jellegzetesen a költségbiztosíték mint eljárási előfeltétel szerepeltetése⁹⁰³ azok a mozzanatok, amelyek — legtöbbször negatív irányban — az officialitás tekintetében az egész választási bíráskodási jog rendszerére elhatározó befolyást gyakorolnak. Minthogy azonban az eljárás megindítása tekintetében az officialitás értelmében — vagy azzal szem-

⁸⁹⁹ E kérdésről már korábban: *Goltner Dénes: Officialitás az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége feletti bíráskodásban. Magyar Jogászegyleti Értekezések és egyéb Tanulmányok. I. 1933. 522—540.*

⁹⁰⁰ A magyar tételesjogban az 1925: XXVI. t. c. 116. § 1. bekezdése. — V. ö. erre: „Nem egy olyan ügyben volt kénytelen a bíróság a törvény értelmében az ítélethozatalt mellőzni, amelyben a közvéleményre bizonyára megnyugtatóbb és jogászilag szebb és értékesebb megoldás lett volna a jogvitának ítélettel való eldöntése, aminek azonban a törvény útját állotta.“ *Pénzügyi és Közig. Jog Tára IX. 1928. 17.*

⁹⁰¹ Különösen a régi német jogban, ahol is a Reichstag mint választási bíróság bizonyítási megkereséseit a közigazgatási hatóságok foganatosították. A tételesjogok nagyobb része a bizonyítási szabadság szellemében rendelkezik.

⁹⁰² Az 1925: XXVI. t. c. 108. és 119. §§-ai.

⁹⁰³ Az 1925: XXVI. t. c. 108. § 2. bekezdése, és a 116. § 1. bekezdésének utolsó tétele. — Erről: *Goltner Dénes: A költségbiztosíték a választási bíráskodásban. Jogállam XXXII. 1933. 350.*

ben — való állásfoglalás szükségszerűleg eldönti a többi rész-kérdések sorsát is, — amelyek egyébként is tételesjogi esetlegességeket jelentenek —, a választási bíraskodás tanainak más alkalommal kifejtendő különös részében megoldandó ezekkel a problémákkal itt nem foglalkozunk.

Az officialitás kérdése úgy az irodalomban, mint a tételesjogokban *nem egységesen* eldöntött probléma: meglehetősen határozottsággal megállapítható azonban, hogy a fejlődés iránya — *Drath* helyes megfigyelése szerint is⁹⁰⁴ — az *officialitás* felé mutat. Meg kell jegyeznünk továbbá, hogy egy vonatkozásban — t. i. a jelölt *választhatósága* kérdésében — még azon jogrendszerekben is, amelyeket egyébként a hivatalból való eljárás hiánya jellemez, szinte általánosan az officialitás érvényesülése figyelhető meg, ami bizonyos mértékig kapcsolatos lehet azzal a korábban már tárgyalt körülménnyel, hogy a választhatóság hiányának érvénytelenségi oka változott körülmények között mint a tagsági képességnek az üléstartam alatt való elvesztése is különleges — ha nem is egészen helyesen felfogott — elbánásban részesült.⁹⁰⁵

Az officialitás kérdésével foglalkozó *irodalmi* helyek mindenestre a hivatalbóliség ellenzése felől az officialitás irányában való fejlődést tükröztetnek vissza. Nagyon érdekes az a kép pl., amit a mult századbeli *német* irodalom áttekintése ad.

Mohl Róbert, a választási bíraskodás kérdésének első tudományos művelője 1848-ban hárszabálytervezetet készített az alkotmányozó Reichstag számára. E tervezet 9. e) pontja következtetést enged vonni *Mohl* később részletesen és kifejezetten is megismerhető állásfoglalására: ez a hely ugyanis úgy rendelkezik, hogy úgy a panaszló, mint a panaszlott *saját* költségén tartozik a bizonyító eszközök beszerzéséről gondoskodni (s csak a „frivol“ bizonyítási eljárás költségeiben marasztalható a bizonyítás végső eredményére való tekintet nélkül a kérelmező); a panaszra jogosultak számának meghatározásával kapcsolatosan pedig azt állapítja meg, hogy ha a kerület tízezernyi választója közül senki sem állította azt, hogy a választásban jogellenesen akadályozták, akkor bizonyosra

⁹⁰⁴ *Drath*, Martin: Das Wahlprüfungsrecht bei der Reichstagswahl. Berlin 1927. XIV. — V. ö.: *Helfritz*: Allg. Staatsrecht 64.

⁹⁰⁵ V. ö. itt 3. §.

vehető, hogy egy más személy által mégis előterjesztett panasz csak *chicane* lehet.⁹⁰⁶

Az 1888. évi német jogászgyűlésen *Jaques* — a választási bíraskodás kérdésének előadója — azon véleményének adott kifejezést, hogy a *meg nem támadott* választások felett való bíraskodást sem célszerű elvenni a háztól, „zumal es sich da um Fälle handelt, die schon *drastischer Natur* sind“.⁹⁰⁷ Ugyanezen gyűlés elé terjesztette sokszor idézett véleményét *Seydel* is, aki szintén helyeselte azt, hogy a választási bíraskodás egyetlen esetben sem indul meg hivatalból, s ezen állásfoglalása indokául arra hivatkozott, hogy felesleges idő- és munkapocsékolás volna minden egyes mandátum ügyét minden külső megmozdulás nélkül megvizsgálni, hiszen ha jelentős hiba feroz fenn, azt az érdekeltek úgy is érvényesíteni fogják, ha pedig ilyen hiba nincs, vagy legalább is ilyet senki nem sérelmez, akkor maradjon minden a régiben. *Seydel* egyébként — csaknem egyedülállóan — még azt is feleslegesnek tartja, hogy a *választhatóság* hiányát hivatalból vegyék figyelembe.⁹⁰⁸

Pfizer ugyanilyen szellemben szükségesnek tartotta, hogy a Reichsgericht általa javasolt bíraskodása csak akkor lépjen működésbe, ha a Reichstag egy általa vagy bizottsága által fogatosított vizsgálat alapján a választást megtámadja a Reichsgericht előtt.⁹⁰⁹

Nagyon jellemző végül *Bliher*-nek az 1910-es években közzétett állásfoglalása, ki az officialitás ellen azzal érvel, hogy a választás a választók önrendelkezési jogának egyik megnyilvánulása. Ennek szellemével ellenkezően mintegy a *rendőrállamban* szokásos gyámkodásnak tűnhetik fel, ha *hivatalból* vizsgálják azt, vajjon helyesen jártak-e el a választók és adott esetben a választókerületre pótválasztást kényszerítenek rá, holott azt senki sem kívánta.⁹¹⁰

A régi *birodalmi német* tételesjog ezekkel az irodalmi megnyilatkozásokkal azonos álláspontot foglalt el, mert míg

⁹⁰⁶ *Mohl*, Robert: Vorschläge zu einer Geschäfts-Ordnung des verfassunggebenden Reichstages. Heidelberg 1848. 18., 27.

⁹⁰⁷ Verhandlungen des XIX. D. Juristentages Bd. 3. 195.

⁹⁰⁸ Verhandlungen Bd. I. Gutachten *Seydel's* 153, 155.

⁹⁰⁹ *Pfizer* AöR VII. 1892. 534.

⁹¹⁰ *Bliher* DJZ XV. 1910. 624.

az alaki igazolást hivatalból foganatosította, a bíraskodást csak panaszra,⁹¹¹ azzal a megszorítással mégis, hogy *Kutzner* közlése szerint a Wahlprüfungskommission gyakorlata egy 1897—1898.-i határozat értelmében a „Wahlfälschungot“ hivatalból vette figyelembe.⁹¹²

A maga korában modern *elsass-lotharingiai* választási bíraskodási jog *Wiesmann*⁹¹³ és *Schulze*⁹¹⁴ szerint szintén nem alkalmazta a hivatalból való eljárást, s csak a választhatóság tekintetében támadt aggályokat oszlatthatta el a ház olykép *Schoenborn* szerint, hogy kérdéssel fordult a colmari választási bírósághoz.⁹¹⁵ *Heim* ezekkel a szerzőkkel ellentétesen azt állítja, hogy a „Legitimatio“ hivatalból történt az elsassi jogban és a bíróság nem lévén kötve a panasz tartalmához, más körülményeket is jogosult volt figyelembe venni.⁹¹⁶ Eltekintve azonban a nem szabatos szóhasználatától, utalunk arra, hogy a *colmari* Oberlandesgericht 1911. december 23-án kelt J. 6/11. számú határozata azt a megállapítást teszi, hogy a bizonyítási eljárás fedezett fel olyan eljárási szabálytalanságokat is, amelyeket a kérvény nem sérelmezett. Minthogy pedig a panasz nem volt reájuk alapítva, nem voltak figyelembe vehetők.⁹¹⁷ A bizonyítás tekintetében azonban valóban érvényesült a bíróság azon joga, amelynél fogva hivatalból is rendelhetett el bizonyításokat.⁹¹⁸

A régi *szász* jogban már az 1874. október 12.-i Landtagsordnung 6. § 1. bekezdése és a Wahlgesetz 6. és 34. §-ai értelmében a választások felett döntő Landtag nemcsak a megtámadott választások érvényességét vizsgálta, hanem minden külső iniciativa nélkül is felülbírálta azt, hogy a képviselőül kijelentett választható volt-e és hogy a választási eljárás törvény-

⁹¹¹ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 496.

⁹¹² *Kutzner* 22. és 5/j.

⁹¹³ *Wiesmann*: Untersuchungen 79.

⁹¹⁴ *Schulze*, Alfred: Die Verfassung und das Wahlgesetz für Elsass-Lotharingen. Strassburg 1911. 70.

⁹¹⁵ *Schoenborn*, Walther: Die elsass-lotharingische Verfassungsreform. Jahrbuch des öffentlichen Rechts VI. 1914. 263.

⁹¹⁶ *Heim* 79.

⁹¹⁷ Juristische Zeitschrift für Elsass-Lotharingen 1912. Anhang 157.

⁹¹⁸ *Schulze* 70—71.

ben vagy szabályrendeletben előírt rendje betarttatott-e vagy sem.⁹¹⁹

Bizonyos értelemben hivatalbóltság jellemezte a régi *braunschweigi* jogban a Vorprüfungot gyakorló bizottság eljárását, amennyiben *hivatalból*, panasz nélkül is észlelhetett a választás érvényességére vonatkozó és érdekekkel bíró körülményeket és ezekről a kamarának jelentést tett.⁹²⁰

A német jogterületen kívül az *angol* jogban — annak a felfogásnak visszatükröződéseként, amely szerint a választási bírászkodás „ein Streit von Privaten“⁹²¹ — *hiányzik* az officialitás és *Hatschek* épen ezt a körülményt az *angol* választási bírászkodási felfogás és jogrendszer nagy fogycokzásának tudja be.⁹²² Bizonyos mértékig enyhíti ennek a körülménynek a súlyát az, hogy ha nem is az eljárás megindítása tárgyában, de annak folyamán — bár elsősorban büntetőjogi vonatkozásokban — hivatalból jár el az *election commission*, amennyiben nyomozó jogkörrel rendelkezik.⁹²³ Az angol választási bírászkodási eljárásban — bár passzív — szerepet játszó *public prosecutor*,⁹²⁴ illetve az *Attorney General*⁹²⁵ működése *nem* jelent a választási bírászkodást illetőleg officialitást, mert e szervek *nem* a választások érvényessége, hanem a választási büntetőjog kérdésének vizsgálatával vannak megbízva.

Ugyancsak nem érvényesült a hivatalból eljárás az *amerikai* jogban sem, ami oda vezetett, hogy a választásokat úgyszólván nem is támadták meg. Ennek káros voltáról — és különös indokairól — már korábban megemlékeztünk.⁹²⁶

⁹¹⁹ *König* AÖR XVII. 1902. 83.

⁹²⁰ *Rhamm*, Albert: Das Staatsrecht des Herzogtums Braunschweig. Das öffentliche Recht der Gegenwart VI. Tübingen 1908. 27.

⁹²¹ *Leser* 105.

⁹²² *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 447., a *magyar* jogban szerző szerint épúgy: I. 454.

⁹²³ *Hatschek*, Julius: Das Staatsrecht des Vereinigten Königreichs Grossbritannien-Irland. Das öffentliche Recht der Gegenwart XXV. Tübingen 1914. 45. — *Rogers on Election* II. 388. és köv.

⁹²⁴ *Stauber* 78—79. — *Rogers* II. 580—581. — *Hatschek*: Englisches Staatsrecht 43.

⁹²⁵ *Todd* Alpheus: A parlamenti kormányrendszer Angliában s annak eredete, kifejlődése és gyakorlati alkalmazása. Budapest 1876. I. 460.

⁹²⁶ Lásd 2. § 32.

Officialitást jelent azonban a svéd jog azon rendelkezése, amelynek értelmében a ház megsemmisítheti a disqualificált jelölt választását még abban az esetben is, ha panasz nem terjesztetett elő⁹²⁷

s bizonyos értelemben a görög jognak a nyomozó elv alapján való berendezése,⁹²⁸

míg a bolgár jogban az államügyészségnek az 1882. augusztus 25.-i, illetve szeptember 7.-i decretum értelmében meghatározott hatásköre⁹²⁹ Stauber szerint az angol public prosecutor előbb ismertetett szerepével volt azonos.⁹³⁰

Amint azonban már régtől fogva nem hiányoztak az irodalomból sem olyan hangok, amelyek — hacsak közvetve is — a hivatalbóliség érvényesítésére, mint szükségyszerűsége utaltak — így pl. az 1875. évi német jogászgyűlésen Gneist, ki arra hivatkozott, hogy a közigazgatási eljárásban az ügyfél panaszjoga csak mint a hatósági ténykedés *correctivuma* fogható fel,⁹³¹ — az újabb német irodalomban szinte általános a választási bíráskodás „*Offizialverfahren*“ jellegét hangoztató megállapítás: így Kaisenberg,⁹³² a bajor jogra Kress,⁹³³ továbbá Kutzner,⁹³⁴ Anders.⁹³⁵

A választási bíráskodás Merk szerint épen az officialitáson keresztül jelent külön kategóriát az állambíráskodás körében, amennyiben az állambíráskodás során a bíróságok rendszerint csak panaszra lépnek működésbe.⁹³⁶ Az a külső tényező pedig, amely az elvileg hivatalból való választási bíráskodás számára a gyakorlati külső indítékot szolgáltatja, elsősorban a külön figyelmet érdemlő „birodalmi megbízott“, a *Reichsbeauftragte*.

Az 1919. augusztus 11.-i weimari alkotmány 31. art.-a

⁹²⁷ Stauber 136.

⁹²⁸ Stauber 140.

⁹²⁹ Leser 111.

⁹³⁰ Stauber 144.

⁹³¹ Verhandlungen des Zwölften Deutschen Juristentages 1875. Berlin 1875. Bd. III. Stenographische Berichte. 233.

⁹³² Kaisenberg: Handbuch des Deutschen Staatsrechts § 36. 405.

⁹³³ Kress 86.

⁹³⁴ Kutzner 74.

⁹³⁵ Anders 92.

⁹³⁶ Merk 413—414, 419—420. — Ugyanígy: Jerusalem 160.

értelmében a birodalmi elnök által a Wahlprüfungsgericht beim Reichstag mellé kinevezett birodalmi megbízottnak az alkotmányban kijelölt rendeltetése az eljárás vezetése a bíróságon kívül,⁹³⁷ *Kaisenberg* szerint a választási bíróság tehermentesítése és az eljárás gyorsítása.⁹³⁸ Igen érdekesek azok a megfigyelések, amelyeket *Anders* eszközölt feladatát és helyzetét illetőleg: Ezek szerint a birodalmi megbízott szerepe leginkább a *vizsgálóbíróéval* hasonlítható össze, aki az eljárás bizonyos szakában a *bíróság helyett* jár el. *Nem ügyész* azonban a birodalmi megbízott, nem ő indítványozza az eljárást, hanem azt a bíróság *magától* foganatosítja.⁹³⁹ A Reichsbeauftragte azonban — aki a *porosz* jogban pl. teljesen hiányzik⁹⁴⁰ s akít a *hesseni* jogban az *előadó* helyettesít⁹⁴¹ s akinek gyakorlati jelentősége mindenesetre nagyobb a birodalmi jogban, mint amint *Jellinek* az ügyészségnek házassági semmisségi perekben tulajdonít,⁹⁴² — végeredményben csak *egyik* eszköze, „külső indítéka“ annak, hogy a választási bíróság működésbe lépjen. A Wahlprüfungsgericht beim Reichstag ugyanis *névtelen levél, olvashatatlan* aláírású kérvénybeadvány alapján⁹⁴³ épügy vizsgálat alá vette a választás érvényességét, mintha a *napilapok* közleményei tartalmaztak valamely figyelemre méltó adatot,⁹⁴⁴ *Jellinek* azonban teljesen mellőzni tudja a „külső indítéket“, amidőn utal arra, hogy a választási bíróság eljárásához teljesen elég az is, hogy a bíróságon *belül* támadjanak aggályok valamely választást illetőleg.⁹⁴⁵ Az ily szélesen kiterjesztett értelemben felfogott hivatalbóliség mindenesetre megközelíti *Hippel* azon elvi tételének tényállását, amely szerint a hatálytalanság érvényesítésének módja a magánjog és közjog terén — az alakiságtól eltekintve — elsősorban annyiban különbözik,

⁹³⁷ *Finger* 233.

⁹³⁸ *Kaisenberg*, Georg: Die Wahl zum Reichstag. Berlin 1930. 129.

⁹³⁹ *Anders* 76—77, 79.

⁹⁴⁰ *Kaisenberg—Schütze*: Die Wahl zum preussischen Landtag. Berlin 1932. 222.

⁹⁴¹ *Anders* 111.

⁹⁴² *Jellinek*, Georg: System 168.

⁹⁴³ Az 1930. szeptember 1.-i választások során kialakult gyakorlatból. A Wahlprüfungsgericht beim Reichstag irattárából, kiadatlan.

⁹⁴⁴ *Hettner* DJZ XXXV. 1930. 1088.

⁹⁴⁵ *Jellinek*, Walter: Verfassung und Verwaltung 64.

hogy míg a magánjogban a hatálytalanítás csak lehetőséget jelent (darf), addig a közjog terén a hatálytalanításnak minden körülmények között be kell (soll) következnie.⁹⁴⁶ A megtámadás eszközének — esetleg a panasznak — *Cornelius* szerint mindössze az a jelentősége van, hogy a bíraskodási eljárás éppen a panaszban felhozott körülményeknek a választás érvényességére gyakorolt jelentőségét vagy e szempontból bírt súlytalanságát is vizsgálat tárgyává teszi.⁹⁴⁷

Az újabban keletkezett *német* tételesjogok közül *Jellinek* szerint Bajorország, Württemberg, Braunschweig, Lippe, Lübeck és Schaumburg-Lippe,⁹⁴⁸ *Kluge* szerint még Hessen és Danzig (valamint Ausztria) tételesjoga értelmében⁹⁴⁹ volt szükség panasz benyújtására — az osztrák jogot illetőleg ismét azzal a jellegzetességgel, hogy az 1919. február 6-i törvény értelmében a választási bíróság (Wahlgerichtshof) hivatalból is foganatosíthatott bizonyításokat.⁹⁵⁰ Érdekes helyzetet foglalt el végül a *porosz* jog, amely az *államtanácsot* (Staatsrat) illető választások tekintetében úgy rendelkezett, hogy az államtanács hivatalból vizsgálta saját választásai érvényességét. Határozatai ellen jogorvoslatnak volt helye a legfelső közigazgatási bírósághoz, amely azonban már *kötve* volt a fellebbviteli beadványban foglalt kérelemhez. Ugyanakkor a porosz *Landtag* választásai tekintetében az 1924. október 24-i törvénnyel módosított 1922. február 3-i törvény 2. §-ának 4. bekezdése értelmében a választási bíróság *panasz nélkül* csak az eljárás általános törvényszerűségének vizsgálatára szorítkozott.⁹⁵¹ A porosz jogban tehát a panasznak a birodalmi joghoz képest aránylag *nagyobb* jelentősége volt.

Ide sorozandó végül a közvetítő megoldást feltüntető

⁹⁴⁶ *Hippel*, Ernst von: Untersuchungen zum Problem des fehlerhaften Staatsakts. (Beitrag zur Methode einer theologischen Rechtsauslegung.) Berlin 1931. 20.

⁹⁴⁷ *Cornelius*: Wahlprüfung und Wahlprotest. JW 50. 1921. 810. — V. ö. ezzel *Seydel* azon megállapítását, amely szerint a választási panasznak *feljelentés-jellege* van. *Seydel* Bayerisches Staatsrecht II. 168.

⁹⁴⁸ *Jellinek* Walther: Handbuch des Deutschen Staatsrechts § 53, 629.

⁹⁴⁹ *Kluge* 12.

⁹⁵⁰ *Kelsen*: Verfassungsgesetze III. 11.

⁹⁵¹ *Kluge* 23, 30.

olasz tételesjog⁹⁵² mellett a *lengyel* jog is, amely az 1922. július 28., illetve szeptember 21.-i törvény 104. §-a értelmében a legfelső törvényszék számára az államügyészség meghallgatását írja elő,⁹⁵³ bár egyébként a választásnak a választók nagyobb száma által való megtámadásáról rendelkezik.⁹⁵⁴

A német jogterülethez tartozó felfogások összegezését körülbelül az a formula jelenti, amellyel a birodalmi választási bíróság zárta le *Görres* közlése szerint az egyik választás ügyét: „További panaszok nem nyújtottak be. A hivatalból foganatosított vizsgálat sem szolgáltatott semmit, ami a megválasztottnak kijelentett képviselők megválasztásának érvényességét megtámadni alkalmas lett volna”.⁹⁵⁵

A magyar irodalomban tudomásunk szerint egyedül *Rédei* képvisel olyan álláspontot, amelyből az officialitás gondolatának elutasítása olvasható ki. Ő ugyanis — bár a választási bűncselekményekről beszélve, ami azonban a korábbi nem tisztult felfogásra tekintettel egyben az érvénytelenségi ok megjelölését is jelentette — azt a megállapítást teszi, hogy ha a választópolgár a „quieta non movere” álláspontjára helyezkedik, nincs indokoltsága annak, hogy a választási bűncselekmények a meghatározott időn (t. i. a megtámadási határidőn) túl is üldöztessenek olyan formában, hogy azokat az érvényesség kérdésében döntő kir. Kúria észleli.⁹⁵⁶

Ezzel szemben ifj. *Berczelly* Jenő⁹⁵⁷ és *Staud* Lajos megállapítják, hogy a választások megtámadását és így azok érvénytelenítésének lehetőségét nem lehet magánosok tetszésétől vagy akaratától függővé tenni.⁹⁵⁸ Legutóbb *Egresy* foglalta el a tételes törvényi jog vizsgálata alapján állva azt az álláspontot, hogy a közjogi perben a tárgyalás megkezdése után a fe-

⁹⁵² *Braunias* I. 314—315.

⁹⁵³ *Braunias* I. 445.

⁹⁵⁴ *Stauber* 132. 518/j.

⁹⁵⁵ *Görres*: Wahlprüfungsgericht beim Reichstag. JW 50. 1921. 49.

⁹⁵⁶ *Rédei* József: Választási delictumok feljelentése. Jogállam V. 1906. 362.

⁹⁵⁷ *Berczelly* Jenő, ifj.: A m. kir. Cúria bíraskodása az országgyűlési képviselőválasztások felett. Jogtudományi Közlöny XXXVII. 1902. 240.

⁹⁵⁸ *Staud* Lajos: Kívánatos-e s mily irányban a képviselőválasztási bíraskodás (szervezet, hatáskör, eljárás) megváltoztatása? Jogtudományi Közlöny XLVI. 1911. 348.

lek helyett a *bíró* válik a per urává, ezért helyesen csak a bíróság engedélyével lehet a panasz visszavételének helye.⁹⁵⁹

A magyar *tételesjogban* azonban nem tudott az officialitás érvényre jutni, ami annival is inkább érdekes körülmény, mert az egyes törvényelőkészítő munkálatok a hivatalbóliságra, mint a jogélet követelményére mutatnak rá.

Így pl. az 1887—1892. országgyűlési ülészek elé terjesztett választási bíraskodási törvényjavaslat indokolása szerint „kétségtelen az, hogy a választási ügyekben gyakorolt bíraskodás a büntető ügyekben működő bíraskodással leginkább analóg, mert mindkét esetben a *közérdek* az, amely a bíróságot mozgásba hozza“. Ezzel is kapcsolatos a bifurcatio folytán a képviselőház bíraskodásának fenntartása, amennyiben a javaslat szerint a képviselőház szerepeltetésének indoka épen a *vád*-képviseletnek bizonyos irányú biztosítása, minthogy a választásokkal kapcsolatos közérdek egyedül hivatott képviselője maga a *képviselőház*.⁹⁶⁰

Nemleges tételesjogi rendelkezések mellett az 1896—1901. ülészek elé terjesztett javaslat indokolása is foglalkozott az officialitás gondolatával:

„Kétségkívül felmerül az az ellenvetés, hogy a választási szabadság fenntartását, amely minden egyes visszaélés ellen megóvandó, magánszemélyek törvényiszteletétől, szabadságszeretetétől, igazságérzetétől, kitartásától és erélyétől kizárólag függővé tenni nem helyes“. „Nem lehet tagadni ennek a szempontnak *elvi* jogosultságát, de ha szemügyre vesszük a közérdekű képviseletnek *lehető módozatait*, kitűnik, hogy az eljárásnak minden más alapon való szervezése kielégítő megoldást nem nyújthat“. „Egyik megoldás volna a képviselőház befolyása azokba az ügyekbe, amelyek a Kúriához tartoznak, és ezt a jogát kiküldött által gyakorolná. Ekkor azonban, mivel az eljárásban csak *féli* minőségben vehetne részt, a képviselőház a kiküldött által a *fél* szerepkörét vállalná. Ez pedig párt-szempontok érvényesítésének gyanuját keltené. Perjogi szempontból is nehéz azonban ennek a megkonstruálása, mert a képviselőház csak a választásvédőkhöz, vagy pedig a panaszlókhoz

⁹⁵⁹ *Egresy* Árpád: Megbeszélése. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára. Magyar Jogi Szemle VIII. 1927. 44.

⁹⁶⁰ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 35, 53.

csatlakozhatnék. Hármass szerepkör alapján az eljárást szervezni alig lehet“. A büntetőeljárás szabályai szerint való közvádképviselet nem fogadható el, mert „nem volna összeegyeztethető azzal az elvvel, hogy a választási ügyek elintézésénél a kormány részvétele kizárassék. Ezért kellett a választókra bízni az eljárás megindítását“.⁹⁰¹

Ezek a megnyilatkozások tehát a választási eljárás elismert *közérdekűségére* tekintettel *elvileg* az officialitás alapjára helyezkednek, s etekintetben szakítást jelentenek a törvényhozás korábbi álláspontjával, amelynek az 1878—1881. országgyűlés elé terjesztett javaslatához fűzött igazságügyi bizottsági jelentés adott kifejezést olyan formában, hogy „ahol a választók panasszal fel nem léptek s ennél fogva *fél* és *petitum* nincs, ezen javaslat alapelveinél fogva bírói eljárásnak sincs helye“.⁹⁰² Az elv keresztülvitelét azonban az a *gyakorlati nehézség* akadályozta meg a magyar törvényszerkesztő szerint, hogy a vád képviseletére alkalmas *szervet* nem talált. Kérdés azonban, vajjon mennyiben helytállóak azok az ellenvetések, amelyeket a törvényszerkesztő a sajátmagának felvetett kérdésekre adott.

Ami a *képviselőház* vádképviseletét illeti, nem lehet vitás az, hogy *perjogi* szempontból nem jelentett nehézséget a Ház választási ügyészkedésének elrendezése. A törvényszerkesztő mint megváltoztathatatlan elvi adottsággal számolt a panaszlók és választásvédők perbeli személyiségével, s reájuk tekintettel nem tudta elhelyezni a Ház harmadik ügyfél-minőségét. A tévedés azonban épen ebben van, amennyiben távolról sem elvi követelmény az, hogy a Ház esetleges közvádképviseletét a *panaszlók mellett* gyakorolja, mert abban a pillanatban, amidőn az officialitás a vádemelés alakjában — legyen a vádló akár a Ház, akár más tényező — megvalósult, feleslegessé — vagy esetleg subsidiarius formában esetlegessé — válik a panaszlók szerepeltetése.

Sokkal nagyobb súllyal eshetik a mérlegelés serpenyőjébe az az aggály, hogy a Ház *pártösszetételéből* folyó okokból nem alkalmas a választási közvadás képviseletére, különösen akkor, ha mellette *concurrrens* vagy *subsidiarius* magánvádolás

⁹⁰¹ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 364—365.

⁹⁰² Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 154.

alakjában a panaszlók szerepeltetése nincs biztosítva. A ház által kifejtett választási bíraskodás általánosságban azért mondott csődöt, mert a parlamentek gyakorlata sokszor teljes nyíltsággal a pártpolitikai érdekek szempontjai szerint igazodott. Nem valószínű pedig, hogy a ház, mint vádhatóság meg fog tudni szabadulni azoktól a fogyatékoságoktól, amelyek *bírói* működését lehet mondani: diszcreditálták. „Kein Akt bedarf grösserer Unparteilichkeit, zu keinem ist das Parlament weniger geeignet“ — állapította meg *Binding* a választási bíraskodásról,⁹⁶³ úgy látszik azonban, hogy ez a tétel maradék nélkül érvényesül a ház választási ügyészkedésével szemben is.

A büntető eljárásban a közvád képviselőre hivatott ügyészségek szerepeltetése a választási bíraskodási eljárásban — eltekintve a törvényhozásnak a kormánytól való függetlenségét minden vonatkozásban kihangsúlyozó elvi tétel sérelmétől — valóban aggályokat ébreszthet gyakorlati szempontból is. Könnyen képzelhető, hogy kiélezett pártpolitikai ellentétek és feszült politikai viszonyok között hány esetben adna vajjon utasítást a kormány — valamely különös indok nélkül — egy *kormánypárti* mandátum ügyének szigorú kivizsgálására és vádirat benyújtására a választási bírósághoz, s viszont jogosan lehetne a *Seydel* által említett munka- és időpocsékolástól tartanunk azokkal az eljárásokkal kapcsolatosan, melyeket a kormány által utasítható ügyészségek a kormánypolitikának nem tetsző ellenzéki mandátumok ügyének esetleg hiábavaló és erőltetett fessegetése céljából foganatosítanak.

Mindezek az aggályok azonban csak addig állhatnak fenn, amíg az *ügyészség* szereplésének gondolata az *utasíthatóság* képzetét társítja, amely a kormány esetleges pártpolitikai érdekei szolgálatának és azon keresztül a törvényhozás függetlensége korlátozásának lehetőségét adhatja. Nem szabad azonban szem

⁹⁶³ *Binding*, Karl: Die Notwehr der Parlamente gegen ihre Mitglieder. Zum Werden und Leben der Staaten. München und Leipzig 1920. 339. — Ugyanígy nálunk *Wlassics*: „Ha díjat tűznek ki a legelfogultabb és legkevésbé pártatlan ítélőszerv számára a választási ügyekben gyakorolt bíraskodás terén, feltétlenül a képviselőházi bíraskodás lesz a dínyertes“. *Wlassics*, Julius baron: Die Teilung der Staatsgewalten und die Judikatur in Wahlsachen. Pester Lloyd 1926. (73. évf.) január 11. Abendblatt 5.

elől téveszteniünk, hogy a köztársasági képviselő és a kormány által való utasíthatóság nincsenek fogalmilag összekapcsolva: az *utasíthatóság nem szükségképeni velejárója a vádhatóságnak*. És még abban az esetben is, ha a bűnügyekben eljáró ügyészségek *rendszerinti* tulajdonsága a kormány meghagyásoknak való engedelmisség,⁹⁶⁴ nincs semmi akadálya annak, hogy a *választási bíróság mellé szervezett vádhatóság bírói módra független legyen*. És amint a független bíróságok által gyakorolt választási bíráskodás nem veszélyeztette és veszélyezteti a parlamentek szuverénitását vagy függetlenségét, épúgy nem fogja a *független választási ügyészségek* működése sem meg-ingatni az államhatalmak egyensúlyát és nem fog sérteni semminemű jogos, méltányos és jogállamban honorálható *köz- vagy magánérdeket*.

S hogy a független ügyészség nem elképzelhetetlen teljesjogilag sem, etekintetben elég a magyar jogban a *korona-ügyészség* intézményére utalnunk, amelyet — nem tudni, ez okból-e — az 1925: XXVI. t. c. 133. §-a — bár nagyon passzív és inkább jelképes hatáskörrel — a választási bíráskodásba be is vont.

Helyesebben és szabatosabban nem is annyira a *vád* képviselője a választási bíráskodásban eljáró ügyészségek feladata, mint inkább a választás *érvényességének* szolgálata. Ennek kiemelése pedig azért kívánatos, mert a választás érvényességének két oldala van, amint a magyar törvényszerkesztő is helyesen megállapította: „a közérdek egyaránt megkívánja, hogy a törvényes választás érvényben fenntartassék, a törvénybe ütköző pedig érvénytelenítettessék”.⁹⁶⁵ Ebből pedig az következik, hogy a közérdek képviselőjének szereplése nemcsak a választás *megtámadása*, hanem az érvényesnek látszó mandátum *köz-jellegű védelme* terén is érvényesül.

Ez a gondolat halvány körvonalakban már a korábbi magyar irodalomban is felvetődött, amennyiben *Berczelly Jenő*

⁹⁶⁴ Az ügyészi függetlenségről: *Angyal Pál*: A magyar büntetőeljárás jog tankönyve. Budapest 1915—1917. I. 166. — *Finkey Ferenc*: A magyar büntető perjog tankönyve. Budapest 1906. 206, és legutóbb: *Finkey Ferenc*: Ügyészi függetlenség és anyagi igazság. Budapest 1936. (Különlenyomat a Budapesti Szemle 1936. decemberi füzetéből).

⁹⁶⁵ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 388.

szerint a választás megtámadására *ügygondnok* rendelendő ki, akinek hatáskörébe pedig a választás *védelme* is minden nehézség nélkül be volna illeszthető.⁹⁶⁶

A választás érvényességének védelme tekintetében a panaszlókhoz hasonló helyzetet foglal el az 1896—1901. országgyűlés elé terjesztett javaslat indokolása szerint maga a *képviselő*, akinek választása ellen irányul a választási támadás; ugyanis a választás érvényességéhez fűződő közérdek „hivatott képviselője maga a megtámadott képviselő, akinek magánérdeke(!) nem áll ellentétben a közérdekkel s akiről jogszerűen feltehető, hogy a választás törvényszerűségének megállapításánál a megfelelő működést ki fogja fejteti“. A képviselő e téren kifejtendő működése azonban „kizárólag *közérdekű*... s a felek — ámbátor magánszemélyek — mint a *közérdek képviselői* lépnek fel“.⁹⁶⁷

A most hatályos *magyar* tételesjogban ezen kétoldalú közérdek delegáltjaiként egyrészt a panaszlók, másrészt a választásvédők és a megtámadott képviselő járnak el. Megemlítésre érdemes továbbá, hogy az 1925: XXVI. t. c. 106. §-a 1. bekezdésének a 9. § 1. bekezdésével egybevetett értelmére tekintettel a kisebbségben maradt jelöltnek nemcsak e minőségében, hanem attól függetlenül is *nincs* szükségképpen panaszjoga, hanem csak az esetben, ha a kerületben maga is választó. A panaszlók vádképvisellete a magyar jog szempontjából a megtévesztő szóhangzat ellenére feltétlenül *magánvád*-nak — és nem népvádnak — tekintendő, merthiszen a panaszlónak a kerületben bírt választójogát kell a 106. § 2. bekezdése értelmében igazolnia.⁹⁶⁸

A magyar jogfejlődésnek az officialitás irányába eső, bár tételes erőre nem emelkedett dokumentuma — az 1907-ben előterjesztett választási bíraskodási novella-tervezet — 48. §-ának rendelkezését említjük meg végül, amely ha nem is az eljárás megindításának, de az érvénytelenítés terjedelmének és módjának meghatározásában a hivatalbólíságot juttatta volna kifejezésre. A 48. § értelmében ugyanis (1. bekezdés)

⁹⁶⁶ *Berczelly* 240.

⁹⁶⁷ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 388.

⁹⁶⁸ *Tételtleni* Ármin: A választási bíraskodás elmélete és gyakorlata I. k. I. f. 55. 1/j. — *Finkey* 200.

tekintet nélkül a felek kérelmére (és a választás során elért számbeli többségre) érvénytelenítendő lett volna a választás, ha az összes szavazatok $\frac{1}{3}$ része érvénytelenségi okkal inficiáltatott.⁹⁶⁹ Ez a gondolat pedig — a perjogi szövegezés szellemében a „felek kérelmén való túlterjeszkedés“ alakjában — a rendelkezési jog megszüntetésével az officialitás érvényesülését jelentette volna.

Tóth⁹⁷⁰ és Pann⁹⁷¹ szerint a köz-jogot magánjoggal szemben a *hivatalbóltság* jellemzi, s Radnitzky is azt állapítja meg, hogy az ügyfél-akarát (Parteiwillkür) a közjogok terén — mint azok ratiojával ellenkező — csak kivételesen érvényesülhet.⁹⁷² A választási bíraskodás a magyar jogi felfogás szerint — az egyébként sok tekintetben mintául vett angol állásponttal szöges ellentétben⁹⁷³ — nem tekinthető „magánszemélyek vitájának“, hanem az *alkotmányvédelem* egyik elsőrendűen közérdekű megnyilvánulásának. Ily körülmények között pedig egész lefolyása — de különösen az eljárás megindítása — tekintetében az *officialitás* gondolatának kell szabályozásában érvényesülnie. Ezen elvi szükségszerűség mellett már csak tételjesjogi részletkérdést jelenthet az, vajjon a „vád és védelem“ segédzemélyei — a panaszlók és a választásvédők — egyáltalában szerephez jutnak és ha igen, vajjon a *concurrrens* vagy a *subsidiarius* vádképviselőlet alakjában.

33. §. A Ház kifogása (1925:XXVI. t.-c. 132. §).

Az 1925:XXVI. t. c. 132. §-ának 2. bekezdése értelmében, amennyiben a 129. § szerint a képviselőház elnökének bemutatott megbízólevél akár tartalmára, akár kiállítására nézve törvényes kifogás alá esik, — vagy amennyiben a választási jegyzőkönyvből vagy máshonnan a képviselőháznak olyan

⁹⁶⁹ Igazságügyi Javaslatok Tára VII. 1907. 298.

⁹⁷⁰ Tóth Lajos: Közjog-magánjog. Magyar Jogi Szemle I. 522.

⁹⁷¹ Pann, Arnold: Über die Grenzlinien zwischen öffentlichen und Privatrecht. (Separatabdruck aus No. 14. der Juristischen Blätter 1881.) Wien 1881.: „Bei dem öffentlichen Rechte muss die Norm in Anwendung kommen, auch wenn kein Ruf nach Hilfe vorliegt.“ 19.

⁹⁷² Radnitzky, Ernst: Die Parteiwillkür im öffentlichen Recht. Wien 1888. 91.

⁹⁷³ Leser 105.

kizárási ok jut tudomására, amely miatt a képviselő a választás időpontjában a törvény értelmében nem volt választható, — vagy amennyiben a választási jegyzőkönyvből kitetszően izgatás miatt panaszt emeltek, — a képviselőház a képviselő igazolását függőben tartja és az iratokat a *választás érvényessége kérdésében* való határozás végett a közigazgatási bírósághoz teszi át.

A választójogi törvény e rendelkezésének jellegét nem könnyű meghatározni. A javaslat miniszteri indokolása a § létesítését azzal indokolja, hogy ha a közigazgatási bíróságra bizza a törvényhozás a választás érvényessége kérdésében való döntést az esetre, mikor a választást a választók támadják meg panasszal, a következetesség azt kívánja, hogy a Ház igazoló bizottsága részéről felmerült kifogások jogosultsága kérdésében is a közigazgatási bíróság határozzon.⁹⁷⁴

A választási iratok áttételének a törvényben meghatározott három esete azonban a legkülönbözőbb természetű. A 132. § 2. bekezdésének 1. tétele a megbízólevél alakiságára — tehát a *képviselőház* hatáskörébe tartozó *igazolással* kapcsolatos kérdésre —, a 2. tétel a képviselő választhatóságának hiányára — tehát a törvény 100. § 1. bekezdése 1. pontjában meghatározott ok folytán a *Közigazgatási Bíróság* hatáskörébe tartozó érvényességi *biráskodásra* —, a 3. tétel pedig szintén a 100. § 1. bekezdésének 2. pontjában meghatározott *érvénytelenségi ok* közigazgatási bírósági megállapítására — illetve közvetve: a törvény hibás felfogása folytán és annak értelmében az érvénytelenségi ok fogalmi előfeltételét képező *bűncselekmény* fennforgásának megállapítására — vonatkozik.

Az első tétel rendelkezésének célzatát nem lehet megérteni. A törvény indokolása azt mondja, hogy a javaslat nem akarta fenntartani a bifurkációnak azt a módszerét, amely szerint a választás *érvénye felett* részben a bíróság, részben maga a Ház döntött, ezért rendelkezett úgy, hogy a kifogásolt megbízólevélre vonatkozó iratokat is át kell tenni a közigazgatási bírósághoz, a *választás érvényessége kérdésében* való döntés végett. Kétségtelen azonban, hogy nemcsak a törvény rendszerében — amely az érvénytelenségi okokat a 100. § keretei kö-

⁹⁷⁴ Nemzetgyűlési Irományok 1922—1925. 750. szám. Részletes indokolás a 132. §-hoz.

zött állapítja meg —, hanem elvileg is a megbízólevél alakiságainak vagy tartalmának *semmi köze nincs* a választás érvényességéhez, illetve az a felett való bíraskodáshoz, ez az *igazoláshoz* tartozik, — helyesebben: ez képezi *az* igazolást.

Egészen más jellegű rendelkezés a bekezdés 2. tétele. Ez valóságos érvénytelenségi oknak a választási bírósággal való közlését jelenti, tehát valójában nem egyéb, mint egy *sui generis* panaszforma. Azt, hogy ennek a körülménynek nincs kapcsolata az igazolással, kétségtelenné teszi az, hogy a törvény szerint nemcsak az igazolás tárgyát képező választási jegyzőkönyvből, mint a megbízólevél alapjából, hanem „*máshonnan*” is tudomására juthat a képviselőháznak az a kizáró ok, amely a képviselő választhatatlanságát eredményezi. Ez a rendelkezés tehát azt jelenti, hogy a képviselőház a *választhatóság hiányában* megjelenő és a törvény 100. § 1. bekezdése 1. pontjában meghatározott érvénytelenségi okot *hivatalból* közli a választási bírósággal.

Ismét eltérő jogi természettel rendelkezik végül a 132. § 2. bekezdésének 3. tétele. Itt a képviselőház kifogásának — és a választási bírósággal való közlésnek — tárgya ismét valóságos érvénytelenségi ok: a 100. § 1. bekezdés 2. pontjában meghatározott *izgatás „bűncselekménye”*. A képviselőház közlési tevékenységét mégsem lehet azonban az *officialitás* jelentkezésének tekintenünk, mert a törvény megszorító rendelkezése értelmében — amelynek célját illetőleg a nemzetgyűlés bizottságának jelentése, amely bizottságtól t. i. ez a tétel, mint a javaslatlaltal szemben való újítás származik, felvilágosítást nem ad⁹⁷⁵ — a képviselőház kifogásolási joga csak abban az esetben nyílik meg, ha a *választási jegyzőkönyvből kitűnően* izgatás miatt *panaszt emeltek*. A bekezdés 1. tétele analógiájára esetleg „*máshonnan*” szerzett ily tartalmú tudomás tehát nem jöhet figyelembe.

Ezek közül az intézkedések közül az első kettőt illetőleg tartunk szükségesnek néhány megjegyzést.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint az 1926. évben tartott ú. n. első országgyűlési választásokkal kapcsolatosan

⁹⁷⁵ Nemzetgyűlési Irományok 1922—1925. 817. szám. A nemzetgyűlés választójogi bizottságának jelentése, s az annak mellékletét képező részletes indokolás a 132. §-hoz.

a Ház több esetben élt az *alakiságokra* vonatkozó kifogásolási jogával. Ezek természete és jellege azonban igen jellemző az ily tartalmú kifogásolási jog jelentőségére is. A kir. Közigazgatási Bíróság ugyanis az előterjesztett *hét* kifogás folytán egyetlen esetben sem hozott a kifogásnak helytadó ítéletet. A képviselőház kifogásának tárgya 5 esetben az volt, hogy a választási eredmény kihirdetésének időpontja a választási jegyzőkönyvben nem nyert kitüntetést,⁹⁷⁶ egy esetben, hogy a választási hatóságok nem terjesztették fel az eredeti választási jegyzőkönyvet, illetve annak hitelesített másolatát⁹⁷⁷, s végül, hogy a pótválasztási iratok között hiányzott az alapválasztásról felvett jegyzőkönyv.⁹⁷⁸ Ezek a hiányok élénken demonstrálják a kifogásolási jog jelentőségét is.

Nagyobb figyelmet érdemel — minthogy nemzetközi összehasonlításokra is alkalmat ad — a 132. § 2. bekezdésének 2. tétele, vagyis a választhatóság hiányának kifogásolása.

A választhatóság hiánya — mint érvénytelenségi ok — már korábbi megállapításunk szerint is kétféle vonatkozásban különleges helyzetet élvez az érvénytelenségi okok között: egyrészt szinte általános rendelkezés szerint azokban a jogrendszerekben is hivatalból vétetik figyelembe, amelyek egyébként az officialitást nem ismerik, másrészt pedig az érvénytelenség helyes értelemben felfogott fogalmán túlterjeszkedve a választás *után* való beállítását is a mandátum elvesztésének jogkövetkezménye kíséri.

A választhatóság hiányára vonatkozó kifogásolás intézményéhez hasonló rendelkezésekkel külföldi tételesjogokban is találkozunk.

Az 1911. május 31.-i *elsass-lotharingiai* alkotmány 9. §-ának 4. bekezdése értelmében a tagsági képesség hiánya kérdésében a kamara által előterjesztett indítvány (Verlangen) felett a colmari Oberlandesgericht, mint választási bíróság határozott.⁹⁷⁹ *Wiesmann* külön utal azonban arra, hogy a megté-

⁹⁷⁶ A kir. Közigazgatási Bíróság kiadatlan 737/1927, 738/1927, 740/1927, 741/1927 és 742/1927. k. számú ítéletei.

⁹⁷⁷ A kiadatlan 739/1927. k. számú ítélet.

⁹⁷⁸ A kiadatlan 744/1927. k. számú ítélet.

⁹⁷⁹ *Schulze*: Die Verfassung und das Wahlgesetz für Elsass-Lotharingen 69. — *Schoenborn* 263.

vesztő szóhangzat ellenére a bíróság *nemcsak* a ház előterjesztése alapján tehetette a választhatóság kérdését vizsgálat tárgyává,⁹⁸⁰ *Heim* pedig megállapítja, hogy a gyakorlat értelmében nemcsak a tagsági képesség, hanem minden más, a választás érvényességét befolyásoló körülményt tekintetében Verlangennél élhetett a kamara a választási bíróságnál.⁹⁸¹

Az 1919. február 6.-i *osztrák* törvény 13. §-a értelmében az alkotmányozó nemzetgyűlés épügy,⁹⁸² mint az 1920. október 20.-i szövetségi alkotmánytörvény 141. §-a szerint az illető közzogi testületek indítványt (Antrag) terjeszthettek a Wahlgerichtshof, illetve a Verfassungsgerichtshof elé, hogy határozzon a tagsági képesség, választhatóság elvesztése tárgyában.⁹⁸³

Az 1919. augusztus 11.-i *birodalmi német* alkotmány 31. art.-a értelmében a Wahlprüfungsgericht beim Reichstagnak ugyancsak a feladatai közé tartozott annak eldöntése is, hogy valamely képviselő elvesztette-e tagsági jogát. Érdekes azonban *Anders* azon megállapítása, hogy sem az alkotmány, sem pedig az 1920. október 8.-i Wahlprüfungsordnung *nem* határozta meg azt, hogy a választási bíróság ezen hatáskört *kinek*, vagy mely szervnek az *iniciativájára* gyakorolja.⁹⁸⁴

Az 1922. február 3-án kelt *porosz* választási bírósági és bíraskodási törvény tekintetben már határozottabb rendelkezést tartalmazott, amennyiben a 3. § értelmében a tagsági képesség elvesztése tárgyában való döntés hivatalból, a Landtag elnökének indítványára, vagy valamely választójogosult panaszára történhetik.⁹⁸⁵

Az 1920. november 15.-i *danzigi* törvény 10. §-a értelmében a tagság törvényes előfeltételeinek megléte kérdésében

⁹⁸⁰ *Wiesmann* 117.

⁹⁸¹ *Heim* 78.

⁹⁸² *Kelsen*: Verfassungsgesetze III. 15.

⁹⁸³ *Kelsen*: Verfassungsgesetze V. 48. — *Adamovich*, Ludwig: Zur Judikatur des Verfassungsgerichtshofes. Zeitschrift für öffentliches Recht 1925. 414, 416.

⁹⁸⁴ *Anders* 87.

⁹⁸⁵ *Helritz*, Hans: Die Entwicklung des öffentlichen Rechts in Preussen seit Inkrafttreten der neuen Verfassung. Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV. 1926. 232—315.

ugyancsak a Volkstag által előterjesztett „Verlangen“ folytán a Legfelső Bíróság, mint választási bíróság határozott.⁹⁸⁶

A kifogásolási jog jelentőségére vonatkozó statisztika a rendelkezésünkre álló adatok szerint azonban a külföldi jogok tekintetében sem meggyőző. *Adamovich* közlése szerint ugyanis az *osztrák* alkotmánybírósághoz 4 esztendő alatt mindössze egy „Antrag“ érkezett, az is *községi* választás tekintetében,⁹⁸⁷ nem sokkal több esetet tüntet fel azonban a *danzigi* gyakorlat sem, ahol a választási bíróság összesen két esetben döntött.⁹⁸⁸ A magyar kir. Közigazgatási Bíróság az 1926. évi választások kapcsán szintén egy, a választhatóság hiányára alapított kifogás tárgyában hozott — helyt nem adó — ítéletet.⁹⁸⁹

Meg kell végül említenünk azt, hogy a régi *spanyol* jogban ismeretes *előzetes vizsgálat* (examen del las actas protestadas) nem azonosítható ezzel az intézménnyel attól eltekintve sem, hogy az anyagi vonatkozású, mert ott a legfelső bíróság terjesztett elő vélemény-jellegű indítványokat, amelyek felett a Ház döntött.⁹⁹⁰

A magyar választási bíraskodási jog számára az 1925: XXVI. t. c. 132. §-a az eddigiek szerint tehát nem jelent komoly gyakorlati értéket az intézményi cél helyessége ellenére sem. Nemcsak azért, mert a kifogás intézményének jogi természeté egyáltalában nem egységes — ez ugyanis egymagában még nem zárna ki a gyakorlati eredményességet —, hanem főként és elsősorban azért, mert a kifogási jog célját és gyakorlóját figyelve abban határozott belső ellentmondás állapítható meg. A ház annakidején azért bizonyult alkalmatlannak arra, hogy az eléjeterjesztett választási panaszok felett döntsön, mert a pártatlan és tárgyilagos ítélet előfeltételei a ház politikai összetétele következtében hiányoztak. Nem kell nagy szkepticizmus annak feltételezéséhez, hogy abban az esetben, amidőn az egyes — kormányzatnak, illetve többségnek tetsző — mandátumok

⁹⁸⁶ *Braunias* I. 79—80. — *Daresté* I. 433. — *Anders* 109, — *Kutzner* 80.

⁹⁸⁷ *Adamovich* 422.

⁹⁸⁸ *Braunias* I. 79—80.

⁹⁸⁹ A kir. Közigazgatási Bíróság kiadatlan 2173/1927. k. számú ítélete.

⁹⁹⁰ *Hatschek* Parlamentsrecht I. 473—474.

érvénytelenségének megállapításához a *kezdeményező lépést* csak ő teheti meg, a gyakorlati — párt — politika célszerűségének kívánalmi el fogják nyomni a 132. §-ban igen bátoratlanul jelentkező *officialitás* gondolatát. A kifogás jelentőségét pedig csak a hivatalból való közérdek érvényesítésében lehetne keresnünk.

34. §. A választási bíraskodás és az igazolás.

A választási bíraskodás kérdésével foglalkozó irodalomban — de sokszor egyes tételesjogokban is — nem domborodik ki kellő élességgel az a lényegi különbség, amely a választások érvényessége felett való bíraskodás és a választás (helyesebben talán a megválaszttatás) igazolása között fennáll.

A *magyar* jogfejlődés már a rendi képviselet korában határozott különbséget tett a két tevékenység között. 1848 előtt a követválasztás anyagi érvényességét a *verificatio* alakjában a megyék, illetve a követet küldő önkormányzati testületek bírálták felül, a megbízóleveleket (*credencialis*) pedig a személynöknek, illetve 1839—1840. után a névjegyzék készítésére kiküldött igazoló választmánynak mutatták be, amely azokat a *legitimatio* során igazolta.⁹⁹¹ Egész világosan utal a két functio különbségére — bár az egységes *igazolás* kifejezés alá foglalja össze — irodalmunkban már *Kemény* Zsigmond: „Mi a tárgya a követ igazolásának? Azon formaságokon kívül, hogy áttekintse, helyesen van-e aláírva és megpecsételve, az ország-

⁹⁹¹ Hogy a gyakorlatban pl. a *megyék* hogyan verifikáltak, azt levéltári adatok alapján eddig nem sikerült megállapítanom. Az egykorú szerzők egészen kétségtelen közlései szerint azonban minden paradox volta ellenére is a *választó* megye maga *bíraskodott* is. V. ö. erre: *Beöthy* Ákos: A magyar államiság fejlődése, küzdelmei, Budapest é. n. II. rész I. kötet 205. — *Kemény* Zsigmond: Eszmetörredékek a korteskedés és el-lenszereiről. Pesti Hirlap 1847. 900., 905. — *Kemény* Zsigmond: Ismételt-ges-süink. Pesti Hirlap 1847. 932., 934. — Az 1847. november 22-i 7. kerületi ülés naplójából *Babarczy* követ beszéde: Pesti Hirlap 1847. 992., — *Palu-gyai* Imre, ifj.: Megyerendszer hajdan és most. I—IV. 1844—1848. I. k. 138. — *Ereky* István: Jogtörténelmi és közigazgatási jogi tanulmányok. Eperjes 1917—1918. I. 380—381, II. 160—161, 248. — *Virozsil*, Anton: Das Staats-Recht des Königreichs Ungarn, vom Standpunkte der Geschichte und der vom Beginn des Reiches bis zum Jahre 1848 bestandenen Landes Verfassung. Pest 1865—1866. III. 30.

gyűlés teendője volna recusálni minden olyan követet, akinek az országházban nincs helye, mert megválasztása nem úgy történt, hogy e tény által a megye képviselőjének joggal tekintet-hessék”.⁹⁹² Erre való tekintettel állapítja meg *Ereky* azt, hogy a legitimatio a verificatioval szemben — nem vitás esetekben — egyszerű ténymegállapítás.⁹⁹³

A népképviselőlet korában csakhamar kialakul az a terminológia, amely a legitimatio kifejezését a képviselő *igazolásaival*, a verificatiót pedig a választás érvényessége felett való *bíráskodással* helyettesítette. Korán kifejezésre jutott továbbá az a tétel is, hogy az igazolás — mint a bíráskodástól fogalmilag különböző funktio — valóban szervesen hozzátartozik a ház hivatásszerű és céljának megfelelő működéséhez: azon gondolat helyes alakja, amelyet sokan — tévesen — a választási *bíráskodás* és a ház szuverénitása kapcsolatában juttattak kifejezésre.

Már az 1878—1881. országgyűlés elé terjesztett javaslatához mellékelt igazságügyi bizottsági jelentés a javaslat eredeti rendelkezésének megváltoztatása mellett megállapítja, hogy „tagjainak igazolása a *ház testületi joga és feladata*, mely igazolási jog lényegesen különbözik a választók köréből jött kérvénnyel megtámadott választás fölötti bíráskodástól”.⁹⁹⁴ Az 1887—1892. ülészek elé benyújtott javaslat indokolása szerint az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége feletti bíráskodás joga *több*, mint a képviselők igazolványainak pusztá formai szempontból való megvizsgálása és ennek folytán a képviselők igazolása vagy nem-igazolása.⁹⁹⁵ Az 1892—1896. országgyűlésen a választási bíráskodási törvényjavaslat előadója, *Rohonyi Gyula* hangsúlyozta, hogy csak az *anyagigazolás* (értsd ezalatt a választási bíráskodást) ruházható át a Kúriára, az *alaki igazolás* feltétlenül a Ház joga kell, hogy maradjon.⁹⁹⁶ Az 1896—1901. országgyűlésen felszólaló *Mohay Sándor* képviselő végre azt állapította meg, hogy az *igazolás*

⁹⁹² *Kemény Zsigmond*: Ismételgessünk. Pesti Hírlap 1847. aug 19. (934.)

⁹⁹³ *Ereky* I. 363, 380—381.

⁹⁹⁴ Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 154.

⁹⁹⁵ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 30.

⁹⁹⁶ Országgyűlési Napló 1892—1896. XXXIII. 143.

valóban a ház szuverénitásának, függetlenségének kérdése, (míg a választási bíraskodás szerinte a választójog védelmének gondolatából indul ki).⁹⁹⁷ S hogy e felismerése helyes volt, azt bizonyítja az, hogy az *igazolást* — és nem a választás érvényessége felett való bíraskodást — a parlament szükségképeni feladatának minősíti *Polner* Ödön is: „... minden esetben, amidőn valamely államszervi állás új betöltés alá kerül, amidőn az állást újjonnan betöltő annál a hatóságnál, amelyhez az illető szerv tartozik, jelentkezik, — szükséges annak kimutatása, igazolása, hogy a jelentkező az a szerv, amelynek általa való betöltését állítja“.⁹⁹⁸

Az igazolás és bíraskodás különbözőségének felismerése *szervi* szétválást is eredményezett, amennyiben a fent érvényesített szempontoknak megfelelően az 1899: XV. t. c. alakjában törvénybe foglalt bírói választási bíraskodás bevezetése óta a megfelelően módosított⁹⁹⁹ házszabályok alapján a ház, a választási bíraskodást pedig a kir. Kúria gyakorolta. Ugyanezt a rendszert fenntartotta az 1925: XXVI. t. c. 132. §-ának 1. bekezdése is.

Az igazolás és bíraskodás megkülönböztetése a *külföldi* szerzőknél és tételesjogokban sem ismeretlen, utalunk kell azonban arra, hogy az idevonatkozó fejtegetésekben, illetve tételesjogi szabályozásokban egy elvileg idegen szempont is közrejátszik.

Úgy az elméletben, mint a tételesjogokban felfedezhető ugyanis az a hajlandóság, amely az igazolást a *meg nem támadott* —, a bíraskodást pedig a kérvénnyel vagy panasszal *megtámadott választás* felett való döntésnek látja. Ezt a vélekedést csak erősítették azután azok a tételesjogi rendelkezések, amelyek a választási bíraskodás *bifurkálásával* az igazolást, illetve a meg nem támadott választások feletti döntést egyrésztől, és a kérvénnyel vagy panasszal megtámadott választás érvényessége felett való bíraskodást másrésztől *két különböző szervre* bízták.

A külföldi jogokat, illetve szerzőket illetőleg a következő megállapítások tehetők:

⁹⁹⁷ Országgyűlési Napló 1896—1901. XXII. 76.

⁹⁹⁸ *Polner* Ödön: Képviselőház. Magyar Jogi Lexicon IV. 720.

⁹⁹⁹ Országgyűlési Napló 1896—1901. XXII. 226—241.

A német jogfejlődésben Mohl Róbert az 1848. frankfurti alkotmányozó nemzetgyűlés számára készített házszabálytervezetében „Berechtigungsausweis der Mitglieder“ címszó alatt lényegében a két különböző tartalmú intézményt foglalja össze, amennyiben tervezete 3. a)—d) pontjaiban az „*äussere Gültigkeit*“—ről rendelkezik, amelynek tartalma a külső valóság, a Landtagswahlgesetz-cel való külső egyezőség, az, hogy a megbízólevelet az illetékes hatóság állította ki legyen és az a körülmény, hogy a választásra vonatkozó szabályok a választás lefolytatásánál betartottak-e (bár ez már nyilvánvalóan nem a *külső* érvényességre tartozik).¹⁰⁰⁰ A régi *német* tételesjog is különböztetett azonban igazolás és bíraskodás között, amennyiben az előbbit a Ház 7 osztályban (Abteilung), a bíraskodást pedig a plénum végezte. Az előbb említett szempont érvényesülését jelenti azonban az, hogy a megtámadott választások felett, valamint azok tárgyában, amelyekkel szemben maga az osztály kifogást (Anstand) emelt, ismét a Ház döntött.¹⁰⁰¹ *Hatschek* szerint a frankfurti nemzetgyűlés kettős értelmet tulajdonított a bíraskodásnak: 1. igazolás, ami tágabb értelmű és ami a meg nem támadott választásokra vonatkozik, — és 2. a megtámadott választások felett gyakorolt valóságos bíraskodás.¹⁰⁰² A különbséget vallja *Jellinek* megállapítása is, amely szerint a régi német jogi felfogás értelmében a háznak magának kell megállapítania tagjai e minőségét. *Jellinek* szerint azonban ez csak az *alaki igazolás*, de nem a választási bíraskodás.¹⁰⁰³

Az *osztrák* jogról *Spiegel* közli azt a megfigyelést, hogy az alaki igazolás mintegy *birtokát* jelenti a képviselői mandátumnak, anélkül azonban, hogy a mandátumhoz való *jogot* előlegezné.¹⁰⁰⁴

Mint önálló functiot maguknak tartották fenn az igazolást a régi *spanyol*¹⁰⁰⁵ és *svéd*¹⁰⁰⁶ jogok is.

¹⁰⁰⁰ Mohl: Vorschläge 16—17.

¹⁰⁰¹ Mohl: Kritische Erörterungen 609—611.

¹⁰⁰² Hatschek: Parlamentsrecht I. 408—410. 416.

¹⁰⁰³ Jellinek Gutachten II. 127—128.

¹⁰⁰⁴ Spiegel IV. 925.

¹⁰⁰⁵ Hatschek: Parlamentsrecht I. 474.

¹⁰⁰⁶ Hatschek: Parlamentsrecht I. 475, 480.

Újabb az 1925. május 11.-i orosz alaptörvény 73. §-a értelmében a „tanácsi választások helyességének vizsgálata“ egyrészt, és a „megbízólevelek helyességének vizsgálata“ másrészt (külön szervek hatáskörébe tartozó) különböző funkciókat jelentett.¹⁰⁰⁷

Az 1928. január 13.-i finn hárszabályok 23. §-ának 1. bekezdése értelmében a parlament a megbízólevelek arra hivatott szerv által való kiállítását és a megfelelő formák betartását vizsgálja.¹⁰⁰⁸

A funkciobeli különbség elismerése olvasandó ki a orosz 1922. február 3.-i választási bírósági és választási bíraskodási törvény 2. §-a 4. bekezdésének rendelkezéséből, amely egyben az igazolást és a *meg nem támadott* választás feletti bíraskodást is elváltatja: Ha valamely választás ellen nem nyújtott be panasz, akkor a választási bíróság a választás szabályszerűsége (Ordnungsmässigkeit) általános vizsgálatára szorítkozik.¹⁰⁰⁹ Ehhez hasonló jellegű azonban az 1920. február 29.-i csehszlovák választási bírósági törvény 8. § 2. pontja, illetve 10. §-a rendelkezése is, amely szerint a választási bíróság abban az esetben, ha eljárása tárgya a nemzetgyűlés tagjainak stb. igazolása, csak arról határoz, hogy nem forog-e fenn a választhatóság akadálya, vagy különösen nem tagja-e már a képviselő a törvényhozás másik testületének.¹⁰¹⁰

A bifurkációval kapcsolatosan az igazolást a megtámadott választás érvényessége feletti bíraskodással helyezik szembe többek között a következő jogrendszerek:

Az azonos rendelkezést tartalmazó 1919. szeptember 25.-i württembergi alkotmánytörvény 14. §-ának 1. bekezdése¹⁰¹¹ és az 1919. december 12.-i hesseni alkotmánytörvény 27. §-ának 1. bekezdése¹⁰¹² értelmében „Der Landtag stellt das Recht der

¹⁰⁰⁷ *Bochman*, A.: Russland. Die neue Verfassung. Zeitschrift für das Osteuropäische Recht. I. 156—157.

¹⁰⁰⁸ Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht Bd. I. Teil 2. 1929. 723—724. — *Braunias* I. 150—151.

¹⁰⁰⁹ *Helbritz*: Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV. 1926.

¹⁰¹⁰ *Anders* 118.

¹⁰¹¹ Die Verfassung Württembergs, vom 25. September 1919. Jahrbuch des öffentlichen Rechts X. 1921. 280—286.

¹⁰¹² *Gmelin*, Hans: Die hessische Verfassung und Gesetzgebung von 1920. Jahrbuch des öffentlichen Rechts X. 1921. 301—320. — *Daresté* I. 178.

Mitgliedschaft fest“. A jogszabályok 2. bekezdésükben azonban azt az ugyancsak egyező rendelkezést tartalmazzák, amely szerint „ha valamely választást megtámadnak, vagy vitássá válik, az, vajjon nem vesztette-e el a ház valamelyik tagja tagsági jogát, az esetben az állambíróság dönt“.

Az 1921. március 17.-i *lengyel* alkotmánytörvény 19. §-a szerint ugyancsak a *meg nem támadott* választásokat a ház (Sejm) igazolja, míg a megtámadott választások felett a legfelső bíróság ítél.¹⁰¹³

Ezekkel a rendelkezésekkel szemben elmosódik az igazolás és a bíraskodás ily szempontból vett különbözősége azokban a jogrendszerekben, amelyekben úgy a megtámadott, mint a meg nem támadott választások felett ugyanaz a szerv ítél: így az 1919. augusztus 11.-i alkotmány 31. §-a értelmében eljáró *birodalmi német*,¹⁰¹⁴ az előbbiekből kivehetően a *porosz* és *cseh-szlovák* választási bíróság, illetve a *svájci* Nationalrat, mint választási bíróság.¹⁰¹⁵

Bauer-nek az *osztrák* jogra vonatkozó irodalmi terve szerint végül az alaki igazolás joga fennmarad a háznak és a választási bíróság csak akkor dönthet, ha a megbízólevél kiadását megtagadják a választási hatóságok, — *vagy* ha a választást *megtámadják*.¹⁰¹⁶

Az igazolás és bíraskodás kategóriáinak *megjelölése* a *német* tudományos szóhasználatban nem egységes. *Hatschek* az előbbit „Legitimationsprüfung“-nak, az utóbbit „Wahlprüfung im engeren Sinne“-nak,¹⁰¹⁷ *Leser* a bíraskodást „Wahlprüfung“-nak, a választhatóagra vonatkozó bíraskodással kibővített igazolást pedig „Legitimationsprüfung im engeren Sinne“-nek nevezi,¹⁰¹⁸ *Anders* a *Leser* szerinti értelemben felfogott igazolást

¹⁰¹³ *Giannini*, Amadeo: Le Costituzioni degli stati dell'Europa orientale. Roma 1929. II. 460, 487. — *Schätzel*, W.: Entstehung und Verfassung der polnischen Republik. Jahrbuch des öffentlichen Rechts XII. 1923—1924. 302. — *Dareste* II. 279.

¹⁰¹⁴ *Anschütz* 132. — *Kind* 27.

¹⁰¹⁵ *Fleiner*, Fritz: Schweizerisches Bundesstaatsrecht. Tübingen 1923. 151. 42/j.

¹⁰¹⁶ *Bauer* Das Recht (Wien) 1908. 118.

¹⁰¹⁷ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 401.

¹⁰¹⁸ *Leser* 14—15. A Wahlprüfungsrecht-en belül „formelles“ és „ma-

lásra a „Prüfung der Mitgliedschaft“ kifejezést ajánlja,¹⁰¹⁹ míg *Kind* szintén Legitimationsprüfung és Wahlprüfung im engeren Sinne szerint különböztet.¹⁰²⁰

Ami az igazolás és bíraskodás egymással szembeállított jogi természetét illeti, általános megállapítás, hogy az igazolás csak *tanúsítási cselekmény* (Beurkundungsakt), amelynek célja megállapítás, eredménye pedig egy ellenbizonyítással megdönthető *bizonyíték*,¹⁰²¹ s amely *Hatschek* szerint épen a *magyar* jogban „tisztán alaki szempontok szerint“ igazodik,¹⁰²² — a bíraskodás azonban a szó valóságos értelmében vett *bírói döntés, jogszolgáltatás* (Rechtsprechung), amelynek eredménye jogerőt teremtő *ítélet*.¹⁰²³ Mindössze az 1888. évi XIX. német jogászgyűlésen jutott kifejezésre az a felfogás, hogy a meg nem támadott választás felett való döntés *nem* bíraskodás.¹⁰²⁴

Korábban foglalkoztunk azokkal a felfogásokkal, amelyek szerint a választási bíraskodást a szabad —, vagy esetleg politikai jogalkalmazás irányába eső *különös* jelleg jellemzi. Hogy ez az állítólagos különleges jelleg sokkal inkább az *igazolás* tekintetében volna felfedezhető, amely ilyenformán a *közigazgatási cselekmény* területe felé közeledik, arra igen érdekesen utal a *finn* házszabályok 24. §-ának 1. bekezdésébe foglalt az a tétel, amely szerint ha a meghatalmazás nem is egészen megfelelő, a Reichstag vizsgálat tárgyává teheti azt, hogy *ennek ellenére* ne biztosítson-e ülési és szavazati jogot a Házban az illető képviselőnek.¹⁰²⁵ Az itt érvényre jutó értékelés körülbelül megfelel a *közigazgatási (szabad) mérlegelés* fogalmának.

Megemlítünk végül még két különös rendelkezést, amelyek tartalmuk szerint sem a választási bíraskodás, sem az igazolás területére maradék nélkül nem illeszthetők be.

terielles Recht“ között is különböztet, az alaki és anyagi megjelölés általános értelme szerint.

¹⁰¹⁹ *Anders* 30.

¹⁰²⁰ *Kind* 23.

¹⁰²¹ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 416, 481, 493—496. — *Kind* 23. — Nálunk: *Ereky* I. 363, II. 249.

¹⁰²² *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 457.

¹⁰²³ Különösen *Hatschek* I. 481. — V. ö. továbbá itt 26. § és ⁷⁰² j.

¹⁰²⁴ Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages Bd. 3. 196.

¹⁰²⁵ Zeitschrift für ausl. öff. Recht u. Völkerrecht 1929. 723—724.

A német Wahlprüfungsgericht beim Reichstag működésével kapcsolatosán alakult ki a választás eredményének a választás vagy annak egyes részei érvénytelenségének vizsgálata nélkül, illetve erre vonatkozó bírói határozat hiányában való megváltoztatása. A birodalmi választási bíróság mellett működő birodalmi megbízott (Reichsbeauftragte) az 1930. szeptember 1.-i Reichstag-választások alkalmával a délbajorországi XIII. Wahlkreisverband választása ügyében a következő jelentést terjeszti a választási bíróság elé bizonyos, újságok által felhozott választási szabálytalanságra vonatkozólag: „Panasz etekintetben nem nyújtott be és a magam részéről a panaszemelésről eltekintettem. Minthogy azonban a szavazat leadása a Reichswahlgesetz 27. § 2. bekezdésével ellentétes, a Hondt-féle, legmagasabb szavazatszámra vonatkozó eljárás szerint a szavazat levonandó”.¹⁰²⁶ Ennek az eljárásnak a különös jelentősége akkor válik nyilvánvalóvá, ha megállapítjuk azt, hogy a német birodalmi választási bíraskodás a hivatalból való eljárás jegyében szervezett „Offizialverfahren” lévén, a birodalmi megbízott panaszemelése nélkül is módjában állott volna a választási bíróságnak a választási eredmény megváltoztatása. A birodalmi megbízott ennek ellenére jogi jelentőséget tulajdonít annak, hogy a panaszemelést mellőzi, de a választás eredményén a szükséges változtatást véghezviszi.

Részben hasonló, de mindenesetre szintén átmeneti típust létesít végül a már idézett finn házszabályok 24. §-ának rendelkezése. Eszerint a Ház előtt csak abban az esetben támadható meg a választás érvényessége, ha a választás során nyilvánvalóan bűnös cselekvést követtek el, vagy a választás eredményének megállapításában kétségtelen tévedés játszott közre. Ez esetben — ha az eset világos — és ha a választás eredményének megváltoztatása panasz útján (az egyébkénti választási bíróság előtt) nem lehetséges, a Ház a választás eredményét a törvény rendelkezéseinek megfelelően helyesbítheti.¹⁰²⁷ Minthogy egyébként a választási bíraskodást nem a ház gyakorolja, az e jogszabályhely által számára biztosított

¹⁰²⁶ A Wahlprüfungsgericht beim Reichstag irattárából. Kiadatlan.

¹⁰²⁷ Zeitschrift für ausl. öff. Recht 1929. 724. — *Braunias* I. 150 —151.

hatáskör pedig csak a választás eredményének *helyesbbitésére* szorítkozik, — a ház ezen működésében a választás érvényessége felett való bíraskodás fogalmi szintjét még el nem érő —, de az igazolástól mégis feltétlenül idegen *sui generis* functiot lehet felismernünk.

35. §. A választási bíraskodás három problémája.

A bíraskodás, mint functio említése önkéntelenül is három fogalmat asszociál: a *bíró* képzetét, aki ítél, — azt az eljárást, amelynek során a döntés történik, — és azt az *anyagi jogot*, melyet a bíró alkalmaz. S ha ez a megállapítás a logikának megfelel, akkor joggal lehetne arra gondolni, hogy minden bíraskodásra vonatkozó tételesjogi rendezés kimerítően fogja szabályozni a *szerv* és *eljárás* kérdését magába foglaló *alaki* és az ítélkezés tárgyát tartalmazó *anyagi* jog kérdéseit.

A választási bíraskodás tekintetében azonban a helyzet egyáltalában nem ez, hanem szinte általános érvényű megállapítás az, hogy a választások érvényessége felett való bíraskodás hárcm problémája, — az érvénytelenségi okok —, a bíraskodó szerv — és eljárása — közül *csak a szerv* és legfeljebb még az *eljárás* kérdése nyert szabályozást, — és csak legújabbán és egészen kivételesen foglalkoztak a tételesjogok a választási bíraskodás *anyagi jogával*, az érvénytelenségi okok meghatározásával.

A *magyar* jog az érvénytelenség felett való bíraskodás terén meglehetősen relatív fejlettséget mutat, amennyiben a három kérdés — többé-kevésbé kielégítő — egyidejű szabályozásával már elég korán találkozunk.

Az 1848: 5. t. c. 47. §-a még csak a szervet határozza meg. Az 1874: XXXIII. t. c. 89. §-a azonban — amely a választási bíraskodás tekintetében a *bírói* döntés korszakalkotó elvi kijelentését tartalmazza, — második bekezdésében már utal arra, hogy „az *anyagi* és *alaki* szabályokat, melyek szerint a Curia ezen hatáskörében eljár, külön törvény határozza meg“.

Ennek a meghagyásnak megfelelően az 1875—1878. országgyűlés elé terjesztett első választási bíraskodási törvényjavaslat a szervre és eljárásra vonatkozó rendelkezések mellett 9. §-ában meghatározza azokat az okokat is, amelyek miatt

a választás megsemmisítendő.¹⁰²⁸ Minthogy e javaslatot a központi bizottság nem ajánlotta elfogadásra — s a Ház is így határozott¹⁰²⁹ —, az 1878—1881. országgyűlés elé *Pauler* Tivadar igazságügyminiszter változatlanul ismét beterveztette.¹⁰³⁰ Az igazságügyi bizottság azonban *mellőzte* a javaslatból az érvénytelenségi okok felől rendelkező 9. §-t és helyette a bírákhoz intézett azon utasítást vette fel, hogy a bíráskodás során a lényegét az alárendelt formaságoknak fel ne áldozzák.¹⁰³¹ Az 1881—1884. országgyűlés elé terjesztett javaslat azonban — jelentéktelen, inkább szövegezésbeli módosításoktól eltekintve — ismét szerepelteti a 9. §-t, anélkül azonban, hogy a rendelkezéseknek a javaslatba való visszaiktatását indokolná.¹⁰³² A Ház igazságügyi bizottsága — a javaslat teljes átszövegezése közben — a 9. §-t rendszertani és törvényszerkesztés-téchnikai szempontból teljesen elhibázottan — az eljárási szabályok között a 32. § alakjában vette fel a javaslatba.¹⁰³³ Az 1884—1887. országgyűlés elé a kormányzat helyett gróf *Apponyi* Albert minden változtatás nélkül e bizottsági javaslatot terjesztette újból be.¹⁰³⁴

Az eddigi javaslatokkal szemben új rendszert követ az érvénytelenségi okok meghatározása tekintetében az 1887—1892. országgyűlés elé terjesztett javaslat, amelynek az érvénytelenségi okokat 24 pontban felsoroló 3. §-a¹⁰³⁵ az 1892—1896. országgyűlés lényegében egyező, csak kibővített javaslati rendelkezésén keresztül¹⁰³⁶ az 1896—1901. országgyűlésnek az 1899: XV. t. c. formájában törvényerőre is emelkedett javaslata alapjává is vált.¹⁰³⁷ Az 1887—1892. évi javaslat indokolása szabatosan ki is fejtí az 1874: XXXIII. t. c. 89. §-a 2. bekezdésé-

¹⁰²⁸ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 218—230.

¹⁰²⁹ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIX. 21—29.

¹⁰³⁰ Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 1079. szám. — Országgyűlési Napló 1878—1881. XVlll. 290.

¹⁰³¹ Országgyűlési Irományok 1878—1881. XXV. 155—156.

¹⁰³² Országgyűlési Irományok 1881—1884. I. 75—86.

¹⁰³³ Országgyűlési Irományok 1881—1884. VIII. 262. sz. iromány.

¹⁰³⁴ Országgyűlési Irományok 1884—1887. XXII. 141—152.

¹⁰³⁵ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 1—96. — Ugyanezt a javaslatot lásd: Magyar Igazságügy. XXXVI. 1891. 66—80, 133—150.

¹⁰³⁶ Országgyűlési Irományok 1892—1896. XXXV. 358—390.

¹⁰³⁷ Országgyűlési Irományok 1896—1901. XXI. 323.

nek célkitűzését: amely szerint az alkotandó törvénynek van fenntartva 1. különösen azon esetek meghatározása, amelyekben a választás kérvénnyel megtámadható: az érvénytelenségi okok megállapítása, 2. a bíróság szervezetére és 3. eljárására vonatkozó jogszabályok megalkotása.¹⁰³⁸

A későbbi jogszabályok közül az 1907-ben előterjesztett novella-javaslat,¹⁰³⁹ valamint utóbb az 1913: XIV. rendelkezéseire tekintettel (titkos szavazás) szükségessé vált 1915: XVII. t. c. részletesen foglalkoztak az érvénytelenségi okok kérdésével, ha szabályozásuk iránya — különösen az áttekinthetetlenül nehézkes utóbbi törvénynél — nem is volt mindenben kifogástalan.

A forradalmi idők jogalkotásai¹⁰⁴⁰ épúgy, mint az I. és II. nemzetgyűlés választójogát szabályozó rendeletek¹⁰⁴¹ nem tartalmaztak az érvénytelenségi okokra vonatkozó szabályozást. A „tanácsok országos gyűlése“ által eszközölt bíráskodásban nem is volt ennek gyakorlati jelentősége,¹⁰⁴² a két nemzetgyűlés pedig az anyagi jog tekintetében a házszabályokra támasz-

¹⁰³⁸ Országgyűlési Irományok 1887—1892. XXIX. 30.

¹⁰³⁹ Igazságügyi Javaslatok Tára VII. 1907. 279. és köv.

¹⁰⁴⁰ Az 1919. évi XXV. „néptörvény“ 9. fejezete 37. §-ának rendelkezése szerint „az alkotmányozó nemzetgyűlési választások érvényessége felett az alkotmányozó nemzetgyűlés dönt“. Bár a „néptörvény“ nem rendelkezik kifejezetten, feltehető, hogy a 8. fejezet 28—36. §§-aiban írt büntető rendelkezések szolgáltak volna adott esetben az érvénytelenségi okok körülírásaként. — A forradalmi kormányzótanács 1919. április 2.-án kelt XXVI. számú rendelete a „munkások, katonák és földművesek tanácsa országos gyűléséről“ rendelkezve kétfokú bíráskodást állapít meg. A 28. § értelmében „a kormányzó tanács felülbírálhatja a választás eredményének megállapítását és a *szabálytalan* választásokat megsemmisítheti“. 29. §: „Mindennemű választás érvénye fölött végső fokon a tanácsok országos gyűlése dönt“. Belügyi Közlöny XXIV. 705—708. — Ugyanígy: A Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság 1919. június 23.-án elfogadott alkotmánya 75. §-a szerint: „A szövetséges központi intéző bizottság felülbírálhatja a választások eredményének megállapítását és a *szabálytalan* választásokat megsemmisítheti“. 76.: „Mindennemű választás érvénye fölött végső fokon a tanácsok országos gyűlése dönt.“ Belügyi Közlöny XXIV. 1078—1092.

¹⁰⁴¹ Az 5988/1919. M. E. sz. rendelet 75. §-a, — illetve a 2200/1922. M. E. sz. rendelet és a 4716/1922. M. E. sz. rendelet utolsó bekezdése.

¹⁰⁴² A tanácsok országos gyűlése naplója. Budapest 1919. 75.

kodott.¹⁰⁴³ Az 1918-ban megtört fejlődési egyenest e vonatkozásban végül az 1925: XXVI. t. c. állította helyre, amennyiben formailag a 100. §-ban, lényegileg és gyakorlatilag a 63., 100. §§-okban és a megtorló rendelkezésekről szóló tizedik fejezetben (140. és következő §§) a szerv és eljárása mellett az érvénytelenségi okokat is meghatározza.

A külföldi jogokban az anyagi rész szabályozása szinte kivételes jelenség.

Az *angol* parlamentben 1835-ben értekezlet tartatott, amely a bíraskodási rendszer javításának két eszközére mutatott rá: az első az *anyagi* bíraskodási jog megalkotása és a második az eljárás tökéletesbbitése. Az előbbi — az angol felfogásnak megfelelő és korábban már ismertetett elvi kapcsolatot feltételezésével — a választási bűncselekmények 1854-ben törvényt meghatározásával valósított meg.¹⁰⁴⁴

A *német* jogterületen kezdettől fogva egyáltalában nem nyert szabályozást a választási bíraskodás anyagi kérdés-komplexuma. Már *Mohl* konstatálja azt, hogy a választási bíraskodás kérdése nincs részletesen szabályozva sem az alkotmányban, sem a választójogi törvényben, az anyagi részt illetőleg azonban azt a megállapítást teszi, hogy az a kérdés, hogy milyen körülményeket tartson a Ház lényegesnek a megtámadás szempontjából, *természetesen* nem foglalható határozott tényálladékok alakjába, minthogy az az egyes esetek részint

¹⁰⁴³ A nemzetgyűlés alakuló ülésén kimondotta, hogy nem fog külön házszabályokat alkotni, hanem az 1908. évi házszabályokat tekinti irányadónak. (*Egyed—Térffy*: Mai közjogi berendezéseink. Budapest 1926. 54.) Tekintettel azonban e rendezés ideiglenes jellegére, a nemzetgyűlés egy 15 tagú bizottságot küldött ki a végleges házszabályok előkészítésére, munkálatát azonban nem vette tárgyalás alá. Ép így eredménytelen maradt az 1913. évi házszabályok alkalmazása iránt tett előterjesztés is. A II. nemzetgyűlés azután 1924. október 24.-én 33 tagú bizottságot küldött ki a házszabályrevízió tárgyalására, amely bizottság — az 1908. évi házszabályok alapulvétele mellett — 1924. november 25.-i ülésében kidolgozta a szükségesnek látszó módosításokat. (A házszabályok módosításának előkészítésére kiküldött bizottság jelentése a nemzetgyűlés végleges házszabályainak tervezete tárgyában. Nemzetgyűlési Irományok 1922—1925. 548. számú iromány.) — V. ö. még: *Csekey*: Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg. Jahrb. des öff. Rechts XIV. 1926. 444.

¹⁰⁴⁴ *Hatschek*: Parlamentsrecht I. 427. — *Stier—Somló*: Die Wahlpfahrungen im Reichstage. Das Recht. XI. 1907. 92.

politikai, részint szubjektív mérlegelésétől függ.¹⁰⁴⁵ A választási bíraskodás kérdésével foglalkozó 1888. évi XIX. német jogászgűlés megvitatása alá kerülő problémák között szintén nem szerepelt az érvénytelenségi okok kérdése, amennyiben az értekezlet megvitatásának tárgyát a hivatalos program szerint az képezte, hogy mi volt a választási bíraskodás fejlődésének története a törvényhozó testületek előtt; lényege szerint vajjon bíraskodás-e a választási bíraskodás vagy inkább adminisztratív jellegű eljárás, és végül: az előbbi esetben a parlamentre bízandó-e, vagy valamely bírói hatóságra.¹⁰⁴⁶ *Seydel* ugyanezen jogászgűlés elé terjesztett véleményében — bár az anyagi szabályok keretének más tartalmat ad — szintén végeredményben az alakiságokon túlmenő rendezés szükségességét vallja, amidőn megállapítja, hogy amennyiben a tagok választása felett a parlament akar bíraskodni, először meg kell határoznia azokat a szabályokat, amelyek a választásban résztvevők jogosultságára vonatkoznak, intézkednie kell a képviselők számáról, a választókerületekről, az eljárási szabályoknak pedig afelől kell szólniok, hogy hogyan folyik le a választási eljárás és hogyan állapítatik meg a választás eredménye.¹⁰⁴⁷

Különösen az újabb jogban azonban egyre határozottabban érvényesült az a felfogás, amely az anyagi jogi rendelkezések megalkotásának szükségét hirdette és amely az érvénytelenségi okok meghatározásának hiányát oly fogyatkozásnak érezte, amely a választási bíraskodás eredményességét is károsan befolyásolja.¹⁰⁴⁸ Ennek a súlya pedig különösen akkor válik nyilvánvalóvá, ha figyelembe vesszük azt, hogy *Jellinek* Walternek mint kiemelkedő kivételekre kellett a német tagállamok közül Bajorország, Oldenburg és különösen Württemberg tétele jogára hivatkozni, amelyek az érvénytelenségi jog tekintetében is rendelkezéseket tartalmaznak.¹⁰⁴⁹ Nem enyhítette

¹⁰⁴⁵ *Mohl*: Kritische Erörterungen 607, 612.

¹⁰⁴⁶ Verhandlungen des XIX. Deutschen Juristentages Bd. 3. 185.

¹⁰⁴⁷ *Seydel*: Gutachten. Verhandlungen Bd. 1. 130.

¹⁰⁴⁸ *Weiss*: Das Wahlprüfungsverfahren des Reichstags. Das Recht XI. 1907. 443—444. — *Jonge* 494.

¹⁰⁴⁹ *Jellinek* W.: Handbuch des Deutschen Staatsrechts § 53. 630. — Württembergben már a régi jog is tartalmazott az érvénytelenségi okok tekintetében rendelkezést: *Leser* 6.

— hanem inkább kiemelte — ennek a helyzetnek a fonákságát az a körülmény, hogy sokkal inkább *technikai* kérdésben: a szavazócédulák érvényességét illetőleg kifejezett jogszabályokkal rendelkezett a német jog,¹⁰⁵⁰ és rendkívül visszás helyzetre mutat *Zang* azon megfigyelése is, hogy az érvénytelenségi okok tana a *községi* választások tekintetében pl. sokkal inkább ki volt építve, mint az országgyűlési választásokat illetőleg.¹⁰⁵¹ A választási bíráskodás anyagi részére vonatkozó szabályozás hiánya pl. *Ball*-t arra a megjegyzésre készíti, hogy ez egyenesen unikum a *német* jog területén, amennyiben egyetlen olyan jogág sincs, amelyben az utolsó 100 év alatt a választási bíráskodáson kívül jogszabályt ne alkottak volna.¹⁰⁵²

Hogy az anyagi szabályok hiánya nem csak elvi kifogás, arra jellemző az *elsassi* jogot illetőleg *Vogt*,¹⁰⁵³ az *osztrák* jog tekintetében pedig *Bauer*¹⁰⁵⁴ közlése, akik szerint mindkét helyen nehézséget, zavarokat és gyakorlatbeli bizonytalanságot okozott az, hogy az érvénytelenség anyagi vonatkozásában az eljáró szerv számára „szilárd talajt” jelentő tételes joganyag nem állott rendelkezésre, *Jonge* pedig a *német* Reichstag gyakorlatának tudományos megalapozatlanságáért az anyagi bíráskodási jog kiműveletlenségét okolja.¹⁰⁵⁵

Egyéb nemzetek jogában is — még a legújabb időkben is — hiányzik azonban az érvénytelenségi probléma anyagi kérdéseinek megoldása. Így pl. az 1927. június 3.-i új *görög* alkotmány is — bár a 43. §-ban tartalmaz anyagi utalást: a panasz támaszkodhatik akár az eljárás megsértésére, akár a választhatóság hiányára — ezt meghaladólag az érvénytelenségi okokat nem állapítja meg,¹⁰⁵⁶ és még mindig kivételnek tekinthető pl. az 1926. november 4.-i *szovjet-orosz* törvény 58. art.-a¹⁰⁵⁷ és az 1930. október 22.-i *egyiptomi* választójogi tör-

¹⁰⁵⁰ *Jellinek* W.: Verfassung und Verwaltung 62.

¹⁰⁵¹ *Zang* a bajor jogról: 56.

¹⁰⁵² *Ball* 92.

¹⁰⁵³ *Vogt* DRZ IV. 1912. 315.

¹⁰⁵⁴ *Bauer* 116. — *Kelsen*: Kommentar 151.

¹⁰⁵⁵ *Jonge* 494.

¹⁰⁵⁶ *Gmelin*, Hans: Die Verfassung der griechischen Republik. Jahrbuch des öffentlichen Rechts XVI. 1928. 282. — *Dareste* I. 636.

¹⁰⁵⁷ *Timaschew*, N.: Das Wahlrecht der Sowjetunion, AöR 55. N. F. 16. 1929. 106.

vény 60. §-a,¹⁰⁵⁸ amelyek az érvénytelenségi okok tekintetében is tartalmazzak rendelkezéseket.

A jogi szabályozás hiányának végétét mindenesetre az *északamerikai* Egyesült Államok jogfejlődése képviseli, amelyben *Stauber* közlése szerint még csak az *eljárás* tekintetében sem állanak fenn sem jogszabályok, sem azokat legalább bizonyos mértékig pótló gyakorlat.¹⁰⁵⁹

Az eljárás tekintetében érdekes jelenség egyébként az, amely szerint a választási bíróságok sokhelyütt *saját maguk* hivatottak eljárási szabályaikat megállapítani, — így pl. a *birodalmi német*¹⁰⁶⁰ és a *porosz* jogok.¹⁰⁶¹ Attól eltekintve, hogy a két jogterület egyébkénti eltérő fejlődési irányának megfelelően a *porosz* jog *több anyagi* rendelkezést tartalmazott, mint a kizárólag alaki szabályozást célzó birodalmi *német* jog — amint ezt *Helfritz* megállapítja, — kérdés lehet, hogy mi az intézményi célja és értelme a bíráskodó szerv ilyjellegű joggal való felruházásának. *Anders* még csak azt látja, hogy a törvényhozó ezzel azt akarta biztosítani, hogy a választási bíróság *sablonszerűségetől mentes* gyakorlatot tudjon kifejleszteni,¹⁰⁶² *Jerusalem* azonban ebben az *állambiráskodás*-nak épen a választási bíráskodás terén különös jelentőségre emelkedő „joghézagkitöltő funkciója“ érvényesülését fedezi fel.¹⁰⁶³

Hogy a nem kielégítő szabályozás eljárási vonatkozásban is minő nehézségekre adhat alkalmat, arra jellemző *Hettner* közlése a *német* választási bíróság elnökének választását illetően.¹⁰⁶⁴

Hogy az anyagi szabályok hiányát mi okozta, azt nem könnyen lehet megindokolni, legfeljebb megmagyarázni. Jellemző megállapítást tesz ebben az irányban egyébként a *ma-*

¹⁰⁵⁸ *Dareste* V. 466.

¹⁰⁵⁹ *Stauber* 162.

¹⁰⁶⁰ *Finger* 233. 1/j. — Az 1920. október 8.-i szabályzat.

¹⁰⁶¹ *Helfritz* Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV., az 1922. február 3.-i törvény 4. §-a.

¹⁰⁶² *Anders* 61.

¹⁰⁶³ *Jerusalem* 95.

¹⁰⁶⁴ *Hettner* (50 Jahre Reichsgericht) 145. — Már korábban az eljárás szabályainak kiegészítését sürgette: *Fuchs*: Mangelnde gesetzliche Regelung des Verfahrens bei Prüfung der Legitimation der Reichstagsmitglieder. Das Recht 1909. 93—95.

gyar törvényszerkesztő, amidőn az 1875—1878. országgyűlés elé terjesztett javaslat indokolásában azt mondja, hogy „az anyagi szabályok e hiánya indokolható volt, míg a ház plénuma intézkedett az igazolási ügyekben, mint ahogy ma is, amidőn e jogot a ház bíráló bizottságai gyakorolják. Mindkettő politikai testület, mely határozatának elemeit politikai és opportunitási szempontokban keresheti és találhatja fel. De a Kúria nem politikai testület s mint rendes szakbíróság nem nélkülözheti az anyagi szabályok útmutatását, amely nélkül igazságot nem szolgáltatathat. Ez és azon körülmény, hogy a választóknak és képviselőjelölteknek tudniok kellett azt, hogy a megejtendő választás mely esetekben igazoltatik s mely esetben semmisítettik meg, elengedhetetlenül követeli a 9. §-ban taxatívén felsorolt anyagi szabályok megalkotását”.¹⁰⁶⁵

Ez alkalommal nem foglalkozunk újból azzal a kérdéssel, hogy helyes felfogás szerint a házat, mint választási bíróságot sem illette meg a *mérlegelésnek* az a legmagasabb foka, amelyet a „politikai és opportunitási szempontok” követése, vagy legalább igénybevétele jelent, mert ebben az esetben a ház valóban a *Laun* legtágabb értelmezése szerinti *közigazgatási szerv*-vé vált volna,¹⁰⁶⁶ s csak arra mutatunk rá, hogy az 1878—1881. országgyűlésen *Szilágyi* Dezsőnek az anyagi szabályok megalkotása mellett való állásfoglalásával¹⁰⁶⁷ ellenkező nézetének *Simonyi* képviselő azzal az érdekes okfejtéssel adott kifejezést, hogy az anyagi szabályok megalkotása azért felesleges, mert a választójogi törvény meghatározza, hogyan kell a választást lefolytatni. A bíró tudja a törvényt és a tényállás alapján meghatározhatja, hogy a választás érvényes-e vagy sem.¹⁰⁶⁸ Ez a felfogás pedig ugyanaz lényegileg, mint amelynek mintegy 40 esztendővel később *Kelsen* adott kifejezést abban az alakban, hogy *logikai* oka van annak, hogy a törvény nem foglalkozik a semmis ügylet kérdésével; amidőn ugyanis az állam meghatározza az államnak beszámítható ügylet feltételeit, akkor — arra való tekintettel, hogy a kellékek közül akár csak egyet-

¹⁰⁶⁵ Országgyűlési Irományok 1875—1878. XIV. 328.

¹⁰⁶⁶ *Laun*, Rudolf von: *Das freie Ermessen und seine Grenzen*. Leipzig und Wien 1910. 89—90.

¹⁰⁶⁷ Országgyűlési Napló 1878—1881. XIX. 87.

¹⁰⁶⁸ Országgyűlési Napló 1872—1875. XI. 276.

lennek a hiánya is már megakadályozza azt, hogy a kérdéses ügylet az államnak *beszámíttassék* — logikailag állást foglalt atekintetben is, hogy az érvénytelenség oka mi. Ezért annak megállapítása, hogy a kellék hiánya *semmisséget* okoz, — vagyis az érvénytelenségi ok körülírása — teljesen felesleges, épen annyira, mint ahogyan nincs szükség a törvényben annak kimondására, hogy „aki nem lop, nem büntetendő”.¹⁰⁶⁹ Ennek az egyébként következetességghiánnyal valóban nem támadható felfogásnak a *gyakorlati* érvényesülése azonban több, mint kétséges.

A választási bíraskodás e három kérdésének — az érvénytelenségi okok, a szerv és eljárás problémájának — csak *kijelölése* tartozott természetesen a választási bíraskodás alapkérdéseinek megvilágítását célzó fejtegetések feladatai közé. Részletes kifejtésük a választási bíraskodás tanainak különös részébe tartozik.

¹⁰⁶⁹ Kelsen: Staatsunrecht 85—86

A magyar választási bíraskodási irodalom.¹

Die ungarische Wahlprüfungsliteratur.

Aigner Adolf: A kir. Curia és a margittai mandátum. Budapest. 1902. 30 l.

Albrecht Ferenc: A választás előkészítésében eljáró képviselőjelölti kisérete. Jogállam XXXIII. 1934. 153—155.

Albrecht Ferenc: A választási panaszjogból kizárt választó. Jogállam XXXIV. 1935. 397—400.

A m. kir. Közigazgatási Bíróság általános közigazgatási osztályának Döntvényei és elvi jelentőségű határozatai. Budapest 1930—1937, XXV—XXXII.²

Az 1911-ik évi Országos Jogászyűlés Irományai. Budapest 1911. I.—II. k.

Balogh Arthur: A curiai bíraskodás és a választókerület képviselőküldési jogának megvonása. Jogtudományi Közlöny XXXV. 1900. 17—19.

Battlay Dezső: Petíció ügyek II. A kir. Curia érdemleges gyakorlata az 1899: XV. tc. által reáruházott hatáskörben. Budapest 1931. 164 l.

Battlay Dezső: A képviselőjelölt választójogi felelőssége Angliában. Budapest 1931. 15 l.

Battlay Dezső: A választási eredmény kiigazításának és a törvényes eredmény megállapításának kérdése a mai jogban. A barcsi képviselőválasztás ügyében meghozott m. kir. Közigazgatási Bírósági ítélet kritikája. Budapest 1932. 23 l.

Berczelly Jenő, ifj.: A m. kir. Curia bíraskodása az országgyűlési képviselőválasztások felett. Jogtudományi Közlöny XXXVII. 1902. 239—240., 248—250.

Bleuer Samu: A deési ítélet és a választást védő beismerése. Jogtudományi Közlöny XXXVII. 1902. 53—54.

¹ Ezen összeállításba — amely a kedvezőtlen könyvtárviszonyokra tekintettel, sajnos, nem tarthat igényt a teljességre — nem vettük fel azokat az összefoglaló közjogi műveket, amelyek egyes fejezeteikben szintén foglalkoznak a választási bíraskodás kérdéseivel is.

² A kir. Közigazgatási Bíróság, mint választási bíróság hivatalos döntvénytára.

Csekey István: A választási bíraskodás szervezéséhez. (Állam- és közigazgatásjogi tanulmány, tekintettel az Országos Jogászgűlés V. szakosztályának kitűzött kérdésére.) Budapest 1911. 20 l.

Csekey, Stefan: Ein Beitrag zur Wahlprüfungsorganisation. Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre. VIII. 1912. 43—48.

Csekey, Stefan: Über das System der Prüfung parlamentarischer Wahlen. Zeitschrift für Völkerrecht und Bundesstaatsrecht VI. 1913. 21 l.

Csekey István: A választási bíraskodás. Jogállam XXIV. 1925. 206—214.

Dárday S.: Az Országos Jogászgűlés tárgyalásai. Jogtudományi Közlöny XLVI. 1911. 366—367.

Deák Albert: Parlamenti bíraskodás. Erdélyrészi Jogi Közlöny VI. 1913. 93—95., 103—105.

Dolencz József: Az országgyűlési képviselőválasztási jog és gyakorlata. Budapest 1899.

Edvi Illés Károly: Véleménye. Az 1911-ik évi Országos Jogászgűlés Irományai. Budapest 1911. I. k. 3. f. 305—318.

Egresy Árpád: A közigazgatási bíróság új alkotmányjogi ügyköre. Az országgyűlési képviselőválasztások felett való bíraskodás. Magyar Közigazgatás XLV. 1927. 14. sz. 2—3.

Egresy Árpád: Megbeszélései. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára. Magyar Jogi Szemle melléklapja. VIII. 1927. 41—46, 73—78, 78—81.

Egyed István: A választói jogi javaslat és a választási bíraskodás. Ügyvédek Lapja XLII. 1925. 4. sz.

Egyed István: Választási bíraskodás. Magyar Jogi Szemle VI. 1925. 181—185.

Eördögh Árpád: Vitás kérdések a petíciók beadásának határideje körül. A Jog. XXI. 1902. 72—78.

Eördögh Árpád: Még mindig a deési mandátum. Jogtudományi Közlöny XXXVII. 1902. 74.

Eötvös József báró: Mit kell erősítenünk, törvényhozásunkat vagy megyei rendszerünket? Pesti Hírlap 1847. 536.

Erdélyi Viktor: A parlament és a Curia. Huszadik Század. XXVI. 1913. 360—384.

G.: Bíraskodás a választási ügyekben. Ügyvédek Lapja IV. 1887. 20. sz.

Goltner Dénes: A választási bíraskodás. Jogállam XXXII. 1933. 66—70.

Goltner Dénes: A költségbiztosíték a választási bíraskodásban. Jogállam XXXII. 1933. 350—355.

Goltner Dénes: Officialitás az országgyűlési képviselőválasztások érvényessége feletti bíraskodásban. Magyar Jogászegyleti Értekezések és egyéb Tanulmányok. I. 1934. 4. sz. 522—540.

Goltner Dénes: A választási bíraskodás és a büntetőjog. Jogtudományi Közlöny LXIX. 1934. 170—172, 178—179.

Goltner Dénes: A képviselőválasztások érvényessége feletti bíraskodás alapkérdései. Szeged 1937. 303 l.

Grecsák Károly: A választási bíraskodás a gyakorlatban. Budapest 1903. 376 l.

Grecsák Károly: A képviselőválasztási bíraskodás. Jogállam VI. 1907. 755—770.

Grecsák Károly: A Curia reformálása. Jogállam IX. 1910. 10—19.

Günther Antal: Bírói döntés képviselőválasztások felett. Jogtudományi Közlöny. XXVI. 1891. 233—235.

Gyomai Zsigmond: A Kúria bíraskodása képviselőválasztási ügyekben. Budapest 1903.

Gyomai Zsigmond: A Curia bíraskodása képviselőválasztási ügyekben. A Curia ítélete a szalkai képviselőválasztás ügyében. Budapest 1904. 13 l.

Hiller József: Elkövethető-e rágalmazás a curiai bíraskodás terén? Ügyvédek Lapja XXVIII. 1911. 33—34. szám.

Horváth Emil br.: Kívánatos-e és mily irányban a képviselőválasztási bíraskodás (szervezet, hatáskör, eljárás) megváltoztatása. Erdélyrészi Jogi Közlöny IV. 1911. 374—375.

Hostsuk János: A képviselőház bíráló bizottságainak ítéleteiről. A Jog. IV. 1885. 44—46.

Jusztinus: A képviselőválasztások feletti curiai bíraskodásról. Budapest 1902. 14 l.

Kemény Zsigmond br.: Korteskedés és ellenszerei. Kolozsváratt 1843—1844. l.—III. k.

Kemény Zsigmond br.: Eszmetöredékek a korteskedés és ellenszereiről. Pesti Hirlap 1847. 875—905. számok.

Kemény Zsigmond br.: Ismételgessünk. Pesti Hirlap 1847. 931—934. számok.

Kenedi G. („Quintus“): A választási bíraskodás. Jogtudományi Közlöny XXVI. 1891. 241—243.

Kollmann Dezső—*Wagner* Károly: A képviselői mandátum megtámadása. Budapest 1922. 22 l.

Kuncz Ignác: Az 1848.: V. t. c. 47. §-a. Jogtudományi Hetilap I. 1865.³

Kuncz Ignác: A követválasztási verificatio. Jogtudományi Közlöny XII. 1877. 317—318.

Magyar István: Hatásköri összeütközés a törvényszék és járásbíróisége között. Ügyvédek Lapja XXVIII. 1911. 28—29. szám.

Markbreit Gyula: A képviselőválasztások feletti bíraskodás. Jogi Szemle V. 1892. 105—111., 129—134., 422—430.

Márkus Dezső (... s ... ő): A kir. Curia bíraskodása választási ügyekben. Jogtudományi Közlöny. XLI. 1906. 335—336.

³ A Jogtudományi Hetilap 1865. évi I. — és egyetlen — évfolyamát, s benne *Kuncz* Ignác e cikkét nem tudtuk megtalálni a magyar nyilvános könyvtárakban. Az értekezés csak utalásokból kivehetően tartható nyilván.

Márkus Dezső (...s ...ö): A petficiók, a kir. Curia és a közvélemény. Ügyvédek Lapja XXVII. 1910. 26. sz.

Márkus Dezső (...s ...ö): Az 1913. évi törvényhozás igazságügyi alkotásai. Ügyvédek Lapja XXX. 1913. 52.

Molnár Kálmán: Jog és igazság. Jogállam XXXV. 1936. 115—121.

Pap Dávid: Kúriai bíraskodás képviselőválasztási ügyekben — az 1899.: XV. t. c. Budapest 1902.

Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára. (A Magyar Jogi Szemle melléklapja). VIII., IX., XII. 1927., 1928., 1931.⁴

Polner Ödön: A képviselőválasztások feletti bíraskodás egynemely kérdéséről. Magyar Jogászegyleti Értekezések. XXI. k. 1. f. Budapest 1901. 22 l.

Polner Ödön: Választások érvényessége. Magyar Jogi Lexicon. Budapest 1907. VI. 888—892.

Polner Ödön: Választási bűncselekmény és választásérvénytelenségi ok. (Finkey-émlékkönyv). Pécs 1936. 290—304.

Quintus: lásd *Kenedi*.

Rédei József: Törvényjavaslat a hipokrizisről. Huszadik Század XXVII. 1913. 755—763.

Rédei József: Választási delictumok* feljelentése. Jogállam V. 1906. 359—363.

Révai Lajos: Polónyi reformtervei. A Jog. XXV. 1906. 281—282.

Spectator: A deési mandátum és a megbízott ügyvéd beismerése. Jogtudományi Közlöny XXXVII. 1902. 29—30.

Staud Lajos: Kívánatos-e és mily irányban a képviselőválasztási bíraskodás (szervezet, eljárás, hatáskör) megváltoztatása. Jogtudományi Közlöny XLVI. 1911. 346—348.

Szász Zsombor: A választási bíraskodás hazánkban és a külföldön. Jogállam VI. 1907. 54—65.

Szegheő Gábor: Ki a sértett a választási vesztegetések esetében? Ügyvédek Lapja XXVIII. 1911. 3—4. számok.

Székács Ferenc: Az országgyűlési képviselőválasztók névjegyzéke elleni felszólalási ügyek hivatott bírósága. A Jog XV. 1896. 376—377.

Szivák Imre: Országgyűlési képviselőválasztás és kúriai bíraskodás kódexe. Budapest 1901.

Teller Miksa: Az országgyűlési képviselőválasztások feletti bíraskodásról szóló 1899.: XV. t. c. módosítása. Jogtudományi Közlöny L. 1915. 206—207.

Tetőlteni Ármin: A választási bíraskodás elmélete és gyakorlata. Budapest 1905. I. k. I. f.

Tetőlteni Ármin: A választási bíraskodás tárgyában — petitio ügyekben — a m. kir. Curia által hozott határozatok. Magyar Döntvénytár V. k.

⁴ A kir. Közigazgatási Bíróság, mint választási bíróságnak az 1926. évi (első országgyűlési) választások kapcsán hozott határozataiból közölte a jelentősebbeket. Az eseteket megbeszéli Dr. *Egresy* Árpád.

Tetétleni Ármin: Egy életbevágó controversia a választási bíraskodás köréből. Budapest 1905. 53 l.

Tetétleni Ármin: Véleménye. Az 1911-ik évi Országos Jogászggyűlés Irományai. Budapest 1911. I. k. 3. f. 452—482.

Thewrewk-Pallaghy Attila: A képviselőválasztások felett való bíraskodás. Magyar Közigazgatás XLV. 1927. 6. sz. 2.

Thewrewk-Pallaghy Attila: A képviselőválasztások felett való bíraskodásról. Magyar Közigazgatás XLV. 1927. 25. sz. 3.

Thewrewk-Pallaghy Attila: A képviselőválasztások felett való bíraskodásról. Magyar Közigazgatás XLVI. 1928. 26. sz. 2—3.

Vörös Ernő—Lengyel József: A közigazgatási bírósági törvény magyarázata. I. kötet XXVII. Cím: Országgyűlési választási bíraskodás. Budapest 1936. 1069—1111.

Wlassics, Julius Baron: Die Gerichtsbarkeit über die Abgeordnetenwahlen und das Wahlrechtsgesetz. Pester Lloyd 72., 1925. I. 25. Morgenbl. 20. 2—3.

Wlassics, Julius Baron: Die Teilung der Staatsgewalten und die Judikatur in Wahlsachen. Pester Lloyd 73., 1926. I. 11., 7. 4—5. — Ugyanez kivonatban: A képviselőválasztási bíraskodásról és az államhatalom megszlásáról. Magyar Közigazgatás XLIV. 1926. 3. sz.

Záborszky Alajos: Korteskedés és választási vesztegetés. Pesti Hirlap 1847. 872.

y. l.: Legújabb törvényjavaslataink jogi szempontból. Ügyvédek Lapja IV. 1887. 19. sz.

*

Szerző megjelölése nélkül:

A választási bíraskodásról szóló novella. Jogállam V. 1906. 779—780.

Megátkozott választók. Ügyvédek Lapja XXVIII. 1911. 44. sz.

Mikor választható meg az ítélőbíró országgyűlési képviselővé. A Jog XXI. 1902. 65—66.

Törvényjavaslat a kir. Kúriának országos képviselőválasztási ügyekben való bíraskodásáról. (Az igazságügyi bizottág szövegezése szerint). Jogtudományi Közlöny XVII. 1882. Melléklet a 20—21. számokhoz („Kúriai Határozatok“). 138—139, 146—148.

Törvényjavaslat az országgyűlési képviselőválasztások feletti bíraskodásról. Magyar Igazságügy XXXVI. 1891. 66—80, 133—150.

Die Grundlehren der Wahlprüfung.

Deutscher Auszug.

I. Einleitung.

1. **Die Wichtigkeit der Wahlprüfung als Institution.** Die Wahlprüfung ist eine der im positiven Recht und in der Fachliteratur am meisten vernachlässigten Fragen, wofür es bezeichnend ist, dass über das wichtigste Rechtsmaterial der Wahlprüfung — die Ungültigkeitsgründe — die meisten positiven Rechte keine Bestimmung aufweisen, aber auch das Interesse der Fachliteratur beschränkt sich auf die Veröffentlichung und höchstens auf das Kommentieren der Praxis der Wahlprüfungsgerichtshöfe. Die *ungarische* Wahlprüfung hat in dieser Hinsicht eine gewissermassen spezielle Lage, denn neben einer von Anfang an verhältnismässig erschöpfenden gesetzlichen Regelung beschäftigt sich eine ausgedehnte und wertvoll zu erachtende Literatur mit ihren aktuellen theoretischen und praktischen Fragen. Diese Werke sind wegen der sprachlichen Isoliertheit des Ungarntums für den ausländischen Forscher — leider — unzugänglich, was als umso bedauerlicher bezeichnet werden muss, da diese Lage so ausserordentlich oberflächliche und irrtümliche Feststellungen zur Folge hatte, wie man ihnen in Hinsicht auf den ungarischen Parlamentarismus z. B. bei Wilhelm *Hasbach*¹ begegnet. Es muss ferner aus-

¹ Wilhelm *Hasbach* gründet seine Feststellungen über den ungarischen Parlamentarismus auf Zeitungsausschnitte und auf die tendenziösen journalistischen Mitteilungen des berühmten *Scotus Viator* (Seaton Watson). Vgl.: *Hasbach*, Wilhelm: Die parlamentarische Kabinettsregierung. Stuttgart und Berlin 1919. 186—190. — Über die noch immer allzu milde Kritik dieser wissenschaftlich garnicht bewertbaren Erörterungen siehe Richard *Thoma* in Archiv des öffentlichen Rechts Bd. 40. 241.

drücklich betont werden, dass das meist verbreitete ungarische Staatsrecht in deutscher Sprache, „Ungarisches Verfassungsrecht“ von Heinrich *Marczali* — wie es übrigens auch in fast allen anderen Beziehungen der Fall ist — über die Wahlgerichtsbarkeit nicht einmal als ein verlässliches Quellenwerk herbeigezogen werden kann, denn seine Feststellungen sind sehr oft völlig irrtümlich und bezeugen eine bedauerliche Unkenntnis oder ein Missverständnis ganz ausdrücklicher gesetzrechtlicher Verfügungen.²

Deswegen möchten wir in den Folgenden — nur in ganz grossen Zügen — auf die Feststellungen der *ungarischen* Wahlprüfungsliteratur hinweisen, umsomehr, als die Wahlprüfung in Anbetracht des ungarischen Verfassungslebens keinesfalls als eine Institution anzusehen ist, die ihre Bedeutung eingebüsst hatte, wie es z. B. in der *deutschen* Literatur von Kurt *Ball* geschildert wird. Es unterliegt keinem Zweifel, dass die (praktische und politische) Wichtigkeit der Wahlprüfung in einem sehr engen Zusammenhange mit der wirklichen oder symbolischen Existenz der Idee der Volksvertretung steht. Das *ungarische* Rechtsleben sieht aber die Wahlprüfung unverändert als eine der reinsten Arten des richterlichen Verfassungsschutzes an und bewertet sie dementsprechend, da die Wahlprüfung in Ungarn eben in den letzten Zeiten eine noch nie erfahrene praktische Wichtigkeit und prinzipielle Bedeutung gewonnen hat.

Die kurzgefasste geschichtliche Darstellung über die ungarische Wahlgerichtsbarkeit ist im Übrigen die folgende:

In den Zeiten der *ständischen* Vertretung — vor 1848 — wurden die Wahlen durch die wählenden autonomen Körperschaften selber — in erster Linie durch die Komitate — geprüft. Die Erklärung dieser freilich widerspruchsvollen Verfügung war die Bestrebung die möglichst restlose Unabhängigkeit der Komitate — dieser alten Bollwerke der ungarischen historischen Verfassung — zu sichern. Über die Gültigkeit der *Volksvertretungswahlen* hat die Gerichtsbarkeit gemäss dem § 47 des Gesetzartikels V. vom Jahre 1848 (abgekürzt: G. A. V.: 1848)

² Der unbegründet kühne Versuch des Geschichtsforscher-Verfassers wurde von *Polner* angemessen bewertet. Vgl.: *Polner*, Edmund: Ein ungarisches Staatsrecht. Ungarische Rundschau 1912. Jahrg. I. 483—525.

das Abgeordnetenhaus selbst ausgeübt, und zwar bis zum Jahre 1867 in seiner Plenarsitzung, später aber durch seine Ausschüsse. Unter dem Einfluss des einzigen Verfassungssystems, das eine Ähnlichkeit mit dem ungarischen aufweist — nämlich des *englischen* — hat aber schon der § 89 des G. A. XXXIII.: 1874 das Prinzip aufgestellt, dass über die Gültigkeit der mit Beschwerde angefochtenen Reichstagswahlen nach den materiellen und formellen Bestimmungen des später zu schöpfenden Ausführungsgesetzes das höchste ungarische königliche Gericht, die *Königliche Kurie* zu entscheiden hat. Dieses Gesetz aber — über dessen Entwürfe fünf Reichstagsperioden ergebnislos verhandelt haben — kam erst nach 25 Jahren, als G. A. XV.: 1899 zustande, und der § 2 hat die Gerichtsbarkeit zwischen dem Abgeordnetenhaus und der Königlichen Kurie verteilt, welche letztere bloss in den im § 3 taxativ angeführten 27 Fällen zu urteilen hatte. Da das Gesetz nach acht Jahren ausser Kraft getreten wäre, hat der im Jahre 1907 eingereichte Entwurf ein besonderes Wahlprüfungsgericht vorgeschlagen, dessen Mitglieder aus dem Kreise ihrer eigenen Richter durch die zwei höchsten ungarischen Gerichte, die Königliche Kurie und den Königlich Ungarischen Verwaltungsgerichtshof gewählt worden wären. Der Entwurf hat von innerpolitischen Gründen keine Gesetzeskraft erlangt und der G. A. XXVII.: 1908 hat nur die Wirksamkeit des G. A. XV.: 1899 um weitere 12 Jahre verlängert, währenddessen nur die novellarischen Verfügungen des G. A. XVII.: 1915 eine Veränderung — mit besonderer Rücksicht auf die durch den G. A. XIV.: 1913 teilweise eingeführte geheime Abstimmung — hervorgerufen haben. Die Verordnungen über die „Nationalversammlungen“ der Nachrevolutionszeiten von 1918 — § 75 der M. E. Verordnung³ 5988/1919 und § 113 der M. E. V. 2200/1922 — haben die Wahlprüfung den Nationalversammlungen selbst anvertraut, bis zuletzt über die Gültigkeit der Wahlen für die wiederum als „Reichstag“ einberufene Volksvertretung gemäss dem § 104 Abs. 1. des G. A. XXVI.: 1925 nach den ausführlichen materiellen und formellen Bestimmungen der § 100 und folgenden das

³ Das Zeichen „M. E.“ bedeutet die Verordnung des Ministerpräsidenten, d. h. die der Gesamtregierung.

allgemeine öffentlichrechtliche Gericht Ungarns, der *Königliche Verwaltungsgerichtshof* zu urteilen hat.⁴

2. Der Einfluss des Wahlsystems und Wahlverfahrens auf die Anfechtung der Wahlen. Die positivrechtliche Regelung des Wahlsystems und Wahlverfahrens hat gewiss einen bedeutenden Einfluss auf die Gültigkeit der Wahlen⁵ und dadurch auch auf die Wahlgerichtsbarkeit, die sie festzustellen berufen ist. Diese Tatsache ist besonders bei solchen Rechtssystemen von grosser Bedeutung, die — wie z. B. auch das ungarische — die Überprüfung der Wahlgültigkeit von einer formellen Wahlbeschwerde — von der Anfechtung der Wahl — abhängig machen.

In der ungarischen Literatur hat es *Markbreit* festgestellt, dass durch die Einführung der geheimen Abstimmung die preventiven Garantien der Gültigkeit der Wahl eine grössere Bedeutung erlangen würden,⁶ andererseits hat der Reichstagsabgeordnete Ákos *Bizony* jener Überzeugung Ausdruck gegeben, dass bei der geheimen Abstimmung die der Person des Abgeordneten anhaftenden „absoluten“ Ungültigkeitsgründe einen bedeutenden Rückgang aufweisen würden.⁷ Es wurde zunächst von dem Königlichen Verwaltungsgerichtshof, als Wahlgericht festgestellt, dass manche Verfügungen des G. A. XXVI.: 1925 über die Wahlprüfung bei einer geheimen Wahl gar keine Anwendung finden können,⁸ es ist aber auch die

⁴ Die deutsche Übersetzung des G. A. XXVI.: 1925 (im Auszug) teilt Stefan v. *Csekey* mit: Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg. Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV. 1926. 460—474.

⁵ Über diese Frage schon früher: *Goltner* Dénes: A választási rendszer és eljárás befolyása az országgyűlési képviselőválasztások érvényességére (Über den Einfluss des Wahlsystems und des Wahlverfahrens auf die Gültigkeit der Abgeordnetenwahlen). Szeged 1933.

⁶ *Markbreit* Gyula: A képviselőválasztások feletti bírászkodás (Die Gerichtsbarkeit über die Abgeordnetenwahlen). Jogi Szemle (Juristische Rundschau) V. 1892. 427.

⁷ *Igazságügyi Javaslatok Tára* (Sammlung für Justizentwürfe) XV. 1915. 376.

⁸ Nach dem § 106 Abs. 4 des G. A. XXVI.: 1925 ist jener Wähler, der auf den für gewählt erklärten Kandidaten gestimmt hat, zur Anfechtung der Wahl nicht befugt. Der Kgl. Verwaltungsgerichtshof als Wahlgericht hat in seinem Urteil (No. 2043/1933. K.) festgestellt, dass diese

Auswirkung zu erwähnen, die die Einführung⁹ der geheimen Abstimmung auf das Beweisverfahren der Wahlgerichtsbarkeit ausgeübt hat.¹⁰

In dieser Hinsicht sind von besonderer Bedeutung — in erster Linie die Zahl der Anfechtungen betreffend — u. a. die Zeitdauer der Sitzungsperiode, die Grösse der Wahlbezirke, die zentralisierte bzw. dezentralisierte Abstimmung, das Verhältniswahlssystem, die Rolle und Wichtigkeit der politischen Parteien, als solcher bei den Wahlen, usw., — während die persönliche Zusammensetzung der Wahlbehörden vielmehr in materiellen Beziehungen von Bedeutung ist. Diesbezüglich sind besonders die richterlichen Wahlbehörden zu erwähnen, deren Einführung durch den G. A. XVII.: 1918 in der deutschen Literatur *Rosenthal*¹¹ gebilligt hatte. Die ungarische Wahlpraxis hat aber leider bewiesen, dass obgleich die Unabhängigkeit und Unparteilichkeit der Wahlbehörden eine durchaus wichtige Anforderung sein mag, die Heranziehung der königlichen Gerichte zum Wahlverfahren — besonders bei einer missglückten positivrechtlichen Regelung — auf das Vertrauen zu den königlichen Richtern und auf ihre Autorität eine ausserordentlich schädliche Wirkung ausüben kann. Die diesbezüglichen Bestimmungen des G. A. XXVI.: 1925 — die dem richterlichen Wahlkommissar eine bloss symbolische, der wirklichen Macht entbehrende Kompetenz gewährleistet haben — müssen als vollkommen misslungen bezeichnet werden.

Verfügung verstandesgemäss nur bei einer öffentlichen Abstimmung zur Anwendung kommen kann, denn bei der geheimen Wahl ist es nicht zu wissen, ob auf welchen Kandidaten bzw. auf welche Liste der Wähler gestimmt habe.

⁹ Nach dem § 13 Abs. 2 ist die Abstimmung in denjenigen Wahlbezirken, in denen die Wahl listenweise vor sich geht, geheim, in den übrigen ist sie öffentlich.

¹⁰ Über diese Frage: *Gottner* Dénes: A tanuvallo mástételi kötelesség és a titkos szavazás (Die Zeugnispflicht und die geheime Abstimmung). Jog (Das Recht) II. 1935. 125—140.

¹¹ *Rosenthal*, Julius: Ueber den reichsrechtlichen Schutz des Wahlheimnisses. Tübingen 1918. 16.

II. Der Begriffskreis und Inhalt der Wahlprüfung.

3. **Das Fehlen der Wählbarkeit und der Verlust der Mitgliedschaft in der Wahlprüfung.** Diese beiden Fragen sind letzten Endes dieselben, nur von verschiedenen Zeitpunkten aus betrachtet. Als ein tatsächlicher Gegenstand der Wahlprüfung ist aber nur die erste anzusehen. Die Gültigkeit der Wahl kann nämlich nur durch das Vorhandensein oder das Fehlen eines im Zeitpunkte der Wahl bestehenden Umstandes beeinflusst werden, deswegen wird in der ungarischen Literatur von *Polner* und *Lukács*¹² hervorgehoben, dass das Fehlen gewisser Erfordernisse nur von dem Zeitpunkt der Wahl aus betrachtet ein Hindernis der *Wählbarkeit*, und dadurch auch den eigentlichen Gegenstand der Wahlprüfung darstellen kann. Ihr späteres Eintreten kann vielleicht eine Inkompatibilität oder den Verlust der *gültig* erhaltenen Parlamentsmitgliedschaft zur Folge haben, die aber keinesfalls als notwendige Gegenstände der Wahlprüfung anzusehen sind.

4. **„Das Verlassen der Partei“, als Gegenstand der Wahlprüfung.** Das ungarische Wahlrecht kennt nicht die Verfügung des württembergischen und tschechoslowakischen parlamentarischen — und des österreichischen Gemeinde-Wahlrechtes, nach welcher der Abgeordnete auf sein Mandat verzichten muss, sobald er unter gewissen Umständen das Mitglied jener Partei zu sein aufhört, an deren Liste er gewählt worden ist. Deswegen bedeutet diese prinzipiell ausserordentlich interessante Frage für die ungarische Wahlprüfung kein aktuelles Problem. Es unterliegt aber keinem Zweifel, dass dieser Umstand die Gültigkeit der Wahl nicht beeinträchtigen kann, da er notwendigerweise auch nur *nach* der Wahl eintritt, kann daher nur von positivrechtlichen Erwägungen aus der Kompetenz der Wahlgerichte angehören.

5. **Das Problem des nach der Wahl verwirklichten Ungültigkeitsgrundes.** Das Auftauchen dieser Frage ist haupt-

¹² *Polner* Ödön: A képviselőház (Das Abgeordnetenhaus). Magyar Jogi Lexicon (Ungarisches Juristisches Lexikon). IV. 718—719. — *Lukács* György: A választójog (Das Wahlrecht). Budapest 1907. 46.

sächtlich auf denjenigen falsch angenommenen Zusammenhang zurückzuführen, die einige Rechtssysteme und Schriftsteller zwischen der Gültigkeit der Wahl und deren strafrechtlichem Schutz beobachten zu können meinten. Damit ist es zu erklären, dass in der Reichstagsperiode von 1872—1875 man auch dann eine Vergeltung erfordert hat, wenn der Wähler *nach* der Wahl beschert oder etwas ihm zugesagt worden ist, weil er für den Abgeordneten gestimmt hatte¹³ oder von demselben Grunde aus irgendwie benachteiligt worden ist.¹⁴ In der ungarischen Literatur hat auch J. Rédei in diesem Sinne Stellung genommen mit der Feststellung, dass der grösste Teil der Wahlbestechungen *nach* der Wahl „liquidiert“ wurde.¹⁵ Demgegenüber hat die frühere ungarische Strafrechtspraxis prinzipiell festgestellt, dass statt der nach dem § 9 des G. A. XV.: 1899 zugelassenen Transportierung der Wähler eine *nach der Wahl* geleistete Bezahlung von Frachtgeld an den Wähler — obgleich es *vor* der Wahl gesetzlich verboten ist — kein Wahlverbrechen darstellt.¹⁶

Im Gegensatz zur Stellungnahme der *englischen* und *finnischen* Rechte — und teilweise auch des *österreichischen* — ist es im Einklang mit der Auffassung der Königlichen Kurie, als Wahlgerichtshofes¹⁷ und mit jener von Egresy in der ungarischen Literatur¹⁸ festzustellen, dass die Gültigkeit der Wahl bloss durch einen *vor* oder *während* der Wahl geschehenen Vorfall beeinflusst werden kann. Von rechtspolitischen Erwägungen aus kann es freilich wünschenswert sein, dass dem

¹³ Országgyűlési Irományok (Drucksachen des Reichstags, später abgekürzt: Ogy. Ir.) 1872—1875. XXIX. 323.

¹⁴ Sammlung für Justizentwürfe XII. 563.

¹⁵ Rédei József: Törvényjavaslat a hipokrizisről (Ein Gesetzentwurf über die Hypokrise). Huszadik Század (Zwanzigstes Jahrhundert) XXVII. 1913. 760.

¹⁶ Szivák Imre: Országgyűlési képviselőválasztás és kúriai bíraskodás codexe (Quellensammlung für die Reichstagswahl und die Wahlgerichtsbarkeit). Budapest 1911.

¹⁷ Gyomai Zsigmond: A Curia bíraskodása képviselőválasztási ügyekben. A Curia ítélete a szalkai képviselőválasztás ügyében (Die Gerichtsbarkeit der Curie in Wahlsachen). Budapest 1904.

¹⁸ Egresy Árpád: Megbeszélése. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára. (Besprechung in der Entscheidungssammlung für Finanz- und Verwaltungsrecht) VIII. 1927. 45.

Abgeordneten wegen gewisser „Racheakte“ sein Mandat entzogen werde (wenn er z. B. irgendeinen Wähler benachteiligt, weil dieser nicht für ihn abgestimmt hat), diese Tat kann aber die *Gültigkeit* der Wahl nur in dem Falle beeinträchtigen, wenn sie schon *vor* oder *während* der Wahl in Aussicht gestellt und dadurch der Wähler bei seiner Abstimmung beeinflusst wurde. Deswegen ist die Verfügung des § 149 Abs. 1 des G. A. XXVI.: 1925 als irrtümlich zu erachten, nach welcher es als Wahlverbrechen — und der prinzipiellen Auffassung des Gesetzes zufolge zugleich auch als Ungültigkeitsgrund — erklärt wird, wenn man den Wähler deswegen benachteiligt, weil er sein Wahlrecht „gar nicht oder nicht in der Weise *ausgeübt hat*“ (Vergangenheit!!), wie es der Täter gewünscht hatte. Es ist freilich selbstverständlich, dass durch diese Feststellung nur und ausschliesslich die Verfügung des § 149. Abs. 1 *als Ungültigkeitsgrundes* beanstandet werden kann, keinesfalls aber als *Strafverfügung*, der es allerdings beizupflichten ist.

6. Die Aufgabe der Wahlprüfung. Die positivrechtliche Kompetenz des Wahlgerichtshofes und die wirkliche Aufgaben der Wahlprüfung sind keinesfalls notwendigerweise die gleichen. Eine Ausdehnung der Kompetenz der Wahlgerichte ist durch die zweifellose Bestrebung zu erklären, *sämtliche Wahlrechtsfragen* unter der Kompetenz *eines* Gerichtshofs zu vereinigen. Diese Entwicklungstendenz kommt z. B. bei *Csekey* zum Ausdruck, nach dessen Auffassung als Gegenstände der Wahlprüfung die Feststellung der Wahlberechtigung und eine Überprüfung von Wahlhandlungen gelten.¹⁹ Diese Tendenz äussert sich aber auch in dem ungarischen Wahlrecht, das *sämtliche Wahlfragen* — obgleich in acht Gesetzesstellen zerstreut — in die Kompetenzen des Königlichen Verwaltungsgerichts verweist und in dem Wahlrechtsgesetz — G. A. XXVI.: 1925 — regelt.^{19a} Die in den ausländischen Rechten streitige Frage, in was für *zeitlichen Rahmen* die Wahl den

¹⁹ *Csekey István*: A választási bíráskodás szervezéséhez (Zur Organisation der Wahlgerichtsbarkeit). Budapest 1911.

^{19a} Über den G. A. XXVI: 1925, als Wahlgesetzbuch siehe: *Csekey, Stephan*, von: Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg. Jahrbuch des öffentlichen Rechts XIV. 1926. 444.

Gegenstand der Wahlprüfung bildet, hat das ungarische Recht in dem Sinne gelöst, dass schon die Wahlvorbereitungen von dem Zeitpunkte an, in dem die Verordnung des Innenministers über den Termin der Wahl in dem Amtsblatt erschienen ist, im gegebenen Falle die Ungültigkeit der Wahl herbeiführen können (§ 155 G. A. XXVI.: 1925).

7. Die mit der Wahl verbundenen Strafverfügungen. Über die juristische Natur des sanktionsmässigen Aufhebens des Wahlrechts, der Wählbarkeit und des Vertretungsrechts des Wahlbezirkes sind die Meinungen fast einig; es handelt sich hier um Verfügungen von *strafrechtlichem Gepräge* (Ehrenstrafen), obgleich es — besonders in den zwei ersten Fällen — wirklich schwer ist, diejenigen *Verbrechen* zu konstruieren, für deren Strafe sie anzusehen sind. Der Tatbestand ist nämlich der, dass wegen dieser Handlungen die *Ungültigkeit* der Wahl oder irgendeiner Stimme eintreten soll. Es tritt die Schwierigkeit aber auch in dem dritten Falle ein, denn bei der Entziehung des Vertretungsrechtes des Wahlbezirkes — welche Sanction dem § 138 Abs. 2 des G. A. XXVI.: 1925 gemäss im Falle der im Wahlbezirke vorhandenen sehr ausgedehnten Bestechung, Gewalttätigkeit usw. *durch den Reichstag* selbst angewendet wird — ist für den *Täter*, dem die Strafe aufzuerlegen ist, eine *kollektive Persönlichkeit* (der Wahlbezirk) anzusehen, die — als die Strafe abbüssendes Subjekt — keinesfalls mit dem „*strafbar*“ *handelnden Täter* dieser „Straf“-handlung identisch sein muss: die Beeinflussung der Wähler kann nämlich auch eine (dem Wahlbezirk) fremde Person ausüben. Durch diesen Umstand ist jene Auffassung begründet, welche diese Verfügungen als *Sicherheitsmassnahmen* ansieht. Ihre praktische Bedeutung ist aber in dem ungarischen Rechtsleben garnicht wesentlich, denn die Entziehung des Vertretungsrechtes des Wahlbezirks ist in der neunzigjährigen Vergangenheit der ungarischen Volksvertretung insgesamt bloss in einem einzigen Falle (im Jahre von 1902) zur Anwendung gekommen.²⁰

²⁰ Országgyűlési Napló (Stenographische Berichte des Reichstags, später abgekürzt: Ogy. N.) 1901—1906 VII. 344, VIII. 75—76, 298, 397—404.

8. Die Wahlprüfung und das Wahlstrafrecht. Fast allgemein ist in dem Gesetzesrecht und in der Literatur die schon mehrfach erwähnte Auffassung, die den Wahlungültigkeitsgrund in dem im Laufe der Wahlhandlung begangenen (Wahl-)vergehen zu erkennen glaubt. Diese Meinung ist in zwei Formen zum Ausdruck gekommen: der starreren Auffassung gemäss (nämlich der alten *deutschen*) kann die Gültigkeit der Wahl durch jene Beeinflussung, die keine strafbare Handlung darstellt, garnicht beeinträchtigt werden, während nach der biegsameren *englischen* Auffassung neben den strafbaren *corrupt practices* auch einige *nicht-verbrechensmässigen* Tatbestände — die sogenannten *illegal practices* — als Ungültigkeitsgründe anzusehen sind.

Das positive Recht der ungarischen Wahlgerichtsbarkeit hat auch — nach dem englischen Vorbild — zwischen dem Ungültigkeitsgrund und dem Wahlvergehen einen prinzipiellen Zusammenhang zustande gebracht, obgleich im Laufe der geschichtlichen Entwicklung auch der Gesetzgeber mehrfach selbst festgestellt hatte, dass die Ungültigkeit der Wahl wegen eines *Ungültigkeitsgrundes* und keinesfalls eines begangenen *Wahlvergehens, als solches* eintritt, auch, wenn sie tatbestandsmässig übereinstimmen. Es ist leider festzustellen, dass auch der heutzutage geltende G. A. XXVI.: 1925 die Ungültigkeit der Wahl als eine *sekundäre Folge* des Wahlvergehens als solches betrachtet, da der § 100 Ziff. 2 und 3 für weitere Tatbestandsmomente der Handlungen, die die freie Ausübung des Wahlrechtes behindern oder den Wähler beeinflussen, das Verlangen aussprechen, dass diese durch das Wahlrechtsgesetz oder durch das Strafgesetzbuch als *Verbrechen* oder *Vergehen* erklärt werden sollen. Die praktisch ungünstige Folge dieser falschen Auffassung ist es, dass sie dem im Strafrecht zur Geltung kommenden Prinzip „*nullum crimen sine lege*“ zufolge der Auferlegung einer Ungültigkeitssanktion ebenso im Wege steht, wie es in dem Strafrecht der Fall ist. Andererseits aber finden die vorteilhaften Prinzipien des *Strafverfahrens* — wie z. B. die *Offizialität* der Ungültigkeitsverfolgung — in der ungarischen Wahlgerichtsbarkeit gar keine Anwendung. Die richtige Auffassung also — nach welcher die Ungültigkeit der Wahl nicht durch das Wahlverbrechen, sondern durch den

Ungültigkeitsgrund herbeigeführt wird, — eine Auffassung, der in den Reichstagsverhandlungen die Abgeordneten *Teleszky*,²¹ *Issekutz*²² und *Pulszky*,²³ in der Literatur aber *Polner*²⁴ und *Goltner*²⁵ Ausdruck gegeben haben — konnte in dem ungarischen positiven Recht — leider — nicht zur Geltung kommen.

9. Prevention und Repression. Die Eingreifungsmöglichkeiten der Staatsgewalt zur Sicherung der Gültigkeit der Wahl, als Staatsaktes sind ihrem Zeitpunkt und innerem Gepräge nach preventiver oder repressiver Art. Die Wahlprüfung, als Mittel zur Sicherung der Gesetzmässigkeit der Wahl erscheint als eine Beseitigung des fehlerhaften Staatsaktes und hat demgemäss einen rein repressiven Charakter. Es muss aber ausdrücklich betont werden, dass die Repression in der Wahlprüfung keinesfalls notwendigerweise eine strafrechtliche Vergeltung bedeutet.

10. Der Entscheidungsgegenstand der Wahlprüfung. In der Literatur und in den positiven Rechten ist es nicht eindeutig festgestellt, ob den Gegenstand der Wahlprüfungsrepression die Beschwerde an sich, die Wahl als Verfahren, oder die aus der Wahl entstandenen Rechte bzw. Rechtsstellungen bilden. In der ungarischen Literatur vertrat *Aigner* den Standpunkt, dass der Gegenstand der Wahlprüfung nicht das Wahlergebnis, die Rechtswirkung der Wahl, nämlich das Abgeordnetenmandat, sondern die Wahl selbst sei.²⁶ Die Erklärung dieser Auffassung ist aber nicht so sehr eine prinzipielle Stellungnahme, als vielmehr die missglückte Verfügung des ungarischen Wahlrechts, nach welcher das Wahlprüfungsverfahren einzustellen ist, wenn

²¹ Ogy. N. 1884—1887. XVI. 419.

²² Ogy. N. 1892—1896. XXXIII. 244—247.

²³ Ogy. N. 1896—1901. XXII. 121.

²⁴ *Polner* Ödön: Választási bűncelekmény és választásérvénytelen-ségi ok. *Finkey*-emlékkönyv (Wahlverbrechen und Wahlungültigkeitsgrund. Festgabe für F. *Finkey*). Pécs 1936. 290—304.

²⁵ *Goltner* Dénes: A választási bíráskodás és a büntetőjog. *Jogtudományi Közlöny* (Die Wahlprüfung und das Strafrecht. Anzeiger für Rechtswissenschaft) LXIX. 1934. 170—172, 178—179.

²⁶ *Aigner* Adolf: A kir. Curia és a margittai mandátum (Die Kgl. Curie und das Mandat von Margitta). Budapest 1902. 17—18.

der Abgeordnete auf sein Mandat verzichtet.²⁷ Im Laufe der ungarischen Wahlprüfungsentwicklung hat in der Nationalversammlung von 1848 der Abgeordnete *Kazinczy* in der Wahlprüfung noch nur eine Überprüfung von „Einhalten der Formalitäten“ gesehen,²⁸ und auch nach der Meinung der Reichstagsperiode von 1896—1901 soll die Aufgabe der Wahlgerichtsbarkeit keinesfalls eine allgemeine Überprüfung der Gesetzlichkeit der Wahl, sondern nur die Feststellung dessen sein, ob die in der Beschwerde geltend gemachten Ungültigkeits-handlungen im Falle ihrer Bewiesenheit den Tatbestand eines gesetzlichen Ungültigkeitsgrundes erschöpfen.²⁹ Dem Wortlaut des G. A. XXVI.: 1925 nach „gibt der Kgl. Verwaltungsgerechtshof der Beschwerde statt“, bzw. „weist er die Beschwerde ab“. Für den Wahlprüfungsgegenstand wird also die Wahlbeschwerde angesehen, was eine Folge des formellen ungarischen Wahlprüfungsverfahrens und besonders des Fehlens der Officialität ist. Der richtigen Auffassung nach ist aber der tatsächliche Gegenstand der Wahlprüfung die Wahl, als eine mit Rechtswirkungen behaftete Handlungs- und Ereignisfolge, eben der Rechtswirkung zufolge, die in der Wahlberufung des Abgeordneten sich offenbart, keinesfalls aber die Wahlbeschwerde, als eine in sich selbst abgeschlossene und für sich selbst bestehende Formalität.

11. Die Wahlgerichtsbarkeit über das Recht der Wähler und des Gewählten. Die geschichtliche Entwicklung und besonders eine Bifurcation der Wahlprüfung zwischen zwei Stellen hat in den englischen und österreichischen Parlamentsrechten die Lehre entwickelt, dass durch die Gerichte vorgenommene Wahlprüfung nur das Recht der Wähler —, und durch die Gerichtsbarkeit der Parlamente das der Gewählten betroffen wäre. Diese Auffassung aber — die übrigens in den meisten Rechtssystemen dem Aufhören des Bifurkationssystems zufolge ihre frühere Aktualität fast vollkommen eingebüsst

²⁷ Diese unhaltbare Verfügung ist leider auch in dem G. A. XXVI.: 1925 zu finden (§ 116).

²⁸ *Pap Dénes*: A magyar nemzetgyűlés Pesten 1848-ban (Die ungarische Nationalversammlung in der Stadt Pest von 1848). Pest 1866. I. 38.

²⁹ Ogy. Ir. 1896—1901. XXI. 404.

hatte — ist auf jene Tatsache zurückzuführen, dass die Gerichtsbarkeit über die Wahlberechtigung der Wähler in der Form des Rechtsmittelverfahrens gegen die Wählerliste auch z. B. in dem ungarischen Recht sich zeitlich und materiell von der Wahlprüfung im engeren Sinne absondert, da sie *vor der Wahl* durch ein besonderes Gericht bei dem Kgl. Verwaltungsgerichtshof ausgeübt wird. Demzufolge spielt das Fehlen des Wahlrechts seitens der Wähler, als Wahlungültigkeitsgrund gar keine Rolle. Nach der richtigen Auffassung aber stellt die Wahlprüfung eine weder nach Subjekten noch in Anbetracht des Prüfungsorgans teilbare Einheit dar, deswegen ist zwischen der Überprüfung des Rechts der Wähler und dessen der Gewählten nicht zu unterscheiden.

12. Der „Actus-Prozess“. Manche positivrechtlichen Verfügungen können wirklich den Eindruck erwecken, als ob das ganze Wahlprüfungsverfahren von allen subjektiven Beziehungen zu befreien sei. Diese sind z. B. in dem ungarischen Wahlrecht das schon erwähnte Aufheben des Vertretungsrechtes des Wahlbezirks, weiterhin die Verfügungen der §§ 4 und 48 des im Jahre 1907 vorgeschlagenen Gesetzentwurfes, gemäss denen die ganze Wahl ohne Rücksicht auf die numerische Mehrheit als ungültig zu gelten habe, wenn ein Drittel von allen abgegebenen Stimmen durch einen Ungültigkeitgrund infiziert worden ist.³⁰ Ähnliche Erwägungen — nicht minder aber das Verfahrensrecht des G. A. XV: 1899 — haben in der ungarischen Literatur bei Ármin von *Tetétleni*, dem ersten wissenschaftlichen Forscher des Wahlprüfungsproblems zu der Stellungnahme geführt, dass das Wahlprüfungsverfahren ein „Actus-Prozess“ sei, frei von allen subjektiven Beziehungen, da das subjektive Schuldmoment und das Prinzip der Kausalität — die die Voraussetzungen dafür sind — in dem prinzipiellen Aufbau des Wahlprüfungsverfahrensrechtes durchaus fehlen, die Vorstellung der *Streitparteien* ihre Bedeutung verliert und das *sachliche Gepräge* des Verfahrens in den Vor-

³⁰ Sammlung für Justizentwürfe VII. 1907. 281, 293., VIII. 1908., 1019, 1021.

dergrund tritt.³¹ Es ist aber festzustellen, dass selbst *Tetétleni* das Prinzip des „absoluten“ (der Person des Abgeordneten anhaftenden) Ungültigkeitsgrundes annimmt, was allerdings eine Beziehung subjektiver Art ist und mit Rücksicht darauf, dass als tatsächlicher Gegenstand der Wahlprüfung die rechtliche Auswirkung der Wahl, also die Wahlberufung anzusehen ist, können wir von der angeblich objektiven Art des Wahlprüfungsverfahrens aus — die übrigens eine bloss positivrechtliche Eventualität ist — das objektive Gepräge der ganzen Wahlprüfung — also die Lehre des „Actus-Prozesses“ — keinesfalls herleiten.

13. **Die Unwürdigkeitslehre.** Im schroffsten Gegensatze zu der entpersönlichten Vorstellung eines Actus-Prozesses steht das in den meisten positiven Rechten zur Geltung kommende Prinzip, das zu dem der Person des Abgeordneten anhaftenden Ungültigkeitsgrunde eine besonders weitgehende Folge hinzufügt, welche im Sinne der von alters her vertretenen Auffassung des ungarischen Rechtes in der „absoluten“, von der numerischen Beeinflussung des Wahlergebnisses unabhängigen Ungültigkeit der ganzen Wahl zur Erscheinung kommt. Der Grund dieser weitgehenden Sanction liegt darin, — wie es schon in der Reichstagsperiode von 1887—1892³² und in der Literatur bei *Markbreit*³³ hervorgehoben worden ist — dass der Abgeordnete durch diese gesetzwidrige Beeinflussung sich für das Amt eines Reichstagsmitgliedes *unwürdig gemacht hatte*. Die Überprüfung der Unwürdigkeit des Abgeordneten einerseits und der Motive der Wahlrechtsausübung der Wähler andererseits (welche die Ungültigkeit der unter dem Einfluss einer Bestechung abgegebenen Stimme mit sich bringt) schliessen es aus, dass in der Wahlprüfung eine bloss objektive Actus-Gerichtsbarkeit zu betrachten sei.

³¹ *Tetétleni* Armin: A választási bíráskodás elmélete és gyakorlata. I. köt. I. fele (Theorie und Praxis der Wahlprüfung I. Bd. I. Halbb.) Budapest 1905. 25, 45, 75 und ff. — *Tetétleni* Armin: A választási bíráskodás tárgyában — petitio ügyekben — a m. kir. Kúria által hozott határozatok. Magyar Döntvénytár (Die Entscheidungen der Kgl. Kurie in Wahlsachen. Ungarische Entscheidungssammlung). V. Budapest 1902. 72. 2/j.

³² Ogý. Ir. 1887—1892. XXIX. 42, ebenso: 1896—1901. XXI. 370.

³³ *Markbreit* 425.

III. Die Wahl und ihre Ungültigkeit.

14. **Das öffentlichrechtliche Rechtsgeschäft.** Die allgemeinen Lehren des öffentlichen Rechts sind gar nicht ausgearbeitet und dieser Umstand macht sich auch in den Grundfragen der Wahlprüfung fühlbar. Das Problem der Ungültigkeit hat seine Erörterung in den allgemeinen Lehren des *Privatrechts* gefunden, und zwar im Zusammenhang mit der (privatrechtlichen) Rechtsgeschäftslehre. Es wurde aber lebhaft bestritten, ob — mit der Voraussetzung eines Unterschiedes zwischen dem privat- und öffentlichen Rechte — die privatrechtlichen Lehren auf dem Gebiete des öffentlichen Rechts eine Anwendung finden können und ob der Begriff des öffentlichrechtlichen Rechtsgeschäftes zu konstruieren sei. Nach der in der ungarischen Literatur fast allgemeinen Feststellung ist das Rechtsgeschäft eine auf die Herbeiführung einer schon von vornherein bestimmten Rechtswirkung gerichtete Rechtshandlung.³⁴ Die Erfüllung dieser begrifflichen Rahmen scheint in Anbetracht der Wahl keine Hindernisse vor sich zu haben, da auch die Wahl eine Rechtshandlung der Wähler ist, welche die Herbeiführung einer bestimmten Rechtswirkung (der Wahlberufung) bezweckt. Deswegen ist es der Auffassung nicht beizupflichten, nach welcher das Rechtsgeschäft als ein auf das Gebiet des Privatrechts beschränkter Begriff bzw. eine zur Erkenntnis öffentlichrechtlicher Erscheinungen unanwendbare juristische Grundform anzusehen wäre. Es besteht aber gar kein Hindernis dafür, dass die Lehren über das (privatrechtliche) Rechtsgeschäft und die Ungültigkeit auch auf jene *öffentlichrechtlichen* Rechtserscheinungen eine entsprechende Anwendung finden sollen, die gewisser Auffassung nach Rechtsgeschäfte sind, die aber jedenfalls *als solche behandelt werden können*. Der Umstand, der von einigen Stellen als das Hindernis der Anwendung dieser Lehren geltend gemacht worden ist: der behauptete Unterschied zwischen dem Bereich des privaten und öffentlichen Rechtes, kann nur das zur Folge haben, dass die Lehren über die Ungültigkeitsgründe des öffentlichrecht-

³⁴ Über die Stellungnahme der ungarischen Privatrechtslehrer siehe § 14 Anm. 280 in dem ungarischen Texte.

lichen Rechtsgeschäftes dessen Bedürfnissen entsprechend auszubauen sind.

15. **Die Ungültigkeit.** Die Ungültigkeitslehre ist sowohl den prinzipiellen Ausbau, als die Terminologie betreffend durch eine besondere Unsicherheit gekennzeichnet. Die meist verbreitete Meinung betrachtet die „Ungültigkeit“ als einen durchgreifenden Rahmenbegriff, der zwei wirklich bestehenden Erscheinungsformen, die „Nichtigkeit“ und die „Anfechtbarkeit“ in sich birgt. Die letztere wird von den meisten Stellen als eine „weniger schwere“ Ungültigkeitspezies betrachtet, umsomehr, als sie in den meisten Fällen einer von aussen stammenden Anfechtung bedarf, bei deren Ausbleiben sie als ein „gültiges“ Rechtsgeschäft existiert, während sie im Falle der Anfechtung das Los eines ungültigen Rechtsgeschäftes erfahren wird. Diese Auffassung kommt bei dem grössten Teil der ungarischen Privatrechtslehrer zur Geltung und ist nach einigen Öffentlichrechtlern auch auf dem Gebiete des öffentlichen Rechtes anzuwenden. Es ist aber in der ungarischen Literatur die Auffassung von *Grosschmid* hervorzuheben, nach der die „Ungültigkeit“ und die „Unwirksamkeit“ nicht die gleichen sind, obgleich die erste meistens die letztere als Auswirkung nach sich zieht, und die Ungültigkeit nur eine mögliche, aber nicht unbedingte Ursache der Unwirksamkeit ist.³⁵ Es sind weiterhin die Erörterungen über den Begriff der Unwirksamkeit von *Menyhárth* zu erwähnen, gemäss denen die Unwirksamkeit notwendigerweise ein Attribut des *gültigen* Rechtsgeschäftes sein muss: sie ist das Ausbleiben der Rechtswirkungen infolge des Fehlens der Wirksamkeitsvoraussetzungen, während die Ungültigkeit das Nicht-Zustandekommen der Handlung wegen des Fehlens der Existenz-Voraussetzungen der bezweckten Rechtshandlung bedeute, deswegen ist die ungültige Rechtshandlung nicht *unwirksam*, sondern sie existiert überhaupt nicht.³⁶

Unserer Auffassung nach bedeutet die Ungültigkeitsfrage

³⁵ *Grosschmid* Béni: Fejezetek kötelmi jogunk köréből. (Ausschnitte vom Gebiete unseres Obligationsrechts). Budapest 1932. Bd. I. S. 153 Abs. 133, weiterhin S. 318 Abs. 4 Anm. *, — S. 322—323.

³⁶ *Menyhárth*, Gáspár: Érvénytelenség és hatálytalanság (Ungültigkeit und Unwirksamkeit). Budapest 1914. 1—19.

ein in erster Linie *logisches* —, zugleich aber innerhalb dessen ein *positivrechtlich* zu lösendes Problem. Die Ungültigkeit ist tatsächlich das Ausbleiben der Möglichkeit der logischen Zurechnung (*Kelsen*), demgemäss ist es unter den Ungültigkeitsgründen nicht zwischen „mehr- und weniger schweren“ zu unterscheiden: „Nichtigkeit- bzw. *bloss* Anfechtbarkeit“. Es ist aber selbstverständlich, dass das positive Recht mit seiner Bewertung eigener Art imstande ist, manchen Ungültigkeitsgründen eine weitergehende —, anderen aber eine weniger tiefgreifende Bedeutung beizulegen. Eine Nichtigkeit *logischer Art* vermag übrigens das Recht mit seinen positivrechtlichen Mitteln auch gar nicht zu verwirklichen bzw. zu versinnlichen, da *irgendeine* Rechtswirkung *alle* — auch die „unwirksamen“ — Rechtshandlungen nach sich ziehen, mindestens diejenige Rechtswirkung, dass man die „Nichtigkeit“ dieser Rechtshandlungen festzustellen hat. Demzufolge stellen *alle* Ungültigkeitsarten — wenn überhaupt *mehrere* vorhanden sein können — in praktischer Hinsicht die Wirksamkeit, bzw. Unwirksamkeit einer *anfechtbaren Rechtshandlung* dar. Deswegen ist ein Nichtigkeit-feststellendes Urteil auch in Anbetracht der tatsächlichen Rechtswirkungen *nur konstitutiver Art*, da bis zum Zeitpunkt der Urteilsfällung auch das *nichtige* Rechtsgeschäft, die Wahl, gewisse (vielleicht negative) Rechtswirkungen gehabt hatte. Eine „ex tunc-Wirkung“ ist aber keine notwendige Folge des konstitutiven Gepräges.

Die Ungültigkeit der Wahl ist also eine durch die *positivrechtlichen* Mittel der rechtlichen Bewertung aus dem *logischen Bereich* der Zurechnung als Staatsakt hervorgehobene Erscheinung, dass die Auswirkungen der — normativ vielleicht nicht, aber in praktischer Hinsicht allerdings bestehenden — Wahl in ihrer Geltung gehindert worden sind. Dieser Veränderung der Rechtsstellungen zufolge ist das Ungültigkeit-feststellende Urteil immer konstitutiv, seine rechtlichen Folgen haben aber nicht notwendigerweise — und praktisch keineswegs — eine „ex tunc-Wirkung“. Die Ungültigerklärung der Wahl ist in den meisten Fällen die Folge einer Beanstandung (der Anfechtung), die aber nicht unbedingt einer formellen Beschwerde gleich ist.

16. Der Begriff und die Folgen des Ungültigkeitsgrundes.

In dem allgemeinen Wortgebrauch versteht man unter „Ungültigkeitsgrund“ jene faktischen Zustände und Handlungen, welche die Zurechenbarkeit der Wahl zu einem Staatsakt hindern und die durch das Recht mit einer gewissen positivrechtlichen Bewertung begleitet werden. Genauer genommen ist aber — in der ungarischen Literatur nach *Tetétleni*³⁷ und *Pap*³⁸ — zwischen dem Ungültigkeitsgrund und der Ungültigkeitstat zu unterscheiden, indem der erste eine gesetzliche Abstraktion (der abstrakte Tatbestand), die zweite aber eine im wirklichen Leben stattfindende Handlung usw. (das konkrete Faktum) ist. Der alltägliche Wortgebrauch macht aber im allgemeinen diesbezüglich keinen Unterschied.

Die Feststellung der Folge eines vorhandenen Ungültigkeitsgrundes ist eine restlos positivrechtliche Frage. Die Folge der im logischen Sinne genommenen Ungültigkeit würde selbstverständlich ein logisches Fehlen: die absolute Unzurechenbarkeit sein. Sie kommt aber der teleologischen Anschauung des positiven Rechtes zufolge nur wesentlich beschränkt zur Geltung: die Folgen der Ungültigkeitsgründe sind in dem positiven Recht *ihrer Schwere nach* sehr verschieden. Fast allgemein ist die Unterscheidung zwischen dem *relativen* und *absoluten* Ungültigkeitsgrund. Der erste beeinträchtigt die Gültigkeit der Wahl durch seine auf das Wahlergebnis ausgeübte *numerische Auswirkung*, der letztere zieht aber — einer vielmehr teleologischen, als logischen Betrachtungsweise zufolge — *ohne* Rücksicht auf seinen numerischen Einfluss die Ungültigkeit der ganzen Wahl nach sich. Der am meisten charakteristische Fall für den ersten ist die von einer Einzelperson ausgeübte *Pression*, während der letztere in der *Bestechung* sich offenbart, die der Abgeordnete oder z. B. ein Wahlfunktionär von weitgehender Kompetenz begangen hat.

In dem ungarischen Gesetzesrecht ist dieser Unterschied schon von Anfang an zur Geltung gekommen: in diesem Sinne hat nämlich schon der Entwurf der Reichstagsperiode von

³⁷ *Tetétleni*: Theorie und Praxis der Wahlprüfung I. 104.

³⁸ *Pap* Dávid: Kúriai bíraskodás képviselőválasztási ügyekben (Die Kurialgerichtsbarkeit in Wahlsachen). Budapest 1902. 43.

1869—1872 verfügt,³⁹ und als Erklärung dieser tiefgreifenden Folge hat der Entwurf von 1887—1892 „die *Unwürdigkeit des Abgeordneten*“ angegeben.⁴⁰ Auch von den 27 Ungültigkeitsgründen des § 3 des G. A. XV.: 1899 waren einige relativer, andere aber absoluter Art und eine gleiche Auffassung ist bei dem G. A. XXV.: 1925 zu beobachten. Diese Lösung der Frage ist praktisch allerdings richtig, es ist aber festzustellen, dass dieser Unterschied nur die Folge einer teleologischen — und keiner normativen Erwägung sein kann.

17. **Die Vermutung der Gültigkeit der Wahl.** Ausserordentlich bezeichnend dafür, wie wenig von einer von Anfang an bestehenden „Nichtigkeit“ der Wahl die Rede sein kann, ist der Umstand, dass nach der Verfügung der meisten Rechte bis zur Feststellung der Ungültigkeit die Wahl als gültig zu erachten ist und die Abgeordneten Sitz und Stimme behalten. Das Urteil also, das die Ungültigkeit ausspricht, hat auch in praktischer Hinsicht einen konstitutiven Charakter. Eine ähnliche — also die Gültigkeit der Wahl sichernde — Wirkung haben aber die Verfügungen, gemäss denen die Ungültigerklärung der Wahl einer konkreten Bewiesenheit des Ungültigkeitsgrundes bedarf, und eine abstrakte Möglichkeit oder Wahrscheinlichkeit dafür keinesfalls genügend ist. Jene Frage aber, ob bei einem kollegialen Gericht zur Ungültigerklärung der Wahl eine einfache oder qualifizierte Mehrheit notwendig sei und was für einer Bewertung die Stimmengleichheit der Richter unterliegt, ist nicht eindeutig gelöst.

Über die Praxis des ungarischen Wahlprüfungsgerichts ist es festzustellen, dass während in der Wahlgerichtsbarkeit der Königlichen Kurie das Prinzip des „*favor delinquentis*“ zur Geltung zu kommen schien, der Kgl. Verwaltungsgerichtshof die Gültigkeit der Wahl einer sehr strengen Beurteilung unterzieht. In Hinsicht der parlamentarischen Moral ist diese Auffassung selbstverständlich für sachdienlich zu halten.

18. **Die Ungültigkeit des Wahlrechtsgesetzes und ihr Einfluss auf die Gültigkeit der Wahl.** In dem Weimarer deut-

³⁹ Ogy. Ir. 1869—1872. XV. 283—286.

⁴⁰ Ogy. Ir. 1887—1892. XXIX. 41.

schen Rechtsleben hatte die Frage eine grosse Bedeutung erlangt, was für eine Wirkung die Ungültigerklärung eines verfassungswidrigen Wahlgesetzes auf die Gültigkeit der Wahl ausübt. Da das ungarische Recht kein Verfassungsgesetz von besonderer Wirksamkeit kennt, das den Inhalt des einfachen Gesetzesrechtes unter der Sanktion der Ungültigerklärung feststellen würde, bedeutet diese interessante Frage für das ungarische Wahlprüfungsrecht kein aktuelles Problem. Es ist aber zu erwähnen, dass die diesbezüglichen Ergebnisse der deutschen Staatsgerichtsbarkeit einen zweifellosen Beweis dafür liefern, dass auch die Ungültigkeit des Wahlgesetzes keine *logische* Nichtigkeit war, da die staatsgerichtlich festgestellte Verfassungswidrigkeit der verschiedenen Wahlgesetze in keinem einzigen Falle die Ungültigkeit und Unwirksamkeit der bis dahin geleisteten gesetzgeberischen Arbeit nach sich gezogen hatte, und auch die Ungültigkeit der Wahlen keine in jedem Falle eintretende Folge war.

19. Das Erfolgen der Wirksamkeit der Ungültigerklärung.

Es ist eine Frage von allgemeiner Bedeutung, ob die Ungültigerklärung eine *ex tunc* —, oder nur eine *ex nunc*-Wirkung habe. Aus der Anwendung eines logischen Nichtigkeitsbegriffs muss selbstverständlich die *ex tunc*-Wirkung folgen. Es gibt aber kein positives Recht, demgemäss die Ungültigkeit der Wahl auch die Ungültigkeit jener Gesetze mit sich bringen würde, die unter Mitwirkung von ungültig gewählten Abgeordneten zustande gekommen sind. Die Entscheidung der Wahlgerichte hat also nur eine *ex nunc*-Wirkung.

IV. Die Wahlprüfung als Staatsaufgabe.

20. **Das konstitutive oder deklarative Gepräge des Wahlgerichtsurteils.** Die Frage der Konstitutivität bzw. Deklarativität der Wahlgerichtsbarkeit wird in der Theorie — nicht unbedingt richtig — mit der Nichtigkeit bzw. Anfechtbarkeit der Wahl in Verbindung gebracht. Es hat aber ein grosses Hindernis für die richtige Lösung der Frage bedeutet, dass man in der Gewährleistung eines konstitutiven Gepräges für das Wahlgerichtsurteil eine Gefährdung des Gleichgewichts der Staatsgewalten erblickt hat. Nach dieser Auffassung bedeutet nämlich die konstitutive Wahlgerichtsbarkeit die Bestimmung der persönlichen Zusammensetzung der Parlamente. Es ist weiterhin — besonders in dem ungarischen Rechtsleben — eine bezeichnende Entwicklungstendenz zu beobachten, die von ähnlichen Hemmungen beeinflusst — zwischen der Konstitutivität des Urteils und der reformatorischen Kompetenz des Wahlgerichts eine — bestreitbare — prinzipielle Verbindung hergestellt hatte. Darauf ist es grösstenteils zurückzuführen, dass dem ungarischen Gesetzesrecht entsprechend der *Wortlaut* des ungarischen Wahlprüfungsurteils nur ein *deklaratives* Gepräge zur Erscheinung bringt, denn das Urteil des Verwaltungsgerichts *spricht* nur die Ungültigkeit der Wahl *aus*. Es ist aber mit diesem Wortlaut ausserordentlich schwer in Einklang zu bringen, dass nach den §§ 103 und 125 des G. A. XXVI: 1925 — im Falle eines bezüglichen Beschwerdeverlangens — auch „die Feststellung des gesetzlichen Wahlergebnisses“ den Kompetenzen des Kgl. Verwaltungsgerichtshofes angehört, da sie allerdings mehr, als einen blossen Beurkundungsakt bedeutet.

21. **Die kassatorische oder reformatorische Kompetenz des Wahlprüfungsurteils.** Im Hintergrunde dieser Frage befinden sich zwei theoretisch und praktisch schwer lösbare Probleme: die Vollstreckung des Staatsgerichtsurteils und die Nachholung des ungültig erklärten Staatsakts. Alle beide stehen mit der Frage des Gleichgewichts der Staatsgewalten im engsten Zusammenhang und ihre Bedeutung ist besonders an dem Erfolge (oder Misserfolge) der deutschen Staatsgerichtsbarkeit zu messen. In Anbetracht der Wahlprüfung wird jeden-

falls die Schärfe dieser Fragen durch die Einführung des Verhältniswahlsystems ein wenig gemildert, das seinem Automatismus zufolge die aktive Handlung des Wahlgerichts weniger in Erscheinung treten lässt. In der ungarischen Literatur haben sich *Markbreit*⁴¹ und *Grecksák*,⁴² und an dem ungarischen Landesjuristentag vom Jahre 1911 der Referent für die Wahlprüfungsfrage Imre *Szivák*⁴³ für die reformatorische Kompetenz des Wahlprüfungsgerichts in dem Sinne eingesetzt, dass es auch „den gesetzmässigen Ergebnis der Wahl“ festzustellen berufen sei. Die Entwicklung des ungarischen positiven Rechtes entspricht auch dieser Auffassung, denn schon der § 13 des Entwurfs von 1878—1881 enthält Verfügungen „über die richterliche Feststellung der wirklichen Mehrheit“.⁴⁴ Es ist aber allerdings bemerkenswert, dass die Begründung des Entwurfs der Reichstagsperiode von 1896—1901 ausdrücklich betont hat, dass „die Königliche Kurie den anderen Kandidaten nicht für gewählt erklären kann, sondern durch das Richtigstellen des Wahlergebnisses nur einen Grund dafür schafft, worauf das Legitimationsverfahren des Abgeordnetenhauses aufzubauen ist“.⁴⁵ Dieselbe Auffassung ist aber um 30 Jahre später in der Praxis des Wahlprüfungsgerichtshofs beim Reichstag zum Ausdruck gekommen, als es — nach *Ball*⁴⁶ — betont hat, dass es nicht dazu berufen sei, den in der Liste folgenden Kandidaten einzuberufen, da es nur das feststelle, dass auf die fragliche Liste mehr, als gewisse Stimmen gefallen sind; die Folgen daraus aber seien schon durch den Reichswahlausschuss zu ziehen.

Es ist aber festzustellen, dass auch bei einem Mehrheitswahlsystem die Anerkennung der reformatorischen Kompetenz des Wahlprüfungsgerichts an keine Hindernisse stossen kann

⁴¹ *Markbreit* 426.

⁴² *Grecksák* Károly: A képviselőválasztási bíráskodás (Die Gerichtsbarkeit über die Abgeordnetenwahlen) Jógállam (Der Rechtsstaat) VI. 1907. 769.

⁴³ Az 1911-i országos jogászgyűlés Irományai. II. köt. *Szivák* Imre előadói javaslata (Drucksachen des Landesjuristentages vom J. 1911. Bd. II. Referat von Imre *Szivák*).

⁴⁴ Ogy. Ir. XXV. 163.

⁴⁵ Ogy. Ir. 1896—1901. XXI. 398.

⁴⁶ *Ball*, Kurt: Das materielle Wahlprüfungsrecht. Berlin 1931. 163.

und besonders keinesfalls eine Verletzung des Gleichgewichts der Staatsgewalten oder die der Unabhängigkeit der Gesetzgebungsfunktion bedeutet.

22. Die Verbindung zwischen der Gesetzgebung und Wahlprüfung. Über diese Frage haben drei verschiedene Rechtsgebiete drei bezeichnend abweichende Auffassungen entwickelt. Nach der *französischen* ist die Wahlprüfung ein Bestandteil des „pouvoir constituant“, während die *englische* sie unverändert für eine *Gerichtbarkeit* angesehen hat, die alte *deutsche* Entwicklung hat endlich — gleichsam als eine Ausgleichung — in der Wahlprüfung eine innere Geschäftsfrage der gesetzgebenden Körperschaften erblickt.

Auf die Richtung der ungarischen Rechtsentwicklung lässt der Entwurf der Reichstagsperiode von 1878—1881 vielleicht im negativen Sinne schliessen, da er festgestellt hat, dass die Wahlgerichtsbarkeit, als eine richterliche Funktion auch von prinzipiellen Standpunkt aus nicht richtig durch das Abgeordnetenhaus als einen gesetzgeberischen Faktor ausgeübt wird.⁴⁷ Für diese Auffassung bietet später *Csekey* eine prinzipielle Begründung, dergemäss bei der justizförmigen Behandlung einer Frage der gesetzgebenden Gewalt die Funktion selbst nicht aufhört einen gesetzgeberischen Charakter zu haben und auch die Königliche Kurie stellt sich im Laufe der Wahlprüfung als ein Bestandteil der gesetzgebenden Gewalt dar.⁴⁸ Gegenüber dieser geistreichen Konstruktion müssen wir — mit *Albert Deák*⁴⁹ — in dem Sinne Stellung nehmen, dass ebenso, wie das Abgeordnetenhaus selbst nicht nur gesetzgeberische, sondern verwaltende und gerichtliche Fragen zu lösen hat, auch die Wahlprüfung ihren *richterlichen Charakter* nicht verliert, wenn sie auch — richtig oder unrichtig, das muss jetzt dahingestellt bleiben — durch das Parlament selbst ausgeübt wird.

23. Das Wahlgericht als delegiertes Organ des Parlaments. Die Idee, die auf dem deutschen Rechtsgebiet zur

⁴⁷ Ogy. Ir. 1878—1881. XXV. 154., ebenso 1881—1884. VIII. 192—193.

⁴⁸ *Csekey*: Zur Organisation der Wahlgerichtsbarkeit 10—12.

⁴⁹ *Deák* Albert: Parlamenti bírászkodás. Erdélyrészi Jogi Közlöny (Die parlamentarische Gerichtsbarkeit. Juristischer Anzeiger für Siebenbürgen). VI. 1913. 104.

Entstehung des „Wahlprüfungsgerichtes beim Reichstag“ geführt hat, ist auch in dem ungarischen Rechtsleben schon früh zur Geltung gekommen, z. B. im Jahre 1848 in der Nationalversammlung, als der Abgeordnete *Horváth* vorgeschlagen hatte, dass die Gerichtsbarkeit über die Gültigkeit der Wahl nicht der Reichstag, sondern „auf seine Anordnung“ die Municipien ausüben sollen.⁵⁰ Auch dem § 63 des Entwurfs von 1872—1875 gemäss wäre die Kgl. Kurie als „beauftragtes Gericht“ zu verfahren berufen gewesen⁵¹ und diese Auffassung kommt durch die ganze Reihe der parlamentarischen Entwürfe und Verhandlungen in jener Verfügung des § 1 des G. A. XV.: 1899 zum Ausdruck, laut deren die „dem Abgeordnetenhaus zustehende Gerichtsbarkeit über die Gültigkeit der Wahlen“ teilweise auf die Kgl. Kurie „übertragen wird“, im Übrigen aber das Prüfungsrecht des Abgeordnetenhauses „unangetastet bleibt“. Bei der Erwähnung dessen, dass diese gesetzliche Massnahme aus keiner entsprechenden Rechtslage hervorgegangen war, da der § 89 des G. A. XXXI.: 1874 die *ganze* Wahlgerichtsbarkeit ohne jeglichen prinzipiellen Vorbehalt und gegenständliche Beschränkung in die Kompetenzen der Kgl. Kurie verwiesen hat, — gegenüber der in der Literatur⁵² fast allgemein angenommenen Übertragungstheorie, verfügt der § 104 des G. A. XXVI.: 1925 — ganz richtig — nur „über das Ausüben“ der Wahlgerichtsbarkeit durch den Kgl. Verwaltungsgerichtshof.

24. Die Wahlprüfung und die Unabhängigkeit des Parlaments. Auch in der früheren ungarischen Literatur ist — besonders bei *Deák*,⁵³ *Grecksák*,⁵⁴ *Günther*⁵⁵ und *Horváth*⁵⁶ — jene

⁵⁰ *Pap*, Dénes: Die ungarische Nationalversammlung I. 96.

⁵¹ Ogy. Ir. 1872—1875. XVI. 257, 272.

⁵² Vgl. § 23 Anm. 623 in dem ungarischen Text.

⁵³ *Deák* 94, 103.

⁵⁴ *Grecksák* Károly: A választási bíráskodás a gyakorlatban (Die Wahlgerichtsbarkeit in der Praxis). Budapest 1903. Ebenso: *Jogállam* (Der Rechtsstaat). VI. 1907.

⁵⁵ *Günther* Antal: Bírói döntés képviselőválasztások felett. Jogtudományi Közlöny (Richterliche Entscheidung über die Abgeordnetenwahlen. Anzeiger für Rechtswissenschaft). XXVI. 1891. 233.

⁵⁶ *Horváth*, Emil, Baron: Kívánatos-e és mily irányban a képviselőválasztási bíráskodás (szervezet, hatáskör, eljárás) megváltoztatása. Erdélyrészi Jogi Közlöny (Über die Veränderung des Wahlprüfungsrechts — Or-

Auffassung zur Geltung gekommen, dass die Souveränität der Gesetzgebung es verlangt, dass sie die Wahlgerichtsbarkeit selbst ausübe, denn im Gegenfalle würde sich die Gerichtsbarkeit als ein Teil der Staatsgewalten *über* die Gesetzgebung erheben. Es gibt auch Feststellungen, nach welchen die Wahlprüfung des Parlaments in dem ungarischen Rechtsleben ein „verfassungsrechtliches Grundprinzip“ darstelle (besonders nach *Grecksák*), da es doch zweifellos ist, dass von einem Verfassungsgrundprinzip umso weniger die Rede sein kann, da das Abgeordnetenhaus bis zum Jahre 1848 die Wahlgerichtsbarkeit überhaupt nicht ausgeübt hatte. Darum behaupten in der Literatur *Buza*⁵⁷ und *Kun*,⁵⁸ dass die Wahlprüfung keine notwendige Aufgabe des Parlaments sei, *Wlassics* aber stellt ganz ausdrücklich fest, dass für das ungarische Parlament das Vorrecht der Wahlgerichtsbarkeit bloss Illusion und die Folge einer falschen Ideologie war.⁵⁹

Es ist allerdings möglich, dass eine durch die Regierung ausgeübte Wahlgerichtsbarkeit für die Unabhängigkeit des Parlaments gefährlich werden könnte. Die Wahlgerichtsbarkeit der modernen, unabhängigen Gerichte beeinträchtigt aber die Souveränität der Gesetzgebung nicht. Die Überprüfung der Mandatsbriefe (nach der ungarischen Terminologie: „formelle Legitimation“ im Gegensatze zur „materiellen Wahlprüfung“) gehört wirklich der notwendigen Kompetenzen der gesetzgebenden Körperschaften an, die richterliche Funktion der Wahlprüfung aber nicht. In diesem Sinne haben sich in der ungarischen Literatur auch *Polner* und *Egyed*⁶⁰ geäußert.

ganisation, Kompetenz, Verfahren —. Juristischer Anzeiger für Siebenbürgen. IV. 1911. 275.

⁵⁷ *Buza* László: A képviselőház házszabályai (Die Geschäftsordnung des Reichstags). Sárospatak 1916. 12.

⁵⁸ *Kun* József: A parlamenti házszabályok (Die parlamentarische Geschäftsordnung) Budapest 1907. 67.

⁵⁹ *Wlassics*, Julius Baron: Die Gerichtsbarkeit über die Abgeordnetenwahlen und das Wahlrechtsgesetz. Pester Lloyd LXXII. 1925. No. 20 (25 Januar 1925). Morgenblatt, Seite 2.

⁶⁰ *Polner* Ödön: Képviselőház. Magyar Jogi Lexikon (Das Abgeordnetenhaus. Ungarisches Juristisches Lexikon). IV. 720. — *Egyed* István: Választási bíraskodás (Die Wahlgerichtsbarkeit). Magyar Jogi Szemle (Ungarische Zeitschrift für Rechtswissenschaft). VI. 1925. 181—182.

25. Die Selbstständigkeit der Wahlprüfung als Funktion.

Die Bestrebung nach der möglichst restlosen Sicherung der Unabhängigkeit des Parlaments hat auch in der ungarischen Literatur bei einigen Schriftstellern zur Folge gehabt, dass sie in der Wahlprüfung eine autonome Erscheinungsform der Staatsgewalten ansehen wollten. Deswegen wurde in der Reichstagsperiode von 1872—1875 gegen die Schaffung eines Ausführungsgesetzes für die Wahlprüfung Bedenken erhoben, da darauf auch die andere Kammer des Reichstags einen Einfluss gewinnen würde.⁶¹ Von diesem Standpunkt aus bestreitet weiterhin *Jusztinusz* die Verfügung, nach welcher das Wahlgericht „im Namen Seiner Majestät, des Königs“ seine Urteile fällt,⁶² und den Grund dafür hat *Horváth* in dem Umstand erblickt, dass der König auch selbst ein Bestandteil der gesetzgebenden Gewalt ist.⁶³ Auch *Csekey* hat es aber für widerspruchsvoll angesehen, dass über die Wahlen des einen gesetzgebenden Faktors — des Parlaments — die Gerichtsbarkeit der Andere — der König — ausübt.⁶⁴ In diesem Sinne hat der Entwurf vom 1907 die Verfügung vorgeschlagen, dass der neue spezielle Wahlgerichtshof seine Urteile „auf Grund der vom Gesetz erhaltenen Ermächtigung in seinem eigenen Namen“ fälle.⁶⁵ Der heutige Rechtszustand, demgemäss sämtliche königlichen Gerichte „im Namen der Heiligen Ungarischen Krone“ urteilen (§ 1 des G. A. XXXIV.: 1930) leistet diesen prinzipiellen Erfordernissen Genüge und entspricht zugleich der geschichtlichen ungarischen Verfassungsentwicklung, nach der auch der Kgl. Verwaltungsgerichtshof die Wahlgerichtsbarkeit im Namen der Heiligen Krone ausübt, die als die prinzipielle, begriffliche Einheit der Staatsgewalten in dem ungarischen Verfassungsaufbau erscheint.⁶⁶

⁶¹ Ogy. N. 1872—1875. XI. 276.

⁶² *Jusztinusz*: A képviselőválasztások feletti curiai bíraskodásról. (Der Kurialgerichtsbarkeit über die Reichstagswahlen). Budapest 1902. 4.

⁶³ *Horváth* 374.

⁶⁴ *Csekey*: Zur Organisation der Wahlgerichtsbarkeit 15.

⁶⁵ Sammlung für Justizentwürfe VII. 1907. 286, 310, 369.

⁶⁶ Über die Lehre von der Heiligen Ungarischen Krone vgl.: *Timon, Akos*, von: Die Entwicklung und Bedeutung des öffentlichrechtlichen Begriffs der Heiligen Krone in der ungarischen Verfassung. Weimar 1910.

26. Die Wahlprüfung als richterliche Funktion. Die richtige Erkenntnis dieser Problems ist dadurch erschwert, dass kein absoluter Gerichtsbarkeitsbegriff zu finden ist, an dem die Wahlprüfung zu messen sei, jener Umstand aber, dass die Wahlprüfung durch ein „Gericht“ ausgeübt wird, kann diese Frage umso weniger lösen, da es immer fraglich ist, ob durch die „Wahlgerichtsbarkeit“ das Wahlprüfungsorgan auch tatsächlich zu einem „Gericht“ werden solle.

Es gibt eine ziemlich verbreitete Auffassung, nach welcher die Wahlprüfung eine *Verwaltungstätigkeit* sei. Demgegenüber ist es aber festzustellen, dass diese Meinung augenscheinlich die (materielle) Wahlprüfung mit der formellen Überprüfung der Mandatsbriefe verwechselt hat.

In der Literatur werden besonders zwei Momente hervorgehoben, in Anbetracht deren der fast allgemein anerkannte richterliche Charakter der Wahlprüfung angeblich bezweifelt werden muss: die Verfahrensform der Wahlprüfung und der vielfach erwähnte „besondere Charakter“ der Wahlgerichtsbarkeit.

27. Die Verfahrensform der Wahlgerichtsbarkeit. Die Wahlprüfung ist in den meisten positiven Rechten als eine *nicht-strittige Angelegenheit* geregelt. Aus diesem Umstand hat man darauf geschlossen, dass es hier von keiner „Gerichtsbarkeit“ die Rede sein kann. Es unterliegt aber keinem Zweifel, dass das „nicht-strittige“ Verfahren nicht mit dem „nicht-richterlichen“ identisch ist. Die nicht-strittige Wahlprüfung ist weiterhin mit dem mangelhaften Ausbau des Wahlprüfungsverfahrensrechtes in einem engen Zusammenhange gestanden und die ganze Auffassung hat seine Bedeutung in dem Masse verloren, als die Wahlprüfung *justizförmig verfahrenen Behörden* anvertraut worden ist.

Für die Stellungnahme der ungarischen Literatur ist die Auffassung von *Csekey* anzuführen, nach welcher für den öffentlichrechtlichen Prozess das formelle Gegenüberstehen der Parteien und der Interessengegensatz zwischen ihnen keine notwendige Voraussetzung sei, da der öffentlichrechtliche Prozess die Parteien in einer höheren Einheit zusammenfasst, in deren Rahmen beide Seiten, wenn auch in verschiedenen For-

men, das gleiche anstreben.⁶⁷ Im Sinne des G. A. XXVI.: 1925 hat der Kgl. Verwaltungsgerichtshof die Verfahrensverfügungen des G. A. XXVI.: 1896 (Gesetz über die Verwaltungsgerichtsbarkeit) und des G. A. I.: 1911 (die ungarische Zivilprozessordnung) entsprechend anzuwenden, die ungarische Wahlgerichtsbarkeit ist also *eine strittige öffentlichrechtliche Angelegenheit*.

28. Der „besondere Charakter“ der Wahlgerichtsbarkeit. Nach der *französischen* Auffassung hat die Wahlprüfung für die Kammer eine *politische Frage* bedeutet, demgegenüber das *englische* Rechtsleben in ihr immer nur eine *Rechtsfrage* gesehen hat. Die Auffassung übrigens, die den politischen Charakter der Wahlprüfung behauptet hat, ist auch in der ungarischen Literatur bei Albert *Deák*⁶⁸ und *Grecksák*⁶⁹ zur Geltung gekommen und ähnliche Feststellungen sind auch anlässlich der parlamentarischen Verhandlungen zu finden,⁷⁰ merkwürdigerweise im Laufe jener Entwicklung, die zu der gerichtlichen ungarischen Wahlprüfung geführt hatte.

Durch diese Auffassung war aber in dem ungarischen Rechtsleben vielmehr die Frage des Wahlprüfungsorgans betroffen und dadurch war es bezweckt, dass das Wahlgericht über die notwendigen Fachkenntnisse verfüge. Damit ist die Feststellung des Justizministers Dezső *Szilágyi* in der Reichstagsperiode von 1875—1878 zu erklären, dass die Königliche Kurie von dem politischen Leben immer „hermetisch“ verschlossen war⁷¹ und darum hat *Kuncz* in der Literatur eine „privatrechtliche Praxis“ der Kgl. Kurie befürchtet.⁷² Die diesbezüglichen Feststellungen sind übrigens höchst abwechslungsreich und verlangen in der Wahlprüfung ein *freies* —, dann ein *politisches* Ermessen, weiterhin eine *subjektive*, intuitive

⁶⁷ Csekey 10.

⁶⁸ *Deák* 94.

⁶⁹ *Grecksák* Jogállam (Der Rechtsstaat) VI. 1907. 760.

⁷⁰ Ogy. Ir. 1875—1878. XIV. 228, 1896—1901. XXI. 376.

⁷¹ Ogy. N. 1875—1878. XII. 85.

⁷² *Kuncz* Ignác: A követválasztási verificatio (Die Verification über die Abgeordnetenwahlen). Jogtudományi Közlöny (Anzeiger für Rechtswissenschaft) XII. 1877. 317—318.

Gerichtbarkeit, endlich eine restlose Geltendmachung der Individualität.

In dieser Hinsicht sind jene Feststellungen ausserordentlich interessant, die sich in der ungarischen Literatur auf die Bewertung der Wahlgerichtsbarkeit der Kgl. Kurie bezogen haben. Sie sind nämlich beinahe ausnahmslos *negativ*: die ungarische juristische Öffentlichkeit war — trotz der sonstigen hohen Autorität der Königlichen Kurie — mit ihrer Wahlprüfung *völlig unzufrieden*. Nach der Feststellung von *Polner* war die Kgl. Kurie geneigt sich auch auf diesem Rechtsgebiete in der Gedankenwelt des Privatrechts zu bewegen⁷³ und ihre Gerichtbarkeit war nach *Tetőleni* ganz formalistisch⁷⁴ und so wenig befriedigend, dass nach der Mitteilung von *Wlassics* im Jahre von 1914 auch jener Gedanke zur Geltung gelangt ist, dass die Wahlgerichtsbarkeit wieder dem Abgeordnetenhaus anzuvertrauen wäre.⁷⁵ Übrigens war die Kgl. Kurie selbst der Wahlgerichtsbarkeit abgeneigt⁷⁶ und demzufolge hat der Landesjuristentag von 1911 übereinstimmend festgestellt, dass die Kgl. Kurie sich mit dieser Frage *missmutig* beschäftige.⁷⁷ Bei dem Eintreten dieser Lage aber — auch nach Feststellung von *Erdélyi*⁷⁸ — hat auch der Umstand eine grosse Rolle gespielt, dass das G. A. XV.: 1899 der allgemeinen Beurteilung nach ein ausserordentlich missglücktes und schwerfälliges Gesetz war.

Von diesen Feststellungen ist aber ganz entschieden die Erkenntnis abzuleiten, dass der angebliche „besondere Charak-

⁷³ *Polner* Ödön: A képviselőválasztások érvényessége feletti bíróságok egynémely kérdéséről. Magyar Jogászegyleti Értekezések (Über einige Fragen der Wahlgerichtsbarkeit. Abhandlungen des Ungarischen Juristenvereins). XXI. 1. Budapest 1901. 4.

⁷⁴ *Tetőleni* Ármin: Véleménye. Az 1911-ik évi országos jogászegyülés irományai. I. (Gutachten. Drucksachen des Landesjuristentages vom J. 1911. Bd. I.) 462.

⁷⁵ *Wlassics*, Julius br.: Die Reform des Parlamentsrechts. Ungarische Rundschau III. 1914. 758.

⁷⁶ Ogy. N. 1892—1896. XXXIII. 179: Die Fesstellung des Abgeordneten Otto *Hermann*.

⁷⁷ Drucksachen Bd. II. Stenographische Berichte.

⁷⁸ *Erdélyi* Viktor: A parlament és a Curia. Huszadik Század (Das Parlament und die Curie. Zwanzigstes Jahrhundert) XXVI. 1913. 384.

ter“ der Wahlprüfung nur eine Frage der positivrechtlichen Regelung ist. Alle Gerichtsbarkeiten bedürfen einer ihrem Gegenstande angemessenen positivrechtlichen Lösung. Der Gegenstand der Wahlprüfung ist das öffentliche Recht, dementsprechend ist ihr Charakter ebenso vom ihm bestimmt, wie z. B. der des Zivilprozesses durch das Privatrecht bedingt ist. Von diesem Umstand ist aber keinesfalls darauf zu schliessen, dass die Wahlprüfung *die praktisch-politischen Zielsetzungen* der jeweiligen Regierungen zu unterstützen habe. Die Wahlprüfung ist *eine öffentlichrechtliche Gerichtsbarkeit* und dementsprechend ist ihr materielles und formelles positives Recht auszubauen, sie ist aber keinesfalls *als ein Korrektivum* des vom parteipolitischen Standpunkt aus ungünstigen Wahlergebnisses zu betrachten.

29. **Das Wahlgericht als Jury.** Diese Lehre ist in dem *französischen* Rechtsleben entstanden und soll ebenfalls gewisse praktischpolitische Folgen nach sich ziehen. Sie ist in den ungarischen Reichstagsverhandlungen in der Form erschienen, dass nach Otto *Herman* für die Wahlprüfung aus dem Kreise der Wähler des Wahlbezirks *ein Jury-Gericht* zu bilden wäre, dessen Urteil das Korrektivum des Wahlergebnisses zur Folge hätte.⁷⁹ Es hat aber auch nicht an Feststellungen gefehlt, die den Wert dieser Auffassung in den Reichstagsverhandlungen lebhaft bezweifelten.⁸⁰ Von dem angeblichen Jury-Charakter des Wahlgerichts sollte übrigens das Fehlen der Begründungspflicht, eine lückenlose Kenntnis sämtlicher Wahlrechtsprobleme, das freie Ermessen der das Wahlergebnis beeinträchtigenden Umstände, der politische Charakter der in der Gerichtsbarkeit zur Geltung kommenden Gesichtspunkte und ein Ablehnungsrecht der in Hinsicht der persönlichen Zusammensetzung des Wahlgerichts Interessierten abgeleitet werden. Diese Folgen können aber in der Wahlgerichtsbarkeit teilweise nicht zur Geltung kommen, sind aber anderseits auch keine ausschliesslichen Charakterzüge einer Jury-Gerichtsbarkeit, die übrigens auch keinen aprioristischen begriff-

⁷⁹ Mitgeteilt von *Markbreit* 132.

⁸⁰ Sammlung für Justizwürfe XV. 1915. 375.

lichen Inhalt hat. Das einzig Wertvolle, was die Lehre über die Jury-Gerichtsbarkeit hervorgebracht hat, ist die Geltendmachung *der Öffentlichrehtlichkeit in der Wahlprüfung*, dazu sind aber *alle* öffentlichrechtlichen Gerichte fähig.

30. Die Wahlgerichtsbarkeit ist eine Verfassungsgerichtsbarkeit. Der ungarische juristische Wortgebrauch stellt ziemlich konsequent die *öffentlichrechtliche Gerichtsbarkeit der ordentlichen* gegenüber. Dieser — auch nach Csekey⁸¹ — ganz unrichtige Wortgebrauch ist auf jenen geschichtlichen Umstand zurückzuführen, dass die Gerichtsbarkeit, die zurzeit durch die sogenannten ordentlichen Gerichte ausgeübt wird, sich zeitlich früher entwickelt hatte, als die verwaltungs- und öffentlichrechtliche, obgleich es ganz zweifellos sei, dass diese zwei letzteren auch nicht nebeneinander gestellt werden können: die Verwaltungsgerichtsbarkeit ist nämlich auch eine öffentlichrechtliche. Es ist aber weiterhin festzustellen, dass auch die Strafgerichtsbarkeit ebenso eine öffentlichrechtliche Gerichtsbarkeit ist, als die Anwendung der (Zivil-)prozessrechtlichen Verfügungen und dass dementsprechend die „öffentlichrechtliche Gerichtsbarkeit“ nur als eine durchgreifende, prinzipielle Bestimmung anzusehen ist, der in gewissem Sinne *alle Arten* der Gerichtsbarkeit — also auch die Wahlprüfung — angehören.

Die Wahlgerichtsbarkeit ist seinem Gegenstande nach *eine Verfassungsgerichtsbarkeit*. Der ungarischen Rechtsauffassung gemäss — die einen formellen Verfassungsbegriff und die Vorstellung eines besonders-wirksamen Verfassungsgesetzes nicht kennt — ist die Verfassung die Gesamtheit der in den meisten Fällen ungeschriebenen Verfügungen, welche die Frage der Zusammensetzung und Organisation des Staates betreffen.⁸² Nach dieser Anschauung beziehen sich die Wahl-

⁸¹ Csekey: Zur Organisation der Wahlgerichtsbarkeit 9., — Csekey, Stefan, von: Ein Beitrag zur Wahlprüfungsorganisation. Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft und Volkswirtschaftslehre. VIII. 1912. Sp. 44.⁵. — Goltner Dénes: Közjogok bírói védelme. Bírák és Ügyészek Lapja (Der richterliche Schutz der öffentlichen Rechte. Richter- und Staatsanwaltsblatt). XXVIII. 1937. No. 1. 6—16.

⁸² Polner Ödön: Az államélet néhány főbb kérdése (Einige Hauptfragen des Staatslebens). Budapest 1935. 67—68.

fragen durch ihre Mitwirkung im Zustandekommen der gesetzgebenden Körperschaften jedenfalls auf die Frage der Staatsorganisation, und dementsprechend bildet die Wahlprüfung *eine Art der Verfassungsgerichtsbarkeit*. Demzufolge ist für das ungarische Rechtsleben jene, meistens in der deutschen Literatur vertretene Auffassung, nach welcher die Wahlprüfung eine Verwaltungsgerichtsbarkeit sein soll, vollkommen fremd, denn im Laufe der Wahlgerichtsbarkeit finden nur nebensächlich und eventuell jene Rechtsverletzungen ihre Vergeltung, die auf die Tätigkeit einer Verwaltungsbehörde, als solcher zurückzuführen sind. Der tatsächliche Zweck und die wirkliche Bestimmung der Wahlprüfung ist aber etwas anderes. In dieser Hinsicht hat die Lage auch jene positivrechtliche Verfügung nicht geändert, dass die Wahlgerichtsbarkeit auch in Ungarn durch den Königlichen Verwaltungsgerichtshof ausgeübt wird, der seiner Kompetenz nach der allgemeine öffentlichrechtliche Gerichtshof Ungarns ist.

31. Der Verletzte in der Wahlgerichtsbarkeit. Die Lösung dieser Frage ist einerseits durch die falsch angenommene Verbindung zwischen der Wahlungültigkeit und dem Wahlstrafrecht, andererseits durch die Unsicherheit der Auffassungen den Gegenstand und Zweck der Wahlgerichtsbarkeit betreffend erschwert. Wenn man nämlich in der Wahlprüfung ein Rechtsmittel zur Vergeltung des im Laufe der Wahl von der Einzelperson erlittenen Unrechts ansieht, wird selbstverständlich der *Einzelne* als Verletzter erscheinen, die verfassungsgerichtliche Auffassung führt aber zur einer Erweiterung und Verallgemeinerung des Verletztenbegriffs. Darum weist in der ungarischen Literatur *Egresy* ausdrücklich darauf hin, dass die Gewährleistung der Parteifähigkeit und Sachlegitimation für den Einzelnen in einer verfassungsrechtlichen Angelegenheit bloss eine praktische Lösungsweise ist, die nur die Wiederherstellung der verletzten verfassungsrechtlichen Ordnung bezweckt.⁸³ Das nach dem ungarischen positiven Recht dem Wähler zustehende Anfechtungsrecht ist also vielmehr zum

⁸³ *Egresy* Árpád: Megbeszélés. Pénzügyi és Közigazgatási Jog Tára (Besprechung in der Entscheidungssammlung für Finanz- und Verwaltungsrecht) VIII. 1927. 44.

Schutze des *objektiven Rechts der Gemeinschaft*, als des *subjektiven Rechts der Einzelperson* berufen.

32. Die Officialität in der Wahlgerichtsbarkeit. Betreffs der Initiative bei der Wahlprüfung kommen zwei prinzipiell verschiedene positivrechtliche Lösungen zur Geltung: die Wahlgerichtsbarkeit von Amts wegen, und die Überprüfung der Wahlen infolge einer von aussen entstandenen Anfechtungsbeschwerde. In dieser Hinsicht ist es allerdings bemerkenswert, dass das *englische* Wahlsystem, welches die richterliche Wahlgerichtsbarkeit entwickelt hatte, durch das Fehlen der Officialität gekennzeichnet ist.

Es ist grösstenteils hierauf zurückzuführen, dass auch das ungarische Wahlprüfungsrecht der Officialität entbehrt, obgleich in der Literatur von *Berczelly*,⁸⁴ *Staud*⁸⁵ und *Egresy*⁸⁶ ausdrücklich betont wurde, dass die Anfechtung der Wahl nicht vom Gutdünken der Einzelnen abhängig zu machen ist. Der Gesetzgeber selbst hat aber auch mehrfach festgestellt, dass die Wahlprüfung den Erfordernissen des öffentlichen Interesses entsprechend zu regeln wäre,⁸⁷ er glaubte aber, dass die Anfechtung aus öffentlichem Interesse dem Abgeordnetenhouse anzuvertrauen wäre.⁸⁸ Zur Erfüllung dieser Aufgabe ist aber der Reichstag aus demselben Grund ungeeignet, als zu der Wahlprüfung. In praktischer Hinsicht ist aber auch jene — prinzipiell vielleicht interessante, praktisch aber völlig aussichtslose — Idee ohne Bedeutung, nach welcher die Wahlanfechtung aus öffentlichem Interesse *dem Abgeordneten* anzuvertrauen wäre,⁸⁹ obgleich sie jenen Gedanken zum Ausdruck bringt, dass

⁸⁴ *Berczelly* Jenő, ifj.: A m. kir. Curia bíraskodása az országgyűlési képviselőválasztások felett. Jogtudományi Közlöny (Die Gerichtsbarkeit der Kgl. Curie über die Gültigkeit der Abgeordnetenwahlen. Anzeiger für Rechtswissenschaft). XXXVII. 1902. 240.

⁸⁵ *Staud* Lajos: Kívánatos-e s mily irányban a képviselőválasztási bíraskodás (szervezet, hatáskör, eljárás) megváltoztatása. (Über die Veränderung des Wahlprüfungsrechtes — Organisation, Kompetenz, Verfahren —. Anzeiger für Rechtswissenschaft) XLVI. 1911. 348.

⁸⁶ *Egresy* 44.

⁸⁷ Ogy. Ir. 1887—1892. XXIX. 35, 53, — 1896—1901. XXI. 364—365.

⁸⁸ Die Begründung des Gesetzenwurfes will diese Stellungnahme mit angeblichen *prozessrechtlichen Schwierigkeiten* erklären.

⁸⁹ Ogy. Ir. 1896—1901. XXI. 388.

die Ungültigerklärung der fehlerhaften —, wie die Verteidigung der gültigen Wahl ein öffentliches Interesse darstellt.

Nach dem § 106 Abs. 1 des G. A. XXVI.: 1925 ist die Wahl nur bei Anfechtung durch 5 v. H. der Wähler, bzw. durch 500 Wähler zu überprüfen und die Anfechtung ist noch durch formelle Bedingungen (unter anderen durch eine Kautions von 1000 Goldkronen = mehr als 1000 Pengő) erschwert. Unter solchen Umständen ist die ungarische Wahlprüfung — die auch der Mitwirkung eines „Reichsbeauftragten“ entbehrt — durch das bedauerliche und praktisch ausserordentlich nachteilige Fehlen der Officialität gekennzeichnet, was als eines der grössten Übel der ungarischen Wahlgerichtsbarkeit anzusehen ist.

33. Der Einspruch des Reichstags gegen die Wahl. Dem § 132 des G. A. XXVI.: 1925 gemäss überweist das Abgeordnetenhaus die Wahlschriften dem Kgl. Verwaltungsgerichtshof als Wahlgericht, wenn der Mandatsbrief nicht einwandfrei ist, — dem Abgeordneten die Wählbarkeit nicht zusteht, — oder wenn aus den Wahlschriften ersichtlich wegen der im Laufe der Wahlhandlung begangenen Aufreizung Protest erhoben wurde. Dies ist die einzige zögernde Geltendmachung der Idee der Officialität in dem ungarischen Wahlprüfungsrecht, die aber aller Bedeutung entbehrt, ebenso, wie die Rolle des Kronenanwaltes, der auf die Verhandlung des Einspruches des Abgeordnetenhauses vorzuladen ist um den Einspruch vor dem Kgl. Verwaltungsgerichtshof laut des § 133 Abs. 2 zu vertreten. Der Gedanke selbst ist aber doch von Bedeutung: er gewährleistet eine, vielleicht bloss symbolische Rolle in der Wahlprüfung für den einzigen *unabhängigen* ungarischen Staatsanwalt, als Träger des öffentlichen Interesses.

34. Die materielle Wahlprüfung und die formelle Legitimation. Die ungarische Rechtsentwicklung hat schon vor 1848 ganz entschieden zwischen der auf die Förmlichkeiten des Mandatsbriefes sich beziehenden *Legitimation* und der die materielle Gültigkeit der Wahl betreffenden *Verifikation* unterschieden. Diese Unterscheidung ist auch später immer logisch zur Geltung gekommen und hatte zur Folge, dass die formelle

Legitimationsprüfung auch heutzutage den Kompetenzen des Abgeordnetenhauses (§ 132 Abs. 1 des G. A. XXVI.: 1925) angehört. Die formelle Legitimationsprüfung kann man — wie es schon früher festgestellt worden ist — für eine Verwaltungstätigkeit ansehen, die eben deswegen von der richterlichen Funktion der materiellen Wahlprüfung zu unterscheiden ist, mit welcher sie übrigens in dem ungarischen Recht nur mit Rücksicht auf den Einspruch des Abgeordnetenhauses in Verbindung kommt. Es ist aber festzustellen, dass die Legitimation auch im Falle einer von Amts wegen durchgeführten Wahlgerichtsbarkeit von der materiellen Überprüfung der vielleicht nicht angefochtenen und darum ausser Acht gelassenen Wahlen zu unterscheiden ist, obgleich die materielle Überprüfung dieser Wahlen wohl nur potenziell besteht. Beim Fehlen der Officialität ist aber die Legitimationsprüfung und die (fehlende) materielle Wahlprüfung einer Wahl prinzipiell zu unterscheiden.

35. Die drei Grundprobleme der Wahlgerichtsbarkeit.

Der verhältnismässig hohe Entwicklungsgrad des ungarischen Wahlprüfungsrechtes kommt besonders in jener Beziehung zur Erscheinung, dass es von Anfang an alle drei Probleme der Wahlgerichtsbarkeit erfasst und positivrechtlich geregelt hatte. Das ungarische Recht gehört nämlich jenen seltenen Rechtssystemen an, die neben der Frage des Wahlprüfungsorgans und seines Verfahrens auch das materielle Problem der Wahlprüfung: die Frage der Ungültigkeitsgründe geregelt hatten. Schon der § 89 des G. A. XXXIII.: 1874 hat das Prinzip festgestellt, dass die formellen *und materiellen* Verfügungen über die Wahlgerichtsbarkeit durch ein besonderes Ausführungsgesetz festgestellt werden sollen. Nach einer ausserordentlich interessanten geschichtlichen Entwicklung hat endlich der § 3 des G. A. XV.: 1899 die 27 Ungültigkeitsfälle festgelegt. Die Schwierigkeit dieser taxativen — aber leider nicht erschöpfenden — Aufzählung wurde noch durch den G. A. XVII.: 1915 (die Wahlprüfungsnovelle) erhöht, dieses Gesetz ist aber praktisch überhaupt nicht zur Anwendung gekommen. Das zurzeit geltende Wahlrechtsgesetz — G. A. XXVI.: 1925 — hat die Wahlungültigkeitsgründe in seinem § 100 geregelt, formell in Gestalt einer Generalklausel, tatsächlich aber durch die strengste Taxation.

denn die Ungültigkeitsgründe sind mit einem Hinweis auf die Straftatbestände in deren Gestalt inhaltlich festgestellt.

Ebenso haben die ungarischen Gesetze von Anfang an über das Verfahrensrecht der Wahlprüfung Verfügungen enthalten: das G. A. XV: 1899 hat z. B. für die Kgl. Kurie als Wahlgericht eine selbständige umfangreiche Prozessordnung geschaffen. In dem G. A. XXVI: 1925 wird als Grundverfahren das durch den G. A. XXVI: 1896 geregelte Verwaltungsgerichtsverfahren bestimmt, das eine entsprechende Anwendung finden soll; es ist aber festzustellen, dass die diesbezüglichen Vorbehalte des Wahlgesetzes die Geltendmachung der materiellen Wahrheit ausserordentlich erschweren, weil das Verfahren von Förmlichkeiten gehemmt ist und demzufolge eine erfolgreiche und schnelle Durchführung der Wahlprüfung keinesfalls sichert.

Zusammenfassend kann es also festgestellt werden, dass das ungarische Recht sehr richtig alle Wahlrechtsfragen — und alle drei Grundprobleme der Wahlprüfung — verhältnismässig erschöpfend in dem Wahlgesetz geregelt hat. In materieller Hinsicht kann man aber leider nur der Lösung des prüfenden Organs beipflichten: die Wahlgerichtsbarkeit des Königlichen Verwaltungsgerichtshofes ist eine hervorragend wertvolle Erscheinungsform des ungarischen richterlichen Verfassungsschutzes. Die Regelung der Ungültigkeitsgründe und des Wahlprüfungsverfahrens bedarf aber einer baldigen und tiefgreifenden Revision.

Rövidítések.

AöR	: Archiv des öffentlichen Rechts.
DJ	: Deutsche Justiz, Rechtspflege und Rechtspolitik.
DJZ	: Deutsche Juristen-Zeitung.
DR	: Deutsches Recht.
DRZ	: Deutsche Richterzeitung.
Jog	: Jog, elméleti és gyakorlati folyóirat, Szeged.
Jogállam	: Jogállam, jog- és államtudományi szemle, Budapest.
JtK, Jogtud. Közl.	: Jogtudományi Közlöny.
KDT.	: A m. kir. Közigazgatási Bíróság általános közigazgatási osztályának döntvényei és elvi jelentőségű határozatai.
MJSz	: Magyar Jogi Szemle.
Ogy. Ir.	: Országgyűlési Irományok.
Ogy. N.	: Országgyűlési Napló.
RVerwBl, RuPrVerwBl.	: Reichsverwaltungsblatt (und Preussisches Verwaltungsblatt).
Wprg. b. Rtag	: Wahlprüfungsgericht beim Reichstag.
ZAkDR.	: Zeitschrift der Akademie für Deutsches Recht.

A római szám folyóiratoknál az évfolyam-, könyveknél ellenkező feltüntetésével a kötet számát jelzi. Az arabszámmal írt lapszám után az „1^a”, „o” (lap, oldal) kitételét egyszerűsítés céljából mellőztük. Pl.: JtK. LXIX. 1934. 170—172 = Jogtudományi Közlöny LXIX. évfolyam 1934. év 170—172 oldal.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Bevezetés.

	Lap
1. § A választási bíraskodás, mint intézmény fontossága — — —	3
2. § A választási rendszer és eljárás befolyása a választások meg- támadására — — — — — — — — — — — — — — —	9

II. A választási bíraskodás fogalmi köre és tartalma.

3. § A választhatóság hiánya és a tagsági képesség elvesztése a vá- lasztási bíraskodásban — — — — — — — — — — —	20
4. § A „pártelhagyás“, mint a választási bíraskodás tárgya — —	23
5. § A választás után elkövetett érvénytelenségi ok problémája —	25
6. § A választási bíraskodás feladata — — — — — — — — — —	30
7. § A választásokkal kapcsolatos büntetőintézkedések — — —	38
8. § A választási bíraskodás és a büntetőjog — — — — — — — —	45
9. § Preventio — repressio — — — — — — — — — — — — — —	60
10. § A választási bíraskodás döntésének tárgya — — — — — — — —	63
11. A választók és a megválasztott joga felett való bíraskodás — —	72
12. § Az „actus-per“ — — — — — — — — — — — — — — — — —	76
13. § Az „érdemtelenység“ — — — — — — — — — — — — — — —	80

III. A választás és érvénytelensége.

14. § A közjogi ügylet — — — — — — — — — — — — — — —	86
15. § Az érvénytelenség — — — — — — — — — — — — — — —	92
16. § Az érvénytelenségi ok fogalma és következménye — — —	113
17. § Az érvényesség véelme — — — — — — — — — — — — — —	123
18. § A választás alapját képező választójogi törvény érvénytelensége	130
19. § Az érvénytelenné nyilvánítás hatályának beállása — — —	137

IV. A választási bíraskodás, mint államfeladat.

20. § A választási bíróság ítéletének constitutiv vagy declarativ volta	140
21. § A választási bíróság cassatorius vagy reformatorius hatásköre	149
22. § A választási bíraskodás és a törvényhozás kapcsolata — — —	158
23. § A választási bíróság mint a Ház delegált szerve — — — — —	162

	Lap
24. § A választási bíraskodás és a parlament függetlensége — —	168
25. § A választási bíraskodás mint functio önállósága — —	177
26. § A választási bíraskodás mint bírói functio — — — —	181
27. § A választási bíraskodás eljárás-formája — — — —	187
28. § A választási bíraskodás „különleges jellege“ — — — —	192
29. § A választási bíróság mint zsűri — — — — —	207
30. § A választási bíraskodás alkotmánybíraskodás — — — —	211
31. § A „sértett“ a választási bíraskodásban — — — — —	217
32. § Officialitás a választási bíraskodásban — — — — —	223
33. § A Ház kifogása (1925: XXVI. t. c. 132. §) — — — — —	237
34. § A választási bíraskodás és az igazolás — — — — —	243
35. § A választási bíraskodás három problémája — — — — —	251
A magyar választási bíraskodási irodalom — — — —	260
Die Grundlehren der Wahlprüfung — — — — —	265
Rövidítések — — — — —	301

